

TARTU ÜLICOOLI KOLLEKTSIOONIDE KAARDISTAMINE

2006-2007

*Mapping of the collections
of the University of Tartu in 2006-2007*

SISUKORD / CONTENTS

SISSEJUHATUS	5
Ajalooline ülevaade	5
Kaasaegne olukord ja tulevikuperspektiivid	11
INTRODUCTION	16
Historical overview	16
The present situation and the future perspectives	21
TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUM	24
UNIVERSITY OF TARTU HISTORY MUSEUM	27
TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIMUUSEUM	31
UNIVERSITY OF TARTU ART MUSEUM	35
TÜ GEOLOOGIAMUUSEUM	40
UT GEOLOGICAL MUSEUM	42
TÜ BOTAANIKA- JA MÜKOLOOGIAMUUSEUM	46
UT BOTANICAL AND MYCOLOGICAL MUSEUM	46
SOONTAIMEDE HERBAARIUM	47
HERBARIUM OF VASCULAR PLANTS	51
SAMMALDE HERBAARIUM	54
BRYOPHYTE HERBARIUM	55
SAMBLIKE (LIHHENOLOGILINE) HERBAARIUM	57
THE LICHENOLOGICAL HERBARIUM	58
FÜKOLOGILINE E. ALGOLOGILINE KOGU (VETIKAD)	61
THE ALGOLOGICAL COLLECTION	62
MÜKOLOGILINE E. SEENTE KOGU	64
THE FUNGAL COLLECTION	65
TÜ ZOOLOOGIAMUUSEUM	67
UT ZOOLOGICAL MUSEUM	70
*TARTU ÜLIKOOLI BOTAANIKAÄED	74
*BOTANICAL GARDEN OF THE UNIVERSITY OF TARTU	76
TÜ ARSTITEADUSKONNA MEDITSIINIKOLLEKTSIOONID	79
MEDICAL COLLECTIONS OF THE UT FACULTY OF MEDICINE	80
*ANATOMIA INSTITUUDI ÕPPEMUUSEUM	82
*THE STUDY MUSEUM OF THE INSTITUTE OF ANATOMY	82
*KOHTUARSTITEADUSE ÕPPEMATERJALID	84
*TEACHING MATERIALS OF FORENSIC MEDICINE	84
*PATOANATOMIA MAKROPREPARAADID	86
*MACROPREPARATIONS OF PATHOLOGICAL ANATOMY	86
MIKROOBITÜVEDE KOLLEKTSIOONID	88
THE COLLECTIONS OF MICROBE STEMS	90
LOODUSLIKE JA LABORATOORSETE MIKROOBITÜVEDE KOLLEKTSIOON	95
THE COLLECTION OF NATURAL AND LABORATORY MICROBE STEMS	95
EUKARÜOOTSETE MIKROORGANISMIDE, LOOMSETE RAKUKUDEDE JA TRANSGEENSETE	
EMBRÜONAALSETE TÜVIRAKKUDE KOLLEKTSIOON e. RAKUPANK	97
THE COLLECTION OF EUKARYOTIC MICROORGANISMS, ANIMAL CELL TISSUES AND	

TRANSGENIC EMBRYONIC STEM CELLS	97
BIOMEDITSIINI RAKUPANK	99
THE CELL BANK OF BIOMEDICINE	99
*TÜ EESTI GEENIVARAMU	101
*UT ESTONIAN GENOME PROJECT	101
*DNA KOLLEKTSIOON	103
*THE DNA COLLECTION	103
*LÄÄNEMERE SUURSELGROOTUTE LIIGID	105
*SPECIES OF BIG INVERTEBRATES OF THE BALTIC SEA	105
TÜ RAAMATUKOGU KÄSIKIRJAKOGU	107
THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE UT LIBRARY	110
TÜ RAAMATUKOGU KUNSTIKOGU	116
THE ART COLLECTION OF THE UT LIBRARY	118
*TÜ RAAMATUKOGU NOODIKOGU	123
*THE COLLECTION OF MUSICAL NOTES OF THE UT LIBRARY	124
METEOROLOOGIA OBSERVATOORIUMI KOGU	126
COLLECTION OF THE METEOROLOGY OBSERVATORY	127
TÜ RAAMATUKOGU FOTOKOGU	129
THE PHOTOGRAPHIC COLLECTION OF THE UT LIBRARY	131
TÜ RAAMATUKOGU AJALOOLINE KAARDIKOGU	135
HISTORICAL COLLECTION OF MAPS OF THE UT LIBRARY	137
TARTU ÜLIKOOLI FILMIKOGU	139
THE FILM COLLECTION OF THE UNIVERSITY OF TARTU	141
*ÕPETATUD EESTI SELTSI RAAMATUKOGU	144
*THE LIBRARY OF THE ESTONIAN LEARNED SOCIETY	145
TARTU ÜLIKOOLI ARHEOLOOGIAKOGUD JA -ARHIIV	146
UNIVERSITY OF TARTU ARCHAEOLOGICAL COLLECTIONS AND ARCHIVES	148
KUNSTIAJALOOLINE FOTOKOGU	150
ART HISTORY PHOTO COLLECTION	151
EESTI SOTSIAALTEADUSLIK ANDMEARHIIV	154
THE ESTONIAN SOCIAL SCIENCE DATA ARCHIVE	155
TARTU ÜLIKOOLI EESTI MURRETE JA SUGULASKEELTE ARHIIV	158
THE UT ARCHIVES OF ESTONIAN DIALECTS AND KINDRED LANGUAGES	161
*EESTI VANA KIRJAKEELE SÕNAVARA KOGU	165
*THE COLLECTION OF THE VOCABULARY OF THE ANCIENT ESTONIAN LITERARY LANGUAGE	165
EESTI KARTOGRAAFILINE PÄRANDKOGU	166
ESTONIAN HEREDITARY COLLECTION OF MAPS	167
*FÜÜSIKA DEMONSTRATSIOONIKABINET	168
*DEMONSTRATION HALL FOR GENERAL PHYSICS	168
*MATERJALIMAAILM	170
*WORLD OF MATERIALS	170
*ARVUTIMUUSEUM	172
*THE COMPUTER MUSEUM	172
*DIGITAALNE FOTO- JA VIDEOKOGU	174
*DIGITAL PHOTO AND VIDEO COLLECTION	174

SISSEJUHATUS

Teadusliku kollektsiooni all on alljärgnevalt silmas peetud teadustöö käigus ülikooli ja/või uurimisasutuse juurde kindla eesmärgiga loodud esemete või info sidusat kogumit. On ilmne, et tegemist on olulise osaga rahvuslikust ja maailma kultuuripärandist. Kollektsoone vajatakse teadusuuringute koostamiseks ja/või õppetöö läbiviimiseks. Nad vahendavad teadussaavutusi laiematele ringkondadele. Ajaloolised teaduskollektsioonid on materiaalne tõend selle kohta, kuidas me oleme teada saanud seda, mida me teame universumi, ühiskonna ja iseenda kohta. Nad peegeldavad hästi paradigmaatilisi muutusi teaduslikus uurimistöös. Euroopa ülikoolide kollektsioonides on palju sarnast, meie ühine akadeemiline pärand kannab eneses üht osa Euroopa ühisidentiteedist. Teisalt on teaduskollektsioonidel oluline roll ka eri rahvaste identiteediloomes. Seda on tunnetatud kogu Euroopas ja sarnaseid teaduskollektsioonide kaardistamise projekte on just viimastel aastatel läbi viidud ka mujal.¹

Ajalooline ülevaade

Teaduslike kollektsioonide tekkimine Euroopa ülikoolide juurde sai alguse humanismi- ja valgustusajastul, mil empiiriline teadus leidis tee ülikoolidesse ja ühes sellega tekkis vajadus uurimis- ja õppebaasi järele. Varaseimad olid anatoomiateatrid ja botaanikaaiad (sageli seotud arstiteaduskonna ja apteegiga) ning pärast kopernikliku maailmasüsteemi võitu ka tähetornid. Moodne teadus arenes siiski esialgu peamiselt väljaspool ülikoole, alles 18. sajandi valgustuslikud reformid (Halle, Göttingen) tõid teaduse otsustavalt ülikoolidesse. See tähendas kõikjal ühtlasi teaduslike kollektsioonide rajamist. Tartu ülikooli kollektsioonide ajaloo võib jagada kolme suurde etappi.

Rootsiaegne ülikool (1632-1710)

Kui Rootsi kuningas Gustav II Adolf asutas 1632. a Tartus ülikooli (Academia Gustaviana), ei olnud sellel veel erialakabinette. Pole ka teada suuremaid õppeotstarbelisi kogusid peale raamatukogu. 1665 oli ülikool sunnitud sõjategevuse tõttu oma tegevuse katkestama, kuid avati 1690. aastal uuesti. Empiiriline teadus oli vahepeal suuri edusamme teinud ja Tartuski toimusid lahkamised, räägiti observatooriumi ja botaanikaia sisseseadmisest, kuid rahutud ajad ja riigi teised prioriteedid ei lasknud selles osas kuigi palju teoks teha. 17. sajandi lõpul kinkis Stockholmi kuninglikus raamatukogus töötav Elias Brenner ülikoolile vanade müntide ja medalite kogu,² selle saatus pole aga teada. Kui ülikool 1710. a Pärnus seoses linna kapituleerumisega Vene vägedele tegevuse lõpetas, evakueeriti raamatukogu ja arhiiv suuremalt jaolt Rootsi. Vahetult rootsi ajast meil Tartus teaduskollektsioone säilinud ei ole.

1 Vt näiteks: Cornelia Weber. Objects from Research Travels in University Collections: The online Database "University Collections in Germany". // Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu, 2007. Lk 8-17.

2 Georg v. Rauch. Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690-1710. Essen, 1945. S. 373-374.

Keiserlik Tartu Ülikool (1802-1918)

Valgustusajastul jätkus teaduse võidukäik ja uurimistöö ühendamine õppetööga nõudis loomulikult ka vastavate laborite või kabinetide, nagu neid tollal nimetati, sisseseadmist ülikoolides. 1802. aastal taasavatud Tartu ülikoolile oli ette nähtud füüsika-,³ loodusloo-, keemia- ja farmaatsiakabinet, observatoorium, kliinik, kunstimuseum, raamatukogu, anatoomikum ja botaanikaaed,⁴ mis rahuldasi esialgu ülikooli vajadusi igati hästi. Vajalikud mudelid ja näidised mahtusid auditooriumi ja olid alati käepärast võtta. Enamasti olid õppeotstarbelised kollektsioonid ka publikule kindlatel aegadel või eelnevalt kokku leppides avatud, st tegemist oli nii õppeotstarbelise muuseumi kui laboratooriumiga.

Tartu ülikooli kollektsioonidest avati küllastajatele esimesena loodusteaduslikud kogud, juba 1803. a teise semestri loengukava soovitas huvilistel pöörduda professor Germanni poole, kes neile kogusid, mis siis asusid veel ajutises hoones, tutvustab. Füüsikaaparaatidega tutvumiseks tuli pöörduda professor Parroti poole. 1805. a teisest semestrist, kui oli valminud esimene ülikooli enese hoone – Anatoomiateater - lisandusid anatoomilised (prof Isenflamm) ja patoloogilised (prof Balk) kogud, 1806. a esimesel semestril sõjanduslike mudelite kogu (prof Elsner) ja teisel semestril keemiakabinet (prof Grindel). Tähetorni valmides 1810. a avati huvilistele ka astronoomia ja rakendusmatemaatika aparaat. Tartu ülikooli vanimaks muuseumiks peetakse tavaliselt kunstimuseumi,⁵ ruumide puudumise tõttu avati see vastvalminud ülikooli peahoones huvilistele siiski alles 1810. a teisest semestrist (prof Morgenstern).

1807. a algusest oli ametis ilmselt esimene Tartu ülikooli muuseumikogu hoidja - loodusloo kabineti inspektor Marcus Ulprecht. 1822. a oli Tartu ülikoolil loengukava kohaselt 16 õppeotstarbelist kogu, kõik põhimõtteliselt avatud ka ülikoolivälisele publikule. Kogud täienesid jõudsasti seoses läbiviidud uurimisreisidega Venemaa avarustesse ja ümber maailma, ostude teel (milleks mõnikord saadi valitsuselt toetust), kohapeal valmistatud preparaate ja professorite isiklike, sageli Saksamaalt kaasa toodud kollektsioonide näol. Ülikoolile tegid väärtuslikke kingitusi vilistlased ja lihtsalt heasoovijad. Esimene detailne ülevaade Tartu ülikooli teaduslikest kollektsioonidest kabinetide kaupa on trükitud 1827. aastal ilmunud juubelialbumis.⁶ Zooloogiakabinetti tabas 31. jaanuaril 1829 tulekahju. Suur osa entomoloogilisest kollektsioonist põles ära, hävis ka osa Kotzebue ümbermaailmareisilt (1823-26) toodud preparaate.

1830. aastal kaotati sõjanduse õppetool. Vajalik materiaalosa jäeti esialgu alles, sest loodeti Läänemerekubermangude eraldi kadetikorpuse asutamist. 1836. a selgus, et omaette sõjakooli siiski ei tule ja sõjateaduse õpetamisel kasutatud mudelid ja näidised tuli üle anda Peterburi Aadlipolgule, geodeesiaalased mudelid matemaatika kabinetile, kipsist medaljonid õpetajate seminarile, raamatud ja teised õppevahendid jäid raamatukokku. 1921. aastal võttis Eesti

3 Füüsikakabineti arengu ülevaade läbi seda juhatanud professorite vt: P. Prüller. Füüsika Tartu ülikoolis 19. sajandi esimesel poolel. // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. V. Tartu, 1977. Lk 9-40; P. Prüller. Füüsika Tartu ülikoolis 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul. // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. VIII. Tartu, 1979. Lk 3-35.

4 1803. aasta eelarve: Die Kaiserliche Universität Dorpat fünfundzwanzig Jahre nach ihrer Gründung. Dorpat, 1827. S. XIII.

5 7. aprillil 1803 määrati algkapital 8000 rbl, 2. septembril ilmus trükist ülikooli põhikiri, kus muuseumi loomine selgelt kirjas - viimane kuupäev on traditsiooniliselt kunstimuseumi sünnipäev. - Tartu ülikooli ajalugu. Tartu, 1982. Kd. II. Lk 73.

6 Die Kaiserliche Universität Dorpat fünfundzwanzig Jahre nach ihrer Gründung. Dorpat, 1827.

Vabariigi kaitseministeerium selle raamatukogu ülikoolilt üle.⁷ Täna on osad omaaegsed sõjateaduse õpetamisel kasutatud joonised jõudnud kaitseväe ühendatud õppeasutuse muuseumi. 1836 jagunesid tehnoloogia ja arhitektooniliste mudelite kogud kaheks. Kahjuks pole kumbki kolleksioon tervikuna säilinud, alles on vaid mõned ülikooli hoonete maketid, mis on ülikooli ajaloo muuseumis, sh Toomkiriku varemete makett enne nende ümberehitamist raamatukoguks – tõenäoliselt vanim Tartus tehtud ja säilinud muuseumieksponaat.

*Tartu ülikooli raamatukogu Toomkirikus (1806-1982), näha Toomkiriku makett (TÜR KHO)
The UT Library in the old Dome Church, the scale model of the Dome Church (UT Library)*

1856-59 ehitati peahoonele tiivad, millega said avaramad tingimused keemia- ja füüsikakabinetid ning spetsiaalsed ruumid ülikooli kunstimuuseum,⁸ mis 1862. aastast otsustati avada ka mittekadeemilisele publikule, selleks määrati ametisse assistent filosoofiateaduskonna üliõpilane Eugen Mecklenburg. Tartu ülikooli üleviimisega vene õppekeelele 1893 kaotati ära ka mõned struktuuriüksused, mida vene ülikoolide ei olnud, teiste seas Tartu ülikooli joonistuskool, mis eesti päritolu akadeemik Voldemar Krügeri pikal ametiajal oli kujunenud Tartu kunstielu keskuseks. Et tol ajal õpiti sageli kuulsate meistrite tööde järgi, oli ka joonistuskoolil soliidne kunstikogu. Koos joonistusõpetajate endi toodanguga anti see kõik 1890. aastail samuti kunstimuuseumi valdusse.

Pretensioonika eesmärgi seadis enesele üldajaloo professor Friedrich Kruse (1790-1866, TÜ prof 1828-53), kelle initsiatiivil 1843. a asutati Tartu ülikooli juures Kodumaa Muinsuste Keskmuseum (Zentralmuseum Vaterländischer Altertümer), mis asus koguma ajaloolisi, arheoloogilisi, etnograafilisi ja olustikulisi materjale. Kahjuks jäi selle tegevus soiku pärast Kruse

7 Tõnu Tannberg. Sõjateaduse õpetamisest Tartu ülikoolis aastatel 1802-1830. // Ajalooline Ajakiri. 2002. ½. (116/117). Lk 46-47.

8 Sisse koliti 1868. Tartu ülikooli ajalugu. II. Lk 114.

surma. 1859. a-l⁹ ühendati muuseum 1838. a-st alates ülikooli juures tegutseva Õpetatud Eesti Seltsi kogudega.

Peahoone vasak tiib kujuneski ülikooli muuseumide asupaigaks – alumisel korrusel kodumaa muististe keskmuseum, ÕES-i kogud ja kunstimuuseum, ülemisel zooloogiamuuseum ja aula kõrval mineraloogiakogu. Botaanilised kogud olid botaanikaaias, meditsiinilised vanas anatoomikumis. Kui 1888. aastal valmis uus anatoomikum, kolis koos patoloogilise anatoomia instituudiga sinna ka patoloogiapreparaatide kogu. Ruumide vabanemine võimaldas 1890. a-st korraldada maailmakuulsal anatoomil professor August Rauberil normaalanatoomia kogu ümber eeskujulikuks anatoomia õppemuuseumiks.¹⁰ Suurepäraste preparaate eest tuleb mh tänada lihtsa teenijana ametis olnud eestlast Aleksander Reinvaldi, kes jätkas ka Eesti Vabariigi Tartu ülikoolis, kus ta ülendati preparaatoriks. Omaette kollektsioonid olid hügieeni instituudil ja kohtumediitsiini instituudil. 1880. aastate lõpul korraldati moodsaks muuseumiks ka zooloogiakabinet.

19. sajandi lõpul loeti õppeotstarbelisi kogusid (sh botaanikaaed, astronoomiakabinet, kirikuarheoloogia kabinet jm) Tartu ülikoolis 24 ja 1916. aastal 28. 20. sajandi algul oli lisandunud näiteks eradotsent Landau initsiatiivil rajatud ja siis ülikoolile üle võetud antropoloogia alane kollektsioon, mis pidi kasutamist leidma loengute illustreerimiseks Lamarcki ja Darwini õpetusest ning koosnes kipsmudelitest, antropoloogia instrumentidest, kaevamisleidudest. Kogu tarvis eraldati ruum ühiselamus.¹¹

Ülikooli muuseumid kasvasid seega välja õppetöö näitlikustamiseks loodud kogudest. Nende eesmärk ei olnud kohaliku elu peegeldamine. Muuseumidesse koguti varasid üle maailma, kaugemate paikade loomatopised, kiviminäidised või kunstitööd olid selles mõttes kaugelt rohkem hinnas kui see, mida igaüks oma silmaga niigi kodu ukse ees näha võis.

Ülikoolil kujunesid laialdased teadussidemed, professorid, kasvandikud ja mitmesugused võimukandjad tegid ülikoolile suurejoonelisi annetusi. Selle perioodi kollektsioonid peegeldavad nii saksa kui vene kultuuriruumile iseloomulikke teaduslikke huvisuundi, kogumispõhimõtteid ja nende muutumist rohkem kui sajandi jooksul. Need sisaldavad hulgaliselt unikaalset teaduslikku materjali ja moodustavad sellisena osa maailma kultuuripärandist.

Eestikeelne Tartu ülikool (1919-tänapäev)

Üleminekuga eesti õppekeelele sai alguse rahvusliku Tartu ülikooli väljakujundamine, mis tähendas ka Eesti-kesksete teaduskollektsioonide kogumist ja eksponeerimist ülikooli muuseumides või kabinettides. Need Eesti-ainelised kogud jäid põhiosas alles ka nõukogude ajal, kuigi teadustöö viimine ülikoolist välja ja muuseumide allutamine 1946. aastal loodud ENSV Teaduste Akadeemia instituutidele piiras avalikkuse juurdepääsu neile. Korduvate ümberstruktureerimiste tulemusena on sageli kaduma läinud ka info üksikobjektide või tervete kollektsioonide algse päritolu kohta.

Tartu rahulepingusse 2. 2.1920 kirjutati sisse punkt, mille kohaselt noor vabariik pidi Venemaalt

9 Lähemalt vt Lea Leppik. Ewald Tobien – Vene Õiguse kaudu eestlaste ajaloo juurde. // Ajalooline ajakiri. 1999. 2 (105). Lk 49-56.

10 Lähemalt vt Elle Põldoja, Helle-Evi Simovart, Kersti Kokk, Ivo Kolts. Professor August Rauber ja anatoomia õppemuuseum. // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. Tartu, 2005. Lk 39-45.

11 EAA. 402-4-1440. L 1, 12-13.

tagasi saama kõik oma Esimese maailmasõja ajal evakueeritud varad. Tegelik tagasisaamine venis, mõned asjad läksid katki või kaduma, kunstimuuseumist suur osa jäigi Voroneži, kuid õppetöö jätkamiseks hädavajalik materiaalosa (sh raamatukogu) õnnestus tagasi saada ja Eesti Vabariigi Tartu ülikoolil ei tulnud alustada tühjalt kohalt.

Õppekogud jäid õppetoolide valdusse ka Eesti Vabariigi perioodil. Uus oli see, et suuremat tähelepanu hakati pöörama kohaliku ainese kogumisele ja talletamisele. Uusi muuseume ei tulnud juurde kuigi palju. 1924 avati hügieeniinstituudis tervisekasvatustlike eesmärkidega tervishoiumuuseum, millele tol ajal polnud samaväärset Baltikumis. 1928 sai see oma maja Pepleri 32.

ÕES-i, arheoloogia õppetooli, Eesti Rahva Muuseumi ja Kodumaa Muististe keskmuseumi materjalidest eraldati arheoloogiline aines ning neist kõigist kokku sai arheoloogiamuuseum. Põllumajanduse õpetamise vajadusega seoses rajati põllumajandusmasinate kogud – midagi oli küll olemas olnud juba 19. sajandi alguses tegutsenud tehnoloogiakabinetis. Hiljem on osad esemed jõudnud ülikoolist eraldatud Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse ehk tänasesse Maaülikooli.

Zooloogia, geoloogia ja mineraloogia muuseumid said avarad ruumid enne maailmasõda valminud uues õppehoones Vanemuise tänaval ja asuvad seal tänaseni.

Süvendatud eesti keele alane uurimistöö viis 1931. a Tartu ülikooli juures eesti keele arhiivi rajamiseni.¹²

Suuri kollektsioone jäi endiselt ka teaduslike seltside valdusse (Õpetatud Eesti Selts, Looduseuurijate Selts jt). Kõik olulisemad Eesti Vabariigi teadusseltsid olid registreeritud Tartu ülikooli juurde ja etendasid tähtsat rolli sõdadevahelise Eesti teaduselus. See tähendas kogu teadustegevuse ja ühtlasi teaduslike kollektsioonide tugevat koondumist Tartu ülikooli ümber.

1940. aastast algas nõukogude okupatsioon. Esimesel nõukogude aastal ei jõutud ülikooli muuseumidega kuigi palju veel ette võtta. Alates 1. märtsist 1941 muudeti zooloogia, arheoloogia ja geoloogia muuseumid õppe-keskmuseumideks.¹³

Järgnenud saksa okupatsioon ja rinde lähenemine tõstis päevakorrale evakueerimise. Inimesed mäletasid veel eelmisele evakueerimisele järgnenud tagastamisraskusi, pealegi oli poliitiline situatsioon nii või teisiti ebakindel. Korduvast evakueeritava vara nimekirjade koostamisest hoolimata venitati pakkimisega viimseni või veeti vara laiali maal asuvatesse mõisatesse. Sel viisil õnnestus suurem osa ülikooli varasid tõesti Eestisse jätta.

Sõja ajal sai pihta zoologiamuuseumi õuel asuv kuur, mis põles maha, ekspositsioonisaalis lõhkes pomm ja hävisid peaaegu kõik märgpreparaadid.

Pärast II ms algasid suuremad ümberkorraldused. Nõukogude Liidus oli teaduselu korraldatud teistel alustel. Ülikoolis nähti ennekõike õppeasutust, teaduslik töö tuli ülikoolist välja, teaduste akadeemia instituutidesse viia. Eesti Vabariik oli 1938. aastani läbi saanud üldse ilma teaduste akadeemiata, teaduselu keskse juhtimisega tegeles ülikool. 1938. aastal moodustati Eesti Teaduste Akadeemia kui personaalakadeemia, peamine teadustöö jäi esialgu ikka ülikooli. 1946. a aga moodustati Eesti NSV Teaduste Akadeemia, mis pidi koondama kogu teadustöö.

12 Tartu ülikooli ajalugu. Toim K. Siilivask, Tallinn, 1982. Kd III (1918-1982). Lk 101.

13 Samas. Lk 164.

Zoologiamuuseumi põleng 1944 (TÜR KHO)
Fire in the Zoology Museum in 1944 (UT Library)

Kohe pärast sõda asuti uue võimu soovidele vastavalt ümberkorraldusi tegema. 1945-46 läksid ENSV Teaduste Akadeemiale üle eesti ja soome-ugri keelte arhiiv, arheoloogiakabinet ja –muuseum, geoloogia ja zoologiamuuseumi kogud ning 1948 ka astronoomiaobservatoorium ja geofüüsika observatoorium Liivi tn 4. Ülikoolile jäi õigus neid kasutada. 1964. aastast kuulus zoologiamuuseum jälle ülikoolile, 1976 liideti sellele ka geoloogiaosakond.¹⁴ Alluvuse muutmine ei tähendanud viimastele asukohavahetust, küll aga viidi Tartust Tallinna arheologiamuuseum ja eesti keele arhiiv. 1950. a likvideeriti ÕES, mille kogud jaotati erinevate TA asutuste vahel, lõhkudes sel viisil põhjalikult vana struktuuri. Segadust suurendab see, et 1944. aastast alustati inventeerimisel uut ajaarvamist – vanemad objektid said daatumi „enne 1944. aastat“. Õnneks on sageli siiski säilinud ka vanad inventariraamatud ja kui eseme kirjeldus on piisavalt täpne, saab neid kasutada.

Ainsana jäi ülikooli juurde pidevalt tegutsedes kunstimuuseum ja klassikalise muinasteaduse muuseum. Voroneži jäänud varade kompenseerimiseks olid alates 1920. aastast mitmed isikud kinkinud ülikoolile uusi varasid, sh Tartus tuntud kunstimetseenide, Raadi mõisa omanike Liphartite kunstikogu (1500 eset). 1961. a-st läks ülikooli klassikalise muinasteaduse muuseum ajaloo-keeleteaduskonna koosseisu. 1962 anti NSVL ajaloo kateedri juurde kuulunud kunstiajaloo kabinetist muuseumile üle 6000 originaalset kunstiteost, gravüürid ja joonistused Liphartite kogust.

1960. aastail hakati dotsent Tullio Ilometsa eestvõttel koguma materjali Tartu ülikooli ajaloo muuseumi jaoks. Muuseumi loomine otsustati 1976, 1981 avati esimene ekspositsioon peahoones ja 1989 tänases asukohas Toomel, endises ülikooli raamatukogus. Muuseum peab

oma kollektsiooni väärtuslikemaks osaks teadusinstrumente, mida Eestis keegi teine spetsiaalselt ei kogu. Eriti püütakse säilitada kohapeal valmistatud. Suur abi on siin kehtivast muinsuskaitse nimekirjast – kui struktuuriüksus, kelle valduses on kaitsealust vara, kolib, teeb ümberehitusi vms, peab ta kontakti võtma ülikooli ajaloo muuseumi peavarahoidjaga. See on aidanud ära hoida paljude väärtuslike esemete ja instrumentide kaotsimineku. Paljude Lääne ülikoolide eeskujul on püütud ka Tartus kollektioone, mida kaasajal õppetöös siiski oluliselt vähem kasutatakse kui 19. sajandil, ühendada ühtse juhtimise alla. 2005. a algusest on meil asutus nimega Tartu Ülikooli Muuseumid, mis ühendab kolme autonoomset muuseumi – loodusmuuseum (koosneb omakorda geoloogia, zooloogia ning botaanika ja mükoloogiamuuseumist), kunstimuuseum ja ülikooli ajaloo muuseum.

*Ülikooli ajaloo muuseumi esimene ekspositsioon peahoone keldris (TÜR KHO)
The first exposition of the UT History Museum in the basement of the UT main
building (UT Library)*

Kaasaegne olukord ja tulevikuperspektiivid

Taasiseseisvunud Eestis viidi läbi teadussüsteemi reform, mille tulemusena teadus toodi ülikooli(desse) tagasi.¹⁵ Kogud osutusid kohati probleemiks. Zooloogia-, geoloogia-, botaanika- ja meditsiinimuuseumid on endiselt selgelt seotud õppetoolide/instituutidega nagu 19. sajandil. Nende rahastamine toimub teadus- või õpperahadest ja ei too loomulikult midagi sisse. Keegi ei eita kogude väärtuslikkust, paljud kollektsioonid on aktiivses teaduskäibes ja leiavad kasutamist õppetöös, paraku igasugune säilitamine maksab.

Uue aja teadus on loonud ka uut tüüpi kollektsioonid. Alates 1960. aastaist on näiteks aktiivselt tegeldud mikrobioloogia erinevate harudega, mille tulemusel on samuti tekkinud kollektsioonid – geenivaramu, rakupangad, erinevate mikroobide kollektsioonid jms, eriti suurel hulgal just viimasel kümnel aastal. Alljärgnev prof Marika Mikelsaare koostatud ülevaade Tartu ülikooli

¹⁵ Vt näiteks: Jaak Aaviksoo. Teadusreformide aastakümme. // Eesti teadusreform – plussid ja miinused. 5. oktoobri 2001. a konverentsi materjalid. Tallinn, 2001. Lk 25-28.

sellealastest kollektsoonidest peaks hästi näitama selle valdkonna ulatuslikkust.

Kuuekümnendate aastate algul moodustusid Tartu Ülikooli arstiteaduskonna juures kaks uut uurimisgruppi. Mikrobioloogia kateedris teostati bakterite plasmiidide alaseid uuringuid, samuti uuriti erinevate teadusprojektide käigus inimese mikrofloora laktobatsillide omadusi. Sellest perioodist jõudis iseseisva Eesti vabariigi TÜ Mikrobioloogia instituudi kollektsooni vaid üksik laktobatsilli tüvi (*L.plantarum* 8RA-3). TÜ Biokeemia kateedris uuriti bakterite (*Escherichia coli*) mudelil RNA molekulaarstruktuuri.

Igapäevase teadus- ja õppetöö käigus on Eesti riigis moodustunud kollektsoonid mitmetes ülikoolides ja teadusasutustes. Tänapäevaks on neist suurimad kollektsoonid TÜ Mikrobioloogia instituudis koos TÜ Kliinikumi ühendlaboriga (inimpäritolu haigusttekitavate bakterite ja kommensaalsete laktobatsillide kultuurikollektsoonid ning referentstüved, mis on sisse ostetud rahvusvahelistest kultuurikollektsoonidest, nagu ATCC, DSM jt), TÜ Molekulaar- ja Rakubioloogia Instituudis (geenitehnoloogia vektorid, viiruspatogeenide geenipank, viiruste kogu, bakterite kogu, loomsed rakukultuurid, pärilike geneetiliste haiguste geenipank, biodegradiivsete bakterite kultuurid, taimpatogeenide bakterite kultuurid). Arvukaid rakukultuure säilitatakse ka TÜ Üld- ja Molekulaarpatoloogia Instituudis (loomsed rakukultuurid, inimese spermapank). Ülalnimetatud kollektsoonidest on viiruste, bakterite, mikrosete ja kõrgemate organismide rakkude kultuurid kättesaadavad. Neid kasutatakse laialdaselt õppetöös. Raskuseks on see, et Eestis pole seniajani välja antud vastavate kultuuride katalooge.

TÜ Tehnoloogiainstituudis on hoiul: geenitehnoloogia vektorid, bakterite kultuurid, transgeensete loomade rakuliinide pank, pärmide rakuliinide pank, loomsed rakukultuurid. Bakterite biotehnoloogiaga tegeleb TÜ Molekulaar- ja Rakubioloogia Instituudi geneetika õppetool (laboreid juhivad prof A. Heinaru, dots. A. Mäe, dots. M. Kivisaar). Keskkonnabiotehnoloogia juurutamine seostub samuti TÜ Molekulaar- ja Rakubioloogia Instituudiga.

Rakutehnoloogia juurutusi kasutatakse TÜ Üld- ja Molekulaarpatoloogia Instituudis. Enamik kollektsoone on seotud grantide või sihtfinantseeritavate uurimisteedadega ja on vastava uurimisgrupi käsutuses. Kasu oleks Tartu Ülikooli ühtsest kataloogist, mitte aga mikroobide, inimmaterjalide jmt kokku kogumisest, sest 1) puudub kompetents ja finantsid niivõrd eriilmelise ühtse kollektsooni loomiseks; 2) ühtse kollektsooni kasutamine on keeruline ja ei stimuleeri teadlasi sinna hoiustama.

2005. aasta seisuga võis välja tuua järgmisi uurimisrühmi:

Prof M. Ustav - mikrobioloogia ja viroloogia

Prof A. Metspalu, biotehnoloogia - Pärilike geneetiliste haiguste geenipank, loomsed rakukultuurid, bakterite kultuurid

Prof A. Heinaru, geneetika - Biodegradiivsete bakterite kultuurid

Dots A. Mäe - Geenipank, taimpatogeenide bakterite kultuurid

Prof J. Remme, molekulaarbioloogia - Geenipank, bakterite kultuurid

Prof R. Villems, evolutsiooniline bioloogia - Eri rahvaste ja rahvaste geenipank

Eesti Biokeskus - Loomsed rakukultuurid

A. Nurk, TÜ Tehnoloogiakeskus - Geenitehnoloogia vektorid, bakterite kultuurid

A. Karis - Transgeensete loomade rakuliinide pank

J. Sedman - Pärmide rakuliinide pank

T. Örd - Loomsed rakukultuurid

T. Paalmäe - Geenipank, bakterite kultuurid

L. Järvekülg, Füüsika Instituut - Geenipank

E. Truve - Taimsed rakukultuurid, viiruste muuseum

M. Kelve - Loomsed rakukultuurid

A. Kahru - Bakterite kultuurid

Prof R. Vilu - Bakterite kultuurid

A. Mikelsaar, meditsiinigeneetika, TÜ Üldise ja Molekulaarpatoloogia Instituut - Loomsed rakukultuurid, Inimese spermabank

Prof M. Mikelsaar - meditsiiniline mikroobitüvede kolleksioon jne.

Kuidas tagada nende säilimine sajanditeks nagu on suudetud säilitada varasema teadustöö jälgi?

Eestis puudus teaduskolleksioonide haldamiseks kaua aega riiklik ühtne poliitika. Nõukogude-aegse teadussüsteemi lagunemine ja uute kõrgkoolide tekkimine muutis kogu teadusmaastikku suurel määral. Aastal 2003 käivitati riiklik **Humanitaar- ja loodusteaduslike kogude programm** (2004-2008). Programmi eesmärgiks seati tagada kogude säilimine, korrastamine, arendamine ja kaasajastamine. Materiaalosas tähendab see hoiutingimuste parandamist, *know-how* osas kogude korrastamist ja inventuuri ning inimfaktori osas kaadri koolitamist ja kolleksioonide kvalifitseeritud püsikaadriga varustamist. Nelja aasta jooksul on selle kõigega tõepoolest ka tegeldud ja paljude kolleksioonide seisund on kõigi näitajate osas paranenud. Esialgu ei ole veel täit selgust, mis saab pärast riikliku programmi lõppu, ennekõike kogudele püsiva finantseerimise tagamise osas.

Esialgse kava kohaselt hakkab riiklik finantseerimine toimuma rahvuskolleksioonide kaupa, st sarnased kolleksioonid eri hoiupaikades ühendatakse ühise andmebaasi abil rahvuskolleksioonideks.¹⁶

Loodusteaduslikud rahvuskolleksioonid on:

- botaanika (soon- ja sammaltaimed, vetikad);
- geoloogia ja pedoloogia (kivimid, kivistised, mineraalid, mullad jne);
- meditsiin ja veterinaaria (preparaadid, luud jne);
- mikrobioloogia (seenekultuurid (osalt), looma- ja inimrakud);
- mükoloogia (seened ja seenekultuurid (osalt), samblikud);
- zooloogia (loomad, sealhulgas putukad).

Kultuuriloolised rahvuskolleksioonid pidid olema:

- arheoloogia (muistised, antropoloogilised ja arheozooloogilised luuleiud);
- eesti keel (vanem ja kaasaegne kirjakeel, eesti ja sugulaskeelte murdematerjalid);

¹⁶ <http://www.teaduskogud.org/> (17.12.2007); Riikliku programmi «Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud» kinnitamine. Vabariigi Valitsuse 24. detsembri 2003. a korraldus nr 865-k. VV, RTL, 31.12.2003, 133, 2185.

- kultuurilugu (käsikirjad, fotod, heli- ja videomaterjalid);
- numismaatika (mündid, väärismetallesemed);
- rahvaluule (käsikirjad, heli- ja videomaterjalid, fotod);
- rahvusteavik (eesti raamat, baltica, perioodika, erikogud).

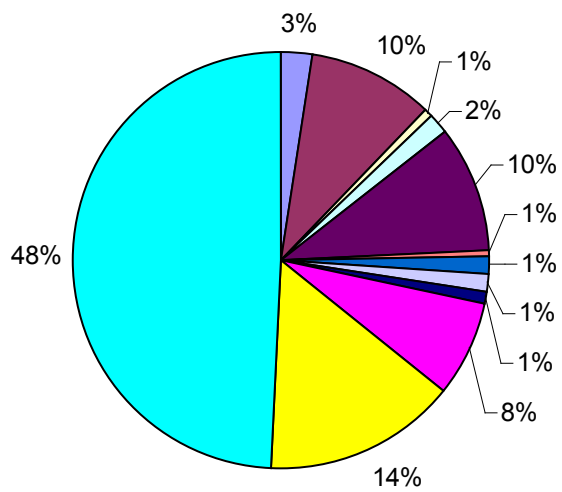
Arutluste käigus lisandusid sotsioloogiline rahvuskollektsioon ja kultuuriloolisele materjalile liideti teadusinstrumendid.

Uute ülikoolide ja teadus-arendusastuste tekkimisele vaatamata on ligi pooled teaduslikest kollektsioonidest Eestis koondunud vanimasse, st Tartu ülikooli (skeem lõpus), nii sisu kui mahu poolest on sageli tegu ka suurimate ja teaduslikult väärtuslikumate kollektsioonidega. Teaduskollektsioonid on alati kajastanud vastava eriala hetkeseisu ning olnud seepärast pidevas arengus. Tartu ülikooli teaduskogud peegeldavad euroopaliku ülikooliteaduse arengut Eestis, millel tänaseks on järjepidevust kogunenud juba üle kahe sajandi. Seepärast on igati õigustatud püüda anda just neist veidi põhjalikum ülevaade.

Tartu ülikooli teaduslike kollektsioonide kaardistamine viidi läbi 2006.-2007. aastal. Esimeses etapis saadeti küsimustikud nende kollektsioonide valdajaile, kes olid riiklikust programmist raha saanud. Andmed ülikooli ajalooliste kollektsioonide kohta viidi ka rahvusvahelise ülikoolimuuseumide ühenduse (UMAC-i) andmebaasi.¹⁷ Seejärel püüdsime jõudumööda arvele võtta ka neid kollektsioone, mis ei olnud riiklikust programmist raha saanud või ei olnud seda küsinudki. Alljärgnevas ülevaates on need tähistatud *. Reaktsioonid ulatusid rõõmsast vastutulelikkusest kuni tõrjuva umbusuni (milleks teil seda vaja on? Kas tahate ära võtta?). Teatud määral raskendas tööd samal ajal käimasolev ülikooli struktuurireform – kollektsioon, mis aasta eest kuulus ühte struktuuriüksusse, võib nüüd kuuluda juba teise. Lisaks publikule avatud kollektsioonidele leidub ülikoolis suur hulk kollektsioone, mida kasutatakse ainult teadus- ja õppetöös. Arenevate tulevikuteaduste – mikrobioloogia, geenitehnoloogia jms teaduskollektsioonid on sageli probleemiga seotud uurimisgrupi valduses ja infot nende kohta ei tahetagi eriti anda, seega on alltoodu kindlasti puudulik, kuid kajastab siiski mingit hetkepilti. Kollektsioonide sisu avamisel püüti tähelepanu pöörata nii nende kujunemisloole (mis sageli aitab luua kollektsiooni kuuluvate objektide tähenduse mõistmiseks vajalikku taustsüsteemi), tüüpilisele kui ka erakordsele. Tulenevalt kollektsioonide keerulisest kujunemisloost on kirjeldused eri tasanditel – ühe pealkirja alla võib mahtuda nii terve muuseum paljude (all)kogudega kui ka üksik eraldiseisev nn ühemehekollektsioon. Nii on eraldi kirjeldused näiteks botaanika- ja mükoloogiamuuseumi üksikute kogude kohta, kuna nad on alles 2005. aastast ühendatud loodusemuuseumiga, enne seda aga allusid erinevatele instituutidele/õppetoolidele. Idee poolest ei oleks pidanud antud kirjeldusse kuuluma raamatukogu, millel on oma kirjeldamis- ja korrastamissüsteem, kuid – kuna riiklik programm mõnede raamatukogu spetsiifiliste kollektsioonide olukorra parandamist rahastas, võtsime need sisse. Kindlasti tuleb arvestada, et tegu pole kõigi raamatukogu kollektsioonidega (vt: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db>). Arvestusühikud on eri kollektsioonidel väga erinevad (säilikud, museaalid, mapid, viaalid, failid jne), ühtluse huvides on enamasti kasutatud sõna “säilik”.

17 <http://publicus.culture.hu-berlin.de/umac/> (17.12.2007)

**Riiklikust programmist 2007. aastal
eraldatud rahade jaotumine asutuste vahel**

- Eesti Keele Instituut
- Eesti Kirjandusmuuseum
- Tartu Observatoorium
- Eesti Loodusmuuseum
- Eesti Maaülikool
- Eesti Rahva Muuseum
- Eesti Teaduste Akadeemia
- Keemilise ja bioloogilise füüsika instituut
- Tallinna Botaanikaaed
- Tallinna Tehnikaülikool
- Tallinna Ülikool
- Tartu Ülikool

INTRODUCTION

In the following overview a scientific collection is a collection of objects in integrated information established with a define purpose in the process of scientific research at the university and/or a research institution. Collections are necessary for carrying out research and teaching of students. It is evident that the university treasures constitute a part of the national and world cultural heritage.

Scientific collections provide information about research achievements to the wider public, being a material proof of the facts how we have learned the information concerning the universe, society and human beings, very well reflecting the paradigmatic changes in research. The European university collections have several similar features. Our common academic heritage carries a part of European common identity. On the other hand, scientific collections have an important role in the formation of the identity of different nations. It is well understood in the whole of Europe and similar projects of mapping scientific collections have been carried out also elsewhere in the recent years.¹⁸

Historical overview:

The establishment of scientific collections at European universities started in the era of humanism and enlightenment when empirical research found its way to universities creating a need for the basis of the research and teaching. The earliest were anatomical theatres and botanic gardens (very often connected with the Faculty of Medicine and the pharmacy). After the victory of the Copernican system of the universe observatories became important. Contemporary research was primarily developing at first outside universities, only the 18th century enlightenment reforms (Halle, Göttingen) brought science firmly to the universities, which meant the formation of scientific collections at the universities. The history of the collections of the University of Tartu can be divided into three stages.

The Swedish period in 1632-1710

When the King of Sweden Gustav II Adolf founded the University of Tartu (Academia Gustaviana) in 1632, it did not have any specific departments. Also, bigger collections for teaching purposes beside the library are not known. In 1665 the university had to stop its activities because of warfare but the university was again opened in 1690. Empirical research had made considerable progress in the meanwhile. In Tartu anatomical dissection took place. The establishment of the observatory and the botanic gardens was discussed but the political unrest and other priorities did not allow to implement these ideas. In the end of the 17th century Elias Brenner, working at the Royal Library of Stockholm, presented the university with a collection of ancient coins and medals¹⁹ but unfortunately the fate of the collection is unknown. In Tartu there are no scientific collections surviving from the Swedish period.

18 See for example: Cornelia Weber. Objects from Research Travels in University Collections: The online Database "University Collections in Germany." // Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu, 2007. Pp. 8-17.

19 Georg v. Rauch. Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690-1710. Essen, 1945. S. 373-374.

The Imperial University of Tartu in 1802-1918

In the era of enlightenment scientific research progressed and the linking of research with teaching naturally demanded that the corresponding laboratories, or the cabinets as they were called then, be established at universities. The University of Tartu, reopened in 1802, had planned to have the laboratories (cabinets) of physics,²⁰ natural sciences, chemistry, pharmacy, the observatory, the hospital, the art museum, the library, the anatomical theatre and the botanic gardens²¹ which at first satisfied the university's needs properly. Necessary scale models and specimens could be stored in lecture rooms and were handy in the moment of need. In most cases the study collections were also open to the general public during certain hours or on prior agreement which means that the laboratory also functioned as a study museum.

The first UT (University of Tartu) collections which were opened to the visitors were the collections of natural sciences. According to the timetable of lectures of the second term in the 1803 academic year the people interested could approach professor Germann with a request to be acquainted with the collections which were located in a temporary building. To see the physics apparatuses, visitors had to approach professor Parrot. From the second term of 1805, when the first building in the ownership of the university was erected, the Anatomical Theatre, anatomical (professor Isenflamm) and pathological (professor Balk) collections were added. In the first term of 1806 the collection of military scale models (professor Elsner) and in the second term of the chemistry laboratory (professor Grindel) were opened. When the construction of the Observatory was finished in 1809 the apparatuses used in astronomy and applied mathematics were demonstrated. The oldest museum of the University of Tartu is its art museum.²² Because of the lack of space the museum was opened to the visitors only in the second term of 1810 (professor Morgenstern) in the newly erected main building of the university.

From the beginning of 1807 the first keeper of the UT museum collection – Marcus Ulprecht, the inspector of the cabinet of natural sciences – was employed. In 1822 according to the UT timetable of lectures there were 16 study collections and all of them also opened to the people outside the university. The collections were considerably enriched thanks to expeditions to huge territories of Russia, round the world voyages, purchases (sometimes for governmental subsidies), the preparations made locally and the private collections of professors who had brought them from Germany. The graduates of the university and simply good willing donators gave presents to the University.²³ On 31 January 1829 there was a fire in the zoology cabinet. A bigger part of the entomological collection and some preparations brought back by Kotzebue from his round the world voyage (1823-1826) were burnt.

20 P. Prüller. Füüsika Tartu ülikoolis 19. sajandi esimesel poolel. // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. V. Tartu, 1977. Pp. 9-40; P. Prüller. Füüsika Tartu ülikoolis 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul. // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. VIII. Tartu, 1979. Pp. 3-35.

21 The budget of 1803: Die Kaiserliche Universität Dorpat fünfundzwanzig Jahre nach ihrer Gründung. Dorpat, 1827. S. XIII.

22 On 7 April 1803 the foundation capital 8,000 roubles was allocated, on 2 September the University Statutes came out of print clearly fixing the establishment of the art museum – this date is traditionally the museum's birthday. – Tartu ülikooli ajalugu. Tartu, 1982. B. II. P 73.

23 First overview about all scientific collections in University of Tartu: Die Kaiserliche Universität Dorpat fünfundzwanzig Jahre nach ihrer Gründung. Dorpat, 1827.

In 1830 the Chair of Military Affairs was closed. The material base was preserved with the hope of establishing the Cadet Corps for the Baltic provinces. In 1836 it became clear that a separate military school would not be founded and the models and specimens used for teaching military affairs had to be handed over to the Aristocratic Regiment of St. Petersburg, models of geodesy to the department of mathematics, plaster medallions to the teachers' seminar, books and other study aids remained in the library. In 1921 the Ministry of Defence of the Republic of Estonia took these books over.²⁴ At present some of the drawings used in teaching military affairs in these days have reached the Museum of the Estonian National Defence College. In 1836 the collection of models in technology and architecture was divided into two parts. Unfortunately these parts have not completely survived. Only a couple of models of university buildings are there being exhibited at the UT History Museum including the plaster model of the ruins of the Dome Church before the rebuilding into the library – most evidently the oldest surviving museum object made in Tartu.

In the years 1856-1859 wings were added to the main building of the university. More space was given to the laboratories of chemistry and physics, special rooms were given to the university art museum which in 1862 was decided to be opened to the non-academic visitors. The student at the Faculty of Philosophy Eugen Mecklenburg was appointed to the post of the museum assistant. When the University of Tartu began to teach in Russian in 1893, some structural units which the Russian universities did not have were closed. Among them was the UT Drawing School which during the long-term office of the Academician Voldemar Krüger of Estonian origin had become the centre of art life in Tartu. At that time students very often studied watching the masterpieces of famous artists. This is why the Drawing School had a valuable collection of art. The collection together with the pieces of art made by the teachers of the school were handed over to the university art museum in 1890.

The professor of general history Friedrich Kruse (1790-1866, the UT professor 1828-1853), set himself an ambitious aim. On his initiative the Central Museum of Homeland Antiquities (Zentralmuseum Vaterländischer Altertümer) was established for collecting historical, archaeological, ethnographic and everyday life objects. Unfortunately after Kruse's death the museum activities slowed down. In the year 1859²⁵ the museum was united with the collections of the Estonian Learned Society functioning at the university from 1838.

The left wing of the main building became the location of the university museums – on the ground floor the Central Museum of Homeland Antiquities, the collections of the Estonian Learned Society and the Art Museum. The first floor housed the Museum of Zoology and next to the Assembly Hall – the collection of mineralogy. Botanic collections were in the Botanic Gardens, medical collections in the Old Anatomical Theatre. In 1888 when the New Anatomical Theatre construction was completed, the collection of preparations of pathological anatomy together with the Institute of Pathological Anatomy moved over to the new building. The free

24 Tõnu Tannberg. Sõjateaduse õpetamisest Tartu ülikoolis aastatel 1802-1830. // *Ajalooline Ajakiri*. 2002. ½. (116/117). Pp 46-47.

25 See details in: Lea Leppik. Ewald Tobien – Vene Õiguse kaudu eestlaste ajaloo juurde. // *Ajalooline Ajakiri*. 1999. 2 (105). Pp 49-56.

space allowed the world famous anatomist professor August Rauber to rearrange the anatomy collection into a perfect study museum of anatomy.²⁶ For the superb preparations we should be grateful among other people to the Estonian Aleksander Reinald, a simple service person, who continued his work also at Tartu University of the Republic of Estonia when he was promoted to the post of a preparator. The Institute of Hygiene and the Institute of Forensic Medicine had separate collections. In the end of the 1880s the Cabinet of Zoology was also rearranged into a modern Museum of Zoology.

At the end of the 19th century the University of Tartu had 24 collections for study purposes (including the Botanic Gardens, the cabinet of astronomy, the cabinet of church archaeology, etc.). In 1916 there were 28 collections. At the beginning of the 20th century the anthropological collection, established on the initiative of the private docent Landau and later given to the university, had to be used for illustrating the lectures about the theories of Lamarck and Darwin. It consisted of plaster models, anthropological instruments and the archaeological finds. The collection was housed in a hostel room.²⁷

Consequently, the university museums were based on the collections established for visualizing the teaching process. The aim of the museums was not to reflect local life. Treasures from all over the world, stuffed animals from far away countries, examples of rocks or pieces of art were more valuable than the things everybody could see at home.

The university developed extensive scientific relations, professors, graduates and different official persons made big donations to the university. The collections of this period reflect the research trends, principles of collection and respective changes characteristic of both the German and the Russian cultural space during a longer time than a century. The collections contain a huge amount of unique research material thus constituting a part of the world cultural heritage.

The University of Tartu with Estonian as a language of instruction (1919-until the present day)

With the transition to Estonian as a language of instruction the formation of the national University of Tartu started meaning also the beginning of collecting Estonia-centred scientific objects and their exposition at the university museums or laboratories. These Estonian-oriented collections also survived in the Soviet years although the removal of research out of the university and subordination of museums to the institutes of the Academy of Science of the Estonian SSR, established in 1946, made the public access to them limited. Due to repeated structural changes very often the information about single objects or whole collections' origin got lost.

In the Peace Treaty of Tartu as of 2 February 1920 there was an article which provided the right of the young republic to get back all the university treasures which were evacuated to Russia during World War 1. Actual returning was slow, some objects were broken or got lost. A bigger part of the art museum collections remained in Voronezh but the materials necessary for continuing the teaching of students (including the library) were returned and the University of Tartu in the Republic of Estonia did not need to start from scratch.

The study collections remained in the subordination of chairs also in the period of the Republic of Estonia. It was a new development that more attention was paid to collecting and preserving the

26 See details in: Elle Põldoja, Hele-Evi Simovart, Kersti Kokk, Ivo Kolts. Professor Rauber ja anatoomia õppe-museum. // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. Tartu, 2005. Pp 39-45.

27 Estonian Historical Archives (EHA). 402-4-1440. P. 1, 12-13.

local material, not many new museums were added. In 1924 the Institute of Hygiene with health promotion purposes opened a health care museum having no equal in the Baltic countries. In 1928 it was housed in its own building at 32, Pepleri Street.

The archaeological materials were taken from the collections of the Estonian Learned Society, the Estonian National Museum, the Central Museum of Homeland Antiquities and put together for the Museum of Archaeology.

For teaching agricultural subjects collections of agricultural machines were founded – something had already existed at the Cabinet of Technology functioning at the beginning of the 19th century. Later some objects were given to the Estonian Agricultural Academy bearing the name of the Estonian University of Life Sciences today which had been separated from the University of Tartu. The Museums of Zoology, Geology and Minerology were given spacy rooms in the study block in Vanemuine (then Aia) Street built before World War 1 and they are there at present. Profound research of the Estonian language caused the establishment of the archives of the Estonian language at the University of Tartu in 1931.²⁸

Also, big collections remained in the scientific society ownership (the Estonian Learned Society, the Society of Naturalists, etc.). All the most important scientific societies in the Republic of Estonia were registered at the University of Tartu and played a major role in Estonian scientific life between the two wars. It meant that all the scientific activities and collections were strongly attached to the University of Tartu.

In 1940 the Soviet occupation started. In the first Soviet year not much happened to the university museums. Starting from 1 March 1941 the Museums of Zoology, Archaeology, Geology were made into central museums of studies.²⁹ The following German occupation (1941-1944) and the nearing of the front line raised the issue of evacuation. People remembered the difficulties of getting back objects in earlier evacuation, the political situation was unstable one way or other. In spite of the repeated lists of the property to be evacuated the university people were slow in packing and things were taken to manor houses in the country side. This way most of the university treasures could be kept in Estonia.

During the war a shed in the zoology museum yard was bombed, it burnt down. In the exhibition hall a bomb exploded and almost all the preparations in liquids were destroyed. After World War 2 more extensive reforms began. In the Soviet Union scientific life was based on other principles. The university was primarily an institute of education, reserach work had to be transferred to the institutes of the Academy of Sciences. Until 1938 the Republic of Estonia could cope without an academy of sciences, the university was the central leader of scientific life. In 1938 the Estonian Academy of Sciences was formed as a personal academy. The major scientific research still remained at the university.

After the war, rearrangement of academic life according to the wishes of the authorities started. In 1945-1946 the archives of Estonian and Finno-Ugric languages were transferred to the Academy of Sciences of the Estonian SSR (began to function in 1946). Also, the Cabinet and the Museum of Archaeology, the collections of the Museums of Geology and Zoology and the Astronomy Observatory and the Geophysics Observatory at 4, Liivi Street were handed over to the academy in 1948. The university retained the right to use them.

28 Tartu ülikooli ajalugu. 1982. B. III. P. 101.

29 Tartu ülikooli ajalugu. 1982. B. III. P. 164.

Since 1964 the Museum of Zoology again belonged to the university, in 1976 the Department of Geology was joined to the museum.³⁰ The subordination changes did not affect the location of the museums but the Museum of Archaeology and the Archives of the Estonian Language were moved over to Tallinn. In 1950 the Estonian Learned Society was liquidated, the collections were divided between different establishments of the Academy of Sciences thus profoundly destroying the old structure of the collections. Disarrangement was even more increased by the fact that since 1944 a new chronology of objects was introduced – objects were dated “Before the year 1944“. Fortunately the old inventory books have survived in many cases and if the description of the object is sufficiently exact, these books can be used. The Art Museum and the Museum of Classical Antiquities were the only ones to be subordinated to the university. To compensate the loss of treasures not returned from Voronezh, from 1920 several persons had presented the university with new treasures including the collection of the owners of the Raadi manor, Lipharts (containing 1, 500 objects). In 1961 the UT Museum of Classical Antiquities was transferred to the Faculty of History and Linguistics. In 1962 more than 6, 000 original pieces of art, engravings and drawings from the Liphart collection belonging to the cabinet of art history at the Chair of the USSR History were handed over to the museum.

In the 1960s, on the initiative of docent Tullio Ilomets, university people began to collect materials for the University of Tartu History Museum. In 1976 it was decided to establish the museum. In 1981 the first exposition was opened in the main building of the university, in 1989 in the present location on the Toome Hill, in the former university library. The museum considers the scientific instruments in its collection the most valuable part of the treasures. Nobody else in Estonia collects scientific instruments. Special attention is paid to the preservation of objects made in Tartu. Great assistance to the work of the museum is provided by the list of protected heritage. If a university structural unit, possessing protected treasures, moves to other premises, renovates its rooms, etc., it must contact the Chief Treasurer of the university history museum. Thanks to such requirements the loss of numerous valuable objects, instruments and also historical furniture has been avoided. Using the example of many western universities, the University of Tartu has tried to introduce joint management of the collections which are significantly less used in teaching today than in the 19th century. From the year 2005 there is a unit at the university called The University of Tartu Museums which unites three autonomous museums – the Natural History Museum (Museum of Zoology, Museum of Geology, Museum of Botany and Mycology), the Art Museum, and the History Museum.

The present situation and the future perspectives

In newly independent Estonia the reform of the system of science was carried out. As a result, scientific research was brought back to the university (universities) – there are now more than one university.³¹ In some cases the collections became a problem. The UT collections of zoology, geology, botany and medicine are definitely connected as before with chairs/institutes, like in the

30 Tartu ülikooli ajalugu. 1982. B. III. P. 274.

31 See for example: Jaak Aaviksoo. Teadusreformide aastakümme (The Decade of Research Reforms). // Eesti teadusreform – plussid ja miinused. The conference materials on October 5 in 2001. Tallinn 2001. Pp 25-28.

19th century. Their financing takes place from science funds and no profits are involved. Nobody denies that collections are valuable, many collections are in active use in research and teaching but, however, preservation also costs.

Science in the new times has created collections of the new type. From the 1960s, for example, scientists have been actively dealing with different branches of microbiology as a result of which new collections have appeared – the gene project, cell banks, collections of different microbes, etc. – especially in the last ten years. How to guarantee their preservation for hundreds of years as it has been possible with the result of earlier research?

In Estonia, for a long time, there was no common state policy for the administration of scientific collections. The Soviet system of science management collapsed and the appearance of new higher educational establishments changed the landscape considerably.

In the year 2003 the State Programme for the Collections of Humanities and Natural Sciences was launched (2004-2008) with the purpose of preserving, reorganizing, developing and updating the collections. The preservation conditions were improved, in the field of *know-how* it meant reorganization, making inventories, in the field of human resources respective specialists were educated and the collections employed high quality permanent staff. Within the four years this work has been under way and the state of many collections has been improved concerning all the indicators. It is not yet quite clear what would happen after the termination of the state programme especially in the field of supplying financing of collections permanently.

According to the initial plan the state financing will be provided to each national collection, that means that similar collections in different storages will be united with the help of the common data base into national collections.³² The collections of natural sciences involve the following fields: botany, geology, microbiology, mycology, zoology.

Cultural collections are: archaeology, linguistics, ethnography, folklore, bibliography, sociology, cultural history.

In site of the appearance of new universities and research and development centres, almost half of the scientific collections in Estonia are at the University of Tartu (the chart at the end). These are the largest and most valuable scientific collections considering their content and scope.

Scientific collections have always reflected the contemporary state of a respective field and this is why they are constantly developing. The scientific collections of the University of Tartu reflect the development of the European university science in Estonia which has already been lasting continuously for more than two centuries. This is why the attempt to provide a more profound overview of the collections is fully justified.

Mapping of the UT scientific collections was carried out in 2006-2007. In the first stage questionnaires were sent to the administrators of the collections which had received funding from the state programme. The data of the historical collections of the university were also installed into the UMAC (University Museums and Collections) data base.³³ After that we tried to take into consideration also these collections which had not received money from the state programme or had not even applied for it. In the following overview these collections have been marked

32 <http://www.teaduskogud.org/> (17.12.2007); Riikliku programmi "Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud" kinnitamine. Vabariigi valitsuse 24. detsembri 2003. a korraldus nr 865-k. vv. RTL, 31.12.2003, 133, 2185.

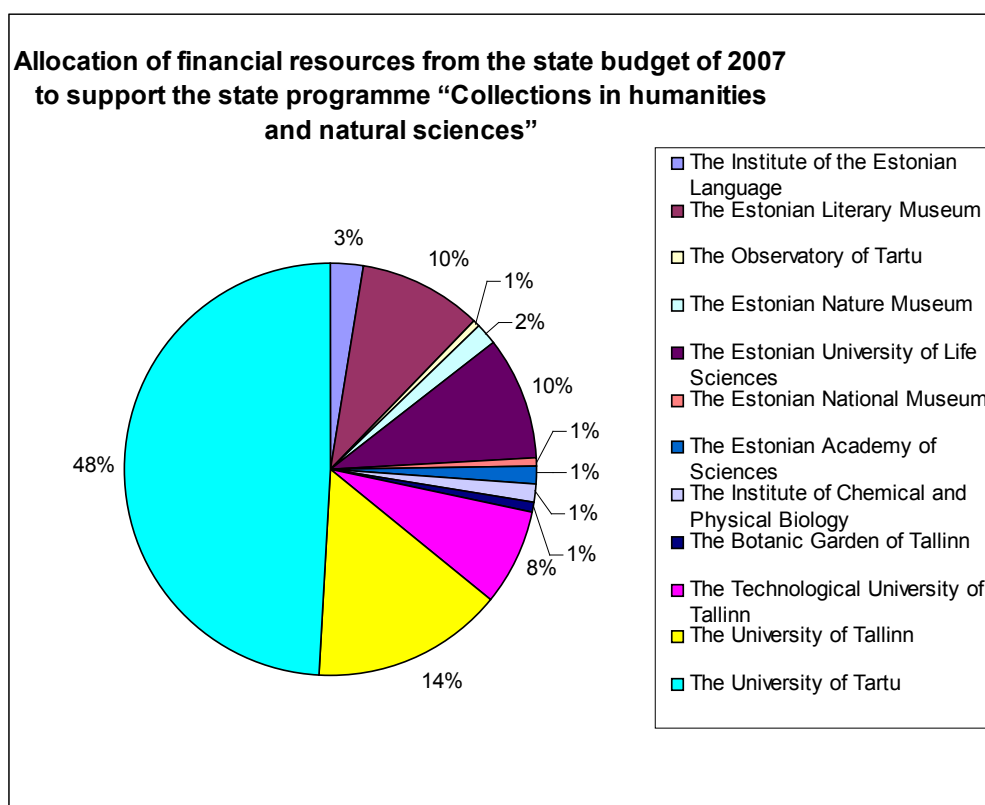
33 <http://publicus.culture.hu-berlin.de/umac/> (17.12.2007)

with an asterisk*. The reactions of the collection administrators varied from happy response to rejecting disbelief (Why do you need information? Do you want to take away our collection?). to a certain extent mapping became difficult because of the university structural reform taking place simultaneously. A collection which a year ago had belonged to a certain structural unit might have been moved to another unit. For example, during mapping the Gene Project and the Estonian Marine Institute joined the University of Tartu.

In addition to the collections which are open for the general public, there is a big number of the collections at the university which are used only in research and the teaching process. The collections of the developing future sciences – microbiology, gene technology and other research collections – are very often the property of the research group dealing with a certain issue and information about them is not readily provided. Consequently, the overview below is certainly unsatisfactory but, to a certain extent, it reflects the situation at a certain moment.

When revealing the content of the collection, the compilers of the overview tried to draw the attention to the history of the formation of the collection (which sometimes helps create the necessary background information for understanding the meaning of the objects belonging to the collection), the typical and extraordinary features. Data about the number of objects and their age are provided, although in some fields they are approximate. The library should not have belonged to this overview, but as the State Programme for Funding Collections of Humanities and Natural Sciences also financed the processing of specific collections of scientific libraries, the library collections are included, but not all (see: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db>).

When the collection has been earlier written about, we added data about the literature. When there is a web-page about the collection, we also gave the address. We hope that the present paper will provide a better picture of the treasures which can be found in the oldest Estonian university - the University of Tartu.

TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid

Kogud, akronüümid:

Ajalooline kogu (AJ)

Ajalooline kunstikogu (AJK)

Arhiivkogu (AR)

Fotokogu (F)

Address, kontakt: Lossi 25, Tartu, 51003. Tel: 737 5674, 737 5677

e-mail: ajaloomuuseum@ut.ee

Kogus: 65 696 säilikut (01.01.2008)

Asutamisaeg: 1976

Piiridaatumid: 1560 – tänapäev

Eesmärk ja põhirõhk: koguda, säilitada ja tutvustada Tartu Ülikooli (teadus)ajalugu

Hoiustamise ajalugu: Tartu Ülikooli ajaloo muuseum (TÜAM) kogub Tartu Ülikooli (TÜ) ajalugu käsitlevaid materjale.

19. saj hoiti ja täiendati õppekogusid instituutide juures, samuti teadusriistu ja laborite sisustust. Mõnikord lisandusid ka annetused professoreilt, kes tulid ametisse koos isikliku raamatukogu, õppevahendite ning väärtusliku aparatuuriga. Paljudel juhtudel müüdi või annetati need hiljem ülikoolile. Ajavahemikus 1915-1917 evakueeriti ülikooli varad sõja jalust Voroneži, 1920-1921. a toodi neist enamik Tartusse tagasi ja läksid taas instituutide kätte hoiule.

Muuseumi loomise mõte oli õhus juba esimese Eesti Vabariigi ajal, kuid selleni ei jõutud.

1960. aastate alguses hakati koondama ajaloolisi füüsikariistu peahoone aula kõrvale füüsikaosakonna ruumidesse. Aula põlengu järel 1965. a detsembris, kus paljud säilikud said kahjustada, viidi need hoiule peahoone keldriruumidesse. 1975. a loodi ülikooli juurde Ülikooli Ajaloo Komisjon, mis hakkas ette valmistama ajaloomuuseumi loomist. 1976. a ilmus rektori käskkiri muuseumi loomise kohta, tegutsema hakati 1979. a. Sellest ajast algas süstemaatiline töö ülikooli hoonetes hoiul olevate ajalooliste teadusriistade ja ülikooliga seotud vanavara toomisel muuseumiruumidesse. Tullio Ilometsa eestvõttel juba varem kogutud keemia, füüsika, farmaatsia ja farmakoloogia kateedrite aparatuur ja teadusriistad said muuseumi kolleksioonide aluseks. Füüsikaproffessor Paul Kard annetas klaasnegatiive, E. Öpiku ja T. Rootsmäe töid ja loengukonspekte, metallisulamite proove, fotosid jm. Esimene terviklik kolleksioon oli 1980. a vastu võetud Erdmanni kolleksioon, mille 1830. a-il komplekteeris farmakoloogia prof J. F. Erdmann (1778-1846) põhiliselt Aasia, Euroopa ja Ameerika tähtsamatest ravimtaimedest. Peterburi apteekri Grassmanni kaudu tellitud ravitoimet sisaldavate taimeosade kogust on tänaseks säilinud ligi ¾. Ülikooli õppejõudude vahendusel jõudis muuseumi kogudesse ka silmaoperatsiooni riistu, operatsioonilaud, hambatangid, foneetikakabineti grammofoniplaadid, 2 fonograafi jpm. Keemiaproffessor Carl Schmidti ajast säilinud vara andis üle T. Ilomets: kulla proovikivid, luup, haruldased analüütilised kaalud, Döbereineri tulesüütaja jm, hiljem lisandusid neile kaks C. Schmidti koostatud kolleksiooni: anorgaaniliste (etalon)ainete ning mineraalide kolleksioon. 1980. a algas TÜ sisekliiniku haiguslugude ja haigete registreerimisraamatute (1862-1962) üleandmine. 1980. aastail laekus hulganisti annetusi nii ülikooli töötajailt kui ka eraisikuil

(herbaariume, fotosid jne). Ülikooli raamatukogu jättis Toomelt välja kolides muuseumile 1806. a Peterburi Kunstide Akadeemialt saadud antiikskulptuuride ja -büstide koopiade kogu ja sisustust. Koguti materjale õppejõudude kohta; kollekttsionäär Hans Meusilt osteti haruldasi trükiseid ja fotoalbum professorite ja kultuuritegelaste portreedega. Väga väärtuslik on Mati Abeli loovutatud 20. saj. alguse fotoateljee sisseseade. Prof T. Bachmanni eestvõttel annetati muuseumile prof Konstantin Ramuli psühholoogia eksperimentaallaborist säilinud katseriistad. Museaale saadi ka väljastpoolt Eestit, nt Moskvast saadeti stereonegatiivid klaasil ja stereofotosid Tartu linna ja lähiümbruse vaadetega.

1990. a lisandusid kohapeal kogutule baltisakslaste, väliseestlaste jt ülikooli kasvandike ja sõprade annetused. TÜAM-i kogudesse anti üle korporatsioonide sümboolikat, albumeid, isikuarhiive (rektor Hugo Kaho, füüsik Paul Prüller, veterinaar Julius Tehver, astronoom Taavet Rootsmäe jt), prof P. Ariste koostatud keeleteaduslikud materjalid, prof G. Suitsu arhiivkogu, raamatud, fotod ja töökabineti mööbel, prof E. Öpiku asju, K. Dehio dissertatsioonide kogu 1830-1910, separaate jm. TÜ kultuuripärandi muinsuskaitse alla võtmise käigus 1995-1996. a saadi paljudest allasutustest juurde aparatuuri ja mööblit. TÜAM-i jõudsid nõukogude ajal ülikooli eksperimentaaltöökodades valmistatud aparaadid.

1997. a saadi zooloogia kateedril mööblit, riistu, õppevahendeid, TÜ õppejõu N. I. Sukatšovi materjalid (raamatud, fotod ja negatiivid, üksikud kunstiesemed). Samal aastal liideti muuseumiga tähetorni varad (aparaadid, tähekaardid, kunstiesemed). Füüsikaosakonnast saadi araabia taevagloobus (arvatavasti 14.-15. saj.), ülikooli meistri Brückeri paksusemõõtja jm.

1998-2000. a Vanast ja Uuest Anatoomikumist ja oma ruumidest Vanemuise tn. õppehoones välja kolinud TÜ arstiteaduskonnalt laekus teadusaparatuuri, mööblit, õppetabeleid, 2000. a füsioloogia instituudilt ajalooliste eksperimentaallriistade kogu.

2001. a lisandus koorijuhi ja dirigendi R. Ritsingu isikukogu (noodid, raamatukogu, meened).

2003. a saabus ajaloolisi esemeid rakendusmatemaatika instituudist, õppevahendite kogu kirurgiakliiniku endisest õppehoonest, 2004. a saadi füsioteraapia aparatuuri, samuti TÜ kunstiajaloo kabineti materjale jm. 2005. a laekus mahukas farmaatsia instituudi ajalooline kogu: droogid, aparaatuur, trükised jm. Droogidekogu pärineb põhiosas prof Dragendorffi ajast. Farmaatsiaprof G. Dragendorff (1836-1898) täiendas oluliselt farmaatsia instituudi esimese direktori C. F. E. Silleri alustatud droogide ja kemikaalide kogu. Taimi töid talle õpetlased ja reisimehed Fedšenko ja Prževalski, nii kujunes Euroopa suurimaid droogide kogusid. 1884. a oli kogus 3882 nimetust drooge ja preparaate, sh 800 mikroskoopilist ja 4461 keemilist preparaati.

Kogude lühikirjeldused:Ajalooline kogu (AJ)

17 798 säilikut

Piirdatumid: alates 1560. a

Teadusajaloo muuseumina moodustavad TÜAM-i väärtuslikema osa füüsika (sh astronoomia), matemaatika, keemia ja farmakoloogia aparaadid, seadmed ja instrumendid, mille seas on mitmeid haruldusi (nt Gregori peegelteleskoop) ja TÜ-s välja töötatud ja valmistatud mõõteriistu. Teadusriistade kõrval leidub foto- ja kinovahendeid, kaasaegset raadiotehnikat ja elektroonikat. Suur kogu õppe- ja abivahendeid (plakatid, mudelid jne). Arvukas on meditsiini- ja bioloogiaristade ning õppevahendite kogu ja farmakoloogia kolleksioon. Leidub õppevahendeid geograafia-, geoloogia- ja humanitaaraladelt (nt foneetikalabori õppevahendid). Olmeesemed, medali- ja märgikogu (üle 300 ühiku), pitsatid (ca 200), tekstiilikogu, ajalooline mööbel TÜ õppehoonetest, muusikariistu.

Ajalooline Kunstikogu (AJK)

751 säilikut

Piirdatumid: alates 1806. a

Raamatukogu kaunistamiseks tehtud antiiskulptuuride koopiad 19. sajandist, ülikoolile tehtud kingitused ning muuseumile annetatud kunstitööd (maalid, graafika, auaadressid).

Arhiivkogu (AR)

32 013 säilikut

Piirdatumid: alates 17. saj.

Teadusajaloo-alased trükised, teadusaparatuuri tootnud firmade tootekataloogid, ülikooli õppejõudude ja kasvandike materjalid, õpikud jt. õppevahendid, TÜ sisekliiniku haiguslugude kogu ja haigete registreerimisraamatud, kateedrite ajaloolised materjalid (teaduskirjutised, õppejõudude tööd, autoreferaadid, konspektid, kirjavahetus), isikufondid.

Fotokogu (F)

15 134 säilikut

Piirdatumid: alates 1860. a

Fotod ja negatiivid Tartu ülikooli ja Eesti kultuuri- ning teaduslooga seotud isikutest, ülikooliga seotud sündmustest ja hoonetest, Tartu linna ning ümbruskonna vaated ning mitmed ajaloolised teadusfotograafia alased kolleksioonid. Eriti väärtuslikud on 19. sajandist pärit isikute ja üliõpilaskorporatsioonide albumid ning arstiteaduskonna instituutide juures teaduslikel eesmärkil koostatud fotokogud; 20. sajandi fotomaterjalidest endise Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) kinofotolaboratooriumi fotokogu, mis kajastab ülikooli elu ja tegevust 1950. aastatest kuni 1980. aastate lõpuni. Toimub digiteerimine.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted.

AJ – laenutamine väljaandeaktiga

AJK – laenutamine väljaandeaktiga

AR – kasutamine kohapeal

F – koopiaste tegemise võimalus

Lahtiolekuaeg: K – P 11–17, gruppidele ka E ja T

Vahetuskogu: puudub

Hoiutingimused:

Muuseumihoones Toomel hoidlad I-V - 575 m². Vanas anatoomikumis ajutine hoidla.

Püsiekspositsioon muuseumihoones - 1536 m²

Museaalide seisund on valdavalt rahuldav.

Probleemsed: AR – Tartu Kliinilise Sisehaigla haiguslugude seas on väike osa lagunened; AJ – mõned vanemad aparaadid vajavad restaureerimist, paljud konserveerimist (puhastamist, roostetõrjet jms).

UNIVERSITY OF TARTU HISTORY MUSEUM

Structural unit: University of Tartu Museums

Titles of collections, acronyms:

Historical Collection (AJ),

Historical Art Collection (AJK),

Archive Collection (AR),

Photo Collection (F).

Address and contacts: 25, Lossi Street, Tartu 51003; (+372) 737 5674, (+372) 737 5677. e-mail: ajaloomuuseum@ut.ee

Amount: 65,696 units (01.01.2008)

Time of foundation: 1976

The beginning and the end: 1560 – the presented time.

The aim and the main emphasis: to collect, preserve and acquaint the (scientific) history of the University of Tartu.

Brief descriptions:

Historical Collection (AJ)

16,252 units

Period: since 1560

The most valuable part of the University of Tartu History Museum as a science history museum is the Historical Collection containing apparatuses of physics (including astronomy), mathematics, chemistry and pharmacology, the related equipment and instruments among which there are several rarities (for example, the Gregor's reflection telescope) and the measuring instruments worked out and produced at the University of Tartu. Beside scientific research equipment there are different photo and cinema, contemporary radio and electronics technology instruments presented. The museum has a big collection of study and visual supporting materials (posters, scale models, etc.) and a pharmacology collection. The collection of medical and biological

instruments and study aids contains very many objects. The collection in the field of geography, geology and humanities (for example, the study aids in the phonetics laboratory) is more modest. There are also collections of everyday objects, medals and pins (more than 300 units), stamps (about 200), the collections of textiles, historical furniture from the UT study blocks, musical instruments.

Historical Art Collection (AJK)

731 units

Period: since 1806

Copies of antique sculptures made in the 19th century to decorate the library and presents (paintings, graphic art, decorated citations of honour).

Archive Collection (AR)

31,739 units

Period: since the 17th century

Scientific-historical publications, materials of the university academic staff and graduates, textbooks and other teaching aids, case histories and patient registration books of the UT internal diseases hospital, historical materials of chairs (scientific publications, papers of the academic staff, summaries of theses, lecture notes, correspondence, catalogues), personal funds.

Photo Collection (F)

14,030 units

Period: since 1860

Photos and negatives of the persons connected with the University of Tartu, Estonian culture and science, the university events, the university buildings, photos of Tartu and its environs, several historical collections of science photography. The albums of the persons and student corporations from the 19th century and the photo collections made with scientific purposes by the institutes of the Faculty of Medicine are especially valuable. The collection of the 20th century photo materials of the former cinephoto laboratory of Tartu State University reflecting the life and activities of the university from the 1950s until the end of the 1980s. Digitalization is under way.

The principles of borrowing and using of the materials:

AJ – borrowing with the act

AJK – borrowing with the act

AR – use of spot in the museum

F – a possibility of making copies

Exchange collection: missing

Storage conditions and the state of the exhibits:

In the museum building at the Toome Hill I-V - 575 m²;

In the Old Anatomical Theatre – a temporary storage room.

Permanent exposition in the museum building – 1, 536 m².

The state of the museum objects is mainly satisfactory.

AR: A small part of the case histories of the UT internal diseases hospital have decomposed.

AJ: Some older apparatuses need restoring, many of them should be conserved (cleaning, rust protection, etc).

Lingid/Links:

<http://www.ut.ee/ajaloomuuseum>

Kirjandus/References:

Ilomets, T., Päid, M. (1985). Johann Friedrich Erdmann ja tema farmakoloogiline kollektsioon. // TÜ ajaloo küsimusi. XVIII. Tartu. Lk 123-130.

Ilomets, T., Päid, M. (2002). Johann Friedrich v. Erdmanns (1778-1846) pharmakognostische Sammlung in Dorpat (Tartu). // Kästner, I., Pfrepper, R. (Hgg.). Deutsch-russische Beziehungen in Medizin und Naturwissenschaften. B. 6. Aachen. S. 81 – 88.

Kalling, K., Part, I. (toim). (1997). Annual Report 1996. Museum Historicum Universitatis Tartuensis. Tartu.

Kõiv, E. (1991). Füüsikariistad Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis. // TÜ ajaloo küsimusi. XXV. Tartu. Lk 214-217.

Kõiv, E. (koost). (1990). XIX sajandi alguse füüsikariistu Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis. Kataloog. Tartu.

Kriis, L., Pung, T. (koost). (2002). Füüsika. Keemia. // Leiutisi ja avastusi Keiserlikus Tartu Ülikoolis. 1. Tartu Ülikooli ajaloo muuseum. Tartu.

Kriis, L. (2002). Chemical instruments and collections from the 19th century in the history museum of Tartu University. // Scientific Instruments and Museums. Proceedings of the XXth International Congress of History of Science (Liège, 20-26 July 1997), Vol. XVI. Brepols Publishers.

Kriis, L. (1993). Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi kogud. // TÜ ajaloo küsimusi. XXVII. Tartu. Lk 166-173.

Kriis, L. (2001). Tü ajaloo muuseumi kogude kujunemine 1979-2000. // Tü ajaloo küsimusi. XXXII. Tartu. Lk 27-54.

Kriis, L. (2006). 19. sajandi meditsiiniajaloo alsed kollektsioonid Tartu ülikoolis. // Tü ajaloo küsimusi. XXXV. Tartu. Lk 103-126.

Kriis, L. (2006). Ülevaade muuseumi kogudesse aastail 2001-2005 laekunud materjalidest. // Tü ajaloo küsimusi. XXXV. Tartu. Lk 145-152.

Kyiv, E., Pae, A. (1985). O sohranivshihsha priborah fizicheskogo kabinetu Tartuskogo universiteta (1802–1916 gg.). // Tü ajaloo küsimusi. XVII. Tartu. S. 19-26.

Leppik, L. (koost). (2003). Arstiteadus. // Leiutisi ja avastusi Keiserlikus Tartu Ülikoolis. 2. Tartu Ülikooli ajaloo muuseum. Tartu.

Martis, E. (1996). Tartu Ülikooli ajaloo muuseum 1976-1996. Artiklite kogumik. Toim. Kalling, K. Tartu.

Martis, E. (1994). Museum Historicum Universitatis Tartuensis. Tartu.

Martis, E. (1993). Tartu Ülikooli ajaloo muuseum. // Tü ajaloo küsimusi. XXVII. Tartu. Lk 158-165.

Pung, T. (koost). (1998). Kaalud ja mõõdud. Kataloog. <http://www.ut.ee/ajaloomuuseum/kaalmeeterlugu.html> (13.01.2008)

Pung, T. (koost). (2004). Astronoomia. // Leiutisi ja avastusi Keiserlikus Tartu Ülikoolis. 3. Tartu Ülikooli ajaloo muuseum.

Pung, T. (2006). Callendari aktinograaf. // TÕ ajaloo küsimusi. XXXV. Tartu. Lk 134-144.

Pung, T. (2005). Historical Instruments of Tartu Meteorological Observatory in the Museum of Tartu University History. // Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis, 97. Tartu. Lk 23–36.

Pung, T. (koost). (1996). XIX sajandi füüsikariistu ülikooli ajaloomuuseumis. Kataloog. Tartu.

Farmaatsialabor TÕ ajaloo muuseumi ekspositsioonis (foto: T. Pung)

The Pharmacy Laboratory in the exposition of the UT History Museum (photo: T. Pung)

TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIMUUSEUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid

Kogud ja akronüümid:

joonistused (JO),
 skulptuur (S),
 graafika (GR),
 maalid (MA),
 gemmivalandid (GE),
 antiikoriginaal (A),
 ikoonid (IK),
 mündid (N),
 mündivalandid (Nv),
 bonistika (B),
 tarbekunst (TK),
 medalid (ME).

Aadress, kontakt: Ülikooli 18, 50090, Tartu. tel: 372-7375384; fax: 372-7375440. kmm@ut.ee

Kogus: 29386 (2007. a)

Asutamisaeg: 1803

Piirdaatumid: 1802 – tänapäev

Eesmärk ja põhiohk: Õppe- ja teadustöö ning kollektsioonide eksponeerimine

Hoiustamise ajalugu: 1802. a alates kogunes ülikooli valdusse nii kultuuri- kui kunstiväärtusega esemeid. 1803. a loodi kunstimuuseum. Sajandi I poolel komplekteeris kogusid põhiliselt prof Karl Morgenstern (1770-1852). Osteti gravüüre, puu- ja vaselõikeid ning litograafiat, ka originaalmaale ja joonistusi. 1804. a lisandus 750 münti ja medalit. J. W. L. v. Luce kinkis Saaremaalt leitud 17 rooma pronksmünti, Võrumaa praost J. P. v. Roth annetas 53 vene raha. 1837. a oli muuseumil juba 14 033 eset, neist münte-medaleid 5348, gemmide koopiaid 5067, gravüüre 2700, kipsvalandeid 21. Olulist rolli kogude täiendamisel mängisid sidemed Peterburi ja Saksamaa kunstikauplustega. Rohkesti sai muuseum kingitusi balti aadlikelt, ülikooli kasvandikelt, valitsuselt ja professoritelt, Teaduste Akadeemialt, Peterburi kunstikaupmees Agajevilt, arst C. M. Bartelsilt, mõisnik Bulgarinilt, G. Rennenkampfilt, A. J. v. Krusensternilt ning R. A. v. Stackelbergilt. 1819. a ja 1829. a kinkis maanõunik O. M. v. Richter 129 egiptuse muistist. Ülikooli õppejõud töid reisisidelt kaasa kinke muuseumile. Kunstnikud loovutasid oma teoseid. Suurima kingituse tegi 1853. a aga prof Morgenstern, kes pärandas ülikoolile ligi 3000 mündist, maalist, gravüürist jm. kunstiesemest koosneva kogu. Muuseumi algaastaid iseloomustas laiahaardeline ja süsteemitu kokkuost; 1858. a muudeti kollektsioneerimise seniseid suundi - hakati koguma antiikkunsti kipsvalanditena. Sel ajal oli kogus 17 989 eset. Maalid, gravüürid, joonistused, etnograafilised esemed ja juhuslikud kingitused anti üle joonistuskoolele ja kodumaa muististe muuseumile. 1851-1863. a tellis prof L. Mercklin 78 kipsvalandit antiikkunsti tippteostest. Osteti ka originaale - vaase, münte, lampe ja skulptuure. Tõhusa täienduse varem kogutule andsid 1888. a Pariisi oksjonilt ostetud 30 eset. Direktor G. Löschke (1879-1889) ajal hangiti u. 100 skulptuuri ja 31 antiikset savinõu. Eelkäijate traditsiooni jätkas

direktor W. Malmberg (1890-1907), kes muretses 46 kipsvalandit. 1905. a lisandus ligi 80 Kertšist leitud antiikeset. 1911-1917. a oli muuseumivarade juurdekasv väike (5 kipskoopiat jms). 1915. a oli kogus 11 200 muistist, kipsvalandit ja gemmi (sh 228 antiiknõud ja 307 kipsvalandit), üle 6100 mündi ja medali, 3900 mündikoopiat, 3775 gemmikoopiat, üle 1000 foto ja 4 joonistust.

1915 - 1916. a evakueeriti varad Sise-Venemaale. 1920. a rahulepingu järel saadi tagasi raamatukogu ning valdav osa graafikat ja joonistusi. Maali- ja antiikkunstikogusid (128 maali, 50 guaššmaali ja akvarelli, 6000 münti-medalit ja antiigikogu) ei reevakueeritud.

1919 – 1940. a jäi iseseisva asutuse staatuse kaotanud muuseumi arendamine tahaplaanile: kogud täienesid peamiselt kingituste teel. 1920. aastatel saadi Eesti riigitegelastelt annetusega iidseid kiilkirjatahvleid ning vanu rahasid. R. v. Liphart andis üle väikese osa K. E. v Lipharti Raadi mõisa kunstikogudest, u. 1500 eset (117 skulptuuri, 74 mööblieset, 69 portselaneset, 757 gravüüri, maale), mis kõik 1922. a deponeeriti Eesti Rahva Muuseumile (ERMile). ERMile deponeeritud kunstikogu suurem osa läks 1951. a Eesti Riiklikule Kunstimuuseumile, kipsskulptuurid ja graafika jäid ülikoolile.

Muuseumi taasiseseisvumine 1961. a andis taas võimaluse tegeleda aktiivselt kogude komplekteerimisega. 1961-1981. a kasvas TÜ kunstimuuseumi kogu ligi 10 000 teose võrra (muuseumis kokku 28 000 teost). 1962. a sai muuseum kunstiajaloo kabinetist ligi 6000 graafikalehte ja joonistust K. E. v Lipharti kogust. Suurim Eesti muuseumides hoiul olev ikoonikogu 229 tööga peamiselt 18.-20. saj. Venemaa eri paigust kujunes 1970-1980. aastail riiklikest annetustest direktor Õ. Utteri initsiatiivil.

Antiikkunsti osatähtsuse languse taustal on kunstimuuseum muutunud mitmekülgsemaks (nt. Eesti kunstnike 1960-1980. aastate maale annetas Eesti Kunstifond). 2007. a seisuga oli muuseumil 29 386 kunstieset.

Kogude lühikirjeldused:

Graafika (GR)

6621 säilikut

Piirdaatumid: 15.-20. saj

Enamiku kollektsoonist moodustab K. E. v Lipharti kollektsoonist pärinev graafika - haruldased üksiklehed ja 19. sajandi reprodutseerivad sarjad. Lipharti kogu peegeldab hästi 19. sajandi kunstikogumise põhimõtteid, sisaldades nii vanagraafikat kui ka 19. sajandi reprodutseerivaid sarju. Kogus leidub nii väarikaid lehti 15.-18. sajandi Euroopa meistritelt erinevatest koolkondadest ja ajastutest (Dürer, Pollaiuolo, Ugo da Carpi, Ostade, Hogarth jt.) kui ka näited jaapani puulõikest. Enamiku kogust moodustavad 19. sajandi illustreerivad sarjad ja reprodutseeriv graafika. Esindatud on ka baltisaksa graafika ja hiljem lisandunud valik eesti graafikute töödest. Prof Morgensterni poolt kunstimuuseumile muretsatud graafikakogu anti 19. sajandi keskel üle ülikooli joonistuskoolile ja viimase likvideerimisel ülikooli raamatukogule, mis on ka praegu selle nn. ajaloolise kogu asupaigaks.

Ioonistused (JO)

507 säilikut

Piirdateadumid: kogu läbi töötamata, 17. - 20 saj

Enamik on pärit K. E. v. Lipharti kollektsoonist.

Skulptuur (S)

474 säilikut

Piirdateadumid: 19.- 20. saj

Sisaldab enamuses Antiik-Kreeka tähtsamate skulptuuride järgi valmistatud kipsvalandeid ning väiksemal hulgal eesti kaasaegset skulptuuri; kogu põhiosa moodustavad Euroopa muuseumides asuvate kreeka ja rooma antiikskulptuuri (7. saj. eKr – 4. saj.) originaalidelt võetud vormide järgi tehtud kipsvalandid. Asjatundlikult koostatud kollektsoon võimaldab anda ülevaate kreeka kunsti arengust arhailisest ajastust hellenismini ja Rooma keisririigi perioodist. Eesti skulptorite - A. Starkopfi, J. Koorti, Ü. Öuna, E. Taniloo, A. Seppeti jt looming on esindatud üksikute teostega.

Maalid (MA)

249 säilikut

Piirdateadumid: 19.-20. saj

Enamiku moodustab 20. sajandi II poole eesti maalikunst, lisaks näiteid 19. sajandist ja 20. sajandi algusest ning ülikooliga seotud maalid (ülikooli ruume kaunistanud maalid); peamiselt Eesti kunstnike 1960.-1980. aastate looming, mis annetati muuseumile Eesti Kunstifondi poolt.

Antiikoriginaalid (A)

73 säilikut

Piirdateadumid: III at eKr – 19. saj.

Kollektsoon sisaldab antiik-keramikast, muumiaid, kiilkirjatahvleid jt Eestis ainulaadseid vanaaaja kultuuri originaalesemeid. Haruldastim ja vanim on Sumeri savitahvlike 2046. a-st eKr, lisaks mõned kreeka vaasid, rooma savilambid ja klaasnõud.

Ikoonid (IK)

229 säilikut

Piirdateadumid: 19.-20. saj

Kogu sisaldab ikoone geograafiliselt väga suurelt territooriumilt ja on hilisloomingu osas haruldane kogu Vene ikooni levialal.

Mündid (N)

336 säilikut

Piirdateadumid: 4 saj. eKr. – 20. saj

Kogu väärtuslikum osa on 35 kreeka hõbe- ja vaskmünti hellenismi perioodist. Juhuslikku laadi kogus on Eesti, Leedu ja Läti Vabariigi münte 1922 -1939, Tsaari-Venemaa ja NSV Liidu raha 18. – 20. sajandist.

Mündivalandid (Nv)

2983 säilikut

Piirdatumid: 19. saj

Väävelmassist jms materjalist antiikmüntide valandite kogus on üle 3000 Kreeka ja Rooma müntide valandi ajavahemikust 7. sajand eKr. – 685. aastani Suur-Kreeka ja Rooma riigi territooriumil tegutsenud 500 müntimispaigast (antiikmaailmast on teada ca 2000 müntimispaika). Suurimad on Mionnet' kollektsioon - ostetud 1833, Stieglitzi kogu – ostetud 1818. a Leipzgis ja Berliini Kuningliku Muuseumi kollektsioon – ostetud Saksamaalt aastail 1820–1825.

Gemmivalandid (GE)

17073 säilikut

Piirdatumid: 19. saj

Esindatud on Euroopa muuseumides ja erakogudes asuvate gemmide paremik kips- ja spetsiaalsest segust valanditena. Väärtuslikumad on D. Lipperti, Ph. v. Stoschi ja T. Cadese kollektsioonid ning H. Köleri koostatud kogu Ermitaaži ja D. Lipperti kollektsioonidest.

Bonistika (B)

123 säilikut

Piirdatumid: 20. saj

Peamiselt Eesti Vabariigi paberraha, aga ka vene ja saksa paberraha.

Medalid (ME)

435 säilikut

Piirdatumid: kogu läbi töötamisel, 19. – 20. saj

Medalikogus on 34 originaali, neist enamus Tartu ülikoolile erinevate tähtpäevade puhul kingitud medalid. Värvlakkmassist koopiakogu sisaldab ligi 300 eksemplari mitmest erinevast 19. sajandi kollektsioonist, näiteks väikest osa Prantsusmaaga seotud medalikollektsioonist *Galerie Metallique Des Grands Hommes Français*, samuti näidised kollektsioonist *Series Numismatica Universalis Virorum Illustrum*. Koopiakogu omapäraks on see, et medalite avers ja revers küljed on valmistatud eraldi, mis muudab keeruliseks ka seni uurimata medalikoopiate identifitseerimise ja medalipoolte kokkusobitamise.

Tarbekunst (TK)

283 säilikut

Piirdatumid: 19.-20. saj

Peamiselt ülikooli hoonetest pärit ajalooline mööbel.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted. Kogude haldamise ja kasutamise kord on fikseeritud kunstimuuseumi direktori kinnitatud muuseumikogu korralduse eeskirjaga 25.02.2005. Muuseumi teenuste hinnad on kehtestatud korraldusega nr. 4-10.-3-/UM 17.10.2005. Esemed on kättesaadavad uurijale kohapeal kasutamiseks eelneval kokkuleppel. Muuseumidele

deponeeritakse näitusteks. Teaduslikuks ja õppetöökse andmete ja esemete kasutamine vaba, kommertseesmärgil eraldi kokkuleppel vastavalt kehtestatud hinnakirjale.

Lahtiolekuaeg: E-R 11-17, suletud riiklikel pühadel; ettetellitud ekskursioonid turismigruppidele ka L, P.

Vahetuskogu: Graafika abikogus duubeleksemplarid.

Hoiutingimused:

Ekspositsioon 250 m², fondide pindala 290 m², sellest antiigihoidla vastab säilitustingimustele, 2007. a alguseks viiakse täielikult säilitustingimustele vastavaks graafika, joonistuste ja maalihooldla (mikrokliimaseade, elektriküte, gaasikustustussüsteem, valvesüsteem).

Suuremat puhastamist ja konserveerimist vajab graafikakogu. Kipsikogu seisund hea, pidevalt puhastatud ja restaureeritud. Konserveerimist vajavaid esemeid on palju ikoonikogus.

UNIVERSITY OF TARTU ART MUSEUM

Structural unit: University of Tartu Museums

Titles and acronyms of collections:

Graphic art (GR),

Drawings (JO),

Sculptures (S)

Paintings (MA),

Ancient originals (A),

Icons (IK),

Coins (N),

Coin casts (Nv),

Gem casts (GE),

Bonistics (B),

Medals (ME),

Applied art (TK).

Address and contacts: Ülikooli 18, 50090, Tartu. tel: 372-7375384; fax: 372-7375440 kmm@ut.ee

Amount: 29,386 (2007)

Time of foundation: 1803

The beginning and the end: 1802 - ...

The aim and the main emphasis: Basis for studies, scientific research, demonstration

Brief descriptions:

Graphic art (GR)

6, 621 units

Period: the 15th - 20th century

A bigger part of the collection is constituted by the graphic art from the collection of K. E. v. Liphart' – some rare separate sheets and the 19th century reproduction series. The Liphart's collection very well reflects the principles of collecting art in the 19th century reproduction

series. In the collection there are valuable pieces of the 15th -18th century European masters from different schools and ages (Dürer, Pollaiuolo, Ugo da Carpi, Ostade, Hogarth, etc.) and also examples of Japanese woodcuts. Most of the collection consists of the 19th century illustrative series and reproduction graphic art. Baltic German graphic art and a selection of later added works of Estonian graphic artists are represented.

The collection of graphic art purchased by professor Morgenstern was given to the University's Drawing School in the middle of the 19th century. When the school was closed, the collection was handed over to the university library which is also the location of this historical collection today.

Drawings (JO)

507 units

Period: The collection is not analyzed, the 17th -20th century.
Most of the drawings come from K. E. v. Liphart's collection.

Sculptures (S)

474 units

Period: the 19th -20th century

Mostly contains plaster casts made after ancient Greek sculptures and a smaller number of Estonian contemporary sculptures. The main part of the collection contains plaster casts of original Greek and Roman ancient sculptures (the 7th century BC – the 4th century AD) in the European museums. The collection made by an expert allows to give an overview of the development of Greek art from the archaic age to Hellenism and Roman imperial period. The works of Estonian sculptors – A. Starkopf, J. Koort, Ü. Õun, E. Taniloo, A. Seppet, and others – are represented by single sculptures.

Paintings (MA)

249 units

Period: the 19th -20th century

Most of the collection is constituted by Estonian paintings from the second half of the 20th century. In addition there are examples from the 19th century and the beginning of the 20th century and also the paintings connected with the university (the painting having decorated the university rooms). There are mainly the works of Estonian artists of the 1960s, the 1980s which were donated to the museum by the Estonian Art Foundation.

Ancient originals (A)

73 units

Period: III millenium BC – the 19th century

The collection contains ancient ceramic objects, mummies, cuniform tablets and other original ancient pieces of art unique in Estonia. The rarest and oldest is the Sumer day tablet from the year 2046 BC, there are some Greek vases, Roman day lamps and glass vessels.

Icons (IK)

229 units

Period: the 18th -20th century

The collection contains icons from a very large geographical territory and concerning the later icons it is very rare on the whole area of Russian icons.

Coins (N)

336 units

Period: the 4th BC - 20th century AD.

The most valuable part is constituted by 35 Greek silver and copper coins from the Hellenic period. In a more random collection there are coins of the Estonian, Lithuanian and Latvian Republics from 1922-1939, money from Czarist Russia and the Soviet Union from the period of the 18th -20th century.

Coin casts (Nv)

2, 983 units

Period: 19th century

There are more than 3, 000 casts of Greek and Roman coins made of sulphur mass and other materials dating back to the period of the 7th century BC – 685 AD from 500 coinage centres on the territory of Great Greece and the Roman empire (in the ancient world there were about 2,000 coinage palces). The biggest collections are Mionnet – bought in 1833, Stieglitz – bought in 1818 in Leipzig and the collection of the Berlin Royal Museum – bought in Germany in the years 1820-1825.

Gem casts (GE)

17, 073 units.

Period: the 19th century.

The best gems of the European Museums and private collections are reperesented in the form of the plaster and other material casts. The most valuable are the collections of D. Lippert, Ph. v. Stosch and T. Cades and the collections of the Hermitage and D. Lippert compiled by H. Köler.

Bonistics (B)

123 units

Period: the 20th century

Mainly paper currency of the Republic of Estonia, also German and Russian paper notes.

Medals (ME)

435 units

Period: The collection is not analyzed, the 19th -20th century

Mainly medals of sulphur mass, series of portraits, different collections.

Applied art (TK).

283 units.

Period: the 19th -20th century

Mainly historical furniture from the university buildings.

The principles of borrowing and using of the materials: Access or the conditions of use including borrowing; the procedure of the management and the use of the collections is provided in the instructions of the museum collection management approved by the director of the Art Museum as of 25.02.2005. The museum service prices have been established in order No 4-10.-3-/UM 17.10.2005. For the researcher the objects are accessible for the use on spot according to the prior agreement. For exhibition objects are also deposited. For research and study purposes the use of the data and objects is free of charge, for commercial purposes according to the separate agreement in conformity with the established price lists.

Exchange collection: In the collection of graphic art there are duplicates.

Storage conditions and the state of the exhibits:

Exposition 250 m², the floor space of funds 290 m², the storage of antique art meets the preservation requirements. By the beginning of 2007 the preservation conditions will be adequate for the storage of graphic art, drawings and paintings (microclimate installation, electric heating, fire extinction gas system, security system). The collection of graphic art needs more profound cleaning and conservation. The state of the plaster collection is good, it is constantly cleaned and restored. In the icon collection there are many objects needing conservation.

Lingid/links: <http://www.ut.ee/artmuseum/>

Kirjandus/references:

200 aastat Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi (2006). Valikkataloog. 200 years of the Art Museum of the University of Tartu. Selected catalogue. Tartu.

Ajnelo, E. (1978). Tekst ekskursii: muzej klassicheskih drevnostej. Tartu.

E.V. Tartu Ülikooli Klassilise Muinasteaduse Instituudi Muuseumi kataloog.[1928].

Fel'sberg, E. R. (1913). Gipsovyje slepki Muzeja izjaschnyh isskustv pri Imperatorskom Jur'evskom universitete). Jur'jev.

Kukk, I. (1989).Tartu Ülikooli varade reevakueerimine 1920-1930 // TÕ ajaloo küsimusi. XXII (1). Tartu. Lk 122-133.

Kukk, I. (2007). Kunstireisid ja kunsti kogumine Karl Morgensterni ajal. // TÕ ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu. Lk 90-101.

Laansalu, A. (1998). Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi 195 aastat // Muuseum. 5. Lk16-19.

Laiverik, L. (1996). Mündivalandid Tartu Ülikooli Klassikalise Muinasteaduse Muuseumi kollektsioonis. // Muuseum. 2. Lk 13-15.

Laiverik, L. (1998). Pilk gemmivalandite kogule // Muuseum. 5. Lk 22-24.

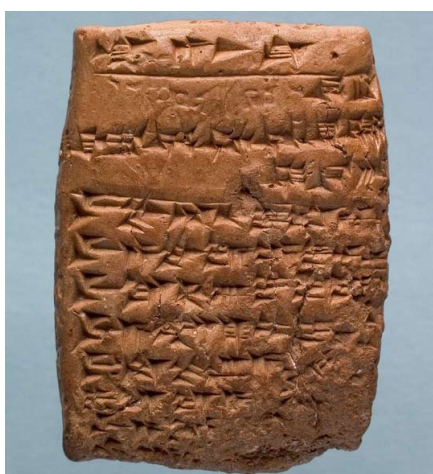
Raid, N. (1961). Tartu Riikliku Klassikalise Muinasteaduse Muuseum // Eesti NSV Muuseumid. Tallinn. Lk 183-195.

Raid, N. (1968). Tartu Ülikooli Muuseumi ajaloost 1803-1917 // Kunst. 3. Lk 31-39.

- Raid, N. (1970). K. Morgensterni tegevus Tartus kunstiteoste kogujana ja kunstimõistmise levitajana // Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 262. Teadusliku Raamatukogu töid. 3. Tartu. Lk 61-70.
- Sahk, I. (2007). Imeasjad ja pildid imeasjadest. Teaduslike uurimisreiside jäljed Tartu ülikooli kunstimuuseumis. // TÜ ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu. Lk 103-112.
- Utter, Õ. (1981). Kunstimuuseum Tartu ülikooli juures. // 175 aastat Tartu ülikooli taasavamisest. Tallinn. Lk 54-58.
- Utter, Õ. (1975). Tartu Ülikooli kunstivarade ajaloost // TÜ ajaloo küsimusi. I. Tartu. Lk 71-78.
- Valk, K. (1998). Tartu Ülikooli Kunstimuuseumi graafikakogud // Muuseum, 5. Lk 19-21.
- Verzeichniß des Museums der Kunst der Kaiserl. Universität zu Dorpat, angefertigt von dem ersten Sammler und Director dieser öffentlichen Anstalt Karl Morgenstern. Bd. 1-3. 1808-37 (käsikiri TÜ Kunstimuuseumis).

*TÜ kunstimuuseumi nn sinine saal (TÜ kunstimuuseum)
The Blue Hall of the UT Art Museum (UT Art Museum)*

*Kiilkirjatahvel Tü kunstimuuseumi kolleksioonist (Tü kunstimuuseum)
A cunifrom tablet in the collection of the UT Art Museum (UT Art Museum)*

TÜ GEOLOOGIAMUUSEUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum

Kogud ja akronüümid: TUG

Arhiiv (ARH),

Fotokogu,

H. Beili kogu (HB),

Geoloogia kogu, sellel omakorda allkogud:

Fossiilid,

Kivimid,

Mineraalid,

Meteoriidid

Maavarad

Üldgeoloogiline kogu

Address, kontakt: Vanemuise 46, 51017 Tartu. Tel. 7375839. Fax. (+372) 7375 836

Kogus: üle 80 000

Asutamisaeg: 1802

Piirdatumid: Vanimad kivimid ja mineraalid üle 2,5 miljardi aasta (Arhaikumist). Kivistised (fossiilid), maavarad pärit alates Proterosoikumist ja Kambriumi ajastust (540 miljonit aastat tagasi) kuni tänapäevani. Meteoriidid on ca 4,5 miljardit aastat vanad.

Eesmärk ja põhirõhk: teadus- ja õppetöö, samuti geoloogia tutvustamine.

Hoiustamise ajalugu:

1802. a taas avatud Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna koosseisu kuulus ka Loodusmuuseum e. Looduskabinet (*Naturalienkabinett*) geoloogia, zooloogia ja botaanika kogude jaoks. Teaduste kiire areng tõi kaasa ka loodusteaduslike professuuride arvu suurenemise Tartus ja koos sellega ka algse Loodusmuuseumi jaotamise eraldi osadeks. 1811. a anti botaanilised kogud botaanikaalale; 1820. a eraldati Looduskabinetist geoloogilised kogud ja loodi Mineraloogiamuuseum /-kabinet/; 1822. a anti zooloogilised kogud vastmoodustatud Zooloogiamuuseumile/-kabinetile/.

1802. a kevadel sai TÜ Loodusmuuseum esimesed kogud. Suurvürst Konstantin Pavlovitš kinkis suure loodusesemete kogu ülikooli taasavamise puhul. 1802.-1803. a osteti ühe tuntuma geoloogi, Saksi-Weimari mäenõuniku J. C. W. Voigti süstemaatiline mineraalide kogu 1920 museaaliga, mis sisaldas enamikku tolleks ajaks teadaolevatest mineraalidest ja kuhu kuulus ka muuseumi esimene meteoriiit – nn Pallase raud (leitnud 1749. a Krasnojarskist). 1806. a kinkis TÜ-le oma ümbermaailmareisilt kogutud materjale A. J. v. Krusenstern. Esimene originaalse uurimuse juurde kuuluv kollektsioon on 1818. a pärinev M. v. Engelhardti Soome kivimite kogu. 1818. a kinkis zooloog Fr. Eschscholtz loodusmuuseumile Põhja-Ameerika lääneranniku materjale ja 1819. a O. M. v. Richter Süüria ja Palestiina kollektsiooni. Tänu rikkalikele annetustele oli geoloogiliste museaalide hulk 1820. a kasvanud juba üle 4000.

1820. a rajatud mineraloogiamuuseumi direktori ja professori M. v. Engelhardti (TÜ-s 1820-1841) tegutsemise ajal kogud kahekordistusid nii ostude (Heidelbergi *Mineralien-Comptoirist*, H.

H. Hessilt, A. H. Scheererilt ja A. Kämmererilt) kui annetuste (Th. Frisch, Ch. A. Zipser, M. A. Barclay de Tolly, G. F. Parrot jun., E. R. Hoffmann, A. Burraschi, A. G. v. Schrenck jt) teel: 1836. a oli inventariraamatu andmeil kogus 11 370 eset. Mineraloogiaprofessor C. Grewingki ajal (1854-1887) loodi meteoriitide kollektsoon. Kogud kasvasid tänu nii tema enda ekspeditsioonidele kui ka teiste annetustele, vahetustele ja ostudele. Annetasid G. P. A. Petzholdt, N. v. Nordenskiöld, F. Keller, A. Scacchi ja C. Grewingki, uusi museaale osteti A. Krantzilt, L. Sämännilt ja H. Heymannilt ja museaale vahetati A. Güntheri, F. Römeri, G. Rose ja C. U. Shepardiga. Ameerika, Aasia ja Euroopa kivistised on kas ostetud (A. Krantzilt, L. Sämännilt ja J. Barrandé'ilt), vahetatud Eesti materjali vastu või saadud kingitusena. 19. saj inventariraamatute andmetel oli muuseumis 1867. a 28 100 säilikut; 1884. a oli nende arv kasvanud 39 000-le.

Muuseum avati uuesti, nüüd aga juba Vanemuise (Aia) tn õppehoones 1922. a. Eesti Vabariigi ajal hakati suuremat tähelepanu pöörama Eesti stratigraafilise ja paleontoloogilise ainestiku süstemaatilisele uurimisele. Eestist pärit materjali hulk suurenes oluliselt ning tublisti kasvas ka kollektsoonide hinnalisim osa – originaalide arv. Materjali saabus osalt ka annetustena (mag. geol. G. Merchmershausen, A. A. Linholm). Eesti materjali vastu vahetades omandati väärtuslikud kogud Norrast, Ungarist, USA-st (C. E. Resserilt Kambriumi *Burgess Schale* kogu), Lõuna-Mandžuriast jm. Rohkesti toodi materjali kaasa välismaareisidelt.

1948. a viidi geoloogiamuuseum Eesti NSV Teaduste Akadeemia alluvusse. 1976. a tagastati osa geoloogilistest kogudest ja loodi TRÜ ZM geoloogiaosakond. 1991. a sai muuseum tagasi suurema osa vanadest kogudest, kuid originaalid jäid endiselt Tallinnasse.

Tõhusat täiendust muuseumi mineraloogilistele ja petrooloogilistele kogudele on toonud TÜ üliõpilaste ja töötajate ekspeditsioonid endise NL-i territooriumile (1950-1991) ja Eestisse. 1997. a annetas Saksa amatöörgeoloog, arst Hanswilhelm Beil GM-le ligi 7 tonni kaaluva kivimikollektsiooni, kuid soovis seda enne üleandmist veel täiendada. Eestisse jõudis kollektsoon 2001. aastal. Beili kollektsoonis on kivimeid Kanaaridelt, Rootsist, Saksamaalt, Prantsusmaalt, Itaaliast, Soomest, Hispaaniast ja mujalt. Tema kollektsoon koosneb ligikaudu 7000 kivimist ja mineraalist.

Kogud täienevad jõudsalt ka tänapäeval, aastas lisandub 10-40 uut kollektiooni.

Kogude lühikirjeldused:

Paleontoloogilistest kogudest enamuse moodustavad Eesti Ordoviitsiumi ja Siluri karbonaatkivimitest kogutud kivistised. Lisaks on kogus Ameerika, Aasia ja Euroopa kivistised. Mineraloogiliste kogude vanema osa moodustavad põhiliselt 19. saj Euroopast saadud mineraalid; ülejäänud kogu pärineb endise Nõukogude liidu (NL) territooriumilt.

Vanad petrooloogilised kogud koosnevad Lääne-Euroopa kivimitest, mis on kingitud või ostetud 19. saj, osalt O. v. Kotzebue ümbermaailmareisilt 19. saj algul. Uuem osa sisaldab kivimeid endise NL-i territooriumilt. Eesti petrooloogiline kogu koosneb jää poolt Skandinaaviast toodud rändkividest ning aluskorra puursüdamikest pärit materjalist.

Beili annetatud kogu sisaldab Kesk- ja Põhja-Euroopa, Ameerika, Madagaskari jm päritolu mineraale ja kivimeid.

Litoloogilised kogud sisaldavad põhiliselt Eesti Ordoviitsiumi ja Siluri ajastu lubjakive, mergleid ja dolomiite. C. Grewingki poolt kogutud Devoni materjal pärineb Eestist, Lätist ja Irboska ümbrusest.

Meteoriidid: esimesteks meteoriitideks olid Siberist Jenissei jõe äärest 1749. aastal leitud kolm nn Pallase raua tükikest. 19. saj. II poolel lisandusid Kaande, Buschhoffi, Pilistvere ja Tännassilma meteoriidid. K. Orviku 1955. a koostatud kataloog sisaldab juba 172 meteoriiti.

Originaalid: muuseumis üle 40 kogu, mis sisaldavad originaale (holotüüpe ja paratüüpe), paljud asuvad Tallinna Tehnikaülikooli Geoloogia Instituudis.

Arhiiv: Vanade kogude andmed on talletatud inventariraamatutes. Muuseumi käsikirjaliste materjalide hulgas on säilinud seitse 19. sajandi inventariraamatut. Alates 2006. aasta sügisest kuulub geoloogiamuuseum ühtsesse internetipõhisesse TTÜ Geoloogia Instituudis (vt sarv.gi.ee) väljatöötatud Eesti geoloogiliste kogude haldamise infosüsteemi. Infosüsteemi tarkvaraline pool tugineb MySQL andmebaasiserverile ning MS Access kasutajaliidesele. Andmebaasist on võimalik teha päringuid veebipõhise liidese (vt erast.ut.ee/geoloogia/search/index.php) ja suvaliste veebisirvijate abil.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: vastavalt muuseumiseadusele laenamine välja laenulepingu ja aktiga tuntud teadlastele.

Lahtiolekuaeg: K – P 10-16.

Vahetuskogu: On olemas Eesti fossiilide ja maavarade vahetuskogu ja õppekogu seminaride ja õppetöö läbiviimiseks.

Hoiutingimused: Ekspositsioonisaalides asuvad fondid 228,7 m², fondiruumides 127,4 m². Ekspositsiooniruumid (enamik kogust) rahuldavas olukorras (välja arvatud valgustus), kuid fondiruumides on tingimused on ebasobivad (enamus keldris, soojasõlme kõrval).

UT GEOLOGICAL MUSEUM

Structural unit: University of Tartu Museums, Natural History Museum

Titles and acronyms of collections:

Archive (ARH),

Photo collection,

H. Beil's collection (HB),

Geology collection:

Fossils,

Rocks,

Minerals,

Meteorites,

Nature resources,

General geological collection

Address and contacts: Vanemuise 46, 51017, Tartu. Tel: (+372) 7375 839, Fax: (+372) 7375 836.

Amount: over 80,000

Time of the foundation: 1802

The beginning and the end: Rocks and minerals - over 2.5 Ga. Fossils, natural resources, are coming from the Cambrian period (since 540 Ma) till today. Meteorites are around 4.4 Ga old.

The aim and the main emphasis: research and study base for the students, public exhibition

Brief descriptions: In the collection there are minerals, rocks and fossils from the whole world. In the palaeontological collections the fossils collected from Estonian Silurian and Ordovician rocks constitute the major part. In addition, there are American, Asian and European fossils in the collection.

In the mineralogy collections the older part consists mainly of the minerals received from Europe in the 19th century; the remaining part originates from the territory of the former Soviet Union.

The old palaeontological collections consist of Western European and Russian materials which were presented or bought in the 19th century, partly received from O. v. Kotzebue's round the world voyage at the beginning of the 19th century. The newer part contains rocks from the territory of the former Soviet Union. The Estonian boulders brought by ice from Finland and Scandinavia and the basement rocks from drillcores.

The collection donated by H. Beil contains minerals and rocks mainly from Europe, but also from America and Madagascar.

Litological collections contain mainly Estonian Ordovician and Silurian limestones, marls and dolomites. The Devonian material collected by C. Grewingk is from Estonia, Latvia and the environs of Irboska.

Meteorites: the first meteorites were the three, so-called "Pallas iron" pieces found in Siberia at the river Jenissei in 1749. In the second half of the 19th century the meteorites of Kaande, Buschhoff, Pilstvere and Tännassilma were added. The catalogue compiled by K. Orvik in 1955 contains already 172 meteorites.

Originals: in the museum there are more than 40 collections which contain originals (holotypes and paratypes) (many of them are at the Institute of Geology of the University of Tallinn).

In the archive there are the 19th century inventory books and the original registers of collections. The letters to A. Öpik and the letters of Estonian geologists to R. F. Hecker are of great interest. Old study aids are preserved, there are also plaster models of the Island of Rügen, Lake Vierwaldstätter and Mont Blanc. The collection of photographs was established at the beginning of the 20th century and mainly contains negatives from Estonian stratigraphy and paleontology, but there are also positives made of these negatives and glass slides (made in 1906-1944) for study purposes. The most valuable part of the photo collection contains original negatives of the photos published by H. Bekker, A. Öpik, W. Gross and others in the Transactions of the UT Institute of Geology (1924-43). By photos of geological objects, including landscapes – it is possible to follow the changes taking place during decades.

The principles of borrowing and using of the materials: According to the Museum Act we borrow museum objects to well-known scientists in conformity with the borrowing agreement and the respective act of transfer.

Exchange collection: There is an exchange collection of Estonian fossils and natural resources and a study collection for carrying out lectures and seminars.

Storage conditions and the state of the exhibits: Most of the collections are in a satisfactory condition (except lighting) but in the rooms of funds the conditions are unsuitable (most of the objects in the cellar, next to the boiler room). The exposition halls – 228.7 m², the funds – 127.4 m²

Lingid/Links:

<http://www.ut.ee/BGGM/>

Kirjandus/references:

- Bekker, H. 1923. Tartu Ülikooli Geoloogia-Muuseum. // Loodus. 4. 1923. Lk 237-241.
- Grewingk, C. (1863). Das Mineralogische Cabinet der Kaiserlichen Universität Dorpat. Dorpat. S. 1-116.
- Grewingk, C. (1863). Das Mineralogische Cabinet der Kaiserlichen Universität Dorpat. Nachtrag 1. S. 1-31.
- Grewingk, C. (1867). Die Meteoriten des Mineralogischen Cabinets der Universität Dorpat am 1. Mai (1865) // Archiv für Naturkunde Liv-, Ehst- und Kurlands. Ser. 1. Bd. 4. S. 29-32.
- Grewingk, C. (1882). Verzeichniss der Meteoriten-Sammlung der Universität Dorpat in December (1882) // Archiv für Naturkunde Liv-, Ehst- und Kurlands. Ser. 1. Bd. 9. S. 153-160.
- Isakar, M. (2007). Eesti geoloogide ekspeditsioonid Gröönimaale 20. sajandi algul. // TÜ ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu. Lk 137-153.
- Loewinson-Lessing, F. (1897). Catalogue de la collection de Météorites de l'Université Impériale de Jourieff (Dorpat). (Musée Minéralogique). Dorpat. S. 1-8.
- Meidla, T., Jõelet, A., Kalm, V., Kirs, J. (toim.). (1995). Liivimaa Geoloogia. Tartu Ülikool, Geoloogia Selts. Tartu. Lk 9-16.
- Orviku, K. (1932). Tartu Ülikooli Geoloogia Kabinett ja Muuseum ning Mineraloogiakabinett. // Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. Tartu. Lk 121-127.
- Pani, T. (1991). The history of the Tartu University Geological Collections. // 16th International Symposium Museums and Collections in the History of Mineralogy, Geology and Paleontology. Dresden. P. 37.
- Pani, T. (1991). Mineralogical collection from J. C. W. Voigt (Herzogl. Sachsen-Weimarischen Bergrath) for the Tartu University (TU). // 16th International Symposium Museums and Collections in the History of Mineralogy, Geology and Paleontology. Dresden. P. 38.
- Pani, T., Isakar, M. (1993). About the History and Collections of the Museum of Geology, University of Tartu, Estonia. // Hoch, E. & Brantsen, A. K. (eds), Centenary of the present edifice of the Geological Museum, Copenhagen University, København: Geologisk Museum. P. 71-72
- Pani, T. (2003). Geoloogiamuuseumi kogud kui alus õppimiseks ja teadustööks. // Muuseum. 20.
- Pani, T. (2007). Reaside kollektioonidest Tartu ülikooli geoloogiamuuseumis. // TÜ ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu. Lk 126-133.

Väävlikristall geoloogiamuuseumi kolleksioonist (TÜ loodusmuuseum, geoloogiamuuseum)
A sulphur crystal in the collection of the Geological Museum (UT Natural History Museum, Geological Museum)

TÜ BOTAANIKA- JA MÜKOLOOGIAMUUSEUM**Struktuuriüksus:** Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum**Kogud ja akronüümid:**

Tartu Ülikooli herbaariumidel on ühine tähis – TU

Eraldi herbaariumid on:

Soontaimede herbaarium

Sammaltaimede (brüoloogiline) herbaarium

Samblike (lihhenoloogiline) herbaarium

Seened (mükoloogiline kogu)

Vetikad (fükoloogiline ehk algoloogiline kogu)

Address, kontakt: Lai tn 40, Tartu, 51005.**UT BOTANICAL AND MYCOLOGICAL MUSEUM****Structural unit:** University of Tartu Museums, Natural History Museum**Titles and acronyms of collections:**

Common acronym: TU

Herbarium of vascular plants

Bryophyte herbarium

Lichenological herbarium

The algological collection

The fungal collection

Address and Contacts: Lai str. 40, Tartu, EE51005.

SOONTAIMEDE HERBAARIUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum

Akronüüm: TU (olenemata keelest)

Aadress, kontakt: Tartu Ülikool, Lai tn 40, 51005, Tartu, tel: 7376233

Kogus: u. 250 000 herbaarlehte

Asutamisaeg: 1802

Piirdatumid: vanimad eksemplarid 18/19. saj vahetuselt, pidevalt täienev

Eesmärk ja põhiohk: Koguda, säilitada ja võimaldada teaduslikult uurida soontaimede (sõnajalg-, paljasseemne- ja õistaimede) mitmekesisust. Teaduslik uurimistö ei piirdu ainult taimesüsteemataikaga, vaid võimaldab täpsustada ka levikuandmeid, saada infot kasvukohtade, õitsemisaja jpm kohta. Kogus säilitatakse mitmesugusteks analüüsideks kasutatud taimede tõendeksemplare. Õppetöös kasutatavad herbaareksemplarid on ajutised.

Hoiustamise ajalugu: TÜ soontaimede herbaarium on Eesti vanim ja suurim botaaniline kogu. See koosneb üldherbaariumist (*Herbarium Generale*) ja Eesti herbaariumist (*Plantae Estonicae*). Eelkõige on kogul loodusteaduslik väärtus ja seda on kasutatud ja kasutatakse uurijate poolt nii Eestist kui väljastpoolt.

Herbaarmaterjal on kogutud peamiselt Tartu ülikoolis töötanud teadlaste poolt botaanilise uurimistö käigus, kuid täienenud ka teiste kogujate annetuste toel. Üldherbaariumis on hoiul herbaareksemplare kogu maailmast, millest suur osa on saadud herbaariumivahetuse teel teiste herbaariumitega. Kaasajal täiendatakse herbaariumi ekspeditsioonide ja välitööde käigus, vähemal määral täienevad kogud vahetuse ja annetuste läbi.

Looduskabineti (Loodusmuuseumi) esimene juhataja prof. G. A. Germann käis alates 1803. aastast taimekogumisretkedel Eesti-, Liivi- ja Soomemaal. Tema poolt kogutud herbaarlehti ei ole ilmselt säilinud. Vanimaks hoiul olevaks herbaariumiks on siiani peetud K. S. Morgensterni herbaariumi (53 herbaarlehte), mis on leiuandmeteta ja seetõttu ei oma loodusteaduslikku väärtust, küll aga kultuuriloolist (arvatavasti kogutud 18. ja 19. sajandi vahetusel). Seni teada olev vanim dateeritud herbaarleht kogus on aastast 1819, Eesti territooriumilt kogutud vanim dateeritud herbaarleht aastast 1834.

Tartu ülikoolis 19. sajandi alguses töötanud kuulsate botaanikute C. F. v. Ledebouri ja A. G. v. Bunge herbaariumid ei ole kahjuks hoiul TÜ botaanika- ja mükoloogiamuuseumis (Ledebouri 6000 liiki sisaldav herbaarium annetati Peterburi, Bunge 33000 herbaarleheline herbaarium müüdi Pariisi). *Herbarium Generale* koosseisus on Ledebouri ja Bunge herbaareksemplaride duplikaate (st samast leiu- ja kasvukohast samal ajal ja samade kogujate poolt kogutud taimi). Mõningatel juhtudel on just Tartu ülikooli herbaariumist leitud eelmainitud kahest herbaariumist puuduvad eksemplarid.

Herbaariumis on hoiul ka Ledebouri ja Bunge kolleegide ja õpilaste (A. Maximowicz jt) poolt kogutud väärtuslikku eksemplare. Siiani ei ole oma teaduslikku tähtsust leiukohtade tõendmaterjalina kaotanud A. v. Bunge Eesti- Liivi- ja Kuramaa taimede 1000-leheline eksikaatkogu (*Flora exiccata Liv-, Est-, und Kurlands, Cent. I-X, 1853*), mille koostamisega

tipnesid aastatel 1823, 1824, 1840, 1842 ja 1851 toimunud reisirid Eesti- ja Liivimaa floora uurimiseks.

Botaanikaprofessor ja botaanikaia direktor (1868-1874) H. M. Willkomm asutas botaanikamuuseumi ja soetas selle tarbeks erinevaid meetodilisi kogusid (viljade, puidu, puude väärarengute ja haiguste, puudel kasvavate seente, puidutöötlemise saaduste ja märgpreparaatide kogud).

Väärtuslik täiendus tuli prof Nikolai Kuznetsovi ekspeditsioonidelt Kaukaasiasse aastatel 1895-1911. Enamus Kuznetsovi poolt kogutud herbariumist asub TÜ herbariumis. Üldherbariumi suurenemisele aitas tõhusalt kaasa 20. sajandi algul N. Kuznetsovi juhtimisel tegutsenud herbariumi vahetamise büroo.

TÜ soontaimede herbaarkogud kujunesid uurimistöö käigus, herbariumis säilitatud materjali põhjal on koostatud mitmed maailma taimesüsteematikas olulised kokkuvõtted nagu Ledebouri esimene Venemaa floora ülevaade „Flora Rossica” (1841-1853) ja „Flora Altaica” (1829-1833). N. Kuznetsovi „Flora Caucasica critica” (1901-1916) aluseks olev materjal on hoiul TÜ herbariumis. I maailmasõja ajal evakueeriti 20% herbaareksemplaridest Voroneži. Enamik Venemaale evakueeritud herbariumist saadi 1950. aastail Peterburi botaanikainstituudi kaudu tagasi.

Eesti Vabariigi aegne TÜ botaanikamuuseum asutati 1922. a ja oli oma ülesannetelt seotud taimemorfoloogia ja süstemaatika laboratooriumiga. Laboratooriumi, botaanikaia ja botaanikamuuseumi ühiseks juhatajaks oli professor Teodor Lippmaa. Prof T. Lippmaa ajal algatatud eksikaatkogu „Eesti taimed” koostamine (koos 39 kaastöölisega) elavdas Eestist pärit materjali kogumist ja üldherbariumist 1921. aastal eraldatud Eesti taimede herbariumi täiendamist. Eksikaatkogusid koostatakse herbariumi vahetamiseks. Need on parimate kohalike asjatundjate kogutud ja määratud eksemplarid, mis on tavaliselt mappidesse komplekteeritud, nummerdatud ja nimestikuga varustatud. Floorade koostamisel viidatakse tavaliselt ka eksikaatkogude eksemplaridele. Eksikaatkogu „Eesti taimed” I-IV vahetamisel maailma teiste herbariumidega saadi väärtuslikku täiendust üldherbariumisse teiste piirkondade eksikaatide näol. Üldherbarium täienes väljastpoolt pärineva materjaliga nii vahetuse teel kui professor T. Lippmaa reisiridelt kogutuga. Nii üldherbarium kui Eesti taimede herbarium täienesid ka ostude ja annetuste teel. Eesti taimede herbariumi eraldamise aluseks sai 1921. a harrastusbotaanik H. Hiirelt ostetud (1200 herbaarlehte), arst R. Wirèni herbarium jt. 1939. aastal lisandusid mitmed lahkuvate sakslaste taimed: prof E. Spohrilt (sh M. v. z. Mühlendi kogutud Eesti ja Läti penikeeled), Haapsalus ja Narvas töötanud taimeteadlasest õpetajalt B. Fromhold-Treult (peamiselt Lääne-Eestist kogutud herbarium), A. Glückilt (Tartu herbarium), E. Mechmershausenilt. Muuseumi konservaatorina asus alates 1931. a tööle Karl Eichwald. Herbaarkogud ei saanud Teises Maailmasõjas oluliselt kannatada. 1952. aastal võeti rahvusvaheliselt tuntud TÜ herbarium andmebaasi *Index Herbariorum* ja kinnitati akronüüm TU. Sõjajärgsete ümberkorralduste käigus kaotati TÜ botaanikamuuseum (1957) ja koos sellega konservaatori ametikoht. Taimesüsteematilise teadustöö ja Eesti floora uurimise keskuseks sai Teaduste Akadeemia zooloogia ja botaanika instituut. Ülikoolis arenes hoogsalt lihhenoloogiline ja algoloogiline uurimissuund ja koos sellega täienesid kiiresti ka vastavad kogud. Peale soontaimedega tegelenud uurijate (K. Eichwald, A. Remmel, E. Lellep) surma või

pensioneerumist jäi soontaimede herbaariumi säilitamine TÜ taimesüsteematika ja geobotaanika kateedri abitööjõu (peamiselt E. Tammemägi) lisakohustuseks. Herbaariumi täiendamisele seadis piirid ka ruumipuudus. Vaatamata sellele ei lastud väärtuslikke kogusid hävida, kogud täienesid ja olid uurijatele avatud ka sel perioodil.

Nõukogude ajal täienes herbaarium peamiselt annetuste teel (A. Üksipilt 1947. a pärandkoguna 5000, L. Pihlapuult 10 000, H. Salasoolt 3000, K.Thomassonilt 1500, viimane suurem harrastusbotanik M. Nelkelt 1997. aastal 700 eksemplari), samuti ülikooli töötajate (eriti prof K. Eichwaldi) ning üliõpilaste suvepraktikate käigus kogutud materjalidega. 1950. aastail oli juurdekasvu 1000 eksemplari aastas. 1957. aastal oli Eesti herbaariumis 25 000 ja üldherbaariumis 156 000 herbaarlehte. Tööjõu puuduse tõttu kasvas nõuete kohaselt korrastamata herbaareksemplaride arv.

Väljastpoolt Eestit koguti herbaariumi nn tsonaalsete praktikumide käigus, mis toimusid Nõukogude Liidu erinevates piirkondades igal aastal. Kuni viimaste aastateni on täiendust saadud Nõukogude Liidu Flora eksikaadi komplektidena Venemaalt. Annetustena on saadud herbaariume ka Argentiinast ja Hiinast.

Seoses taasiseseisvumisele järgnenud piiride avanemisega ja reisivõimaluste suurenemisega on üldherbaariumile ja viljade kogule täiendust saadud instituudi töötajatelt ja kraadiõppurilt, viimastel aastatel taas ka instituudi ekspeditsioonide käigus (2005 ja 2007 - Tenerife, 2006 ja 2007 - Prantsuse Guajaana).

Taasiseseisvunud Eestis teadvustati loodusteaduslike kogude olulisust ja alustati herbaarkogude korrastamise vähest rahalist toetamist, 1994. aastal võeti tööle teadur, kelle lisaülesandeks sai herbaarkogude kureerimine (Ü. Reier). Tartu Ülikooli soontaimede herbaarium on alates 2005. aastast taasloodud TÜ Loodusmuuseumi ja 2007. aastast selle allüksuse, botaanika- ja mükoloogiamuuseumi koosseisus. Alates 2004. aastast on Riikliku programmi „Humanitaar- ja looduskogud” poolt finantseeritud kaks kuraatori kohta (osalise koormusega töötavad A. Kalda, M. Reintal, S. Eilart, E. Köster).

Sisu lühikirjeldus: Soontaimede teaduslik kogu sisaldab hinnanguliselt 250 000

herbaareksemplari ja on alates 1921. aastast jaotatud kahte suurde allkogusse: Eesti herbaarium (*Plantae Estonicae*) ja üldherbaarium (*Herbarium Generale*). Iga teadusliku herbaarkogu kõige olulisemaks osaks on tüüpeksemplarid, st herbaareksemplarid, mille alusel on liik (või ka liigisisene takson) kirjeldatud ja talle teaduslik nimi antud. Soontaimede herbaariumis on hoiul 40 tüüpeksemplari.

Eesti herbaariumis on taksonite nimestiku alusel 2006. a seisuga 2353 liiki ja alamliiki Eestis looduslikult ja avamaal kultuuris kasvavaid taimi (kokku 64 748 eksemplari). Eraldi hoitakse J. K. S. Morgensterni ja J. Rosenpläneri herbaariume ning A. Bunge eksikaatkogu. Varem eraldi kogudena olnud A. Remmeli Eesti tulnuktaimede herbaarium (kokku 2750 eksemplari) ja J. Aidase herbaarium on 2005. a ja M. Nelke herbaarium 2007. a Eesti herbaariumisse vastavate liikide juurde liidetud. Eesti herbaariumi teaduslikult kõige väärtuslikuma osa moodustavad A. Üksipi poolt kogutud hunditubakate autentne materjal sh ka paarkümmend holotüüpi.

Üldherbaarium sisaldab hinnanguliselt 200 000 herbaareksemplari (754 perekonnast kokku

ca 12 000 liiki) kõigest maailmajagudest. Põhiosa moodustavad endise Vene Impeeriumi (hiljem Nõukogude Liidu) territooriumilt pärinevad eksemplarid. Üldherbariumi vanima osa moodustavad Kühleweini Flora Petropolitana ja F. Hohenackeri Kaukaasia materjalid, vahesel määral on Ledebour'i ja Bunge kogutud herbaareksemplaride duplikaate. Rohkesti on professor N. Kuznetsovi ja tema kaastöölised (N. Busch, A. Fomin, B. Fromhold-Treu jt) Kaukaasia materjale. Hoiul on ka palju professor T. Lippmaa poolt erinevatest piirkondadest kogutud herbaareksemplare. Praktilistel kaalutlustel hoitakse eraldi nn Scandinavica kogu (Eesti naaberalade 2175 herbaarlehest koosnev esinduskogu, mille tuumiku moodustab O. Hasslow 1600-leheline Rootsi kriitiline herbarium). Siiani hoitakse eraldi ka kingitustena saadud Lõuna-Ameerika (K. Thomasson, J. Cantero) ja Austraalia (H. Salasoo) materjale, viimased vajavad korrastamist.

Lisaks herbaarkogudele on TÜ botaanikamuuseumis hoiul ka erinevate viljade kogu, puidunäidiseid, herbaarkogudega seotud botaanilist kirjandust (alates 18. saj), õie- ja seenemulaaze, vanu õpetamiseks kasutatud tabeleid jms.

Pearõhk on kahtlemata Eestiga seonduval materjalil, kuid samas on tegemist suurima ning vanima väljastpoolt Eestit pärinevat teaduslikku materjali sisaldava herbariumiga Eestis, mis pakub huvi uurijatele nii Eestist kui väljastpoolt.

Koguga seonduvad käsikirjad: 20. sajandil Tartu Ülikoolis töötanud uurijate käsikirjalised materjalid (peamiselt prof T. Lippmaa välipäevikud, tööde käsikirjad ja originaaljoonised jm, kuid ka N. Kuznetsovi, A. Vaga jt materjalid).

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted. Kogud on avatud kasutamiseks teadustöökis nii Eestist kui väljastpoolt, võimalik on kasutada nii kohapeal kui tellida materjali laenuks, kuid väga väärtuslikke eksemplare välja ei laenutata. Viimasel ajal on peale füüsiliste laenude päringute alusel välja saadetud ka herbaareksemplare digitaalsel kujul.

Vahetuskogu: On olemas. Alles on ka eksikaatkogu „Eesti Taimed” I-IV (1933-1939) mappe vahetuseks. Viimati saadeti vahetusena herbariumi Peterburi üle kümne aasta tagasi. Sõlmitud on suuline kokkulepe vahetuseks Rootsi ja Viini loodusmuuseumidega. Väikseseviisiline duplikaatide vahetus teise Eesti suurima herbariumiga Eesti Maaülikooli põllumajanduse ja keskkonnakaitse instituudis on toimunud pidevalt.

Hoiutingimused: Kogud paiknevad ajaloolistes seinakappides Lai tn. 40 I ja II korrusel, mis ei vasta kaasaegsetele nõuetele. Üle poole kogudest paikneb ruumides, milles toimub õppetöö. Põhikogude pindala on 120 m², Lai 36 asuv ajutiselt herbaarkogude all olev pind on ca 26 m², kokku mõlemas majas seega ca 150 m². Hoiutingimused on seoses Lai 40 kapitaalremondiga alates 2003. a oluliselt paranenud.

Kogude seisund on suhteliselt hea, kuigi alates Botaanikamuuseumi likvideerimisest 1957. a oli võimalik tagada vaid minimaalne hooldus kogude säilimiseks (regulaarne kahjuritõrje jms). 2004. aastal käivitunud Riiklik programm “Humanitaar- ja looduskogud” on võimaldanud luua töökohad ja muretseda kogude korrastamiseks vahendeid. Herbaarkogud vajavad jätkuvat korrastamist.

HERBARIUM OF VASCULAR PLANTS

Structural unit: University of Tartu Museums, Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum

Acronym: TU

Address and contacts: University of Tartu, Lai tn 40, 51005, Tartu, tel: +372 7376233

Amount: about 250,000 herbarium sheets

Year of the foundation: 1802

The dates of the beginning and the end: 1819-

The aim and the main emphasis: To collect, preserve and make it possible to study scientifically the diversity of vascular plants. The research is not limited only to plant systematics but also getting more correct data about the spread, the information habitats, blossoming times, etc. In the collection the specimens for the use of different analyses are kept. The herbarium samples used for the process of instruction are temporary.

Brief description: The main emphasis is the botanical research, the collection and preservation of the respective material.

The scientific collection of vascular plants contains about 250, 000 herbarium specimens and since 1921 it is divided into two big subcollections: the Estonian Herbarium (*Plantae Estonicae*) and the General Herbarium (*Herbarium Generale*).

In the Estonian Hebarium according to the list of taxons in 2006 there were 2, 353 species and subspecies of the plants growing in Estonian nature and cultivated in the fields (all in all 64, 748 specimens). The herbariums of S. Morgenstern and J. Rosenplänter and the exsiccate of A. Bunge are preserved separately. Earlier A. Remmel's herbarium of invasion plants to Estonia (all in all 2, 750 specimens) and Aidas's materials were added to the respective species in the Estonian Herbarium. The scientifically most valuable part of the Estonian Herbarium is the authentic material of hawkweed collected by A. Üksip including some twenty holotypes.

The General Herbarium contains about 200, 000 herbarium specimens (from 754 genera from about 12, 000 species) from all the continents of the world. The major part is constituted by the plants from the territory of the former Russian Empire (later Soviet Union). The older part of the General Herbarium is constituted by Kühlewein's *Flora Petropolitana* and F. Hohenacker's *Caucasus* materials, to a lesser extent the duplicates of herbarium specimens collected by Ledebour and Bunge. There are many *Caucasus* materials collected by professor N. Kuznetsov and his colleagues (N. Busch, A. Fomin, B. Fromhold-Treu and others). Also, many herbarium specimens collected by T. Lippmaa in different areas are kept in the collection. Because of practical convenience the so-called *Scandinavica* collection (the representative collection of neighbouring areas of Estonia with the core collection of O. Hasslov containing 1, 600 sheets of Swedish critical herbarium). In 2006 there were 2, 175 herbarium specimens. Until today the materials received as a present from Southern America (K. Thomasson, J. Cantero) and Australia (H. Salasoo) are kept separately, the Australian materials needing analysis.

In addition to herbarium collections the UT Museum of Botany also preserves the collection of different grains (used in instruction), old plant books, the blossom and mushroom plaster casts, old tables for teaching, etc.

The main stress is laid on the material connected with Estonia, but at the same time there is the oldest herbarium containing the scientific material outside Estonia which is of interest to the researchers from Estonia and other countries.

The principles of borrowing and using of the materials: The collections are open for research to scientists from Estonia and other countries. It is possible to use the materials on spot, to borrow materials (in the recent years beside physical loans it is possible to get herbarium specimens in the digital form).

Exchange collection: There is a fund for exchanges, also the exsiccate collection „Estonian Plants” I-IV (1933-1939) kits for exchange. The last time when a herbarium was sent to St. Petersburg for exchange was more than ten years ago. In 2006 an oral agreement was made with the Museum of Nature in Stockholm for the exchange of the herbarium, in 2005 with the Museum of Nature in Vienna. A smaller scale duplicate exchange has taken constantly place with the other largest herbarium in Estonia – at the Institute of Agriculture and Environmental Protection of the Estonian University of Life Sciences (the herbarium of the former Institute Zoology and Botany of the Academy of Sciences).

Storage conditions and the state of the exhibits: The state of the collections is relatively good. As after the liquidation of the Museum of Botany in 1957, there were no curators for the herbarium and the preservation of the collections became an additional task. It was possible to take only minimal care of the preservation of the collections (regular pest control, etc.). The herbarium collections need constant care. The preservation conditions have improved. The collections are stored in historical cupboards at 40, Lai Street on the ground and first floor which do not meet the present-day requirements. The floor space of the basic collection rooms is 120 m². At 36, Lai Street, the temporary floor space for herbarium collections is about 26 m², consequently the total space in two buildings is about 150 m².

Lingid/links:

http://www.ut.ee/natmuseum/lm/kogud/index_kogud.html

<http://www.teaduskogud.org/>

<http://sciweb.nybg.org/science2/IndexHerbariorum.asp>

<http://www.botany.ut.ee/soontaimede%20herbaarium/soontaimede%20herbaarium.html>

<http://www.botany.ut.ee>

Kirjandus/references:

Ehrenpreis, P. (01.02.2006) Teadurid töid troopikast hiidputukaid ja uusi taimi. // Eesti Päevaleht.

Eichwald, K., Trass, H. (1960). TRÜ taimesüsteemataika ja geobotaanika kateedri botaanilised kogud. // Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised (93). Botaanika-alased tööd IV. Tartu. Lk 3-10.

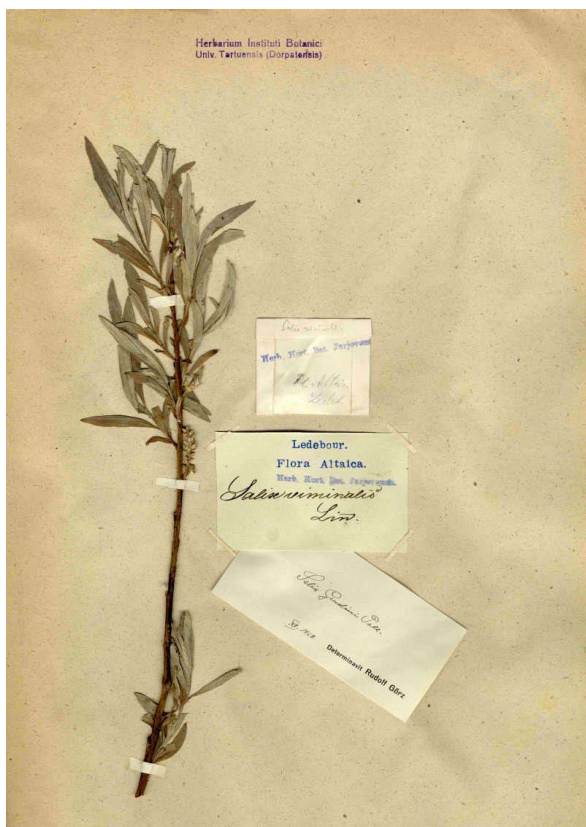
Eichwald, K. (1933). Annetusi Tartu Ülikooli Botaanikamuuseumile. // Eesti Loodus, 8(2). Lk 120.

Eichwald, K. (1933). Tartu ülikooli botaanikamuuseumi kogud. // Eesti Loodus, 1(2). Lk 52-54.

Eichwald, K. (1935). Annetis botaanikamuuseumile. // Eesti Loodus, 3(1). Lk 32.

Eichwald, K. (1936). Annetus Tartu Ülikooli botaanikamuuseumile. // Eesti Loodus, 4(4). Lk 176.

- Eichwald, K. (1938). Annetusi Tartu ülikooli botaanikamuuseumile. //Eesti Loodus, 6(4). Lk 191.
- Eichwald, K. (1940). Annetusi Tartu ülikooli botaanikamuuseumile. // Eesti Loodus, 8(2). Lk 120.
- Ingerpuu, N., Reier, Ü., Pärtel, M. (2004). Maailma liigirikkuse keskmes Kesk-Ameerikas. // Eesti Loodus, 4. Lk 204-209.
- Kongo, L., Reier, Ü. (1997). Marie Nelke – väsimatu loodusevaatleja. // Eesti Loodus, 7. Lk 307.
- Kukk, T. (1997). Eesti soontaimede herbariumid – hetkeseis ja perspektiivid. Rukkilill, 5. Lk 4-17.
- Kukk, T.(1999). Herbariumid. // Eesti taimestik. Tallinn. Lk 41-44.
- Laasimer, L. (1970). Herbarium – teaduslik kultuurivara. // Eesti Loodus, 3. Lk 141-145.
- Männi, M. (25.09.2006). Pidu teadlaste moodi: paugud, laibad ja robotid. // Õhtuleht.
- Reier, Ü. (2006). On aeg täiendada oma pajuherbariumi. // Eesti Loodus. 8. Lk 44-45.
- Reier, Ü., Meier, E. (2006). Tenerifest teisiti. // Loodus, 3. Lk 32-35.
- Reier, Ü. (2007). Botaanilised salakollektsioonid Tartu Ülikoolis. // Kodukiri. Aed. Märts. Lk 36-39.
- Reier, Ü. (2007). Ajaloolisi märkmeid ülikooli taime- ja seenekogudest.//Tartu Ülikooli Loodusmuuseum. Loodusharidus, kogud ja uurimistöö. Toim. A. Aan ja I. Puura. Tartu. Lk 17.
- Reier, Ü., Reintal, M. (2007). Soontaimede herbarium. //Tartu Ülikooli Loodusmuuseum. Loodusharidus, kogud ja uurimistöö. Toim. A. Aan ja I. Puura. Tartu. Lk 21-22.
- Reier, Ü. (2007). Bunge. Universitas Tartuensis. Toim. J. Püttsepp. Tartu. Lk 42-43.
- Vilberg, G. (1932). J. H. Rosenplänter taimeteadlasena. // Postimees. Tartu. 15.
- Vilberg, G. (1933). Kodumaa tähtsamad herbariumid. // Loodusvaatleja, 4(2). Lk 53-55.

Ledebouri herbaarleht UT soontaimede herbariumis (TÜ loodusmuuseum, botaanika ja mükoloogiamuuseum)
A herbarium sheet from the Ledebour herbarium (UT Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum)

SAMMALDE HERBAARIUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum

Akronüüm: TU

Aadress, kontakt: TÜ Ökoloogia ja Maateaduste Instituut, Botaanika osakond, Lai 38, Tartu 51005; tel. (+372) 7376229

Kogus: ca 21 000 säilikut, ca 1500 taksonit (liigid, alamliigid ja varieteedid)

Asutamisaeg: pole täpselt teada

Piirdateumid: vanim eksemplar herbariumis kogutud 1837, täieneb

Eesmärk ja põhirõhk: Teadus- ja õppetöö. Säilitada ja täiendada herbariumi samblataksoneitega kogu maailmast, eelkõige Eestist. Koguda kõigi Eesti samblaliikide herbaarekslemplare võimalikult erinevatest kasvukohtadest, et eksisteeriks tõendmaterjal Eesti sammalde liigilisest mitmekesisusest.

Hoiustamise ajalugu: Sammaltaimede kogu on eraldipaiknev osa TÜ taimede herbariumis. Materjali on herbariumisse kogunud ülikooli töötajad ja üliõpilased ning neid on saadud ka vahetuste ja kingitustena. Herbariumi täiendamine toimub samal viisil ka praegu. Kui pikka aega on herbariumi täienemine olnud peamiselt annetusliku iseloomuga, siis alates aastast 2004, kui ametisse võeti sammalde kogu kuraator, kuulub tema tööülesannete hulka ka uue materjali kogumine herbariumi jaoks.

Suurim kogus Eesti materjali pärineb 19. sajandi ühelt silmapaistvaimalt Eestis elanud ja töötanud baltisaksa brüoloogilt K. G. Girgensohn'ilt (1553 säilikut). Kõige enam eksemplare herbariumisse on saadud Tartu ülikooli professorilt T. Lippmaa'lt, kokku ca 5000 eksemplari samblaid nii Põhja-Aafrikast, Ameerikast, Lõuna-Euroopast, Soomest kui ka kõikjalt üle Eesti. Väljastpoolt Eestit kogutud proovidest on herbariumis suurema eksemplaride arvuga esindatud Arktika, Baltikum, Fennoskandia, Euroopa, Kaukaasia, Austraalia ja Okeania, ning Põhja- ja Lõuna-Ameerika.

Sisu lühikirjeldus: Sammalde herbarium koosneb kahest osast: põhikogu ja ajalooliste kollektsioonide kogu. Põhikogus oli 2008. aasta alguses ca 13000 säilikut ca 1500 taksoni kohta. Põhikogu sisaldab sammaltaimede herbaarekslemplare nii Eestist (üle 6000 säiliku 512 taksoni kohta) kui ka kogu maailmast. Eksemplarid paiknevad põhikogus perekondade tähestikulises järjekorras, eraldi paiknevad kõder- ja helviksamblad ning lehtsamblad.

Ajalooliste kollektsioonide kogus on ca 8000 säilikut. TÜ samblaherbariumis leidub 16 eksikaatkogu, neist tähtsamad on Bryotheca Baltica (J. Mikutowicz, 1901-1908, 1570 eks., sisaldab muuhulgas materjali üle 200 Eesti alalt kogutud liigi kohta), Musci Boreali-Americani (W. S. Sullivant ja Lesqereux, 1865, 501 eks.), Europäische Torfmoose (C. Warnstorff, 1892-1896, 185 eks.), Musci frondosi et hepatici exciccati (G. K. Girgensohn, 1848-1856, 200 eks.) ja Bryotheca Europaea (L. Rabenhorst, 1858-1873, 587 eks.).

Sammalde herbarium sisaldab ka tüüpmaterjale.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: Kohapealne kasutamine registreeritakse, posti teel laenutatakse säilikuid kuueks kuuks, koos pakiga läheb tee laenuvorm, mille saaja tagastab

koos kättesaamist tõendava allkirjaga.

Vahetuskogu: ca 400 eksemplari 70 Eestist kogutud liigist.

Hoiutingimused: Kogu paikneb puitkiudplaatidest herbaarkappides ühes ruumis pindalaga ca 45 m².

BRYOPHYTE HERBARIUM

Structural unit: UT Museums, Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum

Acronym: TU

Address and contacts: UT Institute of Ecology and Earth Sciences, Department of Botany, 38 Lai Street, Tartu 51005; tel. (+372) 737 6229.

Amount: About 21,000 specimens for ca 1,500 taxons

Time of foundation: not exactly known

Period: The oldest specimen in the herbarium was collected in 1837

The aim and the main emphasis: Science and teaching; preservation and supplementation of the collection with specimens from the whole world, and especially from Estonia to provide a basis for different taxonomic, floristic and ecological research for scientists and students from Estonia and abroad; collecting material for all the Estonian species from different habitats as voucher specimens for bryological diversity of Estonia.

The brief description of the content: Bryological herbarium consists of two parts: general collection (13000 specimens) and historical collections (8,000 specimens). The general collection includes material from Estonia (more than 6,000 specimens for 512 taxons) and from the whole world. The general collection is arranged according to the alphabetical order of genera names, separately for hornworts and liverworts, and mosses.

Among historical collections there are 16 exsiccate collections. Most important are Bryotheca Baltica (J. Mikutowicz, 1901-1908 - 1,570 specimens, contains also material for more than 200 species collected from Estonia); Musci Boreali-Americani (W. S. Sullivant & L. Lesqereux, 1865, 501 specimens), Europäische Torfmoose (C. Warnstorff, 1892-1896, 185 specimens), Musci frondosi et hepatici exciccati (G. K. Girgensohn, 1848-1856, 200 specimens), Bryotheca Europaea (L. Rabenhorst, 1858-1873, 587 specimens).

Also several type materials are kept in the bryophyte herbarium.

The principles of borrowing and using the material: Working of the guests in the herbarium is registered. Herbarium specimens are lent out for six months. Together with the package a loan form is sent to the recipient for confirming the arrival.

Exchange collection: Exchange fund contains about 400 specimens for 70 species collected from Estonia.

Storage conditions: The collection is located in chip-board herbarium cupboards in one room of 45 m².

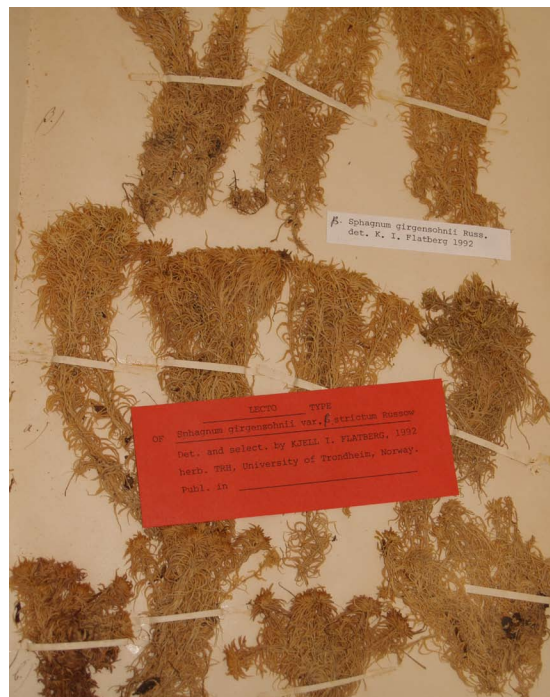
Lingid/Links:

http://www.ut.ee/natmuseum/lm/kogud/index_kogud.html

<http://www.botany.ut.ee/bruologia/>

Kirjandus/References:

- Eichwald, K., Trass, H. (1960). TRÜ taimesüsteematika ja geobotaanika kateedri botaanilised kogud. // Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. 93. Lk 3–10.
- Ingerpuu, N., Kalda, A., Kannukene, L., Krall, H., Leis, M., Vellak, K. (1994). Eesti sammalde nimestik. List of the Estonian bryophytes. // Abiks Loodusevaatlejale 94. Lk 1–175.
- Ingerpuu, N. (2007). Sammalde vormid ja värvid. // Kodukiri Aed. Juuli/august. Lk 44–47.
- Ingerpuu, N., Vellak, K. (2007). Collections of G. C. Girgensohn (1786-1872): lectotypes and rare species. // Journal of Bryology 29. P. 235–240.
- Kannukene, L., Ingerpuu, N., Vellak, K., Leis, M. (1997). Additions and amendments to the list of Estonian bryophytes. // Folia Cryptogamica Estonica 31. P. 1–7.
- Kupper, T., Vellak, K. (2007). Sammalde herbarium. // Aan, A., Puura, I. (toim.) Tartu Ülikooli Loodusmuuseum. Lk 18–19.
- Leis, M., Kannukene, L. (2007). New Estonian Records: mosses. // Folia Cryptogamica Estonica 43. P. 69–72.
- Samblasöber (1998–2008). <http://www.botany.ut.ee/bruoloogia/> // 24.01.2008.
- Vellak, K., Kannukene, L., Ingerpuu, N., Leis, M. (2001). Additions to the list of the Estonian bryophytes, 1997–2001. // Folia Cryptogamica Estonica 38. P. 71–78.
- Vellak, K., Ingerpuu, N., Kannukene, L., Leis, M. (2006). New Estonian records. Liverworts and mosses. // Folia Cryptogamica Estonica 42. P. 107–111.

Näidis tüüpmaterjalist sammalde herbaariumis (TÜ loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
A specimen of the type material in the herbarium of bryophytes (UT Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum)

SAMBLIKE (LIHHENOLOOGILINE) HERBAARIUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum

Akronüüm: TU

Kogus: 3087 sambliku ja samblikel kasvava seene taksonit (liiki, alamliiki, jm), kokku umbes 72 000 säilikut (herbaarümbriku).

Asutamisaeg: pole täpselt teada

Piirdatumid: alates 1860. aastaist, täieneb

Eesmärk ja põhirõhk: Kogu eesmärk on säilitada olemasolevaid kolleksioone ning kasutada neid Eesti ja teiste piirkondade lihhenobiota anaüüsimiseks ning süstemaatika-alasteks uuringuteks. Õppetöö läbiviimiseks on koostatud eraldi õppeherbaarium.

Hoiustamise ajalugu: Tartu ülikooli samblike herbaarium koosneb kahest osast: Eesti herbaarium (*Herbarium Estoniae*) ja üldherbaarium (*Herbarium Generale*). Eesti herbaarium sisaldab ainult Eestist kogutud materjale. Vanimad herbaareksemplarid Eesti herbaariumis pärinevad 19. saj. lõpust (kooliõpetaja A. Bruttani kolleksioon umbes 260 eksemplariga, kogutud välitöödel Abruhal, Aegviidus, Muhumaal, Saaremaal, Tartu ümbruses). Vanimate kogude hulka kuuluvad ka Tallinnast ja selle ümbrusest 20. sajandi alguses P. Wasmuthi kogutud kolleksioon 200 säilitusühikuga ja vene lihhenoloogi K. Mereschkowski Eestist kogutud materjalid (sh *Lichenes Rossiae Exsiccati*, millest on säilinud vähe eksemplare). Tartu ülikooli samblike herbaariumis on talletatud ka osa Eestis mõnda aega töötanud kuulsast Soome lihhenoloogi V. Räsäneni kolleksioonist (u 170 eksemplari aastatest 1927 ja 1929). Hoiul on ka esimese eestlasest lihhenoloogi H. Lippmaa, nagu ka V. Reinthali, J. Ruubeli ja G. Vilbaste väiksemad kolleksioonid põhiliselt 1930. aastaist. Nõukogude ajast on suurim professor H. Trassi kolleksioon. Üldherbaarium on moodustatud kas vahetuste või kingituste teel saadud väliskolleksioonidest või on kogutud peamiselt Tartu ülikooli botaanika osakonna ja loodusmuuseumi töötajate poolt teaduslikel ekspeditsioonidel. Suurim väljastpoolt Eestit pärit samblike kolleksioon 10 000 eksemplariga Siberist (Baikali ümbrusest) koguti 1979–1982 ülikooli töötajate poolt H. Trassi juhtimisel. Ka Kaug-Idast (Habarovsk ja Primorje, Kamtšatka ja Tšukotka, Wrangeli, Sahhalin ja Kuriili saared jt) toodud 9000 eksemplari on paljuski instituudi töötajate (A. Roosma, T. Randlane, S. Pärn-Eilart, V. Masing) kogutud. 1990.-tel aastatel omandas TÜ annetuse Canberrast Austraalia Rahvusliku Botaanikaia Herbaariumis brüoloogina töötanud väliseestlase Heinar Streimanni vahendusel, kes tõi oma arvukatelt ekspeditsioonidelt kaasa suure sammalde ja samblike kolleksiooni (enam kui 3500 dublett-eksemplari lõunapoolkeral (Austraalia, Uus Meremaa, Paapua Uus Ginea jt) kasvavaist samblikest.-Kogu aktiivne täiendamine jätkub.

Sisu lühikirjeldus: Tartu ülikooli lihhenoloogiline herbarium sisaldab umbes 72 000 eksemplari. Tüüpmaterjale on 32 ja eksikaate umbes 4500. Eesti herbarium 37 000 eksemplariga on suurim Eesti samblike kollektsioon maailmas. Eesti herbariumis säilitatavad materjalid on peaaegu täielikult andmebaasistatud ning andmebaas *eSamba* on kohapeal kasutatav. Üldherbariumis on umbes 35 000 eksemplari ja see koondab kõiki kollektsioone v.a. Eestist kogutud materjal. Üldherbariumisse on liidetud ka eksikaatmaterjalid. Esinduslikumad on järgmised eksikaatkogude seeriad: Lichenotheca Fennica, Herbarium Lichenum Fenniae; Plantae Graecenses. Lichenes; Lichens of Eastern North America Exsiccati; Lichenes Groenlandici Exsiccati; Lichenes Danici Exsiccati; Lichenes Canadenses Exsiccati; Lecideaceae exsiccatae; J. Suza: Lichenes Bohemoslovakkiae. Täpsem informatsioon veebiaadressil: http://www.ut.ee/natmuseum/bm/kogud/samblik_exs.html

Koguga seonduvad käsikirjalised materjalid:

L. Järva poolt koostatud TÜ lihhenoloogilise herbariumi liikide koondnimekiri, mida regulaarselt täiendatakse iga aasta lõpus; saadaval ka elektrooniliselt.

A. Saagi digifotod samblikest.

L. Saagi digifotod õhukese kihi kromatograafia plaatidest samblikuainete määramiseks.

Materjali kasutamise ja laenamise põhimõtted: Samblike herbariumi kasutamist kohapeal võimaldatakse üliõpilastele ja külalisteadlastele, kuid herbariumi külastamine toimub kokkuleppel herbariumi töötajatega. Vastava taotluse esitamise alusel laenutatakse herbaarmateriale välisriikide teadlastele teadustöök. Soovitud eksemplarid saadame posti teel. Laenud vormistatakse üheks aastaks.

Vahetuskoogu: Vahetus toimub ebaregulaarselt vastastikusel kokkuleppel mõne välisasutusega. Suuremad vahetusprojektid viimastel aastatel on olnud Kopenhaageni ülikooli botaanikamuuseumi ja –raamatukogu (Taani) ning Philadelphia Loodusteaduste Akadeemia (USA) samblike herbariumidega.

Hoiutingimused: Hoiupaik Lai tn 38. Herbarium paikneb neljas ruumis, kokku 100 m², koos abiruumidega (labor, mikroskopeerimisruumid jne) 150 m². Kõik ruumid on aastatel 2003 - 2005 renoveeritud ning hoiutingimused on head.

THE LICHENOLOGICAL HERBARIUM

Structural unit: University of Tartu Museums, Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum

Acronym: TU

Address and contacts:

Amount: 3,087 taxa of lichens and lichenicolous fungi (species, subspecies, etc.), in total 72,000 units (herbarium envelopes).

Time of foundation: not exactly known

The beginning and the end: from 1860

The aim and the main emphasis: To preserve the collections and use them for scientific purposes i.e. to analyse lichen biota of Estonia and other regions, and to study systematics of certain lichen groups. The material for university courses is kept separately.

Brief description: At present, the lichenological herbarium of the University of Tartu (TU) contains about 72, 000 herbarium units (herbarium envelopes), among them 32 types and about 4,500 exsiccates. The Estonian Herbarium with its 37, 000 herbarium units is the largest collection of the Estonian lichens in the world.

The General Herbarium consists of about 35, 000 herbarium units with the material collected from all over the world except from the territory of Estonia. The general herbarium also maintains exsiccate collections, the biggest of them are Lichenotheca Fennica, Herbarium Lichenum Fenniae; Plantae Graecenses. Lichenes; Lichens of Eastern North America Exsiccati; Lichenes Groenlandici Exsiccati; Lichenes Danici Exsiccati; Lichenes Canadenses Exsiccati; Lecideaceae exsiccatae; J. Suza: Lichenes Bohemoslovakkiae.

The principles of borrowing and using of the materials: The lichen collections are open for students and guest researchers in agreement with the herbarium staff. The loans are made based on the application of the researcher and the material is loaned out for scientific purposes only. The ordered herbarium samples are sent out by Estonian Post. The maximum loan period is one year.

Exchange collection: The exchange program with other lichenological herbaria is irregular. The biggest exchange programs are going on with the Botanical Museum and Library of the Copenhagen University (Denmark) and the lichen herbarium of Philadelphia Natural Sciences Academy (the USA).

Storage conditions and the state of the exhibits: The herbarium is located in four rooms – the total floor space 100 m², together with other rooms (laboratory, microscope room, etc.) 150m². All the rooms were renovated in 2003-2005 and the storage conditions are good.

Lingid/links:

http://www.ut.ee/natmuseum/bm/kogud/samblik_kogu.html

<http://www.botany.ut.ee/>

<http://www.ut.ee/lichens/eesti/>

Kirjandus/references:

Saag, A., Randlane, T., Suija, A. (1998). Lichenological collections in TU // Folia Cryptogamica Estonica 32. P. 81-84.

Saag, A. & Randlane, T. (2002). Lichenological collections and relevant databases in the University of Tartu. // Llimona, X., Lumbsch, H. T. & Ott, S. (eds). Progress and problems in lichenology at the turn of the millenium – IAL4. Bibliotheca Lichenologica 82. P. 285-290.

Suija, A. (2007). Sõdurisaabas teaduskogus. // Kodukiri: Aed. P. 33-35.

*TÜ loodusmuuseumi samblike herbaarium (TÜ loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
The lichen herbarium (UT Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum)*

*Vaade samblike herbaariumi põhikogule (TÜ loodusmuuseum, botaanika- ja
mükoloogiamuuseum)
A view of the basic collection of lichens (UT Natural History Museum, Botanical and
Mycological Museum) (Foto: J. Liira)*

FÜKOLOOGILINE E. ALGOLOOGILINE KOGU (VETIKAD)

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum

Akronüüm: TU

Aadress, kontakt: TÜ botaanika ja ökoloogia Instituut, Lai tn 38, Tartu, 51005. Tel. 737 6235 (Loodusmuuseum)

Kogus: ca 16000 s

Asutamisaeg: pole täpselt teada

Piirdaatumid: vanimad eksemplarid 1830. aastatest, täieneb

Eesmärk ja põhirõhk: Herbaariumi kasutatakse teadustöös ja õppetöös näidismaterjalina.

Hoiustamise ajalugu: Vanimad eksikaatkogu näidised pärinevad 1830-ndaist, viimased proovid 2008.

Ikonoteegi on koostanud TÜ töötaja E. Kukk (üks kolmandik) ja Uppsala ülikoolis töötanud väliseestlasest botaanik ja hüdrobioloog K. Thomasson (kaks kolmandikku), mille K. Thomasson kinkis mõned aastad tagasi botaanikainstituudile. Joonistekogu koostamist alustati 1960. aastatel. Ikonoteeki kleebitud uusimad joonised ja mikrofotod pärinevad 2005. aastast, vanimad joonised aga 19. saj keskelt. Suhteliselt palju on joonistekogus taksoni esimese kirjeldusega (diagnoosiga) kaasnevaid jooniseid (holotüüpe ehk ikonotüüpe). Ikonoteegi kõige täielikum ja väärtuslikum osa on ikkesvetikad.

Kollektsioonide lühikirjeldused:

Vetikate-alased kogud jagunevad viide rühma:

I Makrovetikate herbaarium (selle klassikalises tähenduses)

ca 1000 lehte

II Mikrovetikate eksikaatkogud (alates 19. saj. algupoolest), ca 300 ühikut, sh

1) Wittrocki & Nordstedti kogust 1 mapp (Algae Aquae Dulcis exsiccatae V. Wittrock, O.

Nordstedt, G. Lagerheim, fasc. 31, n: ris 1451 – 1500)

2) M. Raciborski Phycotheca Polonica 3 mappi (150 üh.);

III Püsi preparaadid

ca 280 tk.

IV Vetikaproovid (fikseeritult, pudelites)

ca 500 tk.

V Vetikate jooniste kogu (ikonoteek)

ca 13000–14000 lehte.

Ikonoteegikaartidel leidub koostajate käsikirjalisi märkusi ja kahtlusi kogunenud materjalide taksonoomia kohta. E. Kuke isiklikus fotokogus on ca 10000 avaldamata mikrofotot (digiteeritult ka arvutis olemas). Joonistekogu on koostatud peamiselt trükis avaldatud materjalide baasil, kuid seal on arvukalt olemas ka paljude autorite originaaljooniseid, sealhulgas fotokoopiaid Pariisis asuva Rahvusliku Loodusteaduse Ajaloo Muuseumi (Muséum National d'Histoire Naturelle) kogudes olevatest 19. saj esimese poole kuulsaima vetikauurija M.M. de Brébisson'i originaaljoonistest. Mõningate originaaljooniste kõrvale on lisatud ka kontrollimiseks (või

võrdlemiseks) saadetud materjalide kohta käivate analüüsivate kirjade katkendeid. Suurem osa ikonoteegi juurde kuuluvast raamatukogust (ca 32 riiulimeetrit) on veel Uppsalas ja ootab äratoomist. Olemasolevate äratrükkide hulgas on mitmete nimekate vetikauurijate kogudest pärit separaate, millel on teksti peal kasutajate märkused või kommentaarid algallikate kohta. Viimast asjaolu arvestades on sellised trükised (või nende koopiad) küllaltki suure tähtsusega nii teaduse ajaloo kui ka süstemaatika seisukohast.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Kohalkasutus.

Vahetuskogu: puudub.

Hoiutingimused: Suurema osa püsipreparaatide seisukord on kontrollimata, eksikaatkogud ja herbaarium on rahuldavas seisus, ikonoteek aga heas seisus ja teaduslikul otstarbel pidevalt kasutusel.

Kõik eespoolnimetatud materjalid asuvad pappkastides (herbaarium ja osa eksikaatkogust) või avariiuulitel (proovid, eksikaadimapid, kogu ikonoteek, kaardid kastides).

THE ALGOLOGICAL COLLECTION

Structural unit: University of Tartu Museums, Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum

Acronym: TU

Amount: ca 16,000

Time of foundation: not exactly known

The beginning and the end: since the 1830s

The aim and the main emphasis: In determining the species the collection of drawings is the best means for a more correct identification of the studied materials and also for analyzing the groups monographically.

Brief description: The phycological collections are divided into five groups:

I The herbarium of macroalgae (in the classical meaning)

about 1, 000 sheets;

II The exsiccate collections of microalgae (since the beginning of the 19th century), about 300 units, including

1) Wittrock & Nordstedt collection, 1 kit (100 units)

2) Phycotheca Polonica, 3 kits (150 units);

III Permanent slides

about 280;

IV Algae samples (fixed, in bottles)

about 500;

V The collection of the drawings of algae (iconotheca)

about 13, 000–14, 000 sheets.

On iconotheca cards there are remarks and questions of compilers about the taxonomy of the collected materials. In E. Kukk's personal photo collection there are about 10, 000 unpublished microphotos (available in the digital form in the computer). The collection of drawings has been compiled mainly on the basis of the materials printed but there are also original drawings

made by many authors including photo copies of the original drawings by the algae researcher M.M.de Brébisson's from the first half of the 19th century stored in Muséum National d'Histoire Naturelle in Paris. Added to some original drawings for controlling (or comparing) there are parts of analyzing letters. A major part of the iconotheca library (about 32 meters of shelves) is in Uppsala and waits for bringing to Tartu. Among the existing reprints there are separates from the collections of several famous algae researchers which have the users' remarks or comments about the original sources. Considering this fact, such publications (or their copies) are of great importance from the point of view of science history and also systematics.

The principles of borrowing and using of the materials: Possibility to use on the spot. **Exchange collection:** missing.

Storage conditions and the state of the exhibits:

The state of the bigger part of the permanent slides is uncontrolled, the exsiccate collections and the herbarium are in a satisfactory state, the iconotheca is in a good state and it is permanently used for research purposes. All the above mentioned materials are in cardboard boxes (the herbarium and a part of the exsiccate collection) or on open shelves (samples, exsiccate kits, the whole iconotheca).

Lingid/links:

<http://www.botany.ut.ee/>

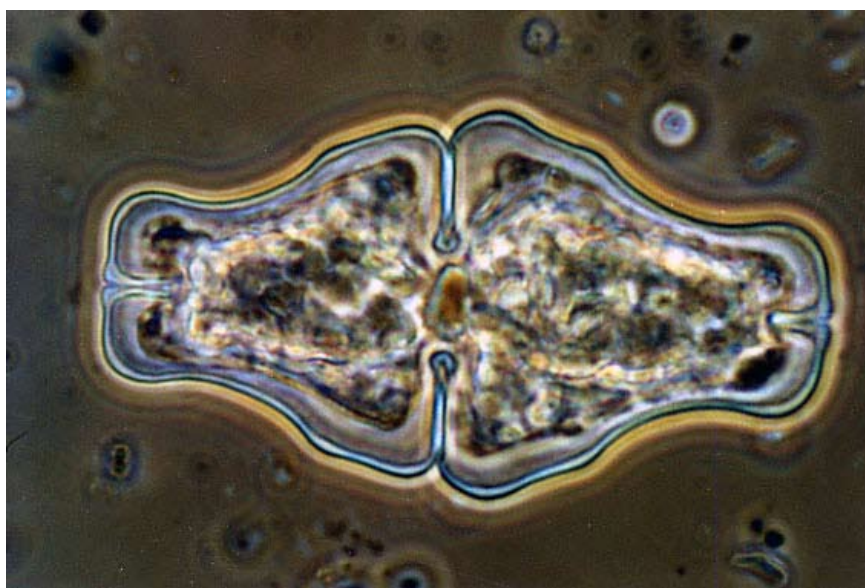
<http://www.ut.ee/natmuseum/bm/kogud/vetikad/index.htm>

Kirjandus/references:

Kukk, E. (2007). Maailma taimede esiemad. // Aed. Sept./okt. Lk 42-46.

Kukk, T. (2007). Üks maailma esinduslikemaid vetikate ikonoteeke asub Tartus. // Eesti Loodus. 4. Lk 32-37.

Kukk, E. (2007). Maailmakuulus vetikateadlane Kuno Thomasson. 9. juuli 1923 – 12. jaanuar 2007. // Eesti Loodus. 3. Lk 50.

Vetikas Euastrum oblongum ikonoteegist (TÜ loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
An example from the iconotheque - Euastrum oblongum (UT Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum)

MÜKOLOOGILINE E. SEENTE KOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum

Akronüüm: TU

Aadress ja kontakt: Lai tn 38, Tartu, 51005

Urmas Kõljalg urmas.koljalg@ut.ee, 7376 235.

Kogus: u 10 000

Asutamisaeg: 1929

Piirdatumid: alates 1930. a-test

Eesmärk ja põhirõhk: Seente kogumine ja säilitamine sel viisil, et oleks võimalik neid teaduslikult uurida ning kasutada õppetöös. Kogus säilitatakse mitmesugusteks analüüsideks kasutatud seente tõendeksemplare.

Hoiustamise ajalugu: 1930-41 – taimehaiguste uurimisrühm, 1958-69 K. Kalamehe töö TÜs, 2005 LM taasasutamine. Esmakordselt on mainitud seemed TÜ botaanikamuuseumi kogus selle muuseumi asutamisel botaanikaprofessori ja botaanikaia direktori (1868-1874) H. M. Willkomm'i poolt, kui ta muu seas ka mõnesid puidul kasvavaid seeni oma metoodilisse kogusse tõi.

Süsteematilisem seente kogu on saanud alguse Tartu ülikooli taimehaiguste katsejaama loomisega Elmar Lepik'u (hiljem emigreerudes muutis oma nime Elmar Emil Leppik) poolt 1929. a. Tema initsiatiivil hakkas selle jaama töötaja Nikolai Witkowski 1930-tel koguma seeni, nende eksemplaride arv on mõnisada. Katsejaama kogusse tõi oma materjalid ka harrastusmükoloogid, näiteks Tõnis Leisner oma lehkseened. Elmar Lepiku taimehaiguste põhikogu on deponeeritud Eesti Maaülikooli taimekaitse osakonda. 1958-1969 täiendas Kuulo Kalamees koos üliõpilastega kogu olulisel määral, kokku ligi 9000 säilikuga. Alates 2005 täiendavad ja kasutavad seente kogu taas TÜ mükoloogia õppetooli töötajad ja tudengid.

Sisu lühikirjeldus: Vanemad eksemplarid, millest oli eelnevas lõigu juttu, on põhiliselt lehkseened ja K. Kalamehe poolt on kogutud õppeotstarbelised kogu seeneriigi põhilisi süsteemalisi rühmi näitlikustavad seemed. 21. sajandil kogutud säilikutest põhiosa moodustavad kollektsioonis kandseened (neist arvukamad lehternahkiselaadsed Thelephorales ja Agaricales), on ka mõnisada kottseent. Tänapäeval on seente kogu oluline mükoloogia õppetooli töös, kogude säilikuid kasutatakse igapäevaselt nii teadustöös, molekulaarsüsteematika ja –ökoloogiani välja, kui ka õppetöös. Viimasel ajal on kogud täienenud ekspeditsioonidelt (Seišellid, Costa Rica, Tasmaania, Austraalia, Argentina).

Kollektsioonis on ka J. A. F. Nannfeldt'i ja S. Lundell'i eksikaatkogud.

Tüübid: Thelephorales seeneseltsist 4 seenetaksoni tüüpeksemplarid, mis pärinevad Malaisiast, Aafrikast ja Austraaliast.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted. Kogud on avatud kasutamiseks teadustöökis nii Eestist kui väljaspoolt, võimalik on kasutada nii kohapeal kui tellida materjali laenuks

Vahetuskogu: seni puudub

Hoiutingimused: Kogud paiknevad Vanemuise 21 kolmandal korrusel ühes ruumis (ca 30 m²),

mis ei ole mõeldud spetsiaalselt seente hoiustamiseks. Kogu on siinidel liikuvatel metallriiulitel pappkastides.

Mükoloogilisel kogul on seni puudunud kuraator, kuid mükoloogilise materjali kogujad ja kasutajad on seisnud head selle eest, et seened seal hästi säiliks. Selleks on kasutatud tänapäevaseid seente säilimiseks prepareerimise meetodeid (spetsiaalsel seenekuivuril kuivatamine, sügavkülmutamine, minigripi kotid hoiustamiseks), nii et säilikud on kasutatavad ka teadusuuringuteks tulevikus.

THE FUNGAL COLLECTION

Structural unit: University of Tartu Museums, Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum

Acronym: TU

Address and Contacts:

38 Lai Street, Tartu 51005, Estonia

Urmas Kõljalg, urmas.koljalg@ut.ee, phone 372 737 6235.

Amount: ca 10 000

Year of the foundation: 1929

The dates of the beginning and the end: from the 1930s

The aim and the main emphasis: To collect, preserve and make it possible to study the diversity of fungi scientifically. The research is not limited only to fungal systematics but to get more correct data about the distribution, the information on habitats, etc. Collected fungi are used for educational aims by mycological courses in the University of Tartu. The voucher specimens are kept for the use of different scientific analyses in the collection.

Brief description: The fungal collection is one of the youngest in the Natural History Museum. First specimens are kept from the 1930s when the phytopathologist Elmar Lepik (later Elmar Emil Leppik) established the Station of Plant Diseases at the University of Tartu. His assistant Nikolai Witkowski collected about some hundred fungal specimens. Some amateurs like Tõnis Leisner incorporated their personal collections also to this Station, mainly agarics. In 1958-1969 Kuulo Kalamees collected the main part of present fungal collection, his special interest was agarics, but he collected examples of all big fungal groups for educational aims.

Recent collections from the 21st century are mainly Basidiomycetes (specially fungal order Thelephorales) but there are Ascomycetes as well. This collection is the basis of scientific work, it can be used for molecular systematics and ecology. The type materials of 4 thelephoroid fungi are kept. Except Estonia the fungal material are collected from expeditions to foreign countries (Seychells, Costa Rica, Tasmania, Australia, Argentina).

The principles of borrowing and using of the materials: The collections are open for research to scientists from Estonia and other countries. It is possible to use the materials on spot, and to borrow materials

Exchange collection: absent

Storage conditions and the state of the exhibits:

The collection is stored at 21, Vanemuise Street on the third floor in about the 30 m² room. This

room is not built specially for storage, but preservation conditions are sufficient. The collection is placed on movable metal shelves inside cardboard boxes. The fungi are prepared for storage using fungal driers and deep freezing, minigrip plastic bags for each specimen.

Lingid/Links.

http://www.ut.ee/natmuseum/lm/kogud/index_kogud.html

Kirjandus/references:

Folia cryptogamica estonica. Estonian Naturalists' Society; editor-in-chief Urmas Kõljalg. Alates 1972.

Scripta mycologica. Estonian Agricultural University, Institute of Zoology and Botany. Alates 1970.

*Seenekogu hoidla (TÜ loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
The storage of the fungal collection (UT Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum)*

*Seenekuivati (TÜ loodusmuuseum, botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
The drier of fungi .(UT Natural History Museum, Botanical and Mycological Museum)*

TÜ ZOOLOOGIAMUUSEUM

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Muuseumid, loodusmuuseum

Akronüüm: TUZ

Aadress, kontakt: Vanemuise 46, Tartu 51014, tel. 737 6076.

Kogus: vähemalt 500 000, sh prepareeritud materjale kokku vähemalt 262 715 s ning H. Remmi jt määratud prepareerimata materjale – 200 000 – 300 000 s.

Asutamisaeg: 1822

Piirdateumid: alates 1803

Eesmärk ja põhiohk: õppe-ja teadustöö ning kolleksioonide eksponeerimine

Hoiustamise ajalugu:

1802. a taas avatud Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna koosseisu kuulus ka looduslookabinet (*Naturalienkabinet*) geoloogia, zooloogia ja botaanika kogude jaoks. Teaduste kiire areng tõi kaasa ka loodusteaduslike professuuride arvu suurenemise Tartus ja looduslookabineti jaotamise eraldi osadeks. 1811. a anti botaanilised kogud botaanikaaiale; 1820. a eraldati geoloogilised kogud ja loodi mineraloogiakabinet; 1822. a anti zooloogilised kogud vastmoodustatud zoologiakabinetile.

Prof G. A. Germann (1773-1809) pani aluse looduslookabineti zooloogilisele õppekogule. Vanimateks tänaseni säilinud Eestist kogutud selgrootute materjalideks on G. A. Germanni kogutud putukad. Ajavahemikul 1803-1805. a käis ta koos mõne üliõpilasega looduslookabineti täiendamiseks ekspeditsioonidel (1803. a Lääne-Eestis, 1804. a Soomes ja Valge mere ääres ning Mogiljovi kubermangus). 1809. a oli kabinetil kataloogi „Naturalien Cabinet“ andmeil ligi 2000 loomaliiki, peamiselt putukad. 1820. a hakkas zoologiakursust lugema prof J. F. Eschscholtz (1793-1831). Erialalt arst, oli ta ühtlasi oma aja paremaid zoolooge. 1815-1818. a võttis ta laevaarstina osa O. v. Kotzebue juhtimisel toimunud ümbermaailmareisist. Sellelt ekspeditsioonilt naasis Eschscholtz looduslookabineti tarbeks kogutud rikkalike kolleksioonidega.

Esemeid hangiti ka vahetuse teel. Kui 1822. a eraldati looduslookabinetist zooloogilised ja paleontoloogilised kogud ning kujundati neist iseseisev zoologiakabinet (zooloogiamuuseum), kinnitati selle direktoriks prof Eschscholtz. 1823. a asus Eschscholtz laevaarstina ja loodusteadlasena kapten O. Kotzebue juhtimisel uuele ümbermaailmareisile. Reisil kogus ja osalt ka kirjeldas Eschscholtz ligi 2400 loomaliiki. Avastatud liikide hulgast väärrib erilist märkimist Kamtšatkalt pärinev lumelammas, kelle keerdsarvede kujutis on valitud zooloogiamuuseumi embleemiks.

1829. a hävis ülikoolihoones puhkenud tulekahju ajal oluline osa kabineti kolleksioonidest. Tänapäevani on Eschscholtzi kogudest teadaolevaid andmeid säilinud vaid Tahitiilt toodud papagoi *Vini peruviana*, meritäht *Linckia miliaris* ja veel veidi selgrootute materjale (kogu põhiosa peaks asuma Moskvas). 1831-1843. a juhatasid zoologiakabinetti mittezooloogid ja kogumistöö soikus. 1843. a asutati zoologiakateeder ja selle esimeseks professoriks kutsuti A. E. Grube. Grube, 1844-1856. a zoologiakabineti juhataja ja ZM direktor, oli kutseline zooloog ja see avaldus kohe positiivsete tulemustena kabineti töös. Ta täiendas kogusid, kuhu laekus rohkem selgrootuid. Limuste kolleksioone hooldas tema ajal eradotsent A. Schrenck, kelle poolt muuseumile kingitud lindude koljude ja limuste kodade kogud on säilinud tänaseni. Pärast

Grube lahkumist oli lühemat aega (1857-1859) zooloogiakabineti direktoriks prof H. M. Asmuss. Geoloogiamuuseumis on talletatud tema poolt Aruküla koobastest 20 aasta vältel tükkhaaval kogutud devoni rüükala restaureering. Pärast tema surma juhatas zooloogiakabinetti üle 20 aasta prof G. A. A. Flor (1829-1883). Flori entomoloogiline kogu sisaldab 11 815 putukat (vaid osaliselt Flori kogutud). 1862-1874. a korrastas ja täiendas zooloogiakabineti lindude kogu Baltimaade ornitoloogia rajaja V. Russow. 1877. a oli ZM 313 linnuliiki. Mardikaliste kogusid hooldas 1871-1876 konservator G. Seidlitz. 1883-1886. a oli ZM direktoriks Eesti limuste esmane uurija M. Braun, kes rajas muuseumi süstemaatilistele kogudele lisaks veel võrdlevanatoomilise ja embrüoloogilise õppekogu, pöörates seejuures peatähelepanu muuseumi kogude kasutamisele õppeotstarbeks. M. Brauni juhtimisel kujunes kabinetist muuseum tänapäevases mõistes. Talle järgnes prof J. T. Kennel (1886-1914 ja 1919-1922 zooloogiainstituudi juhataja. 19. saj kahel viimasel aastakümnel hooldas ja täiendas entomoloogilisi kogusid (peamiselt kahetiivalisi) konservator F. Sintenis (Sintenisise 2200 eksemplariline entomoloogiline kogu osteti hiljem Huenelt).

Esimese maailmasõja ajal said ZM kogud rängalt kannatada, osa evakueeriti 1916–1917. a Voroneži. Saksa okupatsiooni ajal 1918 rüüstati muuseumit. Ära viidi imetajate ja lindude kogu, hulk limuseid, eosloomi.

1920. a liideti zooloogiamuuseumiga professor Saint-Hilaire poolt (1899) asutatud zootoomiakabinet ning samal aastal kolis muuseum ülikooli peahoone vasema tiiva kahest väiksemast ruumist oma praegusesse asukohta. Muuseum avati 1922.

Alates 1922. a asusid ZM taasrajamisele professorid J. Piiper ja H. Riikoja, kes juhatasid muuseumi vaheldumisi kuni 1948. aastani. Voronežist saadi tagasi vaid raamatud. Eesti lindude kogu moodustati Kuusnõmme bioloogiajaama baasil, vähem Matsalu lahe ümbrusest. Väärtuslikku täiendust töid kogudele rohked üksikannetused (üliõpilastelt, õppejõududelt, metsnikelt jt-lt). Hoolimata kitsastest majanduslikest tingimustest täienesid kogud ja laienes uurimistöörde valdkond. Ligi kahe aastakümne vältel (1922-1939) korrastas ja täiendas kogusid muuseumis konservatorina töötanud teadlane-iseõppija M. Härms. 1926-1932. a korrastas putukate kogusid entomoloog G. Sumakov, kelle pärandkogu anti muuseumile üle 1934. a (1240 entomoloogilist eksemplari mardikaid ja palearktiliste alade putukaid). 1939. a töötas konservatori kohal lühikest aega J. Lepiksaar, kes valmistas suurepärase võrdlevanatoomilise ekspositsiooni.

Juurdekasv muuseumi kogudele toimus muuseumi ja instituudi töötajate kaudu, osalt ostu, osalt annetuste teel. 1920. a-il toimusid välitööd, osteti mitmed loodushuviliste kollektsioonid. Haridusministeerium ostis W. Peterseni liblikate kogu (30 721 eksemplari, 3782 liiki) peamiselt palearktilistelt aladelt ja Eestist (asub ZBI-s), 1928. a saadi M. von zur Mühleni entomoloogiline kogu (2036 eksemplari, Eestist), hulk üksikoste ja kingitusi. 1932. a oli ZM hoiul 8723 inventeeritud preparaati, lisaks entomoloogilised kogud. 1930. aastail toimus välitööd vähem. Hangiti meie limustefauna ühe põhjalikuma uurija C. Krauspi 1880-1938 kogutud Eesti ja naaberlade limuste kogu. 1935. a osteti P. Wasmuthi kogu Tallinna, Orjoli, Väike-Aasia liblikatega, samuti veidi mardikaid. Provintsiaalmuuseum Tallinnas annetas pastor Frese Lääne-Nigulast kogutud mardikaid, H. Schlesch annetas palearktilise ala limuseid, sh para- ja topotüüpe ning Taani materjali. 1937. a annetas provintsiaalmuuseum osa v. Wahli poolt Vladivostokist,

Arhangelskist ja Sotšist kogutud mardikaid (1000 eksemplari). A. Jüris annetas entomoloogilist ainet Põhja-Eestist ja Pärnumaalt. 1936. a ulatus selgrootute arv 100 000.

1941. a saadi provintsiaalmuuseumi kogudest mh O. Kochi ooloogiline kogu, B. Gebaueri mardikaliste kogu, provintsiaalmuuseumi mardikaliste ja liblikate kogu, F. Hoyningen-Huene liblikate kogu, A. Mickwitzi limuste kogu. Teise maailmasõja puhkemisel oli muuseumil juba ülevaatlik süstemaatiline ja loomariigi arengut käsitlev ekspositsioon ning rida võrdluskogusid. Fondides talletatav linnunahkade ja selgrootute arv ulatus umbes 100 000 säilikuni.

Muuseumi kogud said sõjas kannatada. 1944. a hilissuve lahingute ajal süttis õuel olev fondide hoone ja muuseumi esimese saali eksponaadid said kahjustada mürsukildudest. Hävis suur osa väärtuslikust selgrootute kogust ning rida hinnalisi märgpreparaate. ZM avati uuesti 1946. a. Teine viljakas periood algas ZMil 1950. aastail, kui kogude täiendamist juhtis direktor E. Kumari. 1948-1964. a allus ZM ENSV Teaduste Akadeemia Zooloogi aja Botaanika Instituudile. ZBI alluvuses kasvasid kogud 25 000 säiliku võrra: lisandus peamiselt entomoloogilist materjali, pisiimetajaid, linnunahku. 1964. a allutati ZM (uuesti) TRÜ zooloogiateedri ja tagastati kõik osteoloogilised kogud, 5 malakoloogilist (limuste), kiilide kogu, 2 kiletiivaliste kogu, provintsiaalmuuseumi, Eesti Looduseuurijate seltsi (ELUS-i) ja Hoyningen-Huene liblikate kogud, ELUS-i mardikad, G. Flori entomoloogiline (putukate) kogu, S. Buturlini linnunahkade (1818 isendit) kogu, imetajate kogu ja ekspositsiooni tagavaramaterjalid. ZBI-le jäid Krauspi limused, Peterseni liblikad, Kochi ja Russowi ooloogilised (linnumunad) kogud, Gebaueri ja provintsiaalmuuseumi mardikate kogud, Flori nokaliste kogu. Linnunahad tagastati 1979.

Uued eksponaadid on enamikus saadud muuseumitöötajate poolt organiseeritud ekspeditsioonidelt Eestis ja üle Nõukogude Liidu: Kamtšatkale, Ussuurimaale, Kaspia madalikule, Kaukaasiasse, Põhja-Uuralitesse, Altaisse, Turkmeeniasse.

1982. a oli muuseumil fondis u 195 000 säilikut ja ekspositsioonis 5000 säilikut, 1990. a loendati 254 519 ühikut.

Kogusid on korduvalt ümber monteeritud. Põhirõhk on olnud kogude teaduslikul süstematiseerimisel, mille käigus kõik varasemad tervikkogud ja eksemplarid nendes varustati vastava lisainfoga kogulise päritolu kohta. Zooloogiliste kogude puhul on peamine nende süstemaatiline korrastatus, mis hetkel on heal tasemel. Kogude kasutamise käigus tegeldakse vajadusel ka taustandmete ja eelkõige leiandmete täpsustamisega.

Kogude lühikirjeldused:

Imetajate nahkade põhikogu – 2123 s,

Linnunahkade põhikogu (S. Buturlini linnunahkade kogu – 1775 s; Eesti linnunahkade kogu – 6500 s),

Alamate vertebraatide põhikogu (Kahepaiksete ja roomajate põhikogu koos ekspositsiooniga – 520 s; Kalade põhikogu koos ekspositsiooniga – 1188 s),

O. Koch'i ooloogiline kogu – 12 914 s,

Ooloogiline põhikogu (koos ekspositsiooniga) – 3000 s,

Osteoloogiline põhikogu (koos ekspositsiooniga) – vähemalt 60 000 s,

Lindude ekspositsioon – 979 s,

Imetejate ekspositsioon – 425 s,

Võrdleva anatoomia ekspositsioon – 190 s,

Selgrootute (va limused, putukad) ekspositsioon – 254 s,

Malakoloogilised kollektsioonid (koos ekspositsiooniga) – 82 752 s,

Entomoloogiline põhikogu (koos ekspositsiooniga) – 90 095 s.

Valdav enamik rohkem kui 500 000 säilikut pärineb Eestist.

Selgrootute kollektsioon hõlmab peamiselt 2 hõimkonda – lüljalgseid ja limuseid. Teised hõimkonnad on esindatud representatiivsete õppeotstarbeliste tüüpeksemplaridega muuseumi ekspositsioonis.

Lüljalgsete kogu moodustavad prepareeritud ja prepareerimata kuivalt säilitatavad putukad (u. 500 000). Esindatud on kõik Eestis esinevad putukaseltsid. Muuseumi kogudest on mahukaim 19. saj lõpu ja 20. saj algusaastaist pärinev Lehtse mõisa omaniku F. A. Hoyninge-Huene süstemaatiline palearktiliste liblikate kogu 20 000 eksemplariga (suurimaid Eesti erakogusid). Eesti liblikate võrdluskogudena pakuvad huvi endise Eestimaa Provintσιαalmuuseumi kollektsioon 3358 näidisega, sajandi algusaastaist pärinev Loodusuurijate Seltsi 13 470 säilikuga kollektsioon ja prof H. Remmi Eesti putukate süstemaatiline kollektsioon.

Limuseid on 24 500, sh eksootilisi 5000 säilikut. Kogudest on olulisemad C. Krauspi Eesti limuste süstemaatiline kollektsioon (9520 näidist) ja M. Härmsi välisreisidelt kaasa toodud limuste kodade kollektsioon (üle 10 000).

Vändra lähedalt pärineva ja tõenäoliselt oma aja maailma rikkalikumate osteoloogiliste teadmistega anatoomiaprofessori ja Eesti fauna ajaloo uurija A. Rosenbergi omalaadne oligotseensete fossiilide luude ja hammaste ning kaasaegsete esikloomaliste, napihambuliste, kukruliste ja kiskjaliste koljude kogu (ligi 20 000 näidist) pakub unikaalset materjali imetajate evolutsiooni uurimiseks. Osteoloogiline kogu sisaldab u 60 000 säilikut.

Suure väärtusega on ka ornitoloog Sergei Buturlini 1818-isendiline linnunahkade kollektsioon. Taksidermiliselt töödeldud imetajate nahku on muuseumi fondides ligi 2500. 3000 säilikuga linnunahkade (ooloogiline) kogu on mõeldud eeskätt lindude näidiskogu täiendamiseks.

ZMis on eksponeeritud pea kõik Eesti tähtsamad loomaliigid ja valik huvitavamaid loomi kogu maailmast (Eestis esinevad imetajaliigid, Eesti linnud, samuti kahepaiksete ja roomajate põhilised seltsid ja kõik Eestis esinevad liigid, Eesti limused ja lüljalgsed, kalade süstemaatiline koondkogu sisaldab ühtlasi Eesti kalafauna tüüpilisemaid esindajaid).

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted. Olemasolevad kollektsioonid on ette nähtud õppe- ja uurimistööks, välja ei laenutata.

Lahtiolekuaeg: K - P 10-16.

Vahetuskoogu: pole.

Hoiutingimused: Eksponeerimistingimused suhteliselt head, kuid hoidlad asuvad osalt ekspositsioonisaalis. 1987. a talvel toimus keldrikorruse fondiruumides katastroof - kogud ujutati kuuma vee ja auruga üle.

UT ZOOLOGICAL MUSEUM

Structural unit: University of Tartu Museums, Natural History Museum

Acronym: TUZ

Address and contacts: 46, Vanemuise Street, Tartu 51014, telephone 737 5833

Amount: At least 500,000 units (prepared materials in total – at least 262 715 units.

Unprepared materials, distinguished by H. Remmi and others – 200, 000 – 300, 000 units)

Time of foundation: 1822

The beginning and the end: from 1803

The aim and the main emphasis: the study base for students of biology, but all other people interested in nature can perfect their knowledge and acquaint themselves with the history of the research of our nature. There is a data base for researchers of the diversity of ecosystems, molecular systems in the framework of the diversity of species, different zoo-geographical regions.

Titles of collections:

Basic collection of the skins of mammals – 2, 123 units.

Basic collection of the skins of birds

1. S. Buturlin's collection of the skins of birds – 1, 775 units.
2. The collection of Estonian bird skins – 6, 500 units.

Basic collection of lower vertebrates

1. Basic collection of amphibians and reptiles (including exposition) – 520 units.
2. Basic collection of fishes (including exposition) – 1, 188 units.

O. Koch's oological collection – 12, 914 units.

Basic oological collection (including exposition) – 3, 000 units.

Basic osteological collection (including exposition) – at least 60, 000 units.

Exposition of birds – 979 units.

Exposition of mammals – 425 units.

The exposition of comparative anatomy – 190 units.

The exposition of invertebrates (excluding Mollusca, insects) – 254 units.

Malacological collections (including exposition) – 82, 752 units.

Basic entomological collection (including exposition) – 90, 095 units.

Brief description: The overwhelming majority of the 500, 000 units is from Estonia. The collection of invertebrates covers mainly two phyla – Arthropoda and Molluscs. The other phyla are presented in the exposition with the representative typical specimens for study purposes. The collection of Arthropoda is constituted by prepared and unprepared insects preserved in the dry form (about 500, 000). All the Estonian insect orders are represented. The largest collection in the museum is the systematic collection of Palearctic butterflies with 20, 000 specimens (the largest private collection in Estonia) which had belonged to the owner of the Lehtse manorial estate F. A. Hoyningen-Huene dating back to the end of the 19th and the beginning of 20th century. As comparative collections of butterflies, the collection of the Natural Researchers' Society with 13, 470 specimens and professor H. Remm's systematic insect collection are of great interest. There 24, 500 molluscs, including 5, 000 exotic units. The most important collectons are C. Krausp's systematic collection of molluscs (9, 520 specimens) and the collection of molluscs' shells with more than ten thousand units brought by M. Härms from his trip abroad.

A. Rosenberg's – the professor of anatomy with probably the most abounding knowledge of osteology, the researcher of the Estonian fauna history, originating closely from Vändra – original collection of the bones and teeth of oligocenic fossils and the skulls of contemporary primates, marsupials, carnivore beasts of prey (about 20, 000 units) offers unique material for studying the evolution of mammals. Also, the bird skin collection which belonged to the ornithologist Sergei Buturlin with 1, 818 specimens is of great value.

In the museum funds there are about two and a half taxidermically processed skins of mammals. The collection of three thousand bird eggs is meant primarily for perfecting the exemplary collection. The osteological collection contains about 60, 000 units.

In the Museum of Zoology almost all the most important Estonian animal species are exhibited and there is also a selection of more interesting animals from the whole world (Estonian mammal species, also orders of amphibians and reptiles and all the species existing in Estonia, the Estonian mollusks and Athropoda. The systematic overall collection of fishes contains the most typical representatives of the Estonian fish fauna, the Estonian birds).

The principles of borrowing and using the material: museum objects are not given out to borrowers.

Open: W, Th, F, Sat, Su from 10 to 4

Exchange collection: missing

Storage conditions and the state of the exhibits: The year 1987 was a turning point because in the fund storerooms in the cellar there was a catastrophe in winter.

Lingid/Links:

<http://www.ut.ee/natmuseum/zm/index.html>

Kirjandus/references:

ENSV TA Zooloogiamuuseumi aastaaruanded.

Riikoja, H. (1946). Zooloogiamuuseumist (käsikiri Zooloogiamuuseumis).

150 aastat TRÜ Zooloogiamuuseumi. Tartu, 1972.

Heidema, I. (1975). Zooloogia kateedri ja Zooloogiamuuseumi ajaloost // TÕ ajaloo küsimusi. II. Tartu. Lk 164-74.

Heidema, I. (1981). Zooloogiamuuseumi fondidest // TÕ ajaloo küsimusi. XI. Tartu. Lk 87-92.

Heidema, I. (koost). (1981). TRÜ Zooloogiamuuseumi ekskursioonijuht. Tartu.

Ilisson, R. (1992) Collection of bird skins in the Zoological Museum of Tartu University. // Acta musei zoologici universitatis Tartuensis. 3. Tartu.

Ilisson, R. (1999). Quo vadis, Museum Zoologici? // Muuseum. 2. Lk 20-22.

Kull, T. (toim.) (1999). Eesti Bioloogilise Mitmekesisuse Kaitse Strateegia ja tegevuskava. Tallinn, Tartu.

Miljutin, A. (2007). Alexander Rosenbergi osteoloogiakogu saatus. // TÕ ajaloo küsimusi. XXXVI. Tartu. Lk 155-159.

Ong, A. (1996). Katalog der Eiersammlung von Oskar Koch im Zoologischen Museum der Universität Tartu. // Acta musei zoologici universitatis Tartuensis. 3. Tartu.

Piiper, J. (1936). Mõnda Tartu ülikooli zooloogiamuuseumist. // Eesti Loodus. 3. Lk 131-134.

Lumelammas zooloogiamuuseumis (TÜ loodusmuuseum, zooloogiamuuseum)

The snow sheep in the Zoological Museum (UT Natural History Museum, Zoological Museum)

Zooloogiamuuseumi fondiruum (foto: L. Laumets)

The storage room in the Zoological Museum (UT Natural History Museum, Zoological Museum)

*TARTU ÜLIKOOLI BOTAANIKAAED

Struktuuriüksus: Tartu Ülikool

Kogude nimetused: taimesüsteematika osakond, dendropark, alpinaarium, rosaarium, püsikute aed, elulõngade aed, troopika- ja lähistroopikataimede kasvuhooned, sukulentide kasvuhoone, palmihoone

Aadress, kontakt: Lai 38, Tartu, 51005, botaed@ut.ee, tel: 372 7376180

Kogus: 6500 taimeliiki, alamliiki ja sorti

Asutamisaeg: 1803, sel kohal 1806

Piirdatumid: Vanimad puud aias: olga lehis - 250 aastat vana, vene lehis – 190 aastat vana, ameerika lehis – 175 aastat vana

Eesmärk ja põhirõhk: Botaanikaaed on õppebaas üliõpilastele, õpilastele ja aia külastajatele botaanika, aianduse ning loodushariduse alal. Aias tutvustatakse uusi dekoratiivtaimi. Suurt rõhku pannakse aiakujunduslikele võtetele.

Hoiustamise ajalugu: Tartu Ülikooli botaanikaaed asutati 1803. a. Botaanikaaia rajajaks ja esimeseks aia juhatajaks oli prof G. A. Germann, kes 1806. a tõi aia üle praegusele kohale. Maatüki oli ülikool saanud kingitusena krahvinna A. Rosenkampffilt. Aia planeeris ja korrastus ning ehitustöid juhtis ülemaednik J. A. Weinmann. Põhijoontes püsib tema loodud aia jaotus tänaseni.

1810. a taimede nimestikus oli juba 4360 liiki. 1811. a valiti loodusteaduste professoriks noor ja andekas botaanik C. F. Ledebour, kes töötas botaanikaaia direktori kohal veerandsada aastat (1811-36). Energilise tegutsemise tulemusena edenes aed jõudsasti: osteti juurde maad aia loodenurgas, millega aed saavutas oma tänapäevase suuruse 3,5 ha, ehitati troopikahoone, kuhu paigutati keisrinna Maria Fjodorovna kingitud 263 troopikataime, korraldati mitmeid ekspeditsioone Venemaa seni botaaniliselt kirjeldamata aladele. Kolleksioonid kasvasid märgatavalt nii C. F. Ledebouri enda kogutud taimede kui annetuste arvel: 1807 - 2367 liiki, 1827 - 10 449, sh 4477 kasvuhoonetes). Seemneid ja taimi saatvate korrespondentide hulka kuulusid professorid Saksamaalt, Taanist, Venemaalt jm. Ekspeditsioonilt Altaisse koos A. Bunge ja C. Meyeriga toodi kaasa 1600 liiki taimi, sh 400 liiki uusi taimi. Mitmel korral saadi haruldasi seemneid krahv Rumjantsevi vahendusel. 1831 kinkis hinnalise troopikataimede kogu R. v. Liphart. Ledebouri algatusel loodi 1833. a direktoriabi koht, kus aja jooksul töötasid mitmed hilisemad kuulsad teadlased nagu E. R. Trautvetter (pärasine Peterburi botaanikaaia direktor), C. J. Maximowicz (Ida-Aasia uurija), B. Hryniewiecki (Varssavi ülikooli professor ja botaanikaaia direktor). 1836. a loodusteaduste professori ja botaanikaaia direktori kohale asunud A. G. v. Bunge (1803–90), Ledebouri õpilane, töötas siin 1867. aastani. Bunge täiendas oluliselt Tartu Botaanikaaia troopiliste taimede kogusid (orhideed, võhad, bromeeliad, kaktused, palmid). Seoses sellega ehitati 1855-1858 ümber kasvuhooned (orhideede kasvuhoone, väike külmkasvuhoone). Järgmise direktori M. Willkommi (1868-74) ajal korrastati kogusid kasvama taimesüsteemaatilise jaotuse kohaselt ja varustati taimed esimest korda nimesiltidega publiku jaoks. Willkomm täiendas dendroloogilist ja orhideede kolleksiooni. Pikka aega oli direktoriks E. Russow (1874-1895). Järgmise direktori N. Kuznetsovi ajal (1895-1915) toimus aia silmnähtav areng, ulatuslikult

remonditi hooneid, arendati taimegeograafilisi osakondi - Kaukaasia, alpitaimede, stepitaimede väljapanekud. Lühikeseks ajaks küündis taksonite arv aias kümne tuhandeni.

Järgneval perioodil vaheldusid juhatajad üsna sageli - N. Popov 1915-1917, M. Tswett 1917-1918, P. Claussen 1918, H. Riikoja 1918-1919, F. Bucholtz 1919-1923, M. Kaho 1923-1924.

Aia uus ülestötamine algas direktor E. Spohri (1924-1930) ja Saksamaalt kutsutud õpetatud aedniku F. Boerneri (1923-1930) koostöös. Edenemine jätkus direktor T. Lippmaa (1930-1943) ja õpetatud aedniku J. Pordi ajal. Ennekõike õppetöö vajadustest lähtuvalt korraldati, täiendati ja loodi uusi osakondi, inventeeriti ja kontrolliti kogusid.

Sõja ajal (1943) hävisid linna pommitamise tõttu peahoone ja kasvuhooned, hukkus direktor Lippmaa. Kasvuhoonetaimi päästeti, paigutades neid laiali ülikooli ruumidesse. Taastamistööd langesid A. Vaga (1944-1956) õlgadele. Pärast A. Vaga lahkumist taimesüsteematika ja geobotaanika kateedri ja ühtlasi botaanikaiaia juhataja kohalt haldasid aia tegemisi H. Trass (1956-1962 ja 1964), V. Masing (1962-1964). Samal aastal loodi omaette botaanikaiaia direktori ametikoht, millele asus E. Lellep (1964-1969). Pikka aega oli direktoriks H. Kimmel (1969-86). Suurt rõhku pandi kommerts-kultuuride - roosi, tulbi ja nelgi kasvatamisele, samuti algatati meristeempaljunduse labori projekteerimine. Sellel ajal sai aed 2,5 hektarilise maatüki Soinastes Tartu linna lõunaosas, kus 1990. a. juba järgmise direktori A. Pärna (1986-95) ajal lõpetati kuuest kasvuhoonest ja laborihoonest koosnev paljundus- ja tootmiskompleks. Direktor Ain Vellaki (1995-2001) ajal 1990. aastatel lõpetati müügitaime kasvatamine ja üle poole töötajate arvust koondati. 2007. aastal lõpetas Soinaste katseaed tegevuse ning uus katse-paljundusaed rajati põhikohale lähemale Supilinna Oa t. 2/4. Direktor Heiki Tamm (2001-).

Kollektsioonide lühikirjeldused:

Dendropark on jagunenud neljaks: kolm geograafilist osakonda - Ida-Aasia, Euroopa ja Põhja-Ameerika osakond - ning okaspuuvormide osakond. Kokku kasvab kollektsioonis ligikaudu 1000 taksonit puittaimi.

Alpinaariumi ehk mägitaimede osakonda on taimed valitud nende loodusliku kasvukoha järgi - mäestikes metsavöönd ja alpiinne vöönd. Osakonna rajas umbes sajand tagasi N.I. Kuznetsov. Osakonnas kasvab 1100 taksonit mägitaimi.

Rosaariumi on koondatud ligemale 250 sorti roose. Elulõngade aias kasvavad Eestis aretatud 50 elulõnga parimat sorti.

Lähistroopika ja troopikakasvuhoonetes kasvab 300 taksonit taimi, sealhulgas väga haruldane *Wollemia nobilis*. Sukulentide kasvuhoones on eksponeeritud 400 liiki, peamiselt Kesk-Ameerika kõrbetest pärit taimed.

Palmihoones kasvab 690 liiki troopilisi ja subtroopilisi taimi, sealhulgas rikkalik kogu palme (60 liiki).

Üheidulehelised taimed on paigutatud levila järgi: Euroopa ja Väike-Aasia liigid, Sise-Aasia, Ida-Aasia päritoluga taimed ja Ameerika omad, Aafrika ja mõned Lõuna-Ameerika taimed. Liigirikkamad rühmad osakonnas on liilialaadsed (tulbid, laugud, liiliad, püvililled, linnupiimad), amarüllilised (lumikellukesed, märtsikellukesed, nartsissid), võhumõõgalised, kâpalised, kõrrelised, lõikheinalised, võhalised.

1870. aastal rajatud kaheiduleheliste rohhtaimede süstemaatikaosakonnas kasvab 850 liiki 65 sugukonnast. Ligi 60% neist on püsikud, ülejäänud ületalvikud või suvikud.

Materjali laenutamise ja kaustamise põhimõtted: kohapeal, aed on avatud iga päev 7 -19, kasvuhooned 10 – 17.

Vahetuskogu: teistele botaanikaaedadele pakutakse keskmiselt 500 erineva taimeliigi seemneid aastas.

Hoiutingimused: Laia tn aia pindala on 3,5 ha; Oa tänaval 0,5 ha.

*BOTANICAL GARDEN OF THE UNIVERSITY OF TARTU

Structural unit: University of Tartu

Address, contact: 38, Lai Street, Tartu 51005, telephone 737 6180

Amount: 6,500 species, subspecies and varieties.

Time of foundation: 1803 (1806)

The beginning and the end: the oldest tree – 250 years

The aim and the main emphasis: a study base for students of the university and schools, the visitors of the Garden interested in horticulture and nature education where new decorative plants are shown. Great emphasis is devoted to the garden design methods.

Brief description:

The Arboretum: the area of the park in the Garden is divided into four parts: three geographical departments – Eastern Asia, Europe and Northern America and the department of the cultivars of coniferous trees.

Plants to the alpinarium or the department of mountain plants have been selected according to the natural place of growth – in the forest and alpine zone. The department was established about one hundred years ago by N.I. Kuznetsov. There are about 1,100 taxa (species and subspecies).

The Rose Garden contains 250 varieties of roses and the Clematis Garden exposes 50 leather flower varieties bred in Estonia.

In the subtropical and tropical green houses, there are 300 taxa of plants. In the Green house of succulent plants 400 species of plants are exposed, mostly from the deserts of Central America.

The Palm house contains 690 taxa of tropical and subtropical plants, including a rich collection of palms (60 species).

The monocots in the systematic garden have been placed according to the area of spreading: species of Europe and Asia Minor, Inner Asia, plants originating from Eastern Asia, America, Africa and some Southern American plants. In the department the groups having the biggest number species are lily-like plants (tulips, leeks, lilies, fritillary, stars of Bethlehem), amaryllis-like (snowdrops, snowflakes, daffodils), Iridaceae, orchids, graminaceous, brown cyperus, Araceae.

The systematic department of dicots was founded in 1870, there are 850 species exposed. About 60% of these species are perennial, the remaining are overwintering or summer species: the herbaceous plants surviving in the Estonian climate from different geographical areas, excluding the species of the local Estonian flora.

The principles of borrowing and using of the materials: the use on spot, open every day 7-19, green houses 10-17.

Exchange collection: seeds of ca 500 species every year

Storage conditions and the state of the exhibits: the territory of the garden in Lai Street is 3.5 ha and in Oa Street – 0.5 ha.

Lingid/lingid: www.ut.ee/botaed

Kirjandus/references:

Acta Instituti et Horti Botanici Universitatis Tartuensis (1926-1940). Tartu: K. Mattiesen.

Baltic Botanic Gardens in: Estonia, Latvia, Lithuania / Botanical Garden of University of Tartu (2004). Editors: Heiki Tamm, Jaak Palumets; editorial board: Andris Orehovs, Siiri Liiv, Enel Sander, Virve Roost, Heiki Tamm, Jaak Palumets. Tartu: University Press.

Delectus plantarum exsiccatarum quas anno 1902 permutationi offert (1902). / Hortus Botanicus Universitatis Jurjevensis = Каталог сухих растений, предлагаемых в 1902 году в обмен Ботаническим Садам Императорского Юрьевского Университета. V. Jurjew.

Lippmaa, T. (1937). E.V. Tartu Ülikooli Botaanikaaia süstemaatilised ja taimegeograafilised kogud. 1.-2. osa. Tartu.

Tartu Riikliku Ülikooli Botaanikaaed (asutatud 1803) (1963). Tallinn.

Tänavots, J. (toim). (1982). TRÜ Botaanikaaed. Ekskursioonijuht. Tartu.

Tamm, H. (2003). Tartu Ülikooli Botaanikaaed 1803-2003. Tartu.

Tartu Riikliku Ülikooli botaanikaaed. Ekskursioonijuht (1982). Tallinn.

Tänavots, J. (1996). Taimede introduksioonist Tartu Ülikooli Botaanikaaeda. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu.

Veski, V. (1953). Tartu Riikliku Ülikooli Botaanikaaed 150-aastane. Tartu.

Willkomm, H. M. (1873). Der Botanische Garten der Kaiserlicher Universität Dorpat. Dorpat. Ботанические сады как центры интродукции растений: материалы конференции, посвященной 175-летию Ботанического сада Тартуского университета. (1978).

Х. Х. (ответственный редактор)... и др.] Тарту.

Бухгольц, Ф. В. (1922) Университетский ботанический сад в Тарту (Юрьеве). Ревель, Tallinn.

Мушинский, Я. Я. (1911). Путеводитель по Ботаническому саду Императорского Юрьевского университета. Юрьев.

Botaanikaiaia palmihoone (foto: L. Laumets)
The palm conservatory of the Botanical Garden (photo: L. Laumets)

Alpinaarium TÕ Botaanikaaias (foto: L. Laumets)
The alpinarium at the UT Botanical Garden (photo: L. Laumets)

TÜ ARSTITEADUSKONNA MEDITSIINIKOLLEKTSIOONID

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Arstiteaduskond

Asutamisaeg: 2005 (1802)

Aadress, kontakt: Lossi 38, 7374350, telefon 7374350

Kogus: 5000 eksponeeritud säilikut

Piirdatumid: alates 1803

Eesmärk ja põhirõhk: Õppetöö illustreerimine, tervisekasvatus

Hoiustamise ajalugu: Vanimad preparaadid Vanas Anatoomikumis pärinevad 1803. aastast, prof Isenflammi ajast, kes tõi Tartusse kaasa anatoomiliste preparaatide kogu. Preparaate leidub ka prof J. F. Eschscholtzi (1819-31) ja E. A. Böttcheri ajast (1861-83). 1890 rajas prof Aleksander Rauber (1841-1917) anatoomia õppemuuseumi, sellest pärinevad praeguse muuseumi kuulsaimad eksponaadid (A. Rauberi originaalpreparaadid). Anatoomiamuuseumi algusajast on säilinud alajäseme, vaagnaõõne, veresoonte, närvide ja lihaste, pea ja ülajäseme ning lüüslisamba mumifitseeritud preparaadid. Prof A. Valdese ajal (1930-62) lisandus kolleksiooni üksikuid preparaate; järjepidevalt valmistati makropreparaate patoloogilisest materjalist A. Truupõllu ja R.-H. Mikelsaare ajal. Kolleksiooniga on liidetud neurokirurg L. Puusepa (1920-42) kogu närvikliinikust, kohtumeditiini ja silmakliiniku preparaate, loomaskellete, moolaže patoloogiliste muutuste kohta. Vanimad õppetabelid pärinevad 19. saj lõpust.

2005. a koguti erinevates TÜ õppehoonetes sobimatutes tingimustes seisnud meditsiinilised preparaadid, õppetabelid, mudelid, moolažid ja raamatud kokku Vanasse Anatoomikumi.

Kolleksiooni lühikirjeldus: Kolleksioon koosneb inimese normaalanatoomia-, patoloogia- ja kohtuarstiteadusepreparaatide kogust - pataanatoomilised mürkpreparaadid, luupreparaadid, skeletid, neurokirurgilised operatsioonipreparaadid (L. Puusepa kogu), mumifikatsioonid (A. Rauberi kogu), kohtumeditiini preparaadid – ning õppemudelid ja -plakatid, moolažid, tabelid. Külastajal on võimalus vaadata inimese keha preparaate, saada ülevaade keha sisemusest, aga ka sellest, milliste muutusteni organismis võivad viia haigused, õnnetused või vägivald. Näha saab erinevaid kasvajaid, parasiite, südamerikkeid, veenilaiendeid, erinevate elundite infarkte ja verejookse, sapi- ja kusekivisid, haavandeid, leukeemiaid, maksatsirroosi, tuberkuloosi, ateroskleroosi, leeprat, süüfilist, kohtuarstiteaduse uuringumaterjaliks olnud makropreparaate. Kogus leidub ka väärarenguid ja monstrume. Moolažidel on kujutatud väga ekstreemseid ja kaugele arenenud patoloogilisi muutusi.

Unikaalne on mahukas embrüoloogiakogu ning on võimalik vaadata valikut TÜ lastekliiniku preparaatidekogust. Sisustatud on röntgenikabinett.

Kokku leidub kogus 863 mürkpreparaati patoloogilise anatoomia instituudist, 78 närvikliinikust, 48 silmakliinikust, 45 kohtumeditiini instituudist, 120 koljut/osa, 89 üksikluud, 5 inimskeletti, 1 topis, 32 moolaži, palju mikropreparaate, 112 õppetahvliit.

Osa makropreparaate asub Biomedikumis.

Kirjeldamissüsteem: On säilinud vanad inventariraamatud, osaline sedelkataloog, kavandatakse liitumist kultuuriministeeriumi muuseumide infosüsteemiga.

Tegeldakse säilikute identifitseerimise, puhastamise, fotografeerimise ja registreerimisega.
Käsikirjalised materjalid: raamatud, ajakirjad (sh J. Auli raamatukogu)

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: avatud laiale vaatajaskonnale, välja ei laenutata.
Lahtioleku aeg: T – L, kl 10 -16.

Vahetuskogu: puudub.

Hoiutingimused: kollektsoon hävimisohust päästetud, kuid säilikud vajavad edaspidist korrastamist (puhastamine, vedelike vahetus jne).

MEDICAL COLLECTIONS OF THE UT FACULTY OF MEDICINE

Structural unit: University of Tartu Faculty of Medicine

Address and contacts: 38 Lossi Street, telephone 7374350

Amount: 5, 000 exposed units

Time of foundation: 2005 (1802)

The beginning and the end: 1803-

The aim and the main emphasis: to illustrate teaching, to provide health promotion education.

Brief description: The collection consists of the human normal anatomy, pathological anatomy and forensic medicine preparations – pathological anatomy preparations in liquids, bone preparations, skeletons, neurological operation preparations (L. Puusepp's collection), mummifications (A. Rauber's collection), also study models, posters, tables.

The visitor has an opportunity to see the preparations of the human body, to get an overview of the inside of the body, the changes caused by diseases, accidents and violation. It is possible to see different tumors, parasites, heart problems, varicosity, infarctions and hemorrhages of different organs, gallstones, vesical calculi, wounds, leukemia, liver cirrhosis, TB, atherosclerosis, leprosy, syphilis, macropreparations which were the research objects of forensic medicine.

In addition there are also defective developments and models which reflect most extreme and developed pathological changes. The big embryological collection is unique and it is possible to see a selection from the preparation collection of the UT Children's Hospital. Also, an X-ray installation is demonstrated.

In total there are 863 liquid preparations from the Institute of Pathological Anatomy, 78 preparations from the hospital of neurology, 48 from the ophthalmological hospital, 45 units of forensic medicine, 120 skulls/parts, 89 separate bones, five human skeletons, 1 stuffed object, 32 models, many micropreparations, 112 tables for study purposes.

A part of the macropreparations are in the building of Biomedicum.

The form of description: old inventory books have survived, a card catalogue, it is planned to join the information system of museums at the Ministry of Culture.

The museum deals presently with identification, cleaning, photographing and registering.

The manuscript materials: books, journals (including J. Aul's library).

Storage conditions and the state of the exhibits: objects saved from distraction but need further care (cleaning, replacement of liquids).

Exchange collection: missing.

The principles of borrowing and using of the materials: open to the wider public, no borrowing.
Open: Tuesday – Saturday from 10 to 4.

Lingid/links: <http://arkogud.med.ut.ee/>

Kirjandus/references:

Rauber, A. Über die Einrichtung von Studiensälen in anatomischen Instituten mit einer photogr. Abbildung des Studiensaales im anat. Institut d. Kais. Univ. Jurjeff. Leipzig 1895.

Mesila, I. (2005). Patoloogiapreparaatide kogu Vanas Anatoomikumis // TÕ ajaloo küsimusi XXXIV. Tartu. Lk 135-148.

A. Rauberi mälestuskonverents "150 aastat sünnist", Tartu 19.-21. septembril 1991: konverentsi materjalid / Tartu Ülikool. Tartu. 1991.

Põldoja, E., Simovart, H-E., Kokk, K., Kolts, I. (2005). Professor August Rauber ja anatoomia õppemuuseum. // 200 aastat Vana-Anatoomikumi. TÕ ajaloo küsimusi. XXXIV. Tartu. Lk 39-45.
Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskond 1802-1975. Tartu 1976

Saarma, J. (1965). Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskond 1940-1965 // TRÜ Toimetised. Vihik 178. Tartu.

Meditsiinikollektsioonid Vanas anatoomikumis, vanad vitriinid (foto: L. Laumets)
Medical collections in the Old Anatomical Theatre, old showcases (photo: L. Laumets)

Meditsiinikollektsioonid Vanas anatoomikumis, uued vitriinid (foto: L. Laumets)
Medical collections in the Old Anatomical Theatre, new showcases (photo: L. Laumets)

*ANATOOMIA INSTITUUDI ÕPPEMUUSEUM

Struktuuriüksus: TÜ Arstiteaduskond, Anatoomia instituut

Address, kontakt: Biomedikum, Ravila 19, Tartu 50411, tel: 372 7 374100

Kogus: umbes 350 preparaati (250 eksponeeritud)

Astutamisaeg: u. 1890

Piirdatumid: 1860. a-d – 1980. a-d

Eesmärk ja põhirõhk: õppekollektsioon inimese anatoomia õpetamiseks

Hoiustamise ajalugu: 1890. aastail asutas professor Rauber olemasolevate Tartu ülikooli kollektsioonide baasil ja ise uusi preparaate tehes süstemaatilise anatoomia õppemuuseumi. Mh liideti sellega 1860. aastaist pärit väärtuslikud prof-te Reissneri ja Reicherti sisekõrva preparaadid. Osa Rauberi valmistatud preparaate läks II maailmasõja ajal kaduma. 1980. aastatest enam uusi inimkeha preparaate ei valmistata. Pärast 2005. a, kui koliti Vanast Anatoomikumist välja, jäi suur osa vanu preparaate sinna, osa leidis uue asukoha Biomedikumis.

Sisu lühikirjeldus: Eksponeeritud inimkeha preparaadid organsüsteemide kaupa (hingamiselundid, seedeelundid, närvisüsteem, skelett, liigesed, lihased jne; loote areng, sisekõrv). Inventariraamatut pole.

Hoiutingimused: Suurem osa eksponeeritud õpperuumis, osa laos. Seisund hea.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: õppetöö, kokkuleppel ka ekskursioonid koolidele. Ei laenutata.

*THE STUDY MUSEUM OF THE INSTITUTE OF ANATOMY

Structural unit: UT Faculty of Medicine, Institute of Anatomy

Address, contact: Biomedicum 19 Ravila str, Tartu 50411, tel: +3727374100

Amount: about 350 preparations (250 exhibited)

Time of foundation: about 1890

The beginning and the end: the 1860s – the 1980s

The aim and the main emphasis: a study collection for teaching anatomy.

Brief description: Preparations of organs of the human body (breathing, digestion, nervus system, skeleton, joints, muscles, etc., the developments of the fetus, the inner ear). There is no inventory book.

Storage conditions and the state of exhibits: Most of the preparatios are exhibited in the lecture room, the remaining part is in a storage. The state is good.

The principles of borrowing and using of the materials: teaching of students, on prior agreement school excursions. No borrowing.

Lingid/links: -

Kirjandus/references:

vt Arstiteaduskonna meditsiinkollektsioonid / see the medical collections of the Faculty of Medicine.

Anatoomia õppekolektsioon Biomedikumis (arstiteaduskonna meditsiinkollektsioonid)

The study collection of anatomy in Biomedicum (Medical collections of the UT faculty of medicine)

*KOHTUARSTITEADUSE ÕPPEMATERJALID

Struktuuriüksus: TÜ Patoloogilise Anatoomia ja Kohtuarstiteaduse instituut

Address, kontakt: Biomeedikum, Ravila 19, Tartu 50411, tel: 372 7 374100

Kogus: umbes 200 preparaati

Asutamisaeg: umbes 1925

Piirdateumid: Vanimad preparaadid 1920. aastaist

Eesmärk ja põhirõhk: ainult õppeotstarbeks arsti- ja õigusteaduskonna üliõpilastele

Hoiustamise ajalugu: Kogumist alustatud prof Gerhard Rooksi (1901-1975, töötas Tartu ülikoolis alates 1925. aastast) töötamise ajal, täpsemad andmed puuduvad. Kohtuarstiteaduse õppejõud täitsid ühtlasi kohtuarsti kohuseid Tartus ja maakonnas.

Sisu lühikirjeldus: Materjalid paigutatud riiulitele üliõpilastele õpetatavate teemade kaupa. Preparaadid on jagatud õppeteemade kaupa: nt tömpide esemetega tekitatud vigastused, terariista-, tulirelva- jm vigastused jne.

Materjali laenutamise ja kasutamise põhimõtted: kasutavad ainult eriala õppejõud.

Vahetuskogu: pole.

Hoiutingimused: hoidmiseks spetsiaalseid tingimusi pole, asuvad tavalises ruumis.

*TEACHING MATERIALS OF FORENSIC MEDICINE

Structural unit: UT Institute of Pathological Anatomy and Forensic Medicine

Address, contact: Biomedicum 19 Ravila str, Tartu 50411, tel: +3727374100

Amount: about 200 units

The time of foundation: about 1925

The beginning and the end: The oldest preparations from the 1920s

The aim and the main emphasis: only for purposes of teaching the students at the Faculties of Medicine and Law

Brief description of the content: The materials are placed on shelves according to the topics taught to students. Preparations have been divided according to the subject themes: for example, the injuries made by blunt objects, sharp objects, firearms, etc.

Principles of the use and borrowing of materials: used only by the members of the academic teaching staff of forensic medicine.

Exchange collection: missing

Conditions of preservation: there are no special conditions, the preparations are in an ordinary room.

Lingid/Links: -

Kirjandus/References: Delia Lepik. Kohtuarstiteaduse õppetoolist Tartu ülikooli Vanas anatoomikumis. // TÜ ajaloo küsimusi. XXXIV. Tartu, 2005. Lk 75-87.

Vigastustega kolju kohtuarstiteaduse õppekogus (foto: D. Lepik)
An injured skull in the study collection of forensic medicine (photo: D. Lepik)

***PATOANATOMIA MAKROPREPARAADID**

Struktuuriüksus: TÜ Arstiteaduskond, Patoloogilise Anatoomia ja Kohtuarstiteaduse instituut

Aadress, kontakt: Biomedikum, Ravila 19-1030, Tartu 50411, tel: 372 7 374100

Kogus: 178 preparaati

Asutamisaeg: 1803

Piirdateumid: alates 1803

Eesmärk ja põhiohk: õppetöö

Hoiustamise ajalugu: Kolleksioonid on asunud vanas anatoomikumis, uues anatoomikumis, Biomedikumis, vastavalt sellele, kus on toimunud patoloogilise anatoomia õpe.

Sisu lühikirjeldus: Makropreparaadid erinevatest patoloogilistest muutustest erinevate haiguste puhul. Patoanatomia makropreparaadid on arstiteaduskonna meditsiinikolleksioonide (mille põhiosa asub Vanas anatoomikumis) üheks osaks.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: ei laenutata, kasutatakse õpetöös TÜ-s

Vahetuskogu: puudub

Hoiutingimused: klaasustega kapid, seisund hea

***MACROPREPARATIONS OF PATHOLOGICAL ANATOMY**

Structural unit: Faculty of Medicine, The Institute of Pathological Anatomy and Forensic Medicine

Address, contact: Biomedicum, 19 Ravila str, Tartu 50411, tel: +3727374100 (room 1030)

Amount: 178 preparations

The time of foundation: 1803

The beginning and the end: since 1803

The aim and the main emphasis: teaching of students

Brief description of the content: Macropreparations represent pathological changes caused by different diseases. Macropreparations of pathological anatomy constitute a part of the medical collections of the Faculty of Medicine (the basic part is in the Old Anatomical Theatre).

Principles of the use and borrowing of materials: materials are not given out, used only for teaching purposes at the University of Tartu.

Exchange collection: missing

Conditions of preservation: preparations are kept in cupboards with glass doors, the collection is in good state.

Lingid/Links :

<http://biomedicum.ut.ee/arpa/pa/arstiteadused/galerii/> (here you can find photos of macropreparations) siit leiab makropreparaatide fotod)

<http://biomedicum.ut.ee/arpa/arstiteadused/praktikumimaterjale/> (here you can find the descriptions of respective macropreparations). siit leiab vastavate makropreparaatide kirjeldused)

Kirjandus/references:

Truupõld, A. (1996). Patoloogilise anatoomia praktikum I ja II . Patoloogilise Anatoomia ja Kohtuarstiteaduse Instituut. Tartu Ülikool. Tartu.

Mesila, I. (2005). Patoloogiapreparaatide kogu Vanas Anatoomikumis. // TÕ ajaloo küsimusi XXXIV. Tartu. Lk 135-148.

Melanoma malignum metastaticum cerebri (patoloogilise anatoomia õppematerjal)
Melanoma malignum metastaticum cerebri (a study material in pathological anatomy)

MIKROOBITÜVEDE KOLLEKTSIOONID

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Mikrobioloogia Instituut, Tartu Ülikooli Kliinikum

Akronüümid: TÜMB JA TÜK

Aadress, kontakt:

TÜ mikrobioloogia instituut: Biomedikum, Ravila 19

SA TÜ Kliinikumi Ühendlabori mikrobioloogia osakond: Puusepa 1A

Kogus:

TÜMB ca 2000 inimpäritolu bakteritüve

TÜK 1215 tüve

Asutamisaeg:

TÜMB 1994. aastal;

TÜK 2004. aastal

Piirdaatumid: finantseering 2004-2008, vajadus säilitada > 2008

Eesmärk ja põhirõhk: teaduslikud uurimused, õppetöö, meditsiinilis-mikrobioloogiline diagnostika, biotehnoloogiline arendustöö funktsionaalse toidu, sh probiootikumide selektsiooniks, Eestis levivate tõsiseid infektsioone põhjustavate mikroobitüvede süstematiseeritud kogumine, nende ravimresistentsuse, geno- ja fenotüübiliste omaduste selgitamine. Osalemine Euroopa Liidu (EU) 5., 6. ja 7. raamprogrammides ja teadusprojektides.

Hoiustamise ajalugu:

TÜMB: 1994. aastal sõlmisid Linköpingi ülikool (prof Bengt Björkstén), Tartu Lastehaigla (dr. Kaja Julge, dr. Maire Vasar) ja TÜ mikrobioloogia instituut (prof M. Mikelsaar) koostööprojekti Eesti ja Rootsi lastel allergia ja nende seedekulgla mikrofloora seoste uurimiseks. Sellest aastast alates kuni 1997. a-ni koguti 227 erinevatesse liikidesse kuuluvat rooja laktobatsillide tüve, mis panid aluse instituudi laktobatsillide kultuurikollektsioonile. Ajavahemikus 1998-2004 lülitati kultuurikollektsiooni veel 1300 laktobatsilli tüve.

Samuti osteti alates aastast ATCC ja DSM kultuurikollektsioonidest laktobatsillide referentstüvesid (16 tüve), mida nüüdsest säilitatakse kollektsioonis teadustöö vajadusteks. Samuti säilitatakse õppe- ja teadustööks vajalike patogeenide referentstüvesid.

Sihtfinantseeringute raames tehtava uurimistöö ja rea järgnevate koostööprojektide käigus on pidevalt toimunud kultuurikollektsiooni täiendamine. 2005. aastal täienes kultuurikollektsioon EU 5. raamprogrammi projekti käigus (QLRT-2001-00135) läbiviidud sümbiootikumi katsetuses 53lt Eesti vabatahtlikult pärinevate laktobatsillide tüvedega (ca 500 tüve).

Kultuurikollektsioonis säilitame ka tüve *Lactobacillus fermentum* ME-3. TÜ mikrobioloogia instituudis leiti 2. märtsil 1995. aastal 1-aastaselt Eesti väikelapselt (A.M., nr. 822) mitu (5) *Lactobacillus fermentum* liiki kuuluvat isolaati, mille hulgast kahel tüvel avastati **üheaegselt nii antimikroobsed kui antioksidantsed omadused. Üks neist tüvedest (822-1-1; DSM14241) *Lactobacillus fermentum* ME-3 on patenteeritud Eesti Vabariigis ja Venemaal probiootilise laktobatsillina.**

ME-3 on patenteerimisel Euroopa Liidus (<http://ep.espacenet.com>).

Seoses *Helicobacter pylori* (HP) infektsiooni uuringutega säilitab TÜMB teadustööks ka genopangana 50 haigelt pärinevaid HP DNA proove.

TÜK: 2004. a alustati kõigi invasiivsete tüvede (isolaadid verest ja liikvorist) ning hospitaalinfektsiooni puhanguid põhjustavate mikroobide kogumist.

Kollektsiooni lühikirjeldus:

TÜ mikrobioloogia instituudi mikroobitüvede kollektsioon säilitab Eesti mikrobioloogilist omapära kindlustavaid mittepatogeenseid (kasulikke) piimhapat produtseerivaid laktobatsille ja bifidobaktereid; viib läbi inimese elukvaliteedi parandamisele suunatud teadusuuringuid vastavatest tüvedest saadud probiootikumide abil; loob eriliste funktsionaalsete omadustega mikroobitüvede panka, et neid kasutada biotehnoloogilistel eesmärkidel patenteerimise ja litsentseerimise kaudu.

TÜK Ühendlabori kollektsioonis: säilitatakse teadusuuringutes kogutud mikroobitüvesid, samuti ravimifirmade tellimisel kogutud resistentseid mikroobitüvesid, referentstüvesid e. tüüpkultuure laborisisese töö kvaliteedi kontrolliks.

Kirjeldamissüsteem: Mitmesugustest teadusuuringutest ja igapäeva praktilisest mikrobioloogilisest diagnostikast saadud tüved registreeritakse, identifitseeritakse, süstematiseeritakse ja vajadusel kirjeldatakse nende eripäraseid funktsionaalseid omadusi. Mõlemas bakterite kultuurikollektsioonis olevad tüved on registreeritud arvutifailidena. Neid hoitakse erineval kujul (sügavkülmutuses või lüofiliseeritult, enamasti dubleeritud mõlemal moel).

Materjali kasutamise põhimõtted

I. Teadusliku koostöö eesmärgil toimub juurdepääs vastavate protokollide alusel.

- 1) ÜMPI immunoloogia õppetooliga (prof Raivo Uibo) - normaalsest mikrofloorast pärinevate laktobatsillide, *L. fermentum* 73D 7, 56 B 4-1, ME-3, *L. acidophilus* 81-2-2, 821-3, 226-2, *L. buchneri* 194-5-2, *L. plantarum* 225-5-2, *L. rhamnosus* GG ja 10E8 ja humoraalse immunoloogilise vastuse vaheliste seoste uurimiseks;
- 2) TÜ Biokeemia õppetooliga (prof M. Zilmer) – ME-3 toimemehhanismide uurimiseks;
- 3) TÜ Kirurgiikliinikuga (prof A. Peetsalu) - *H. pylori* ravivõimaluste ja geneetiliste iseärasuste seostamine;
- 4) EU 6. RMP (Euroopa Liidu 6. raamprogrammi) projekti NEST 508912 *Biodefence* käigus isoleeritud ja selekteeritud LAB tüvede hoidmiseks ja ühiseks teadustööks projektis osalejatega.

II. Biotehnoloogiline arendustöö

TAK'ile antud teadustöö tegemiseks järgmised tüved: *L. delbrueckii ssp. delbrueckii* 177-3, *L. acidophilus* A3-5-2B, *L. plantarum* (277-7-1, 277-7-3, 253-2-1, 225-5-2), *L. paracasei ssp. paracasei* (7-2, A26-2, 180-3-2A2, A7-2-2) ja *L. buchneri* 1-4-1B.

TAK-il on ülikooliga bioloogilise materjali üleandmise leping allkirjastatud 08.06.2006 ja konfidentsiaalse teabe hoidmise leping laktobatsilli tüvede passide koostamiseks teaduslikult läbitöötatud tüvedele.

III. Vahetuse eesmärgil:

1. EMÜ (Eesti Maaülikooli) Veterinaarmeditsiini ja loomakasvatus instituudile antud teadustöö tegemiseks järgmised piimhappe bakterite tüved: *B. longum* 46, *B. lactis* Bb12, *L. acidophilus* LO14 (ATCC 4356), *L. plantarum* CRL (ATCC 14917), *L. fermentum* CRL 973 (ATCC 14931).
2. Dr. Phan Thi Khanh Hoa; Laboratory of Microbiology, Wageningen University
Hesselink van Suchtelenweg 4, 6703 CT Wageningen, The Netherlands; e-mail: phan.hoa@wur.nl - 8 *L. plantarum*'i tüve (317-4, 81-2-4, 225-5-2, 277-7-3, 277-7-1, 134-6-3, 253-2-1, 148-7-1) (teaduslikuks uurimiseks, tüvede genoomi sekveneerimiseks).

IV Litsenseeritud laktobatsillide tüvede säilitamiseks

ME-3 on litsenseeritud Tallinna Piimatööstus AS ja Maitokolmio AS (Soome) jaoks tööstuslikuks tootmiseks.

Hoiutingimused:

Kultuurikollektsioonis säilitatavaid tüvesid hoitakse TÜ mikrobioloogia instituudi ja TÜK Ühendlabori ruumides asuvates külmikutes ja külmkappides. Kirjalikud ja digiteeritud materjalid on kultuurikollektsiooni vastutavate täitjate käsutuses.

Toimub pidev kollektsiooni täiendamine ja uuendamine: uute projektide käigus uuritavatest materjalidest bakterite isoleerimine, samastamine; molekulaarsete meetodite kasutamine identifitseerimiseks.

Sügavkülmas on säilitamisel: laktobatsillide ning bifidobakterite isolaadid ja referentstüved, samuti patogeenide isolaadid ja referentstüved

H. pylori DNA

Lisaks hoiame sügavkülmas ka mõningaid uuritavaid materjale (roe, uriin, sperma, igemetasku loputusvedelik, koeproovid, vereseerumid), mis on kogutud spetsiaalsetes teadusprojektides.

Pidevalt toimub tüvede elulemuse kontroll väljakasvatamisena söötmetel.

Seoses intensiivse rahvusvahelise ja kodumaise teadustööga laekub kultuurikollektsiooni pidevalt palju väärtuslikke mikroobitüvesid, mille läbitöötamiseks, isegi teadustöös saadud andmete lisamiseks failidesse napib töjõudu, s.o. palgafondi.

THE COLLECTIONS OF MICROBE STEMS

Structural unit: 1. UT Faculty of Medicine, Institute of Microbiology (TÜMB)

2. UT Hospital's Laboratory, the Department of Microbiology (TÜK)

Acronyms: TÜMB and TÜK

Address and contacts:

1. UT Institute of Microbiology (19, Ravila Street)

2. UT Hospital's Laboratory, the Department of Microbiology (1 A, Puusepa Street)

Amount:

TÜMB 1, 527 stems.

TÜK 1, 215 stems.

The beginning and the end: financing in 2004-2008, the need to preserve > 2008

Time of foundation:

TÜMB in 1994.

TÜK in 2004.

The aim: Scientific research, teaching of students, medical-microbiological diagnostics, biotechnological development work.

Brief description: The stems received in different research and everyday practical microbiological diagnostics are registered, identified, systematized and in the case of need their specific functional qualities are described. All the stems in culture collection are registered as a computer file. They are preserved in a different form (in deep freeze or in lyophilic form, mostly duplicated in both ways). The aim of the collection of microbe stems depends on the division of the preserved stems: non-pathogenic lactobacilli (TÜMB) and pathogenic (TÜK).

TÜMB: the preservation of non-pathogenic (useful) lactobacilli, producing lactic acid, which guarantee the Estonian microbe-ecological original specificity.

Carrying out scientific research aimed at improving the human life quality with the help of probiotics received from the respective stems.

Establishing the bank of microbe stems with special functional qualities to use them for biotechnological purposes (through patenting and licencing).

TÜK: The systematic collection of the microbe stems which cause serious infections spreading in Estonia, the revealing of their resistance to medicines, the geno- and phenotype qualities.

Participation in the WHO and the European Union infection supervision networks and research projects (EARSS, SeqNet).

The system of description:

The data about the stems are installed using the MS Office program (Excel, Word files) and there are laboratory books.

The principles of borrowing and using of the materials:

I. With the purpose of scientific research access takes place on the basis of respective protocols.

1) The Chair of Immunology of ÜMPI (prof Raivo Uibo) – to study connections between the lactobacilli from normal microflora, *L. fermentum* 73D 7, 56 B 4-1, ME-3, *L. acidophilus* 81-2-2, 821-3, 226-2, *L. buchneri* 194-5-2, *L. plantarum* 225-5-2, *L. rhamnosus* GG ja 10E8 and humoral immunological responses.

2) UT Chair of Biochemistry (prof M. Zilmer) – to study ME-3 functioning mechanisms

3) UT Surgery Hospital (prof A. Peetsalu) the connection of *H. pylori* treatment possibilities and genetic specific features.

4) The EU 6th Framework Programme NEST 508912 *Biodefenc*. To preserve LAB stems isolated and selected during the project work. Joint research with project partners.

II. Biotechnological development

TAK is given the following stems for research work: *L. delbrueckii ssp. delbrueckii* 177-3, *L. acidophilus* A3-5-2B, *L. plantarum* (277-7-1, 277-7-3, 253-2-1, 225-5-2), *L. paracasei ssp. paracasei* (7-2, A26-2, 180-3-2A2, A7-2-2) and *L. buchneri* 1-4-1B.

TAK and the university signed the agreement of the transfer of the biological material on 08.06.2006 and the agreement of confidentiality concerning the passports of the stems of lactobacilli which have been made for the scientifically studied stems.

III. For exchange purposes:

1. For scientific research the following stems of lactic acid bacteria have been given to the Institute of Veterinary Medicine and Animal Husbandry at the Estonian University of Life Sciences: *B. longum* 46, *B. lactis* Bb12, *L. acidophilus* LO14 (ATCC 4356), *L. plantarum* CRL (ATCC 14917), *L. fermentum* CRL 973 (ATCC 14931).

2. Dr. Phan Thi Khanh Hoa; Laboratory of Microbiology, Wageningen University
Hesseling van Suchtelenweg 4, 6703 CT Wageningen, The Netherlands; e-mail: phan.hoa@wur.nl
- 8 *L. plantarum*'i tüve (317-4, 81-2-4, 225-5-2, 277-7-3, 277-7-1, 134-6-3, 253-2-1, 148-7-1) (for scientific research, for sequencing the genome of stems)

IV To preserve licenced stems of lactobacilli.

ME-3 is licenced for Tallinna Piimatööstus AS and Maitokolmio AS (Finland) for industrial production.

Storage conditions and the state of the exhibits:

The stems preserved in the culture collection are kept in freezers and refrigerators in the rooms of the UT Institute of Microbiology and the General Laboratory of the UT Hospital.

Written and digitalized materials are at the disposal of the staff responsible for the culture collection

Constant perfection/renewal of the collection takes place: bacteria are isolated, identified in the material studied during new research projects; molecular methods are used for identification.

In deep freeze preservation:

Isolates and reference stems of lactobacilli.

Isolates and reference stems of pathogens.

H. pylori DNA

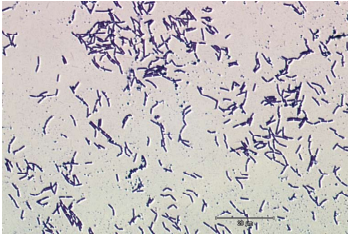
In addition, we also keep in deep freeze the studied materials (faeces, urine, sperm, alveolar fistula rinsing liquid, tissue samples, blood sera).

Constant control of the vitality of stems takes place on the nutrient substratum outgrowth. In connection with intensive international and domestic research many valuable microbe stems enter the culture collection for processing of which, even for adding research data to the fields, there are not enough employees, in other words, not enough finances to employ people.

Materials for work are in files, also the photos of microbe stems.

Pictures of the stems of lactobacilli in the form of jpg-files.

For example:

Picture 1. *L. casei* 1-4-2A

Lingid/links:

<http://www.wfcc.info/> (WFCC World Federation for Culture Collections)

<http://www.cabri.org/> (CABRI Common Access to Biological Resources and Information)

<http://www.eccosite.org/> (ECCO European Culture Collections' Organisation)

<http://www.rivm.nl/earss/>

Kirjandus/References: Kogude kohta on ainult viited ettekannetes ja artiklites / Only presentations and articles have referred to the collections (National culture collection of lactobacilli).

Mikrobioloogia labor (foto prof M. Mikelsaarelt)
The laboratory of microbiology (photo from prof M. Mikelsaar)

Helluse tiim (foto prof M. Mikelsaarelt)
The team of Hellus ((photo from prof M. Mikelsaar)

Külmik mikroobitüvede hoidmiseks (foto prof M. Mikelsaarelt)
A refrigerator for storing microbe stems (photo from prof M. Mikelsaar)

LOODUSLIKE JA LABORATOORSETE MIKROOBITÜVEDE KOLLEKTSIOON

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Loodus- ja Tehnoloogiateaduskond, Molekulaar- ja Rakubioloogia Instituut

Akronüüm: LLMK

Aadress, kontakt: Riia 23, Tartu, 51010, telefon 737 5012, fax 7 420 286

Kogus: 2500 erinevat mikroobitüve ja ligi 100 pinnase ning veeproovi, millest need tüved on eraldatud

Asutamisaeg: 1995

Piirdatumid: alates 1995

Eesmärk ja põhirõhk: Kogus olevaid tüvesid ja keskkonnaproove kasutatakse teadustöös (bakalaureuse, magistri ja doktoritööd), samuti on kogus hoitavad mikroobitüved oluline õppematerjal mikrobioloogia ainekursuse praktilise osa läbiviimisel. Kogu koostamisel on olnud põhirõhk biodegradatiivsete ja kasulikke ühendeid tootvate mikroobide kogumisel. Suure osa koguga seotud tööst hõlmab mikroobitüvede iseloomustamine klassikaliste ja molekulaarbioloogiliste meetoditega, mis on aluseks mikroobitüvede täpsel identifitseerimisel.

Hoiustamise ajalugu: Kogu on moodustunud teadustöö käigus. Kogus esindatud mikroobid on kogutud Eesti erinevate piirkondade vee-, pinnase ja taimeproovidest. Kogu täieneb praegu keskmiselt 30-50 mikroobitüvega aastas.

Kollektsiooni lühikirjeldus: Kogu koosneb peamiselt Eesti vee- ja pinnaseproovidest ning taimedest eraldatud mikroobitüvedest. Lisaks sellele sisaldab kogu referentstüvesid, mis on pärit erinevatest rahvusvahelisest kogudest. Viimastel aastatel on kogusse lisatud ka pinnase- ja veeproovid, millest mikroobitüved on eraldatud, eesmärgiga kasutada neid tulevikus mikroobikoosluste metagenoomi uuringutes.

Kollektsiooni kirjeldamise andmebaas on rajamisel. On asutud moodulite kaupa üles ehitama andmebaasi (põhineb tarkvaral Bionumerics), mis võimaldab kirjeldada mikroobitüvede biokeemilisi ja geneetilisi omadusi (geelipildid, geenijärjestused). Ettevalmistamisel on kogu kataloog.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Teaduslikul eesmärgil on juurdepääs vaba (vastavalt soovile saadetakse mikroobitüvi või mikroobist eraldatud DNA).

Vahetuskogu: eluskultuure saab vajadusel juurde kasvatada.

Hoiutingimused: Kollektsiooni seisund on hea.

THE COLLECTION OF NATURAL AND LABORATORY MICROBE STEMS

Structural unit: University of Tartu Faculty of Science and Technology, Institute of Molecular and Cell Biology

Acronym: LLMK

Address, contacts: University of Tartu Institute of Molecular and Cell Biology
23, Riia Street, 51010 Tartu, telephone 7375 012, fax 7 420 286

Amount: 2, 500 different microbe stems and about 100 soil and water samples from which these stems have been extracted.

Time of foundation: 1995

The beginning and the end: 1995-...

The aim and the main emphasis: The collection stems and environmental samples are used in research (Bachelor, Master and PhD theses). Also, the microbe stems preserved in the collection constitute an important teaching material for practical teaching of the course of microbiology. In forming the collections the main emphasis has been laid on collecting microbes which are biodegrading and producing useful compounds. The major part of the work connected with the collection constitutes the characterization of microbe stems with classical and molecular biological methods which is the basis for correct identification of microbe stems.

Brief description: The collection consists mainly of the water and soil samples from different areas of Estonia and the microbe stems extracted from plants. In addition, the collection contains reference stems which have been received from different international collections. In the recent years we have also added the soil and water samples from which the microbe stems have been extracted with the purpose of using them in the future metaresearch of microbe associations.

The data base for describing the collection is presently being made. We have started to build up the data base by modules (based on the Bionumerics software), which allows to describe the biochemical and genetic qualities of microbe stems (gel pictures, gene sequences). The whole catalogue is being prepared.

The principles of borrowing and using of the materials:

For scientific purposes the access is free of charge (in conformity with the application we send the microbe stem or DNA extracted from the microbe).

Exchange collection: can be made

Storage conditions and the state of the exhibits: good

Lingid/links:

www.tymri.ut.ee

Kirjandus/references:

Vastavateemalised teadusartiklid/scientific articles

EUKARÜOOTSETE MIKROORGANISMIDE, LOOMSETE RAKUKUDEDE JA TRANSGEENSETE EMBRÜONAALSETE TÜVIRAKKUDE KOLLEKTSIOON e. RAKUPANK

Struktuuriüksus: TÜ Loodus- ja Tehnoloogia teaduskond, Molekulaar- ja Rakubioloogia
Instituut (LOMR)

Akronüüm: LKEMK

Address ja kontakt: Nooruse 1, 51010 Tartu, tel: 372 7375011

Kogus: umbes 1000

Asutamisaeg: 1995

Piirdatumid: alates 1990. aastate algusest

Eesmärk ja põhirõhk: Teadus- ja õppetöö. Tüvede kolleksiooni eesmärgiks on instituudis toimuva teadus- ja õppetöö läbiviimine ning olemasolevate rakukultuuride näidiste, samuti olemasolevate mikroorganismide tüvede distributeerimine nõudmise korral kolleegidele üle kogu maailma asuvatesse teistesse teadusasutustesse.

Hoiustamise ajalugu: 1978. a moodustati Tartu ülikooli arstiteaduskonna biokeemia kateedri koosseisus molekulaarbioloogia labor (A. Lind, R. Villems, M. Saarma, A. Metspalu), milles jätkati juba 1960. aastail alanud valgu biosünteesi uurimist. 1979. a moodustati üld- ja molekulaarpatoloogia instituut, mis ühendas tol ajal Tartu ülikoolis molekulaar- ja rakubioloogiliste uuringutega tegelejaid. Kujunevat kolleksiooni hoiti esialgu keemiahoones fuajees peeglite juures lukustatud vedela lämmastiku tünnis. Hiljem koliti Riia 23 ja 2007. a Nooruse 1.

Sisu lühikirjeldus: kogu sisaldab nii rahvusvahelistest kultuurkolleksioonidest pärit, ostetud või koostöö käigus saadud kui ka antud instituudis valmistatud rakuliine ja mikroobitüvesid, sh kohapeal valmistatud on umbes 100.

Kirjeldamissüsteem: nimistu paberil ja koguhoidja peas, iga uurija teab oma osa.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Kolleksiooni säilitatakse tsentraalselt ning selle ressursid on avatud kõigile antud kultuuridega töötama volitatud isikutele instituudi raames. Nõudmise korral saadetakse olemasolevate rakukultuuride näidiseid, samuti olemasolevate mikroorganismide tüvesid kolleegidele üle kogu maailma asuvatesse teistesse teadusasutustesse.

Vahetuskogu: kuni ei võeta viimast, on alati paljundamisvõimalus.

Hoiutingimused: kultuure säilitatakse sügavkülmutatud ja/või lüofiliseeritud kujul, tuubides vedelas lämmastikus.

THE COLLECTION OF EUKARYOTIC MICROORGANISMS, ANIMAL CELL TISSUES AND TRANSGENIC EMBRYONIC STEM CELLS

Structural unit: UT Faculty of Science and Technology, Institute of Molecular and Cell Biology

Acronym: LKEMK

Address and contacts: 1, Nooruse Street, 51010 Tartu, Phone: +372 7375011

Amount: 1,000

Time of foundation: beginning of the 1990ies

The beginning and the end: from beginning of the 1990ies

The aim and the main emphasis: The aim of the stem collection is to carry out research and teaching of students at the institute and the distribution of the examples of cell cultures, the stems of micro-organisms to the requesting colleagues in other research institutes all over the world.

Brief description: The collection contains cell stems international culture collections and cell stems prepared at the institute (ca 100).

The principles of borrowing and using of the materials: The collection is preserved centrally and its resources are open for use to all the employees of the institute responsible to work with cultures.

Storage conditions and the state of the exhibits: The cultures are kept in deep freeze and/or in the lyophilic form.

Lingid/Links: -

Kirjandus/references: Vastavateemalised teadusartiklid/scientific articles

BIOMEDITSIINI RAKUPANK

Struktuuriüksus: TÜ arstiteaduskond ja TÜ Loodus- ja Tehnoloogia teaduskonna tehnoloogia instituut

Akronüüm: BMRP

Aadress ja kontakt: Nooruse 1, Tartu, tel: 7374862

Kogus: inimese- ja loomarakuliine 95 (2731 säilitusühikuna), hübriidome 2242 (3500 säilitusühikuna), geneetiliselt muudetud rakke- ca 1000 säilitusühikut

Asutamisaeg: 1983

Piirdateumid: vanimad kunstlikult loodud rakuliinid maailmas aastast 1953, vanimad Eestis loodud hübriidomid aastast 1983

Eesmärk ja põhirõhk: Õppe- ja teadustöö

Hoiustamise ajalugu: 1983. aastast hakati Tartu ülikooli arstiteaduskonnas rakuliine ostma, hankima ja kohapeal valmistama. 2004 loodi uus hoidla Nooruse 1, kuhu koondatakse ka hetkel veel Biomedikumis olevat kollektsiooni osa.

Kollektsiooni lühikirjeldus: ostetud, saadud ja kohapeal valmistatud inimese- ja loomarakkude püsiliinid. Enamust on püütud säilitada paljude säilitusüksustena.

Kirjeldamise süsteem: Viaalid on markeeritud, nimistu arvutis. Asukoht määratud süsteemis püstak-sahtel-boks.

Hoiutingimused:

Viaale hoitakse vedelas lämmastikus. Uus hoidla 10m², võimaldab talletada 12000 säilikut.

Rakkudega töötamiseks on loodud labor vajaliku sisseseadega.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: teadustöodes viidatakse seni rakuliini loojale. Viitamine rakupangale nõuaks rahvusvahelist akrediteeringut.

THE CELL BANK OF BIOMEDICINE

Structural unit: UT Faculty of Medicine and UT Faculty of Science and Technology, Institute of Technology

Acronym: BMRP

Address, contact: The University of Tartu, The Institute of Technology, 1, Nooruse Street, telephone +372 7374862

Amount: Human and animal cell lines 95 (2, 731 preservation units), hybridomes 2, 242 (3, 500 preservation units), genetically modified cells- about 1, 000 preservation units.

Time of foundation: 1983

The beginning and the end: The oldest artificially made cell lines in the world from the year 1953, the oldest hybridomes made in Estonia from the year 1983.

The aim and the main emphasis: Teaching of students and scientific research.

Brief description: From the year 1983 the UT Faculty of Medicine began to buy and purchase cell lines and make them in Tartu. In 2004 a new storage was opened at 1, Nooruse Street where the part of the collection presently stored in the Biomedicum will be moved.

The permanent lines of human and animal cells bought, purchased and made locally. Most of the lines are tried to be preserved in multiple preservation units.

The system of description: Vials are marked, the list is in the computer. The location is fixed in the system: cupboard, drawer, box.

The principles of borrowing and using of the materials: In research papers the creator of the cell line is mentioned. International accreditation of the Tartu cell bank is necessary for mentioning it in papers.

Storage conditions and the state of exhibits: Vials are kept in liquid nitrogen. The new storage is a 10 m² room which allows to preserve 12, 000 preservation units. A laboratory with necessary equipment has been opened for working with cells.

Lingid/Links: -

Kirjandus / References: In research papers

*TÜ EESTI GEENIVARAMU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikool

Aadress, kontakt: Tiigi 61b, Tartu,

Tel 7 440 220, Faks 7 440 221

geenivaramu@geenivaramu.ee

Kogus: 13000 geenidoonori andmed (2007)

Asutamisaeg: 2002

Piirdateadumid: alates 2002

Eesmärk ja põhiohk: teadustöö, terviseedendus

Hoiustamise ajalugu: Eesti Geenivaramu projekti idee sündis 1999. aastal. Aastal 2000 valmisid Eesti Geenivaramu loomise projektdokument ja Inimgeeniuringute seaduse eelnõu. Riigikogu võttis Inimgeeniuringute seaduse vastu 13. detsembril 2000 ning see jõustus 2001. aastal. Esimeste geenidoonorite andmed jõudsid Geenivaramusse 2002. aasta oktoobris. Inimgeeniuringute seadusest tulenevalt asutas Vabariigi Valitsus 2001. aasta märtsis sihtasutuse Eesti Geenivaramu (SA EGV), mis kuulus Sotsiaalministeeriumi haldusalasse. 14. veebruaril 2007 võttis vabariigi valitsus vastu inimgeeniuringute seaduse ja Eesti Teaduste Akadeemia seaduse muutmise seaduse (1056 SE), mis muutis geenivaramu pidamise regulatsiooni ning andis geenivaramu vastutava töötaja õigused seadusega üle Tartu ülikoolile. 30. märtsil 2007 toimunud istungil asutas Tartu ülikool nõukogu asutuse Tartu Ülikooli Eesti Geenivaramu ning kinnitas selle põhikirja. Eesti Geenivaramul on oma eetikakomitee ja teaduskomitee. Geenivaramu andmekogumine käis algul valdavalt perearstide kaudu (leping 400 pereastiga), alates 2007. a sügisest on asunud looma sõltumatuid geenidoonorite vastuvõtu punkte: Tartus Tiigi 61b, Võrus AS Lõuna-Haiglas aadressil Võru, Meegomäe ning Tartu Linna Polikliinikus, Gildi 8.

Sisu lühikirjeldus: TÜ Eesti Geenivaramu on Eesti rahva tervise-, sugupuu- ja geenandmete kogu, mis võimaldab tulevikus senisest täpsemalt diagnoosida haigusi, tõhustada ravi ning määrata haigestumise riske.

Geenidoonoriks sajal tuleb täita kirjalik nõusoleku vorm, anda veeniverd, millest geenivaramu laboris eraldatakse DNA ning vastata küsimustele oma põetud haiguste, sugupuu, liikumisharjumuste, söömise-joomise jm kohta.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: teadustöökasutajate jaoks isikuandmete kaitse seadusega, isiku tuvastamiseks ei kasutata.

Hoiutingimused: Proove säilitatakse vedelas lämmastikus eraldi ruumis. Seisund hea.

*UT ESTONIAN GENOME PROJECT

Structural unit: University of Tartu

Address, contact: 61B, Tiigi Street Tartu,

Tel 7 440 220, Faks 7 440 221

geenivaramu@geenivaramu.ee

Time of foundation: 2002

Amount: About 13, 000 gene donors' data (2007)

The beginning and the end: Since 2002

The aim and the main emphasis: Scientific research, health promotion

Brief description: The project idea of the Estonian Genome Project was born in 1999. In the year 2000 the project document of the establishment of the Estonian Genome Project and the draft Law of the Human Gene Research were completed. The Parliament passed the Law of the Human Gene Research on 13 December 2000 and it was enforced in 2001.

The UT Estonian Genome Project is a collection of data of the health, family tree and genes of the Estonian nation which in the future will allow to diagnose diseases more exactly, improve treatment and predict disease risks.

The prospective gene donor must fill in a written document of consent, give a sample of venous blood from which DNA, plasma and white cells will be extracted in the laboratory of the Genome Project. The person answers questions about the diseases, the family tree, sports habits, eating and drinking, etc. The questionnaire will be electronically in the form of a cryptogram to the Genome Project.

The system of description and search: a special computer program.

The principles of borrowing and using of the materials: For scientific research in conformity with the data protection law, it is not used for identifying persons.

Storage conditions and the state of the exhibits: Samples in liquid nitrogen, in a separate room.

The state: good.

Link:

<http://www.geenivaramu.ee/>

Kirjandus/references:

Mentioning in the scientific research papers based on the research of the collection.

*DNA KOLLEKTSIOON

Struktuuriüksus: TÜ Loodus- ja Tehnoloogiateaduskond, Molekulaar- ja Rakubioloogia Instituut / Eesti Biokeskus

Aadress, kontakt: Tartu, Riia 23a, ene.metspalu@ut.ee

Kogus: ca 26 000 DNA proovi, mis pärinevad erinevatest populatsioonidest üle kogu maailma.

Asutamisaeg: 1994

Piirdatumid: alates 1994

Eesmärk ja põhirõhk: teadustöö

Hoiustamise ajalugu: Proovid on laekunud jooksvalt ja kogu täieneb pidevalt tänu koostööpartneritele üle kogu maailma.

Sisu lühikirjeldus: Erinevate inimpopulatsioonide DNA proovid, geograafiliselt jaotatud järgmistesse alampiirkondadesse: Põhja- Aafrika, Lähis-Ida, Kesk-Aasia, India, Lõuna-Siber, Lääne-Siber, Kaug-Ida, Volga -Uurali piirkond (tegelikult pigem lingvistiline jaotus), Kaukaasia, Skandinaavia, Põhja- Euroopa, Lääne-Euroopa, Ida-Euroopa, Kesk- Euroopa, amerindid (põhiliselt Lõuna-Ameerikas elavad).

Korrastamis- ja kirjeldamissüsteem: proovid paiknevad nummerdatud külmkappides, nummerdatud riiulitel. Kõik proovid on eraldi väikestes plasttopsides (enamasti nn eppendorffides), mis on asetatud tüüpiliselt 96 kaupa karpidesse. Igal topsil on märke populatsioonilise kuuluvuse kohta ning proovi number. Igal karbil on sisukirjeldus. Arvet peetakse ka selle kohta, millistest allikatest on vastavad proovid pärit. Arvutis on olemas täielik andmebaas kõikide külmkappide, riiulite jne kohta. Otsimissüsteem on seega üsnagi primitiivne ja selle kaasajastamine oleks teretulnud.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted:

Kasutatakse ainult teaduslikel eesmärkidel ja ainult kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide poolt. Kohalkasutus, materjale välja ei laenutata.

Hoiutingimused: -20°C ja võimalikult steriilne keskkond. Hoiustamisel on oluline kindel temperatuur (-20°C) ning igasuguse kontaminatsiooniohu välistamine.

Seisund on hetkel hea, kuid pideva laienemise tõttu nõuab vastava taseme hoidmine pidevaid lisakulutusi.

*THE DNA COLLECTION

Structural unit: UT Faculty of Science and Technology, Institute of Molecular and Cell Biology / Estonian Biocentre

Address, contact: 23A, Riia Street, Tartu, ene.metspalu@ut.ee

Amount: about 26, 000 DNA samples, from different populations all over the world.

Geographically samples have been divided into the following subregions: Northern Africa, the Near East, Central Asia, India, Southern Siberia, Western Siberia, the Far East, the Volga-Urals Region (it is rather linguistic division), the Caucasus, Scandinavia, Northern Europe, Western Europe, Eastern Europe, Central Europe, amerinds (basically living in Southern America).

The time of foundation: 1994

The beginning and the end: starting from 1994

The aim and the main emphasis: scientific research

Brief description: The samples have constantly arrived and the collection is permanently enriched thanks to cooperation partners all over the world.

The collection contains DNA samples of different human populations. It is used only for scientific purposes. In preserving it is important to have stable temperature (-20°C) and the elimination of any danger of contamination which means that only highly qualified specialists can use it.

The system of arrangement and description: The samples are stored in enumerated refrigerators, in enumerated shelves. All the samples are in small plastic cups (mostly in the so-called eppendorffs) which are typically placed in boxes of 96 cups. Each cup has a label with the population title and the number of the sample. Each box has a label with the description of the content. A register is kept from which sources the respective samples originate. In the computer there is a full data base with data about all the refrigerators, shelves, etc. The search system is consequently quite primitive and it is recommended that it should be updated.

The principles of borrowing and using of the materials: Materials are not given out. Specialists with proper qualifications can use the collection on spot.

Storage conditions and the state of exhibits: -20°C and maximally sterile environment.

At present the state is good but because of constant extension of the collection the preservation of the required level demands constant additional costs.

Links: -

Kirjandus/references: viited teadusartiklites /mention in research articles

*LÄÄNEMERE SUURSELGROOTUTE LIIGID

Struktuuriüksus: TÜ Loodus- ja tehnoloogia teaduskond, Mereinstituut

Aadress, kontakt: Mäealuse 10a, Tallinn

Jonne Kotta

Kogus: ?

Asutamisaeg: ?

Piiridatumid: 1990–2007

Eesmärk ja põhiohk: Teadustöö ja õppetöö, määramistabelite koostamine ja praktikumide läbiviimine

Hoiustamise ajalugu: Võõrliikide massilise sissetulemise/toomise tagajärjel tekkis vajadus näidisloomade järele, mida oma laboritöötajad (ja ka teised huvitatud teadusinstituutide töötajad) said aeg-ajalt uurida, et jõuda määrangutes õigele tulemusele. Kolleksiooni on kasutatud uute elustiku määrajate loomiseks.

Materjali hoitakse piirituses. Iga purk on varustatud (ideaalis) etiketiga, millel kirjas loomaliik, proovikogumise piirkond, aeg. Plaanis on kogu ühildada Eesti Mereinstituudi andmebaasiga, milles liikide funktsioonide alltabel. Tabelis on iga liigi puhul ära toodud viide kogus olevale loomale proovipurgi ID numbri kaudu.

Vahetuskogu pole. Vajadusel võimalik vahetada osasid liike, kuna kogu sisaldab mitme liigi puhul kordusi.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Kasutamine piiratud, ennekõike mõeldud Eesti Mereinstituudi Merebioloogia osakonna töötajatele. Samas piirangud pole karmid ning alati on vajaduse tekkimisel võimalik näidata kogu ka teistele huvitatud isikutele.

Hoiutingimused: Eesti Mereinstituudi laos plastikkastides, seisund rahuldav-hea. Vaja oleks mingeid lisaressursse, et kogu saaks korralikult andmebaasistatud ning etiketeerimine ja määramine lõpule viidud.

*SPECIES OF BIG INVERTEBRATES OF THE BALTIC SEA

Structural unit: UT Faculty of Science and Technology, Estonian Marine Institute, University of Tartu

Address: Mäealuse 10a, Tallinn, Jonne Kotta

The size of the collection: ?

The time of foundation: ?

The beginning and the end: 1990–2007

The aim and the main emphasis: Research and teaching of students, making of tables for the identification of species, carrying out practical teaching sessions.

The history of preservation: Because of the massive coming introduction of alien species a need for having sample animals appeared. Our laboratory assistants (and other people from research institutes) could study the animals for reaching correct identification. The collection has

been used for making new identification materials.

The samples are kept in spirits. Each jar is labelled, supplying information about the species, the area and the time of collecting. It is planned to install the collection into the data base of the Estonian Marine Institute to supply the subtable with the functions of species. In the table, in the case of each species there is information about the animal through the number of the ID of the sample jar.

There is no exchange collection. In the case of need it is possible to exchange some species as certain species are represented in multiple specimens.

The principles of borrowing and using of the materials: For the researchers of marine biology at the Estonian Marine Institute. At the same time limitations are not strict and in the case of need it is always possible to show the collection to other interested people.

Conditions of preservation: In the plastic boxes in the storage room of the Estonian Marine Institute, the state is satisfactory or good. It is necessary to get additional resources for making a good data base, carrying out labelling and identification.

Lingid/Links: -

Kirjandus/Literature: -

Võõrliik: vötkirpvähk Gammarus tigrinus (TÜ Mereinstituut)
An alien species Gammarus tigrinus (UT Marine Institute)

TÜ RAAMATUKOGU KÄSIKIRJAKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Raamatukogu

Allkogud ja akronüümid: Käsikirjakogu ja fotokogu allkogud (manuskriptide kogu, isikuarhiivid, asutuste ja organisatsioonide arhiivid, kirjade ja fotode kollektsioonid) arhiveeritakse ühtses süsteemis arhiivifondidena (F 1, F 2 ... F 183 jne). Seejuures on mitme allkogu puhul endiselt kasutusel ajalooline tähis: manuskriptide kogu (F 1) – Mscr; K. Morgensterni isikuarhiiv (F 3) – Mrg; F. L. Schardiuse autograafikollektsioon (F 5) - Sch

Aadress, kontakt: W. Struve 1, Tartu 50091, tel. 7 375 702, fax 7 375 701

Kogus: 35 744 säilikut (31.12.2005)

Asutamisaeg: 19. sajandi algus (1807)

Piirdatumid: 11./12. saj - kaasaeg

Eesmärk ja põhirõhk: talletada rahvusvahelistes kontaktides sündinud ja kogunenud rahvuslikku kultuuripärandit, mis on teadus- ja õppetöö oluliseks baasiks. Põhirõhk on asetatud Tartu ülikooli teadlaste arhiivipärandite kogumisele.

Hoiustamise ajalugu:

19. sajandi esimesel kümnendil pandi raamatukogus alus tähelepanuväärseid ajalooallikaid ja kultuuriloolisi väärtusi sisaldavale manuskriptide kogule. Juba 1801 oli vene ajaloolane ja keeleteadur F. v. Adelung kinkinud rajatavale ülikoolile 2 türgikeelset käsikirja. Raamatukogu esimestel tegevusaastatel annetatud ja ostetud orientaalkäsikirjad laskis direktor prof Karl Morgenstern (1770-1852) 1807. a ühtlaselt kotta, seades sellega sisse nn manuskriptide kogu. Orientaalkäsikirju saadi kingiks ja osteti võimalusel ka hiljem. Ulatuslikeim oli noore orientalisti O. F. v. Richteri käsikirjapärand, mille tema isa, maanõunik O. M. J. v. Richter kinkis aastatel 1819-23 Tartu ülikoolile.

Riia Peetri kiriku ülempastori I. J. v. Esseni kirjakogu, mis saadi annetuseks 1806. a, sisaldab terveid korpusi kirjavahetust sellistelt ajaloo suurvaimudelt nagu Ph. Melanchthon, M. Schookius, G. Cundisius, L. Euler, J. C. Gottsched, G. W. Leibniz, G. Ph. Telemann jt. Olulise osa Esseni kirjakogust jättis K. Morgenstern esialgu enda kätte, mille tõttu raamatukogusse jõudis see tema pärandi koosseisus alles pool sajandit hiljem, nagu ka professor G. B. Jäsche vahendusel Tartusse tulnud põhiosa Immanuel Kanti kirjavahetusest. Kaks Kanti loengukäsikirja, mis olid samuti usaldatud publitseerimiseks Jäsche kätte, loovutas viimane raamatukogule 1822. a.

19. saj I poolel sai ülikool tagasi ka oma rootsiaegse tegevusperioodi dokumente, mis olid ülikooli tegevuse lõppemisel 1710 evakueeritud Rootsi. 1826. a toodi üks osa dokumente Riia kaudu Tartusse, prof F. Buschi käest jõudisid senati protokollid ja arveraamatud raamatukogusse 1848. a, ülikooli varased matrikliraamatud andis pärast nende publitseerimist 1858. a. raamatukogule üle Th. Beise. Prof Buschi kaudu jõudis 1848. a raamatukogusse ka krahv K. M. De la Gardie valdusest paarikümne aasta eest teaduslikul otstarbel väljavalitud osa De la Gardiede perekonnaarhiivist, mis sisaldab peamiselt Rootsi-Eesti 16.-17. saj ajaloo olulist osa etendanud riigipeade, väejuhtide jt riigimeeste kirju.

19. saj I poolel Peterburi TA arhivaari ja Ermitaaži konservaatorina töötanud F. L. Schardius kinkis Tartu ülikoolile 1852. a selle taasavamise 50. aastapäevaks oma autograafide kollektsiooni, mis sisaldas kirju, kirjafragmente ja muid omakaelisi kirjapanekuid enam kui 3200-lt kuulsalt

riigimehelt, teadlaselt, kirjanikult, kunstnikult jt nimekatelt isikutelt 16.-19. saj I poolest.

Oksjonistudena omandati 19. saj keskpaigas Leipzigist väike kogu Lääne-Euroopa keskaegseid pärgament- ja paberürikuid ja 1875. a Londonist kaheksa keskaegset pärgamentkoodeksit. Kõige tulemuslikumalt hankis raamatukogu 19. saj oma käsikirjakogusse Eesti-, Liivi- ja Kuramaad puudutavaid ajaloo- ja õiguslaseid dokumente. Neid saadi annetuste ja päranditena, osteti eraisikutelt ja oksjonitelt Tartust ning väljastpoolt ja lasti teha ka ärakirju teistest arhiividest. Ajapikku seostus käsikirjakogu sisu siiski järjest enam ülikooliga, hõlmates õppejõudude loengukontsepte ja -konspekte, teadustööde käsikirju ja märkmeid, mälestusi, päevaraamatuid, reisiaruandeid, epistolaarset pärandit jm. Seda kõike sisaldas K. Morgensterni enda kultuurilooliselt erakordselt väärtuslik arhiivipärand. Raamatukogusse laekusid nt professorite J. L. Mütheli, F. Giese, F. Goebeli ja J. W. Krause arhiivipärandid.

I maailmasõja käigus evakueeriti 1915. a koos raamatute ja kunstivaradega Sise-Venemaale, peamiselt Voroneži, ka raamatukogu käsikirjakogu. Varade reevakueerimiseks tuli 1921. a Nõukogude Venemaale loovutada paljude rariteetsete trükiste kõrval ka 304 enamasti vene päritoluga isiku autograafi ja 48 Venemaaga seotud käsikirja.

1939. a oli manuskriptide kogus arvel ca 600 erineva ulatusega käsikirja. Eraldi kogudena hoiti K. Morgensterni käsikirjapärandit (521 säilikut) ja F. L. Schardiuse autograafide kolleksiooni (2919 säilikut).

Järgnevad muutused riigis ja sõda mõjutasid raamatukogu käsikirjakogu kasvu ja sisu. Võeti vastu nn peremeheta jäänud kultuurivara, mida tuli esialgu hoida varjul ja korraldati alles hiljem isikuarhiividena (nt N. Maim, E. Tubin, J. Uluots, J. Mägiste, K. Schlossmann jt). 1940. a suunati raamatukogusse Tartu ülikoolis likvideeritud usuteaduskonnas talle olnud käsikirjad. Manuskriptide kogusse võeti arvele ka Petseri kloostri väärtusliku raamatukogu koosseisus võõrandatud 90 slaavi- ja ladinakeelset 15.-19. saj käsikirja. Järgneva poolsajandi jooksul uurijate poolt ühed enimkasutatavad ja säilitamiseks hoolikalt konserveeritud käsikirjad tagastati kloostri 1991. a.

1950. a-il ja edaspidi jätkus käsikirjade laekumine ülikooli rektoraadist ja mõnevõrra ka kateedritest. Tartu ülikooli arhiivifond (F 55) raamatukogus sisaldab peamiselt ülikooli ametiarhiivi väliseid dokumente: eri nimistute alla koondatakse erinevaid ülikoolielu tahke ja allüksuste tegevust kajastavad materjalid, mis saabuvad erinevatest allikatest raamatukogusse alates ülikooli taasavamisest 1802. a. Osa neist (nt 19. saj pärinevad loengukonspektid ja teadusreiside aruanded) oli varem arvel manuskriptide kogus.

1958. a moodustati teadusraamatukogu nimetuse saades käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (KHO). 1960. a seisuga oli käsikirjakogus 5319 säilikut. 1966. a hakati käsikirjakogusse koondatud dokumentaalseid materjale arhiivinduse põhimõtetel fondeerima, pöörates sealtpeale oluliselt enam tähelepanu Tartu ülikooli nimekate õppejõudude arhiivipärandite kogumisele. Ülikooli eri allüksuste või pärijate vahendusel ning mitmete teadusloolaste vahendusel on raamatukokku üle antud L. Puusepa, J. Passeki, F. Puksoo, L. Loone, F. Klementi, A. Linkbergi, A. Koobi, J. Konksu, J. Lotmani jpt teadlaste käsikirju, töömaterjale, kirjavahetust jm dokumente. Isikuarhiivid täienevad jätkuvalt ning lisanduvad uued arhiivipärandid. Säilitamisväärtusega dokumente ja oma tööde käsikirju annavad arhiveerimiseks üle ka teadlased-õppejõud ise (nt S. Issakov, O.-M. Klaassen, H. Palamets jt). TÜ Raamatukogus on üle 20 õigusteadlase isikuarhiivi,

peamiselt oma ülikooli õppejõud (nt V. Grabar, A.-T. Kliiman, J. Uluots, L. Leesment, A. Uustal, I. Rebane jt), aga ka muid (näit. Leipzigi ülik. prof Chr. G. Haubold, maapoliitik R. J. L. Samson v. Himmelstiern, peaminister O. Tief jt). Traditsioone arvestavalt on jätkatud käsikirjaliste raamatute, ajalooliste ürikute ning muude teaduslikku ja kultuuriloolist väärtust omavate käsikirjade vastuvõtmist. Näiteks saabusid 1972. a Eesti noorte teadlaste kogumisekspeditsiooni tulemusena raamatukogusse Burjaatia ANSV-st pärinevad käsikirjad, ksülograafid ja tankad. Vastavalt ratsasportlase ja kolleksionääri H. Rätsepa varem avaldatud soovile määrati peale omaniku surma 1988. a raamatukogule tema mahukas autogrammikollektsioon (erinevate maade ning rahvaste riigi- ja ühiskonnategelaste, sportlaste, teatri- ja filmitöötajate, muusikute, teadlaste, lendurite, kosmonautide jt nimekate isikute autogrammid ning fotod koos juurdekuuluvate kirjade, ajalehelõigendite, trükiste jm lisamaterjaliga). Materjale on saabunud väljastpooltki, nt loovutas Uppsala ülikooli raamatukogu kahe väliseesti teadlase arhiivipärandid, samuti Saksamaal vahetult peale II maailmasõda tegutsenud Balti ülikooli eesti sektori arhivaalid. Rootsis elavate eesti teadlaste omavahelise sidemete hoidmise organi, Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis varasemad arhiivimaterjalid jõudsid raamatukogusse 1995. a ja koos sellega saabusid veel mitme väliseesti organisatsiooni ja teadlase arhiivipärandid (nt R. Indreko, A. Soom, A. Kaelas jt). Ka väliseesti teadlaskonnas laiendatakse sidemeid, pakkudes võimalust arhiivipärandite säilitamiseks kodumaal.

Kollektsioonide/kogude lühikirjeldus: Isikuarhiivid ning asutuste ja organisatsioonide arhiivifondid moodustavad käsikirjakogu põhimassiivi. Siin asub põhiosa Tartu ülikooli vanema perioodi (*Academia Gustaviana* ja *Academia Gustavo-Carolina*) arhiivist ning mitmesugused arhiivimaterjalid ülikooli ja tema allasutuste nooremast ajaloost, samuti raamatukogu enda arhiiv alates 19. sajandi algusest. Arhiivipärandite põhiosa moodustavad Tartu ülikooli õppejõudude-teadlaste isikuarhiivid alates 19. sajandist, mille kogumine ning korraldamine jätkub aktiivselt tänapäevani. Leidub ka üksikuid Eesti- ja Liivimaa mõisnike perekonnaarhiive või nende osi (De la Gardie, Loewenwolde, Liphart, Ungern-Sternberg, Samson v. Himmelstiern).

Vanimad käsikirjad ja ürikud asuvad nn manuskriptide kogus. Seal on Lääne-Euroopa ja Idamaade illumineeritud käsikirjalisi raamatuid ning ürikuid, arvukalt Baltimaade õigus- ja ajalooallikaid ning muid kultuuri- ja teadusloolisi manuskripte. Kogusse liidetakse tänapäeval lisanduvad üksikkäsikirjad.

Ajaloolised kirjakogud on üks TÜR-i käsikirjastu põhiväärtusi. Ligi 8 000 kirja hõlmavais autograafikollektsioonides (I. J. v. Esseni, F. L. Schardiuse, H. Rätsepa ja uute autograafide kogu) leidub nimekate teadlaste, kirjameeste, muusikute, kunstnike, sportlaste jpt. kirju ning käekirjanäidiseid alates 16. sajandist tänapäevani. Suuremal või vähemal määral sisaldavad kirjavahetusi pea kõik isikuarhiivid. Neist silmapaistvamad on Jaan Reineti, Juri Lotmani ja Karl Morgensterni isikuarhiivid, koondades paljude maade teadlaste jt-ga peetud laialdast kirjavahetust. Hinnanguliselt on 16.-19. sajandi I poolest pärinevaid suurmeeste kirju TÜR-i kogudes ca 12 000.

Kollektsioonide seas eripärased on J. Zmigrodski teatritemaatiline kogu ja Tiibeti ksülograafiade ja tankade kogu.

Kirjeldamissüsteem: Käsikirjakogu allkogud inventeeritakse säilikuti iseseisvates arhiivinimistutes/inventariraamatutes ja kirjeldatakse vastavalt manuskriptide/arhiivifondide/kirjade kaartkataloogides.

Elektronkataloogi ESTER sisestatakse 1) korraldatud arhiivifondide kolleksioonikirjed, millesse lingitakse arhiivinimistu elektrooniline publikatsioon (sirvimiseks kättesaadavad u. ¼ arhiivifondide nimistud) 2) autograafkirjade (eeskätt ajalooliste) biblio- ja eksemplarikirjed, millesse lingitakse teaviku digitaalne kasutuskooopia 3) muude käsikirjaliste teavikute (valikuliselt, eeskätt Tartu ülikooli ajalugu puudutavad) biblio- ja eksemplarikirjed.

Elektrooniline juurdepääs on loodud ka TÜ Raamatukogu kodulehel avatud 5 andmebaasi/veebilehe kaudu:

Autograafid: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=ea&sisu=autogr&menu=dg>

Lotman, Juri, Mints, Zara. Epistolaarne isikuarhiiv:

<http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/lotman/>

Asutuste ja organisatsioonide arhiivifondid: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db&sisu=asutused>

Isikuarhiivid: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db&sisu=isikud>

Kolleksioonid: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db&sisu=kolleksioonid>

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: avatud juurdepääs kohalkasutamisega käsikirjade ja haruldaste raamatute saalis (avatud E–R 10–18); võimalik tellida eri liiki koopiaid.

Vahetuskogu: puudub

Hoiutingimused: ajaloolises osas (manuskriptide kogu, kirjakolleksioonid, 17.-19. saj arhiivifondid) on vaja teostada säilivusanalüüs ning konserveerimistöid senisest suuremas mahus (kõidetud kirjade puhul eeltingimuseks digiteerimisele), sest - paber on muutunud happeliseks ja esineb tindi korrosioon, paljudes rohkelt kasutatud arhivaalides on paber kulunud/rebenenud, pärgamentkoodeksite lehed on muutunud tugevalt lainetavaks, esineb ka muid kahjustusi. Vaja on asendada vanad, kahjustavad arhiivitarvikud säilituskindlatega.

Hoidla pindala: käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna hoidla 300 m², käsikirjakogu kasutuses seal u 1/3.

THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE UT LIBRARY

Structural unit: University of Tartu Library

Acronyms and subcollections:

The subcollections of the manuscript collection and the photographic collection (collection of manuscripts, personal archives, archives of institutions and organizations, collections of letters and photo) are registered in one joint system as archive funds (F 1, F 2 ... F 183). In the case of several subcollections the old historical marker is used: the collection of manuscripts (F 1) – Mscr; K. Morgenstern's personal archives (F 3) – Mrg; the autograph collection of F. L. Schardius (F 5) – Sch.

Address, contact: 1, W.Struve Street, 50091 Tartu
telephone 7375 702 , fax 7375 701

Amount: 35,744 units (31.12.2005)

Time of foundation: 1807

The beginning and the end: the 11-12th century – up to the present time.

The aim and the main emphasis: research and teaching of students.

Brief description: The oldest manuscripts and documents are in the manuscript collection. There are Western European and Oriental illuminated manuscript books and documents, sources of law and history of the Baltic countries and other cultural and scientific manuscripts.

The historical collections of correspondence form one of the basic valuable part of the collection of manuscripts. Almost all the personal archives contain to a smaller or bigger extent the person's correspondence. The most outstanding are personal archives of Jaan Reinet, Juri Lotman and Karl Morgenstern containing wide-scale scientific and personal correspondence with people from different countries.

In the autograph collections (I. J. Essen, F. L. Schardius, H. Rätsep and the new autographs) there are letters and other examples of handwriting of famous scientists, writers, musicians, artists, sportsmen from the 16th century until today. As estimated, there are about 12, 000 letters of distinguished people from the period of the 16th – the first half of the 19th century.

Personal archives and the archive funds of institutions and organizations constitute the major part of manuscripts. Here the main part of the older history of the University is held (*Academia Gustaviana* ja *Academia Gustavo-Carolina*) also several archive materials of the university and the historically younger subunits. The library archives from the beginning of the 19th century are here. Among personal archives there are some family archives or their parts which belonged to the Estonian and Livonian aristocratic families (De la Gardie, Loewenwolde, Liphart, Ungern-Sternberg, Samson v. Himmelstiern).

The major part is constituted by the personal archives of the scientists, members of the academic staff of the University of Tartu since the 19th century. The collection and systematization continues actively until the present time.

The principles of borrowing and using of the materials: open access for the use on spot in the hall of manuscripts and rare books (open Monday-Friday 10-6), it is possible to order copies.

Exchange collection: missing

Storage conditions and the state of the exhibits: the storage of manuscripts and rare books 300 m², 1/3 is used for manuscripts.

In the historical part (collection of manuscripts, collections of letters, the 17th -19th century archive funds) it is necessary to carry out the analysis of preservation and conservation in a bigger extent (often a precondition for digitalization) because the paper has become acidic, ink has corroded, in some more often used units paper has worn out, the sheets of parchment books have become wavy, also other damages are present. It is necessary to replace old harmful archive equipment.

Lingid/links: <http://www.utlib.ee/>

Kirjandus/references:

- Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis, 1-7 (1973-1994);
- Rand, M., Tankler, H. (koost). (1979). Briefe von Mitgliedern der Akademie der Wissenschaften der UdSSR = Письма членов Академии наук СССР: Katalog. Tartu.
- Vorobiova, N. (koost). (1989). Catalogue raisonne des autographes français = Французские автографы из коллекций Научной библиотеки Тартуского государственного университета: Аннотированный каталог. Сост. Н. П. Воробьева. Тарту.
- Cordt, B. (1894). Mitteilungen aus dem Briefwechsel des Grafen Jakob De la Gardie. Nebst einem Anhang betreffend Correspondenzen des Grafen Johann Oxenstjerna. Leipzig.
- Кордт, В. А. (1894). Из семейного архива графов Де Ла Гарди // Ученые записки Императорского Юрьевского университета. № 2.
- Dick, W. R., Rand, M. (1990). Deutsche Astronomen-Briefe in der Autographensammlung Schardius // Archivalia Cosmologica. Tartu. S. 4-12.
- Jermakoff, D. (1991). Catalogue of the Arabic manuscripts in the Library of Tartu University // Studia Orientalia. Vol. 67. P. 37-49.
- Noodla, K. (1970). TRÜ Teadusliku Raamatukogu käsikirjad ja fotod. Teatmik. Tartu.
- Punga, L. (koost). (1998). Kirjad Kenyast Eestisse: Joy Adamsoni kirjad Helle Rätsepale. Tartu.
- Lossius, J. (1882). Die Urkunden der Grafen de Lagardie in der Universitätsbibliothek zu Dorpat.
- Tankler, H. (1970). English language autographs from the collection of F. L. Schardius in the Scientific Library of Tartu State University. // Studia litterarum occidentalium. 1. Tartu. P. 83-117; Ученая корреспонденция Академии наук XVIII века. Труды Ахива Академии Наук СССР. 29. Ленинград, 1987.
- Rand, M., Tankler, H. (1998). Universitätsbibliothek Tartu (Dorpat) // Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa / hrsg. von B. Fabian. Hildesheim, Zürich, New York. Bd. 7:2. S. 98-127.

Käsitlused ja ülevaated:

- Ammendamatu Morgenstern: [ettekandepäev prof Karl Morgensterni 225. sünniaastapäeva tähistamiseks, 31. aug. 1995.a.: ettekannete tekstid]. Tartu, 1996.
- Epistolae autographae. Kirjavahetus ja -kollektsioonid, 11. november 1998: ettekannete kokkuvõtted / Tartu Ülikooli Raamatukogu. Tartu, 1998.
- Jaanson, E.-L. (1990). Die Bibliotheca Reckiana in der Universitätsbibliothek Tartu // Buch und Bibliothekswissenschaft im Informationszeitalter: Internationale Festschrift für Paul Kaegbein zum 65. Geburtstag. Hrsg. von E. Plassmann. München. S. 407-414.
- Kudu, E. (1971). Romantiline Pariis // Looming, 9. Lk 1388-1398.
- Lepajõe, M. (2000). Keskaegsed ladina pärgamentkoodeksid Tartu Ülikooli Raamatukogus // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid, 11. Tartu. Lk 9-19.
- Loosme, I., Rand, M. (1987). G. F. Parroti ja ja K. Morgensterni kirjavahetusest // Raamatukogu ajaloo küsimusi : ettekannete teesid. Tartu. Lk 6-8.
- Loosme, I. (1974). Leonhard Masingu käsikirjad TRÜ Raamatukogus // Keel ja Kirjandus, 11. Lk 686-688.
- Loosme, I. (1987). Herbert Normanni käsikirjafond TRÜ Teaduslikus Raamatukogus //

Nõukogude Eesti Tervishoid, 6. Lk 441-442.

Loosme, I. (1990). Friedrich Puksoo käsikirjapäränd Tartu Ülikooli Raamatukogus // Friedrich Puksoo 1890-1969. Tartu. Lk 63-88.

Loosme, I. (1997). Tartu Ülikooli Raamatukogu erihoiuosakonna arhiivis leiduvast // ERÜ Aastaraamat, 8: 1996. Tallinn. Lk 89-103.

Rand, M., Lembinen, S. (2002). Ajalooliste ja erikogude digitaalandmebaaside loomisest Tartu Ülikooli Raamatukogus // Trükiväljaandest digitaalseni. Tartu Ülikooli Raamatukogu 200: Ettekanded [rahvusvahelisel konverentsil] 13.-14. 10. 2002. Tartu. Lk 120-128. (kättesaadav ka www.utlib.ee)

Rand, M. (2002). Die St. Petersburger Akademie der Wissenschaften betreffende Autographen in den Sammlungen der Universitätsbibliothek Dorpat/Tartu // Mittel-, Nord- und Osteuropa: Festschrift für Günter Mühlpfordt. Hrsg. von E. Donnert. Köln. S. 411-417. (Europa in der Frühen Neuzeit, 6).

Rand, M. (1970). K. Morgensterni käsikirjade kogu // K. Morgenstern 200. TRÜ Toimetised. Vihik 262. Teadusliku Raamatukogu töid. III. Tartu. Lk 97-105.

Rand, M., Bernotas, A. (2000) Raamatukogu – ülikooli õppejõudude käsikirjapärändi hoidja // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1999. Tartu. Lk 168-175.

Rand, M. (1990). Deutschland betreffende Handschriften in der Universitätsbibliothek Tartu // Buch und Bibliothekswissenschaft im Informationszeitalter: Internationale Festschrift für Paul Kaegbein zum 65. Geburtstag. Hrsg. von E. Plassmann. München. S. 390-398.

Rand, M. (2004). L. Leesment ja tema käsikirjapäränd TÕ Raamatukogus // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2002. Tartu. Lk 99-112.

Rand, M. (2002). Orientaalkäsikirjad keiserliku Tartu ülikooli raamatukogus // Hallik, M. Klaassen, O.-M. Keiserlik Tartu ülikool (1802-1918) ja orient. Tartu. Lk 338-360.

Rand, M. (2006). *Rara rarissima* im Bibliotheksbestand: Die Tartuer/Dorpater Kantiana // Books and libraries in the Baltic Sea Region from the 16th to the 18th Century. Tallinn. P. 93-109.

Rand, M. (2007). Karl Morgenstern ja Tartu Kantiana // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004-2005. Tartu. Lk 156-175.

Šahhovskaja, T. (2003). Balti Ülikooli eesti sektori arhiivist Tartu Ülikooli Raamatukogus // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2002. Tartu. Lk 123-131.

Šachovskaja, T., Rand, M., Kuzovkina, T (2005). Das Jurij Lotman-Archiv in Tartu // Estland und Russland: Aspekte der Beziehungen beider Länder. Hrg. Olaf Mertelsmann. Hamburg. S. 313-320.

Шаховская, Т. К. (2000). Старообрядческие рукописные книги в библиотеке Тартуского университета // Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика. Новая серия 4. /Ред. И.П. Кюльмоя. Тарту. S. 225-229.

Шаховская, Т. К., Лоозме, И. (1978). Материалы по изучению Изборника Святослава в фонде Л. Мазинга // Известия АН СССР, Серия литературы и языка, т. 37, 5. С. 462-465.

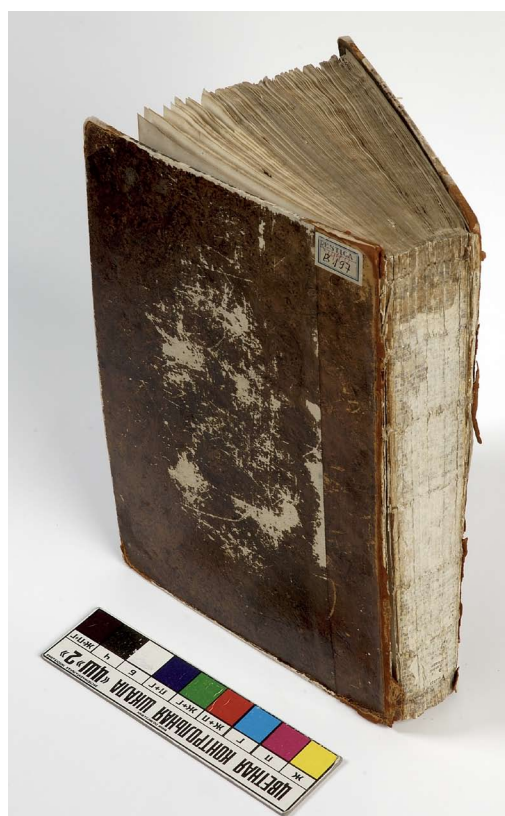
Tankler, H. (1982). Tartu Ülikoolis 19. sajandil töötanud loodusteadlaste käsikirjalised materjalid ülikooli raamatukogus. // TRÜ Teadusliku Raamatukogu 9. teaduskonverents. Raamatukogu ajaloo küsimusi. 16-17 VI 1982: Ettekannete teesid. Tartu. Lk 40-43.

Tering, A. (1975). Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina käsikirjalised allikad TRÜ teaduslikus raamatukogus // TÕ ajaloo küsimusi. I. Tartu. Lk 33-40.

- Воробьева, Н. П. (1990). Об эпистолярных коллекциях Научной библиотеки Тартуского государственного университета. // Археографический ежегодник за 1989 (отдельный оттиск). Москва. S. 176-178.
- Воробьева, Н. П. (1981). Письма бельгийских авторов в коллекции Научной библиотеки Тартуского университета // Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология. Ежегодник. 1980. Ленинград. S. 63-68.
- Ermel, M., Tankler, H. (2005). Zur historischen Entwicklung der Bestände der Universitätsbibliothek Dorpat/Tartu (1802-1940) // Buch und Bildung im Baltikum: Festschrift für Paul Kaegbein zum 80. Geburtstag. Münster.
- Ermel, M. (1989). Tartu Ülikooli raamatukogu 1919-1940 // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. Vihik 22 (1). Tartu. Lk 109-121.
- Hansson, E., Loosme, I. Käsper, H. Nurk, T. (1977). Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond. Teadusliku Raamatukogu töid, 5. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised; 423. Tartu. Lk 93-111.
- Peep, L., Kaegbein, P. (1980). Die Universitätsbibliothek Dorpat in Vergangenheit und Gegenwart // Reval und die baltischen Länder: Festschrift für Hellmuth Weiss zum 80. Geburtstag. Marburg/Lahn. S. 473-488.
- Puksov, F. (1929). Ülikooli Raamatukogu // Tartu Ülikool 1919–1929. Tartu. Lk 301-332.
- Puksoo, F. (1968). Tartu Ülikooli raamatukogu 1920. aastail // Teadusliku Raamatukogu töid, 1. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised; 224. Tartu. Lk 26-47
- Trikkant, L. (koost). (1977). Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu. Tartu.
- Tõnnov, U. (koost). TRÜ Teadusliku Raamatukogu juht. Tartu.
- Vigel, E. (1962). Tartu Riikliku Ülikooli Teadusliku Raamatukogu asutamine ja areng aastail 1802-1839 // Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised; 115.
- Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat. 1998→. Tartu 1999 jj. (sisaldab arhiivifondide ülevaateid).

*Immanuel Kanti käsikirjapäränd (TÜ raamatukogu)
Immanuel Kant's manuscripts (UT Library)*

*Eestikeelne palveraamat: Kerko Palwe. - Trükkitud Riga Linan 1762 (:[S. L. Frölich]).
Teadaolevalt ainueksemplar Tartu Ülikooli Raamatukogu Estica kogus.
(TÜ raamatukogu, R Est. B-197)*

A prayer book in Estonian „Kerko Palwe“, 1762. The only known copy at the UT library, in the Estica collection. (UT Library, R Est. B-197)

TÜ RAAMATUKOGU KUNSTIKOGU

Struktuuriüksus: TÜ Raamatukogu

(All)kogud ja akronüümid:

graafikakogu(ÜR);

maalikogu (M);

eksliibriste kogu (E);

auaadresside kogu (Aa);

kingituste (esemete) kogu (Ki).

Address, kontakt: W. Struve 1, Tartu 50091. Infotelefon 7 375 702, faks 7 375 701

Kogus: Kokku 14797 nimetust (31.12.2005)

Sh: graafikakogu – 10393,

maalikogu – 74,

eksliibriste kogu – 3643,

auaadresside kogu – 401,

kingituste kogu – 286.

Asutamisaeg: 1952

Piirdatumid: alates 15. saj

Eesmärk ja põhirõhk: teadus- ja õppetöö

Hoiustamise ajalugu:

ÜR: Kunstikogu väärtuslikuma osa, 15.-19. sajandi trükigraafika ja joonistuste kogu aluseks on Tartu ülikooli kunstimuuseumi juhataja ja raamatukogu direktori prof K. Morgensterni (1770-1852) poolt möödunud sajandi alguskümnenditel ülikooli kunstimuuseumisse muretsetud Lääne-Euroopa graafika kogu, mille ostmisel peeti silmas eelkõige õppeotstarvet: gravüüre kasutati kunstiajaloo, esteetika jt loengute näitlikustamiseks. 1837. aastaks oli muuseumis graafikat 2700 lehte, lisaks hulgaliselt albumeid ja kogumikke. Goethe joonistused omandas Morgenstern 1814. a vürst H. v. Reussi kunstikogu oksjonilt Geras.

1850. aastatel lisandus ülikooli graafikakogule Morgensterni enda kunstikogu, mis sisaldas üle 1700 graafilise lehe. Kunstimuuseumi reorganiseerimise järel anti 1868. a selle graafikakogu üle ülikooli joonistuskoolile. Joonistuskooli likvideerimise järel 1893. a toodi sealsete varade ja annetustega, nagu nt prof M. Rosbergi kunstikogu, täienenud graafikakogu raamatukogusse. Juba 1870. a oli raamatukogusse jõudnud prof J. W. Krause kunstikogu, sh tema enda joonistused (liideti KHO kunstikoguga 2003. a).

Raamatukogus liideti illustreeritud kunstiraamatud, albumid ja mapid raamatute koguga (peamiselt XIV, mõningal määral ka XIIIa osakond), üksiklehti säilitati eraldi koguna. Selle inventeerimisega alustati 1952. a, millega võib tinglikult tähistada ka raamatukogu kunstikogu asutamisaastat. Alates 1970. aastatest, mil kogu hakati teaduslikult läbi töötama, on sellele arvukat lisa andnud võõrkeelse raamatu kogus (hõlmab 1917. aastani ilmunud trükiseid) leiduvate gravüürialbumite ja -kogumike leht-leheline läbitöötamine ja nende liitmine graafikakoguga. Selle tulemusena on kogus leiduvate teoste arv enam kui kahekordistunud.

Seoses raamatukogu suundumusega Eestis trükite talletamisele pöörati tähelepanu ka baltisaksa graafika täiendavale kogumisele: 1920. aastate algul loodi Eesti-, Liivi- ja Kuramaal

ilmunud ja neid käsitlevaid võõrkeelseid trükiseid koondav *Estica*-kogu, mille üheks komplekteerimisvaldkonnaks sai kohalike kunstnike poolt loodud trükigraafika. Nüüdseks on see toodud trükiste kogust üle kunstikogusse. 20. sajandil on kogu täienenud ka eesti kunstnike graafikaloominguga, nii kingituste kui ka ostudena.

Täna täieneb kogu jätkuvalt võõrkeelse raamatukogu trükiste läbitöötamise tulemusel, samuti kingituste (nt K. Magritza linoollõiked 2003. a) ja üksikute ostudega.

M: Alates 19. sajandi keskpaigast raamatukogu inventari hulgas arvele võetud portreemaalid, hiljem täienenud kingituste ja ostudega.

E: Aluseks on 1923. a ostetud kollektsionäär E. Jürgensoni ekliibrise kollektsioon (peam. vene 19. sajandi kirjanike ja teadlaste raamatumärgid). Täienenud pidevalt peamiselt eesti kunstnike loodud ekliibrisega (nt V. Tootsi raamatumärgid 2002. a, 2003. a lisandus ekliibriseid H. Lahe kollektsioonist).

Aa: Ülikoolile 1827.-1982. aasta juubelite puhul kingitud auaadressid.

Ki: Alates 19. sajandi I veerandist raamatukogu inventari hulgas arvele võetud portreebüstid ja -reljeefid, hiljem täienenud esemeliste kingitustega raamatukogule: kunstitaiesed, mälestusmedalid jne.

Kollektsioonide lühikirjeldused:

1) gravüürid ja joonistused. Kaasaegse graafika kogumist eesmärgiks seadmata on graafikakogu tuumikuks jäänud Lääne-Euroopa varasema graafika asjatundlikult moodustatud kollektsioon, mis sisaldab peamiselt Lääne-Euroopa 16.-19. sajandi I poole gravüüre, litosid ja joonistusi. Vanimad lehed pärinevad 15. sajandi lõpust M. Schongauerilt, A. Dürerilt jt, kogu esindatust kinnitavad L. Cranach noorema, H. Aldegreveri, Lucas van Leydeni, M. Raimondi, Rembrandti, J. Callot' jt nimekate kunstnike originaalhed. Õppetöö näitlikustamise eesmärgil sisaldab kogu hulgaliselt tähelepanuväärseid 17.-19. sajandi reprodutseerivaid gravüüre, samuti kuulsate õpetlaste, kirjanike, teadlaste ja riigimeeste portreesid. Joonistuskoolis lisandus graafikakogule arvukalt õppeotstarbelisi näidislehti ja -vihikuid. 16.-19. sajandi joonistuste seas leidub nii saksa kui ka silmapaistvate hollandi, itaalia, samuti baltisaksa kunstnike töid.

Baltisaksa 19. s. I poole graafika haarab põhiliselt mitmesuguseid kohavaateid (peamiselt Tartu) ja ülikooliga seotud isikute portreid. Mitmed kunstnikud olid otseselt seotud ülikooliga – joonistuskooli õpetajad ja nende õpilased. Ligi kolmandik graafikakogust on portreed – möödunud sajandite teadlased ja teised literaadid, kõrged valitsejad ja muud ülikud; olulised on baltisaksa kunstnike loodud Tartu ülikooli õppejõudude portreed.

Kogus on esindatud ka 20. sajandi eesti graafikud: F. Sannamees, A. Laigo, H. Mugasto, M. Laarmann, E. Okas, R. Kaljo, O. Kangilaski, R. Laanemäe, V. Tolli jt.

2) maalikogu: väikesearvulises maalikogus on Tartus tegutsenud kunstnike teoste kõrval silmapaistvaimad saksa kunstniku F. G. von Kügelgeni viis portreemaali 19. sajandi algusest (J. W. v. Goethe, J. G. v. Herder, C. M. Wieland, C. A. Böttiger, K. Morgenstern).

3) Ekliibrisekogu kompaktseima osa moodustavad E. Jürgensoni kollektsiooni koosseisus omandatud vene 19. sajandi lõpu – 20. sajandi alguse ekliibrised. Kogus leidub hulgaliselt 20. sajandi eesti kunstnike (A. Laigo, J. Arrak, K. Põllu, M. Olvet, V. Tolli jt) loodud raamatumärke.

4) auaadressid: ülikoolile juubelite puhul kingitud auaadresside seas leidub kauneid näiteid eesti, vene ja Skandinaaviamaade kirja- ja köitekunstist.

5) kingitused [esemed]: kingituste kogusse talletatud kunstiväärtuslikest esemetest on haruldasim prof K. Morgensternile kuulunud J. Metzgeri valmistatud lauakell 1564. a. Kogusse kuulub ka nt A. Puškini surimask, 19.-20. saj kipsbüste ja portreeljeefe (J. W. Goethe, F. Schiller, K. Morgenstern, J. V. Janssen, A. Kitzberg jt), Tartu Ülikooli ajalooliste pitsatite kogu jm. Kunstikogusse on paigutatud ka nt 1972. a Eesti noorte teadlaste kogumisekspeditsioonilt Burjaatia ANSV-sse saabunud neli kultuseset (kelluke, palveveski, mandala, kann).

Kirjeldamise süsteem: Inventariraamatud; Alfabeetilised kaartkataloogid (1952-2002), Trükikataloogid (1974-1996, nende e-publikatsioonid); e-kataloogis ESTER (osaliselt); alustatud on teoste fotografeerimist/digiteerimist (multimeediaandmebaasid „Lääne-Euroopa varane graafika [15.-18. saj]” <http://www.utlib.ee/ekollekt/legraafika> ja „Kunst ja kunstnikud Tartus 19. sajandil” <http://www.utlib.ee/ekollekt/bskunst>;

Visuaalteavikute andmebaasid ”Lääne-Euroopa 16.-18. sajandi portreegraafika Tartu Ülikooli Raamatukogus” <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=pgraaf> ja ”Portreed Tartu Ülikooli Raamatukogus” <http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/portreed>).

Materjalide laenutamise ja kasutamise põhimõtted: kohalkasutus erilugemissaalis; koopiateenused (foto, slaid, digiteerimine).

Kogu kasutamise kord on kehtestatud järgmiste dokumentidega: 1) Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutamise eeskiri. Kinnit. TÜR direktor 01.02.2006 (www.utlib.ee); 2) Vanatrükiste, käsikirjade ja erikogudes säilitatavate materjalide kopeerimise eeskiri. Kinnitatud TÜR direktori korraldusega nr 1-9/RT9 28.10.2005; 3) Teavikute kasutamise juhend TÜR Raamatukogus. Kinnit. TÜR direktor 01.03.2006; 4) Käsikirjade ja haruldaste raamatute saali kord. Kinnit. TÜR direktori korraldusega nr 1-9/RT9 06.09.06.

Vahetuskogu: puudub

Hoiutingimused: KHO hoidla 300 m², sellest kunstikogu all u. 1/6

THE ART COLLECTION OF THE UT LIBRARY

Structural unit: University of Tartu Library

Acronyms of the subcollections:

ÜR – collection of graphic art;

M – collection of paintings;

E – collection of book-plates;

Aa – collection of honorary address;

Ki – collection of presents (objects)

Amount:

In total 14, 797 titles (31.12.2005).

Collection of graphic art – 10393,

collection of paintings – 74,

collection of book-plates – 3643,

collection of honorary address – 401,

collection of presents (objects) – 286.

Time of foundation: 1952

The aim and the main emphasis: research and teaching of students

The brief description of the content:

1) graphic art and drawings. Without the aim of collecting contemporary graphic art, the core of the collection of graphic art is a professionally made collection of earlier Western European art which contains mainly engravings, histograms and drawings from the 16th to the first half of the 19th century. The oldest sheets are from M. Schongauer, A. Dürer and others from the end of the 15th century. The original pieces from H. Aldegrever, Lucas van Leyden, M. Raimond, Rembrandt, J. Callot speak of the representativeness of the collection. With the purpose of using visual aids the collection contains a big number of noteworthy engravings reproductions, of the 17th-19th century art, portraits of famous scientists, writers, researchers and politicians. In the Drawing School the graphic art collection was added numerous sheets and notebooks to teach drawing. Among the 16th -19th century drawings there are pieces of German, outstanding Dutch, Italian and Baltic German artists. The Baltic German graphic art of the 19th century is represented mainly by landscape, townscapes (mainly Tartu) and the portraits of people connected with the university. Several artists were directly connected with the university – the teachers of the Drawing School and their students. Almost one third of the collection of graphic art is constituted by portraits – scientists and other learned men of the past centuries, high ranking rulers and aristocrats. The portraits of the members of the academic staff of the University of Tartu made by Baltic German artists are important. In the collection the Estonian graphic artists of the 20th century are also represented: F. Sannamees, A. Laigo, H. Mugasto, M. Laarmann, E. Okas, R. Kaljo, O. Kangilaski, R. Laanemäe, V. Tolli and others.

2) collection of paintings: In the collection of paintings with a small number of pieces of art there are, beside the works of the Tartu artists, five paintings by distinguished German artists F. G. v. Kūgelgen from the beginning of the 19th century (J. W. v. Goethe, J. G. v. Herder, C. M. Wieland, C. A. Böttiger, K. Morgenstern).

3) collection of book-plates: The most compact part of the book-plate collection is E. Jürgenson's collection containing the Russian book-plates of the end of the 19th century- the beginning of the 20th century. There are also many works of Estonian artists of the 20th century (A. Laigo, J. Arrak, K. Põllu, M. Olvet, V. Tolli and others).

4) honorary addresses: Among the honorary addresses given to the university on the occasion of jubilees there are beautiful examples of Estonian, Russian and Scandinavian calligraphy and book binding.

5) presents (objects): In the collection of presents the most rare object having high art value is the table clock made in 1564 by J. Metzger which belonged to prof K. Morgenstern. There is also A. Puškin's death mask, the 19th-20th century plaster busts and portrait reliefs (J. W. Goethe, F. Schiller, K. Morgenstern, J. V. Janssen, A. Kitzberg and others), a collection of UT historical stamps, etc. In the art collection there are also four cult objects (a bell, a praying wheel, a mandala, a jug) brought by the expedition of Estonian young scientists from the Buryat A.S.S.R. in 1972.

The system of description of the collection:

Inventory books, alphabetic card catalogues (1952-2002),

Printed catalogues (1974-1996, their e-publications); the e-catalogue ESTER (partially);

photographing/digitalization of the works of art has started (multimedia data bases “Western

European early graphic art (15th – 18th century)” <http://www.utlib.ee/ekollekt/legraafika> and “Art and artists in Tartu in the 19th century” <http://www.utlib.ee/ekollekt/bskunst>;

The visual information data bases “Western European 16th – 18th century portrait graphic art in the UT Library” <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=pgraaf> and “Portraits in the UT Library” <http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/portreed>).

The principles of borrowing and using of the materials: Using on spot in a special reading hall, copying service (photo, slide, digitalization). The procedure of the use of the collection is regulated by the following documents: 1) The Rules of using the UT Library. Approved by the UT Library Director 01.02.2006 (www.utlib.ee); 2) The rules of copying old publications, manuscripts and the materials in the special collections. Approved by the order of the UT Library Director No 1-9/RT9 28.10.2005; 3) The instructions for the use of information units at the UT Library Director 01.03.2006; 4) The order in the hall of the manuscripts and rare books. Approved by the order of the UT Library Director No 1-9/RT9 06.09.06.

Manuscripts, photos and other materials connected with the collection:

Collection of guarantee copies – 6 x 6 cm coloured slides, coloured and black-and-white negatives, photos, picture files.

Exchange collection: missing.

Storage conditions and the state of the exhibits: KHO storage 300 m², art collection about 1/6 . Storage: 1, W. Struve Street, 50091 Tartu. Telephone 7375 702, fax 7375 701.

Lingid/links: www.utlib.ee

<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db&sisu=kho>

Kirjandus/references:

Kukk, I. (koost). (1989). Auaadresse Tartu Ülikoolile 1852-1982. Tartu.

Kukk, I., Tammut, K. (1996). Dürer ja saksa renessanss: Näitus Tartu Ülikooli Raamatukogus, juuni–september 1996. Tartu.

Jaanson, E. (koost). (1975). Eksliibris Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus. Kd. 1. Tartu

Käsper, H. (koost). (1978). Eksliibris Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus Kd. 2: Uno Ivaski eksliibrised. Tartu.

Nurk, T. (koost). (1978). Eksliibris Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus. Kd. 3. (TRÜ Teadusliku Raamatukogu mälestusviidad ja eksliibrised). Tartu.

Käsper, H., Vorobjova, N. (koost). (1993). Eksliibris Tartu Ülikooli Raamatukogus. Kd. 4. Tartu.

Nurk, T., Rand, M. (koost). (2002). Graafikakogu Tartu Ülikooli Raamatukogus. [reklaamprospekt]. Tartu .

- Nurk, T. (koost). (1974). Inglise 18. sajandi graafika TRÜ Teadusliku Raamatukogu fondides: Kataloog. Tartu.
<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=igr18&charset=utf8>
- Nurk, T. (koost). (1977). Itaalia 16.–17. sajandi graafika TRÜ Teadusliku Raamatukogu fondides. Kataloog. Tartu.
- Kukk, I. (koost). (1993). Itaalia 18. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus. Kataloog. Tartu.
<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=it18>
- Nurk, T. (koost). (1976). Madalmaade, flaami ja hollandi 16.–17. sajandi graafika TRÜ Teadusliku Raamatukogu fondides. Kataloog. Tartu. <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=mad17>
- Nurk, T. (1981). Valik XVI–XVIII sajandi graafikat Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikust Raamatukogust. Tallinn.
- Nurk, T. (1988). XV–XVI sajandi saksa puulõikeid Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikust Raamatukogust. Tallinn.
- Kukk, I. (1999). 17. saj. hollandi joonistus Tartu Ülikoolis: ajalugu ja atribueerimisprobleemid. Magistritöö. Tartu.
- Kukk, I. (2000). Weimari klassikute portreed Tartus – originaalid, repliigid või koopiad? // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. XI. Tartu. Lk 97-107.
- Nurk, T. (1990). Bücher aus der Frühzeit der deutschen Lithographie in der Universitätsbibliothek Tartu // Buch und Bibliothekswissenschaft im Informationszeitalter: internationale Festschrift für Paul Kaegbaein zum 65. Geburtstag. Hg. von Engelbert Plassmann. München. S. 399-406.
- Nurk, T. (1978). Haruldased Madalmaade 16.-17. sajandi graafikateoseid TRÜ Teaduslikus Raamatukogus // Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt. 2. Tallinn. Lk 341-359.
- Nurk, T. (1977). 16. sajandi I poole graafika TRÜ teaduslikus raamatukogus // TÜ ajaloo küsimusi. IV. Tartu. Lk 50-58.
- Nurk, T. (1981). Prantsuse gravüürkunsti šedöövleid TRÜ Teaduslikus Raamatukogus // TÜ ajaloo küsimusi. X. Tartu. Lk 36-46.
- Nurk, T. (koost). (1983). Prantsuse 17. sajandi ja 18. sajandi 1. poole graafika TRÜ Teadusliku Raamatukogu fondides. Kataloog. Tartu.
<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=pr17>
- Kukk, I. (koost). (1996). Prantsuse 18. sajandi 2. poole ja austria, šveitsi, flaami ning hollandi 18. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus. Kataloog. Tartu.
- Raid, N. (1970). K. Morgensterni tegevus Tartus kunstiteoste kogujana ja kunstimõistmise levitajana // TRÜ toimetised. Teadusliku raamatukogu töid. III. Tartu. Lk 61-70.
- Nurk, T. (koost). (1993). Saksa 18. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus. Kataloog. Tartu.
- Nurk, T. (koost). (1993). Saksa 15.–17. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus. Kataloog. Tartu.
<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=publ&sisu=sks15&charset=utf8>
- Nurk, T. (koost). (1997). Saksa litograafia inkunaablid. Kataloog. Tartu. <http://www.utlib.ee/ee/publikatsioonid/1997/inkunaablid/tiitel.html>
- Utter, Ö. (1975). Tartu ülikooli kunstivarade ajaloost // TÜ ajaloo küsimusi. I. Tartu. Lk 71-89.

Albrecht Düreri „Püha perekond kolme jänesega“ Puulõige. U. 1497.
(ÜR 1321, TÜ raamatukogu)
Albrecht Dürer's „The holy family with three hares“ Woodcut, about 1497
(UT Library)

Gerhard von Kügelgen. Johann Wolfgang von Goethe portree. Õli, lõuend. (M 1, TÜ raamatukogu)
Gerhard von Kügelgen. Johann Wolfgang von Goethe's portret. Oil painting, canvas (M 1, UT Library)

*TÜ RAAMATUKOGU NOODIKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Raamatukogu

Akronüüm: (No)

Aadress ja kontakt: W. Struve 1, 50091 Tartu, telefon 7375 702, fax 7375 701

Kogus: Ca 4000 nimetust, ca 6000 eksemplari (21.01.2008)

Asutamisaeg: 1958

Piirdatumid: 18. sajandi lõpust kaasajani

Eesmärk ja põhirõhk: teadus- ja õppetöö

Hoiustamise ajalugu: Noodikogu moodustati 1958. a Tartus 19. sajandil tegutsenud *Akademischer Gesangverein*'i 1000-säiliku suuruse noodikogu baasil (sh Tartu aktiivses kontserdipraktikas kasutuses olnud noodid ühingu ametliku tegutsemise eelsest ajast ca 1800-1857), mis anti pärast ühingu likvideerimist 1893. a ülikooli raamatukogule. Lauluühingu noodikogu peegeldas saksa lauluseltside traditsioonilist repertuaari (vokaal-instrumentaalsed suurvormid, ilmalikud ja vaimulikud laulud, koorilaulude tsükliid). Järgnevalt liideti noodikogusse 1940. aastatest alates erinevaid teid pidi raamatukokku saabunud nooditrükised, mis olid jäänud läbi töötamata. Kogu uuema osa moodustavad põhiliselt eesti noodiväljaanded. Noodikogu suurus kokku on 4138 nimetust (21.01.2008), ca 6000 eksemplari. Noote leidub raamatukogus veel võõrkeelse raamatu kogudes, Estica ja eestikeelse kirjanduse kogus, memoriaalkogudes, käsikirjade kogus ja isikuarhiivides. Koos teistes kogudes asuvate nootidega on raamatukogus kokku ca 9000 noodieksemplari.

Kollektsiooni lühikirjeldus: Sisaldab vokaal- ja instrumentaalteoseid klassikalise muusika valdkonnast peamiselt 19. ja 20. sajandi väljaannetes (sh partituurid, klaviirid, partiid). Mitmel juhul (ca 150) on partiid või seaded esitamise otstarbel käsitsi ümberkirjutades paljundatud. Leidub ka 13.-16. sajandi saksa, rootsi, itaalia ning kohalikku päritolu noodikäsikirju. Vanemas osas on põhirõhk saksa lauluseltside traditsioonilisel repertuaaril (vaimulik muusika, ilmalik koorilooming); uuemas osas Eestis ilmunud nooditrükistel.

TÜ Raamatukogu *Estica* kogu sisaldab ainulaadset baltisaksa päritolu 19. sajandi ja 20. sajandi esimese poole noodivara ja muusikakirjandust (ca 300 nimetust); TÜ prof Voldemar Vadi (1891-1951) memoriaalkogu sisaldab 20. sajandi esimese poole Tartu kodumusiitsemise ja kammermuusika repertuaari ning muusikaga seotud kirjandust (ca 200 nimetust); TÜ prof K. Morgensterni (1770-1852) memoriaalkogu sisaldab rariteetseid 18. sajandi teisel poolel ja 19. sajandi esimesel poolel Euroopas ilmunud noote, sh esmatrükke (17 nimetust).

Muusikaloo seisukohalt olulist materjali sisaldavad mitu peamiselt käsikirjalist isikuarhiivi, nt heliloojate A. Läte, E. Tubina ning TÜ kauaaegse õppejõu J. Soonvaldi isikuarhiivid. Käsikirjade kogu sisaldab liturgilisi noodikäsikirju (saksa, rootsi, itaalia ning kohalikku päritolu fragmendid 13.-15. sajandist), TÜ muusikadirektorite loomingu originaalkäsikirju 19. sajandist jm. Suur osa eesti noote asub eestikeelse kirjanduse kogus. Euroopa nooditrükiseid on ka võõrkeelse raamatu kogus.

Kirjeldamissüsteem: kaartkataloog (tähestik- ja süstemaatiline kataloog) ja e-kataloog ESTER (tulmed alates 1994. a täielikult, varasemad osaliselt, seisuga 21.01.2008 on e-kataloogitud ca 7500 eks).

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: laenutatakse lugemissaalidesse ja koju (ilmunud 1945. aastast), koopiateenused (foto, mikrofilm, digiteerimine). Kogu kasutamise kord on kehtestatud järgmiste dokumentidega: 1) Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutamise eeskiri (vt. www.utlib.ee); 2) Haruldaste ja vanatrükiste ning erilaadsete teavikute kopeerimise korraldus. Kinnitatud TÜR direktori korraldusega nr 1-9/RT 11.01.2008
Vahetuskogu: puudub.

Hoiutingimused: Ca 1/2 Noodikogust vastab kaasaja hoiutingimustele (partiide komplektide pappümbrised on asendatud arhiivikarpide vastu, õhemad noodid uute ümbristega). Noodikogu asub üldhoidlas (hoidla 10500m², Noodikogu 11m²); Morgensterni memoriaalkogusse või Goebeli isikuarhiivi kuuluvad noodid on üle viidud algsele kohale, käsikirjalised originaalid on koondatud käsikirjade ja haruldaste raamatute hoidlasse. Käsikirjade ja haruldaste raamatute hoidlas asuvad ka muud käsikirjalised noodid ja haruldased nooditrükised (hoidla 300 m²). Noodid võõrkeelse kirjanduse kogus ning Estica eestikeelse kirjanduse kogus asuvad nagu Noodikogugi, üldhoidlas.

*THE COLLECTION OF MUSICAL NOTES OF THE UT LIBRARY

Structural unit: UT Library

Acronym: NO

Address and contacts: 1, W.Struve Street , 50091 Tartu, telephone 7375 702, fax 7375 701.

Amount: about 4,000 titles, 6,000 ex.

Time of foundation: 1958

The beginning and the end: from the 18th century until today

The aim and the main emphasis: research and teaching students

The brief description of the content: The collection contains vocal and instrumental classical music in the 19th-20th century publications. There are also note manuscripts from the 13th-16^h century German, Swedish, Italian and local music. In the older part the major emphasis is on the traditional repertoire of German singing societies (ecclesiastical music, folk songs, secular choir music concerts); in the new part – notes printed in Estonia.

The Estica collection at the UT Library contains original Baltic-German 19th century and the first half of the 20th century notes and music literature (about 300 titles); the memorial collection of the UT prof. Voldemar Vadi (1891-1951) contains the home music performing and chamber music repertoire and the music literature (about 200 titles) from the first half of the 20th century; the UT prof. K. Morgenstern (1770-1852) memorial collection contains rare first European publications of notes and music literature (about 40 titles) from the second half of the 18th century and the first half of the 19th century.

From the point of view of music history several personal archives, mainly containing manuscripts, present important material, for example, composers A. Läte, E. Tubin and J. Soonvald, a long-term lecturer of the university. The manuscript collection contains medieval liturgy note fragments, the original manuscripts of the music composed by music directors, etc. notes and music literature can also be found in other collections of the library: in the collections of books in the foreign language, in the collections of Estica and literature in the Estonian language and in memorial collections.

The system of description of the collection: Card-catalogue (alphabetic and systematic) and the e-catalogue ESTER (entries fully from 1994, earlier information partially).

The principles of borrowing and using of the materials: materials are borrowed for using in reading halls and at home (since 1945), copying services (photo, microfilm, digitalization). The rules for the use of the collection are provided in the following documents: 1) The Rules of the Use of the UT Library (See: www.utlib.ee); 2) The Rules of Copying Old Publications, Manuscripts and Materials in Special Collections. Approved by the UT Library Director's order No 1-9/RT9 28.10.2005.

Exchange collection: missing

Storage conditions and the state of the exhibits: the main part of the collection is in the general storage (10,500m²); the manuscripts of notes have been collected in the storage of manuscripts and rare books (300 m²).

Lingid/Links:

<http://www.utlib.ee/>

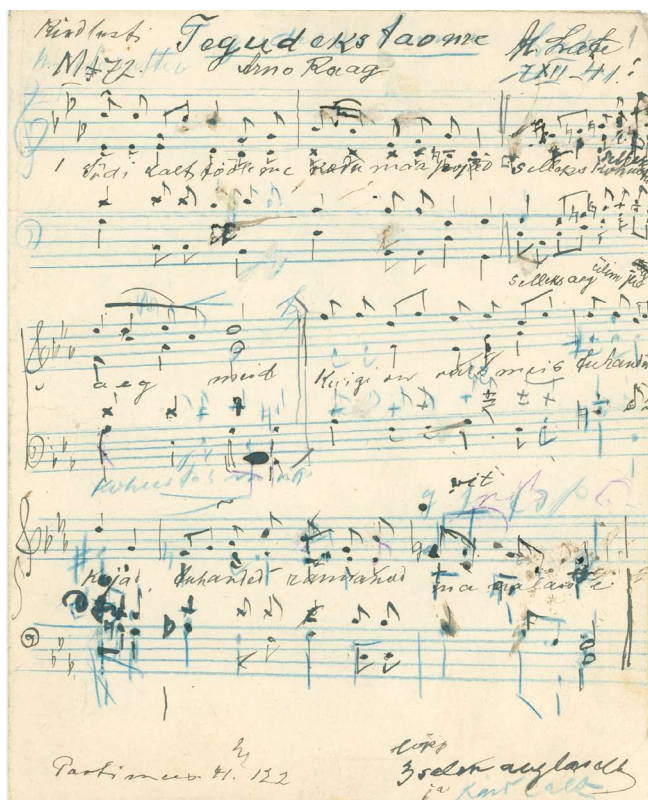
Kirjandus/references:

Rand, M.; Jaanson, E.-L. (2000). Muusikaharuldusi käsikirjas ja trükis // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid XI. Tartu, Tartu Ülikool. Lk 76–94.

Rohtla, G. (2007). Der "Akademische Gesangverein Dorpat" (1857–1893) – die Quellenmaterialien und Selbstbeschreibungen // Chorgesang als Medium von Interkulturalität: Formen, Kanäle, Diskurse. Berichte des interkulturellen Forschungsprojekts "Deutsche

Musikkultur im östlichen Europa", Bd. 3. / Hrsg. von Erik Fischer. Stuttgart, Franz Steiner. S. 86–98.

Soobik, H. (1995). Põhjasõja-eelsetest nooditrükistest Tallinnas ja Tartus // Teater. Muusika. Kino, nr 1. Lk 75–84.

Aleksander Läte. Tegudeks taome. Sõnad: Arno Raag. 7. detsember 1941. (F 53, s 2. L 1, TÜ raamatukogu)

Aleksander Läte. Tegudeks taome (Future deeds). Words: Arno Raag. 7 December 1941 (F 53, s 2. P 1, UT Library)

METEOROLOOGIA OBSERVATOORIUMI KOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Raamatukogu

Akronüüm: METOBS

Aadress, kontakt:

Struve tn 1, 50091 Tartu

telefon 7375 702, fax 7375 701

Kogus: 10 885 a.-ü. (31.12.2005)

Asutamisaeg: 1877

Piiridatumid: 1771-1993

Eesmärk ja põhirõhk: teadus- ja õppetöö

Hoiustamise ajalugu: 1865. a alustas füüsikaproffessor A. J. v. Oettingen oma majas regulaarseid ilmavaatlusi. Sellega pani ta aluse pidevale vaatluste reale Tartus. 1876. a võeti meteoroloogia observatoorium (MO) Tartu ülikooli allasutuste nimekirja.

1877. a asutati Tartu ülikooli MO juurde meteoroloogia kabinet, kuhu hakati koguma erialast kirjandust.

Kaarel Kirde juhtimisel sai Metobsist I maailmasõja järgses madalseisus kõrgetasemeline teadusasutus. K. Kirde juhatas kogu Eesti ilmastiku uuringuid üle 20 aasta.

1947 moodustati Teaduste Akadeemia raames Füüsika, Matemaatika ja Mehaanika Instituut, Tartu ülikooli astronoomia ja meteoroloogia observatooriumid lülitati ametlikult instituudi koosseisu 1948. a.

1948. a anti kogu üle TA Geofüüsika Observatooriumile ning kogusse komplekteerimine lõpetati. 1952. a kogu deponeeriti Tartu ülikooli ja 1993. a novembrist kuulub Meteoroloogia Observatooriumi kogu uuesti ülikoolile. Metobsis (1865-1947) kasutusel olnud vaatlusriistad on suuremas osas hävinud (säilinud mõni baromeeter, Velitshko heliograaf, meteorograaf, aktinograaf koos päikesekiirguse registraatoriga).

Kollektsiooni lühikirjeldus: Sisaldab meteoroloogia aastaraamatuid kõigist maailma maadest, tähtsamaid geofüüsika-alaseid ajakirju (sh mõõteriistadest) ja raamatuid (sh leksikone) ning hulgaliselt ilmavaatluse kaarte, kokku 16 riigist, sh Saksamaalt ja Venemaalt (ajast enne 1877. a 353 nimetust). Veel rohkem on mitmesuguseid büllätääne vaatlusandmetega, kokku enam kui 70 riigist, Uus-Meremaalt Siberini, Bermudast Jaapanini. Mõningatel juhtudel sisaldavad ka need ilmakaarte.

Kirjeldamiseks kasutatakse raamatukogude e-kataloogi ESTER. Olemas vana inventarinimistu.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted:

Laenutatakse ainult lugemissaalidesse; koopiatega (kserokopia, digiteerimine). Kogu kasutamise kord on kehtestatud järgmiste dokumentidega: 1) Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutamise eeskiri (www.utlib.ee); 2) Vanatrükiste, käsikirjade ja erikogudes säilitatavate materjalide kopeerimise eeskiri. Kinnitatud TÜR direktori korraldusega 11.01.2008.

Vahetuskogu: -

Hoiutingimused: hoidla 11800 m², sellest 300 m² METOBS. Kogus olevate raamatute seisund hea, osa kaarte kehvas seisundis.

COLLECTION OF THE METEOROLOGY OBSERVATORY

Structural unit: University of Tartu Library

Acronym: METOBS

Address and contact: UT Library

1, W.Struve Street, 50091 Tartu

telephone 7375 702, fax 7375 701

Amount: 10, 885 units (31.12.2005)

The beginning and the end: 1771-1993

Time of foundation: 1877

The aim and the main emphasis: research and teaching students

Brief description: The collection contains year books of meteorology from all the countries of the world, most important geophysics journals (including measurement instruments) and books (including lexicons) and a big number of meteomaps, all in all from 16 countries, including Germany and Russia even before 1877 (353 maps before 1877). The number of different bulletins with meteodata is even bigger, there are collections from more than 70 countries, from New Zealand to Siberia, from Bermuda to Japan. In some cases they include weather maps. The system of description of the collection: e-catalogue ESTER, the list of inventory.

The principles of borrowing and using of the materials: Materials can be used only in the reading halls, copying services (photo, microfilm, digitalization). The rules for the use of the collection are provided in the following documents: 1) The Rules of the Use of the UT Library (See: www.utlib.ee); 2) The Rules of Copying Old Publications, Manuscripts and Materials in Special Collections. Approved by the UT Library Director's order from 11.01.2008.

Exchange collection: -

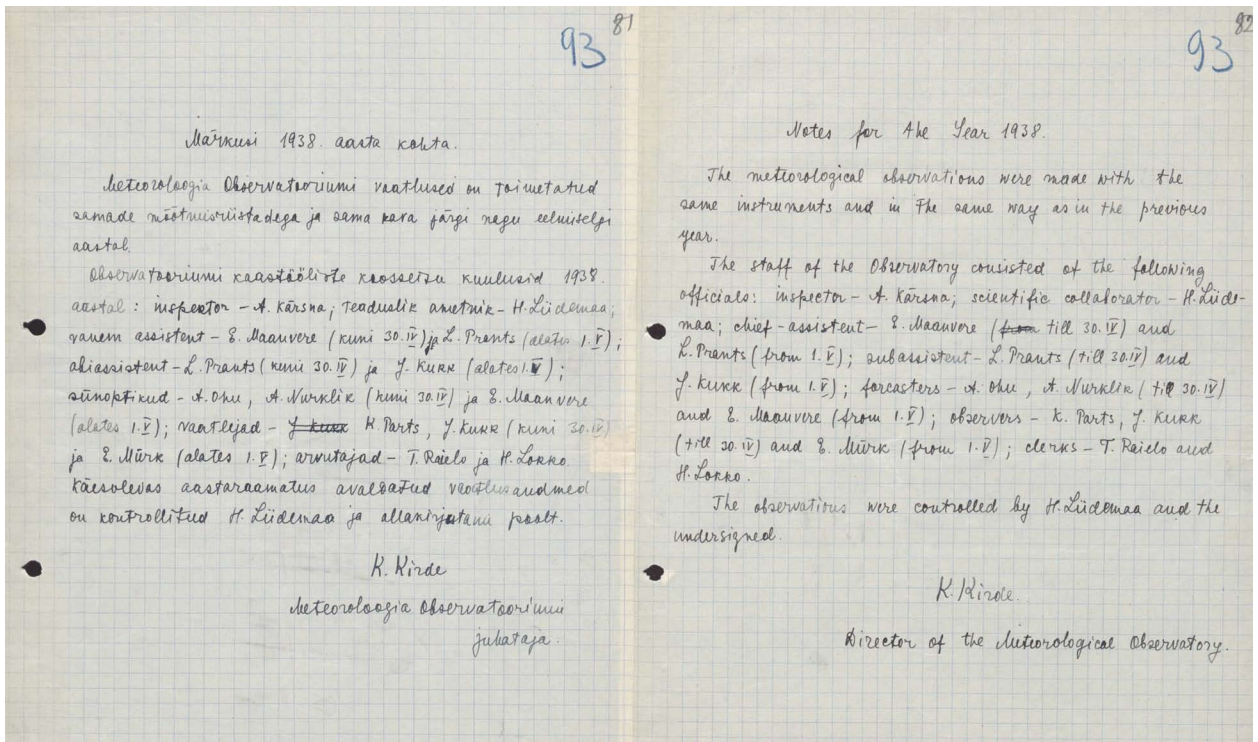
Storage conditions and the state of the exhibits: the storage 11, 800 m², including 300 m² METOBS. The state of books is good, the state of some maps is bad.

Lingid/links: <http://www.utlib.ee/>

Kirjandus/references:

Kirde, K. (1938). Tartu Ülikooli Meteoroloogia Observatooriumi arenemine ja teaduslik tegevus 1918-1938. (Äratrükk ajakirjast: Eesti Loodus nr 1-2). Tartu. Lk 29-35.

Liidemaa, H. (1992). Tartu Ülikooli Meteoroloogia Observatooriumi rajamine ja meteoroloogia areng Eestis aastal 1865-1918. // Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist VIII. Tartu. Lk 63-76.

1938. a. vaatlustulemuste juures olevad tollase meteoroloogia observatooriumi direktori Kaarel Kirde märkused (TÜ raamatukogu)
Notes of Kaarel Kirde, the Director of the Meteorology Observatory, added to the 1838 observation data (UT Library)

Seni trükis ilmumata meteoroloogia aastaraamatu käsikiri (TÜ raamatukogu)
The unpublished meteorology yearbook (UT Library)

Päikesepaiste 1938

	Jaanuar									Veebruar									S	S			
	9 ^h	10 ^h	11 ^h	12 ^h	13 ^h	14 ^h	15 ^h	16 ^h	S	7 ^h	8 ^h	9 ^h	10 ^h	11 ^h	12 ^h	13 ^h	14 ^h	15 ^h			16 ^h	17 ^h	S
1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52	58
2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	10	10	10	10	10	6	-	-	-	28	38
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	9	10	8	2	8	10	4	-	-	15	17
9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	9	10	8	2	8	10	4	-	-	41	52
10	✓	3	2	7	3	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43	45
11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	9	10	10	10	7	-	-	-	-	43	43
13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	10	10	10	10	10	2	-	-	-	67	69
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	2	-	-	-	80	80
16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	6	6	6	6	56	63
17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	8	-	-	-	67	75
19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	8	-	-	-	41	41
20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	8	7	-	-	60	79
21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	8	7	-	-	82	91
22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	10	10	10	10	10	10	8	7	-	-	46	48
23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	5	10	8	7	3	10	10	-	-	59	70
24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	10
25	✓	8	10	10	10	10	3	5	49	51	-	-	-	-	-	-	-	5	5	-	-	77	79
26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31	-	6	8	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	16
S	-	14	19	10	10	10	3	5	67	67	-	31	84	107	115	122	133	135	110	29	-	869	950
		17	20	13	13	10	3		76		4	48	84	107	121	126	119	137	135	69			

TÜ RAAMATUKOGU FOTOKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Raamatukogu

Aadress, kontakt: W. Struve 1, Tartu 50091

Koosneb **fotokogust (põhikogu; F 65)**, 8 erikollektsioonist ja käsikirjaarhiivides sisalduvatest fotodest.

Allkogu ja akronüümid: Fotokogu ja erikollektsioonid arhiveeritakse käsikirjade koguga ühtses süsteemis arhiivifondidena (F).

- 1) Fotokogu (F 65; kohaviidas ei peegeldu) - tähised Fo (fotod) ja Neg. (negatiivid).
- 2) Dagerrotüüpide kogu - F 169
- 3) Eesti kooli õppekava toetav slaidikogu - F 166
- 4) Herbert Normanni fotokogu - F 78, Fo Norm; F 78, Neg. Norm
- 5) Edmund Russowi stereofotode kollektsioon - F 66, Fo Russow
- 6) William Henry Fox Talboti fotokogu - F 42
- 7) Fotokogu *Tartu Riiklik Ülikool 1970* - F 68, Fo TRÜ 1970; F 68, Neg. TRÜ1970
- 8) Fotokogu *TRÜ Teadusliku Raamatukogu uus hoone* - F 104
- 9) Ottocar v. Ungern-Sternbergi fotokogu - F 57

Kogus: 31.12.2006 läbitöötatud fotode koguarv 42483, sh erikollektsioonides:

F 169 - 5 säilikut (1840.-50-ndad)

F 166 - 113 säilikut e. 2054 klaasslaidi (1920.-30-ndad)

F 78 - 3000 säilikut (1821, 1879-1960)

F 66 - 1011 säilikut (1895-1899)

F 42 - 38 säilikut (1840. a-d-1866, lisad 1934-1941)

F 68 - 162 säilikut (1970)

F 104 - 1164 säilikut (1975-1982)

F 57 - 334 säilikut (1871-1880)

Asutamisaeg: 1965

Piirdatumid: 1840-ndad - kaasaeg

Eesmärk ja põhiohk: Tartu ülikooli ajalugu, Eesti teadus- ja kultuurilugu jäädvustavate ülesvõtete kogumine ning huvilistele kättesaadavaks tegemine

Hoiustamise ajalugu: 1958. a loodud käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas (KHO) rajati fotokogu 1965. a. Pärast seda, kui ülikooli arhiiv oli andnud 1964. a raamatukogule üle fotod ülikooli tegevusest 1920.-1930. aastatel, hakati KHO-sse koondama ka raamatukogus varem leidunud fotosid: näituste illustratsioonid, teadlaste portreed, pilte ülikooli tegevusest jm. 1967. a andis ülikooli kino-fotolabor üle enam kui 2000 nimetust fotosid ja negatiive ülikooli tegevusest enne 1944. aastat. Ülikooli 1952. a juubelinäituse pildimaterjal - ligi 1000 fotot - jõudis samuti raamatukokku. Vajadus korrastatud fotokogu järele oli tekkinud ka ühenduses teadusajaloo ja Tartu ülikooli ajaloo uurimise elavnemisega.

Ülikooli raamatukogu fotokogu on kujunenud peamiselt annetuste kaudu, ostud on olnud üsna harvad. Kogu on aktiivselt täiendatud ka koopiade valmistamisega trüki- ja mujal asuvatest originaalfotodest

Peamiselt hangitakse ülikooli ajalooa seotud fotodokumente. Põhifotokogu (F 65) sisaldab fotosid aastast 1865 kuni tänapäevani. Kogu täieneb vastavalt põhitemaatikale pidevalt. Alates 1980. aastate algusest on enam tähelepanu pööratud Tartu ülikoolis ajavahemikus 1802-1918 tegutsenud õppejõudude portreede muretsemisele. Neid on hangitud ka nt Saksamaalt (Münchenist, Marburgist).

F 169 koondab 5 paberfoto eelkäijat - dagerrotüüpi, sh 4 stereodagerrotüüpi. „Tavaline dagerrotüüp” saabus raamatukokku Karl Morgensterni pärandiga, stereodagerrotüübid leidis dots. Tullio Ilomets TÜ ühe kateedri vanavarast - klaasnegatiivide ja muude fotograafiaga seotud materjalide hulgast 1989. a ja andis ülikooli raamatukogule üle 1990. a.

Mitmekülgse inglise teadlase, negatiiv-positiivmenetluse leiutaja William Henry Fox Talboti (1800-1877) fotokogu kinkis Tartu ülikoolile tema lapselaps Matilda Talbot aastavahetuse 1938/1939 külaskäigul Tartusse.

Tartu ülikooli botaanikaprofessori Edmund Russowi (1841-1897) rariteetse stereofotode kollektsiooni peamiselt Käsmu ja selle ümbruse ning Tartu ja selle ümbruse vaadetest, mis sisaldab ka teiste fotograafide töid, annetas 1966. a Priit Teiskre. 1990. a täienes kogu Laimonis Liepnieksi Valmierast saadetud 12 stereofotoga.

Tartu ülikooli kunstiajaloo kabinetis asunud Vene meresõitja Ottocar v. Ungern-Sternbergi (1851-1893) fotokogu anti raamatukogule üle 1970. a. Selles on kaks fotoalbumit reisidelt Ameerikasse ja Peterburist Jaapanisse, fotod on peamiselt peatuskohtadest ostetud, kuid on ka O. v. Ungern-Sternbergi enda ülesvõtteid.

Tartu ülikooli meditsiiniprofessori Herbert Normanni (1897-1961) fotod ja käsikirjad andis üle nende pärija Evi Krass 1978. a (täiendavalt 1982).

1970. a korraldas T. Ilomets ülikooli isikkoosseisu allüksuste kaupa pildistamise, üleantud fotod koondati kollektsiooniks *TRÜ 1970*.

TÜ Raamatukogu uue hoone ehituskäiku kuni valmimise ja vastuvõtmiseni ning kogude kolimist dokumenteerivatest fotodest, negatiividest ja slaididest moodustati kollektsioon *TRÜ Teadusliku Raamatukogu uus hoone 1975-1982*.

1999. a kinkis Tartu Linna haridusosakond museaalse, 1920.-30. a-tel Tartu Linna Pedagoogilises Muuseumis koolide ainetundide illustreerimiseks loodud slaidikogu (F 166; *Eesti kooli õppekava toetav slaidikogu*)

1990. a andis T. Ilomets üle tema poolt aastate vältel kogutud ülikooliainelised klaas- ja tasafilmnegatiivid (20. saj algusest 1930. a-te lõpuni), nende seas ka osa geoloogiaprofessor Armin Öpiku fotoplaatide kogust.

Fotosid saabub raamatukokku jätkuvalt ka käsikirjapäranditega.

Sisu lühikirjeldus: Kogu sisaldab originaalfotosid, koopiaid (peamiselt fotodest, trükistest ja gravüüridest), negatiive ja slaide.

Fotokogu põhitemaatika on Tartu ülikooli ajalugu, Eesti teadus- ja kultuurilugu (ülikooli õppejõudude ja üliõpilaste portreed ja grupipildid, ülikooli hoonete välis- ja sisevaated, fotod ülikooli õppe- ja teadustööst ning ülikooli ajaloo tähtsündmustest, ülikooli raamatukogu tegevusest ja töötajatest, laiema taustaga teadus- ja kultuuriloolised fotod - teadlaste ja kultuuritegelaste portreed, nende elu ja tegevust kajastavad fotod, kohavaated, mitmesugused grupipildid jm.

Lisaks põhikogule on olemas kaheksa fotokollektsiooni. Iseseisvaks koguks on 5 paberfoto eelkäijat - dagerrotüüpi. Erikollektsioonidest on hinnalisim W. H. F. Talboti varaseid fotosid sisaldav kogu, kus leidub muu hulgas Talboti valmistatud 10 originaalfotot ning 11 tema poolt väljatöötatud meetodil valmistatud fotogravüüri 19. saj keskpaigast. Rariteetne on ka Tartu ülikooli botaanikaprofessori E. Russowi stereofotokogu, mis sisaldab ülekaalukalt Tartu, Käsmu ning nende paikade ümbruskonna kultuuri- ja ajalooliselt olulisi vaateid. Vene meresõitja Ottocar v. Ungern-Sternbergi pärandist on ülikooli raamatukogus kaks reisialbumit piltidega maailma eri paikadest ning rahvatüüpidest. Tartu ülikooli meditsiiniprofessori H. Normanni teadus- ja kultuuriloolise fotokogu põhitemaatika on Tartu ülikooli ajalugu (leidub arvukalt õppejõudude portreesid), eesti arstkond ja kultuuriloolised kohavaated Tartust, mujalt Eestist ning välismaaltki, seejuures leidub arvukalt dokumentaalselt väärtuslikke pilte Tartu ja mitmete teiste Eesti paikade kalmistutelt aastaist 1944-60. F 104 "TRÜ Teadusliku Raamatukogu uus hoone 1975-1982" fotod, negatiivid ja slaidid kajastavad raamatukogu uue hoone ehituskäiku kuni valmimiseni ning kogude üleviimist uude hoonesse.

Kirjeldamissüsteem: 1) Inventeerimine (inventariraamatud - põhikogu (F 65); arhiivinimistud - erikollektsioonid).

2) Kataloogimine (kaartkataloogid, elektronkataloog ESTER). Alates 1. jaanuarist 2008 kaartkatalooge enam ei täiendata, kõik kogusse lisanduvad fotod kataloogitakse ainult ESTER-is.

3) ESTER-i-põhine portreede veebiandmebaas (hõlmab peale fotode ka graafikat, maale ja piltrükiseid). Aadress: <http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/portreed/>

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Avatud juurdepääs kohalkasutamise ja käsikirjade ja haruldaste raamatute saalis (avatud E - R k. 10-18). Võimalik on tellida koopiaid, peamiseks koopiaaliigiks on tehnilise baasi arenedes kujunenud digikoopia.

Tervikuna on digiteeritud prof E. Russowi kogu rariteetsed stereofotod-kohavaated, dagerrotüübid, kümme haruldast varast paberfotot W. H. F. Talboti kogust. Eesmärgiks on seatud sidusjuurdepääsu võimaldamine esmalt portreedele kui kogu enimkasutatavale osale, seejärel kohavaadetele.

Vahetuskogu: puudub

Hoiutingimused: Üldseisund rahuldav. Originaalide säilimise tagamiseks on välja vahetatud enamik kahjustavalt mõjuvaid vanu arhiivitarvikud (2006. - 2007. a.)

Info säilimise ja parema kättesaadavuse tagamiseks toimub fotode digiteerimine.

Hoidla pindala: Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna hoidla 300 m², fotokogu kasutuses seal u. 1/6.

THE PHOTOGRAPHIC COLLECTION OF THE UT LIBRARY

Structural unit: University of Tartu Library

Address and contacts: 1, W. Struve Street, 50091 Tartu.

telephone 7375 702 , fax 7375 701

The collection consists of the Photographic Collection (**main collection**; F 65) and 8 special collections (See: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?db&sisu=kollektsioonid>) and photographs in manuscript archives.

Acronyms (numbers) of the special subcollections: The Photographic Collection and the special collections are registered in the same system of manuscript collection as archive funds (F).

- 1) The main collection (F 65, is not reflected in place index) - marks Fo (photographs) and Neg. (negatives).
- 2) Collection of daguerreotypes - F 169
- 3) Slide collection supporting the curriculum of Estonian schools - F 166
- 4) Herbert Normann's photograph collection - F 78, Fo Norm; F 78,Neg.Norm
- 5) Edmund Russow's stereophotograph collection - F 66, Fo Russow
- 6) William Henry Fox Talbot's photograph collection - F 42
- 7) Photographic Collection *Tartu State University 1970* - F 68, Fo TRÜ1970; F 68, Neg. TRÜ1970
- 8) Photographic Collection *Tartu State University Library's New Building* - F 104
- 9) Ottocar v. Ungern-Sternberg's photograph collection - F 57

Amount: December 31, 2006 – 42,483 processed photographs, including the special collections:

F 169 -5 units (1840, 1850s)

F 166 - 113 units or 2054 glass slides (1920s - 1930s)

F 78 – 3,000 units (1821, 1879-1960)

F 66 – 1,011 units (1895-1899)

F 42 - 38 units (1840s -1866, appendices 1934-1941)

F 68 - 162 units (1970)

F 104 – 1,164 units (1975-1982)

F 57 - 334 units (1871-1880)

Time of foundation: 1965

The beginning and the end: 1840s - up to the present time

The aim and the main emphasis: To make available the history of the University of Tartu, the collection of photographs depicting the history of Estonian science and culture.

Brief description: The collection contains original photographs, copies (photographs, publications, engravings), negatives and slides. The main themes are the history of Estonian science and culture (portraits and group photographs of university academic staff and students, interior, photographs of research and teaching of students, important events in the university history, the life of the library and librarians, scientific and cultural - portraits of distinguished people, their life and activities, landscapes, different group photographs, etc.

In addition to the main collection there are 8 special collections. An independent collection contains 5 predecessors of paper photographs - daguerreotypes.

Among the special collections, the most valuable is W. H. F. Talbot's collection of early photographs, which includes 10 original photographs made by Talbot and 11 photographic engravings made by the method worked out by Talbot depicting the middle of the 19th century.

The UT professor of botany E. Russow has also created a rare collection of stereophotographs, which mainly contains culturally and historically important photographs of Tartu, Käsnu and the neighbouring areas. The Russian seafarer Ottocar v. Ungern-Sternberg has given two albums with pictures of his voyages to different parts of the world and with photographs of different ethnic groups. The UT professor of medicine H. Normann has collected photographs of scientific and cultural importance with the main theme of the UT history (it includes numerous portraits of the academic staff), Estonian physicians and cultural views of Tartu, other places in Estonia and also abroad. There are many valuable pictures - documents from Tartu and other Estonian cemeteries in the years 1944-1960. F 104 *Tartu State University Library's New Building, 1975-1982*" photographs, negatives and slides reflect the process of constructing the new library building until its completion and the transfer of books to the new building.

The system of description of the collection:

- 1) Inventory (inventory books - the main collection (F 65); archive lists - special collections).
- 2) Catalogues (card catalogues, the electronic catalogue ESTER). Since January 1, 2008, the card catalogues are no longer enlarged; all the new acquisitions are catalogued in ESTER only.
- 3) ESTER- based online data base of portraits (includes also graphic art, paintings, printed pictures). Address: <http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/portreed/>

The principles of borrowing and using of the materials: Open access for use in the reading room of manuscripts and rare books (open Monday-Friday, 10-6). It is possible to order copies, the main form is a digital copy thanks to the development of technical equipment.

Fully digitized are Prof. E. Russow's rare stereophotographs, daguerreotypes, and ten rare early paper photographs from W. H. F. Talbot's collection. The aim is to provide online access first to portraits, which are most frequently used, and subsequently to views.

Storage conditions and the state of the exhibits: The area of the manuscripts and rare books repository is 300 m², 1/6 is used for the photographic collection.

The general state of the collection is satisfactory. To preserve the originals, most of the old envelopes, which damaged the photographs, have been replaced by new ones in 2006-2007. To preserve the information and to provide better access to it, photographs are continually digitized.

Exchange collection: missing

Lingid/links: www.utlib.ee

<http://www.utlib.ee/ee/index.php?db&sisu=kollektsioonid>

<http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=db&sisu=kho#Fotokogu>

Kirjandus/references:

Lembinen, S. (1998). Tartu Ülikooli Raamatukogu fotokogu // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1997. Tartu. Lk 178-181. (kättesaadav ka www.utlib.ee)

Lembinen, S., Tankler, H. (1996). Portraits of Tartu University lecturers (the 19th and the early 20th centuries) // XVIII Baltijas Zinatnu Vestures Konferences tezes = Thesis historiae scientiarum Baltica, 1. Riga. (sisaldab kogus puuduvate TÕ õppejõudude portreede nimestikku 1802-1918). Lk 53-54

Ilomets, T. (1989). Unikaalne leid Tartu Ülikoolis päevapildi juubeli aastal // Edasi, 17. detsember
 Käsper, H. (1969). Edmund Russow - teadusliku fotograafia rajajaid Eestis // Eesti Loodus, 11. Lk
 674-676

Tooming, P. (1989). The stereo-photographs of Edmund Russow // History of Photography ,
 vol.13, N. 3. P. 253-256

Ilomets, T. (1969). W. H. F. Talbot` s original examples of his discoveries in photography and
 photo-engraving in the Scientific Library of Tartu State University // TRÜ Toimetised. 248. P. 153-
 163

Tooming, P. (1985). Original Talbot photographs in Estonia // History of Photography, Vol. 9, N.
 2. P. 162-167.

Lillak, Ü. (2003). Maailma esimeste paberfotode saatuses // Sirp, 13. juuni

Rand, M., Lembinen, S. (2002). Ajalooliste ja erikogude digitaalandmebaaside loomisest Tartu
 Ülikooli Raamatukogus // Trükiväljaandest digitaalseni: Tartu Ülikooli Raamatukogu 200.
 Ettekanded [rahvusvahelisel konverentsil] 13.-14. 10. Tartu. Lk 120-128

William Henry Fox Talbot. Puuviljamüüjad. Originaalfoto, soolapaber.

1845. (F 42, s.3, TÕ raamatukogu)

William Henry Fox Talbot . Fruit sellers. The original photo, salt paper (F 42, s.3, UT Library)

TÜ RAAMATUKOGU AJALOOLINE KAARDIKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Raamatukogu

Akronüüm: fond XIIIaa

Aadress, kontakt: W. Struve 1, Tartu 50091

tel. 7375 702, fax 7375 701

Kogus: 12974 (31.12.2006)

Asutamisaeg: 1805

Piirdateumid: alates 1480

Eesmärk ja põhiohk: teadus- ja õppetöö. Eesti-, Liivi- ja Kuramaa ning Venemaa kaardid.

Sisaldab olulist osa trükis ilmunud kaartidest Eesti kohta.

Hoiustamise ajalugu: Hannoverist osteti 1805. a Tartu ülikooli raamatukogule Saksa riigimehe ja õpetlase D. H. L. v. Ompteda (1746-1803) kaardikogu, milles oli 2103 üksiklehte ja 47 konvoluuti ning atlas. 1820. a seisuga oli kogus 4056 maakaarti. Edaspidi täienes kogu ostude ja kingitustega, kuid üsna loiult. Peamiselt hangiti juurde Venemaa ja Baltikumi kaarte ning maailmaatlaseid. 1880. a omandas raamatukogu kingitusena kogu vanima Francesco Berlinghieri atlase "Geographica" (Firenze 1480).

Kaardikogu sisemise liigenduse aluseks sai Ompteda loodud süsteem oma 33 alaliigiga (maailmajaod, maad-riigid jne), ulatuslikuma tekstiosaga atlased paigutati raamatufondi geograafiaosakonda. Seda paigutussüsteemi järgiti 1920. aastani, millest alates sisulist jaotust enam ei tehtud.

Kaardikogu hakkas jõudsalt kasvama pärast Eesti iseseisvumist 1918. a, kui mitmed baltisaksa mõisaraamatukogud anti ülikooli raamatukogu valdusesse (näit. ligi 200 kaarti Liphartidelt 1919. a). Eestikeelse tekstiga kaarte hakati nüüd paigutama 1920. aastatel moodustatud eestikeelse kirjanduse kogusse, Baltimaid kajastavaid võõrkeelseid kaarte aga Estica kogusse. 1921. a loovutas EV Riigiraamatukogu 55 geograafilist kaarti. 1922-29 omandas raamatukogu 876 kaarti, neist 529 osteti, 286 annetati ja 61 hangiti vahetuse teel.

Nõukogude ajal komplekteeriti peamiselt venekeelseid ebatäpseid rahvalikke kaarte, mis paigutati nõukogude kirjanduse kogusse. Seoses kaartide salastamisega kandis kaardikogu suuri kaotusi. Kõik vähegi täpsemad ja eriti eesti trükikaardid 1920-1930. aastatest võeti erihoiule või hävitati (laastamistöole vaatamata on kogus säilinud isegi EV ajast salastatud sõjalise tähtsusega kaarte Võru- ja Petserimaa kohta), osa anti ülikooli geograafia kateedrisse ja Ajalooarhiivi (1200 eks.). Erifondi koondati 1950. aastail kõik tsaariaja lõpukümnendele, EV ajal, Saksa okupatsiooni ajal ja isegi Nõukogude ajal ilmunud täpsemad kaardid. Erifondi koondatud kaarte aga fondi avanemisel enam polnud, ka inventariraamat on seni leidmata. Palju kaarte (sadu) saabus TÜ geograafia kateedril. 1963. a kõrvaldati erifondist geograafia kateedri ülialajasse hoidlasse 240 kaarti (katastri-, vene 1-, 2-, ja 3-verstalisel, topograafilised ja merekaardid 1897-1960). Täna on igast kaardist järel 1 eksemplar. Väikesemõõtkavalised kaardid-atlased aga paigutati keelte järgi erinevatesse kogudesse. Kogusse lisati vaid vanemaid, 1945. a-ni ilmunud kaarte.

Alates septembrist 1990 taastati tsaariaegne tava: kõik saanud maakaardid paigutatakse taas kaardikokku. 1994. a ulatus vanemate kaartide üldarv üle 5000. 1995. a alustati raamatukogust kõrvaldatud geograafiliste kaartide otsimist (EAA-s avastati üle 1200 kaardilehe) ja

tagasinõudmist (EAA-st tulutult, TÜ geograafia instituudilt saadi 54 Eesti kaarti).

Keerulise ajaloo tõttu on kaarte praegu erinevates kogudes: eestikeelse kirjanduse kogu, Eesti trükise arhiivkogu, võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. aastani), võõrkeelse raamatu kogu (ilmunud 1917. aastast), Estica kogu. Rariteetsed kaardid on antud hoiule käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonda.

Lühikirjeldus: Tartu Ülikooli Raamatukogu geograafiliste kaartide kogu on rikkalik ja väärtuslik. Vanade kaartide poolest TÜR-il Eestis võistlejat pole.

2007. a seisuga oli vanas kaardikogus umbes 5000 kaarti, neist 52 lehte ka digiteeritult.

Kaardikogu vanim väljaanne on inkunaabel – Francesco Berlinghieri atlas „*Geographica*” (Firenze, 1480). Esindatud on kuulsate 16. sajandi flaami kartograafide atlased nagu Abraham Orteliusi kaks atlast „*Theatrum orbis terrarum*” (1570 ja 1573), Gerard de Jode „*Speculum orbis terrarum*” (1578) ja Gerard Mercatori „*Atlas sive cosmographicae meditationes*” (3. tr. 1606).

Lääne-Euroopa 17. ja eriti 18. sajandi kartograafide maa- ja merekaartide poolest on TÜ raamatukogu küllaltki rikas. Neile lisanduvad veel Vene TA välja antud kaardid ning atlased alates 1745. aastast. 18. sajandi lõpust leidub juba ka kohalike kartograafide töid.

Ca 300st vanast atlasest on enamik saksakeelsed ja pärinevad 19. sajandist.

Käsikirjalisi kaarte on vähe, sh umbes 60 Liivimaa mõisate ja pastoraatide kaarti peamiselt 19. sajandist (esimesed 1760 ja 1779).

Tänapäeval saab kogu lisaks Eesti trükise 2 suudekssemplarile täiendust ka annetustest ja vahetusest. Uude kaardikokku kuulub ka palju erinevatel kandjatel kaarte (CD-d, raamatukogu võrgus olev Eesti kaardiarhiiv). Lisaks kõikidele erinevates üldkogudes paiknevatele kaartidele leidub palju kaarte ka Metobsi kogus. Kaardikogu juurde kuuluvad (osalt) kirjeldamata aerofotod, mis on Maa-ametis säilitatavate eksemplaride dubletid.

Lisaks ostetakse võimaluste piires uusi maailmaatlaseid ja huvipakkuvaid kaarte Eesti- ja naabermaade kohta.

Info kaardikogu kohta kajastub e-kataloogis ESTER, kuni 1999. aastani aga tähestikulistes ja süstemaatilistes kaart- ja sedelkataloogides.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: laenutatakse teatmekirjanduse lugemissaali; koopiasteenused (digiteerimine). Kogu kasutamise kord on kehtestatud järgmiste dokumentidega: 1) Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutamise eeskiri (www.utlib.ee); 2) Vanatrükiste, käsikirjade ja erikogudes säilitatavate materjalide kopeerimise eeskiri. Kinnitatud TÜR direktori korraldusega 11.01.2008.

Vahetuskogu: dublettekssemplarid Eesti kohta käivatest kaartidest, mida on üle kolme.

Hoiutingimused: kogu põhiosa asub üldhoidlas 11800 m², selles paikneb ka vana kaardikogu mitmes erinevas paigas: Estica kaardid vastava fondi juures, rullis seinakaardid ja mapid-atlased liikuvatel riulitel, raamatufondi inventeeritud kaardid eesti- ja võõrkeelse fondi hulgas, rariteetsed kaardid on koondatud haruldaste raamatute hoidlasse. Pärast 1992. a saabunud ja enamik Eesti kaarte asuvad eraldi ruumis (ca 25 m²).

Enamik kaarte (sh vanad) on heas seisukorras. Arvukamalt kahjustatud paberiga kaarte on ilmunud 1850-1870. Samuti on kahjustatud paberiga kaarte pärit 20. sajandi esikümnest ning ajavahemikust 1920-1950.

HISTORICAL COLLECTION OF MAPS OF THE UT LIBRARY

Structural unit: University of Tartu Library

Acronym: fund XIII aa.

Address, contact: 1, W. Struve Street, 50091 Tartu

telephone 7375 702, fax 7375 701

Amount: 12974 (31.12.2006)

Time of foundation: 1805

The beginning and the end: 1480-

The aim and the main emphasis: research and teaching of students. The maps of Estonia, Livonia, Curland and Russia. The collection contains a major part of the printed maps of Estonia.

Brief description: The UT Library's collection of geographical maps is rich and valuable. There is no competitor in this field in Estonia.

As of 2005, in the old map collection there were about 5, 000 maps (52 also digitalized).

The oldest publication is incunabula– Francesco Berlingier's atlas „*Geographica*”, Firenze, 1480. The atlases of the famous Flemish 16th century cartographers like Abraham Ortelius are represented - there are two atlases „*Theatrum orbis terrarum*” (1570 and 1573), Gerard de Jode „*Speculum orbis terrarum*” (1578) and Gerard Mercator „*Atlas sive cosmographicae meditationes*” (3. issue, 1606).

The UT Library is quite rich in the 17th century and especially the 18th century land maps and marine charts of Western Europe. In addition, there are the atlases and maps published by the Academy of Sciences of Russia since 1745. From the 18th century there are already the maps of local cartographers. Most of the 300 atlases are in German and date back to the 19th century. In the collection there are few manuscript maps (the first 1760, 1779): about 60 maps of Livonian manorial estates and pastorates from the 19th century.

At present the collection gets, in addition the two obligatory copies of Estonian printed matter, maps from donators and as a result of exchange. In the new map collection there are maps on different information carriers (CDs, the Estonian map archives in the library network). In addition to all the maps in different general collections there are also many maps in the Metob collection. To the map collection also (partially) undescribed aerophotos are added, these are duplicates of the maps kept in the Land Board.

The library buys new world atlases and interesting maps about Estonia and the neighbouring countries.

The information about the map collection is in the e-catalogue ESTER, until 1999 in the alphabetic and systematic card catalogues.

The principles of borrowing and using of the materials: the use in the hall of reference literature; materials are borrowed for using in reading halls and at home (since 1945), copying services (digitalization). The rules for the use of the collection are provided in the following documents: 1) The Rules of the Use of the UT Library (See: www.utlib.ee); 2) The Rules of Copying Old Publications, Manuscripts and Materials in Special Collections. Approved by the UT Library Director's order from 11.01.2008.

Exchange collection: duplicate copies of maps describing Estonia, more than three in number.

Storage conditions and the state of the exhibits: the major part of the collection is in the general storage – 11, 800 m² where the card collection is in many places: Estica maps with Estica fund, rolled wall maps and maps-atlases on the mobile shelves, the book fund maps with the funds in the Estonian and foreign languages, rare maps are in the storage of rare books. The maps entering the collection after 1992 and most of the Estonian maps are in a separate room (about 25 m²). Most of the maps (including old) are in a good condition. Many damaged maps have been published in 1850-1870. Also, maps with damaged paper belong to the first ten years of the 20th century and the period 1920-1950.

Lingid/Links: www.utlib.ee

Kirjandus/references:

Jaanson, E. (1996). Ühe kaardikogu käekäigust // Raamatukogu. 1, 5. Lk 14-18.

Jaanson, E. (1994). Eesti ja Läti vanemad kaardid Tartu ülikooli raamatukogus // Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat 28. Lk 189-194.

TARTU ÜLIKOOLI FILMIKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikool

Akronüüm: DA

Aadress, kontakt: W. Struve 1, Tartu 50091

Kogus: ca 500 ühikut (ca 2400 koos vanade filmidega).

sh optilised digitaalkandjad (DVD) á 2 tk (kasutuskoogu + arhiivkoogu): kokku 577 nimetust a 2 tk; originaalsalvestistega magnetkandjad a 1 tk.(arhiivkoogu): Kokku 160 nimetust a 1 tk.; originaalsed filmialusel kandjad a 1 tk. (arhiivkoogu): 1888 nimetust, 2522 karbis.

Asutamisaeg: 2004

Piirdatumid: 1932 –

Eesmärk ja põhirõhk: luua avalikus kasutuses olev Tartu ülikooli ajaloo ja Eesti kultuurilooga laiemalt seotud digitaalsete audiovisuaalsete teavikute kogu, mis sisaldab nii kasutuskoopiaid vanadest ülikoolis produtseeritud ajaloolise ja kultuuriloolise väärtusega filmidest ja helisalvestistest kui ka kaasaegset, jooksvalt produtseeritud materjali, sh loengute, konverentside ja pidulike ürituste salvestusi, ülikooli erinevate struktuuriüksuste poolt loodud videofilme, helisalvestisi jt üld- ja erihuvi pakkuvaid materjale nii heli- kui videokandjatel. Kogu sihtrühmana nähakse tudengeid, kes soovivad osa saada juba toimunud loengutest, samuti kõiki, kes on huvitatud Tartu ülikooli ja Eesti ajaloost ja kultuurist laiemalt, sealhulgas eesti teadusajaloost.

Hoiustamise ajalugu: 2004. a võeti TÜ Raamatukogus vastu põhimõtteline otsus alustada Tartu ülikooliga seotud originaalsete heli- ja videosalvestiste kogumist ja säilitamist. Seoses erinevate struktuuriüksuste liitmise-lahutamise ja ümberstruktureerimisega oli tekkinud olukord, kus ülikooli vanal filmikogul otsene vastutaja puudus.

TÜ filmikogu koosneb järgnevatest allikatest saadud audio-visuaalteavikutest:

(1) TÜ Kino- ja Fotolaboratooriumi poolt kogutud ja säilitatud mõned vanemad eesti kultuuriväärtuslikud filmid Eesti Vabariigi ajast,

(2) TÜ Kino- ja Fotolaboratooriumis valmistatud kultuuriväärtuslikud õppefilmid.

1950. aastatest alates on TÜ kino- ja fotolaboratoorium (praeguse nimetusega TÜ IT osakonna multimeedia talitus) salvestanud ja monteerinud omaloodud õppefilme. Need käsitlevad peamiselt Tartu ülikooli õppetöoga seotud tegevusi, näiteks filoloogide, botaanikute jt ekspeditsioone Eestis ja N. Liidu territooriumil, teadustegevuse propageerimiseks mõeldud populaarteaduslikke filme, üliõpilastele ja õppejõududele tööks vajalikke illustratiivses vormis teadusalaseid filme. 2004. a otsustati TÜ Raamatukogu ja TÜ IT osakonna multimeedia teenistuse koostööna alustada selle kogu digiteerimist. Lisaks vanadele filmidele on TÜ alates 1988. aastast salvestanud dokumentaalset filmimaterjali ka videokassettidele. Kultuuriväärtuslikud filmid antakse järk-järgult üle Filmiarhiivile, kes tegeleb nende edaspidise säilitamise ja hooldusega. Tartu Ülikool saab igast üleantud filmist digitaalse kasutuskoopia (DVD). Mõlemate allkogude säilitajaks ja digiteerijaks on Eesti Filmiarhiiv, kasutuskoogu paikneb TÜ Raamatukogus.

(3) TÜ Kino- ja Fotolaboratooriumis säilitatud nn üleliidulise levikuga venekeelseid õppefilme säilitab ja digiteerib (valikuliselt) TÜ.

Kokku 2522 (1888 nimetust) filmilinti.

(4) Irmgard ja Bengt von zur Mühlenni poolt 1999. a TÜ-le annetatud dokumentaalne

videomaterjal, mis sisaldab Eestis 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate alguses üles võetud ja Saksamaal stuudios Chronos Film produtseeritud filmimaterjali Eesti lähiajaloost jne (219 säilikut);

(5) Nn Paul Vesiku kogu – TÜ IT osakonna multimeedia talituse poolt 1980. aastate lõpust alates salvestatud videomaterjal. Selles kogus on materjali 1990. aastate Tartu kultuurielust – kõikidest üritustest, kus P. Vesik ise või mõni tema kolleeg IT osakonnast kaameraga kohal oli (kontserdid, samuti ülikooliga otsesemalt või kaudsemalt seotud muusikaüritused, draamafestivalid, 1988. a Eesti Muinsuskaitse Päevad, Dalai laama külaskäik Tartusse ja Juri Lotmani teadaolevalt viimase intervjuuga ülesvõte). Peale digiteerimist kasutatav TÜ Raamatukogus (seni digikoopiana kasutatavad 19 aü).

(6) TÜ IT osakonna multimeedia talituse poolt 2004. aastast digitaalselt salvestatud ülikooli ajaloo seotud videomaterjal, produtseeritakse pidevalt. Seda säilitatakse nii multimeediaserveris (<http://video.ut.ee>) kui ka DVD-de peal.

Kuna IT osakond tegeleb peamiselt salvestamisega ja vaid osaliselt säilitamisega, siis valmistatakse IT osakonnas nende salvestiste parema kättesaadavuse ja kasutatavuse huvides igast DVD-st ja CD-st kolm eksemplari, neist üks jääb IT osakonda ja kaks saadetakse raamatukokku – üks arhiivfondi säilitamiseks, teine kasutuskogusse igapäevaseks kasutamiseks.

(7) TÜ IT osakonna multimeedia talituse poolt jooksvalt salvestatud helisalvestised ja TÜ IT osakonna multimeedia talituse poolt salvestatud vanemad helisalvestised, mille originaalkandjaks on helilint ja -kassett. Peale digiteerimist on kasutatav TÜ Raamatukogus. 1960. aastatest alates on salvestatud ülikoolis toimunud pidulikke üritusi ja aulas peetud loenguid helilintidele ja helikassettidele. Kuna magnetkandjad on pikemas perspektiivis küllaltki suure hävimisohuga, siis otsustati luua IT osakonnas kõikidest magnetkandjatel olevatest audio-videomaterjalidest digitaalsed kasutuskopiad ja hoiustada need koos originaalkandjatega TÜ Raamatukogus.

(8) Muud allikad (annetused, lepingulised hanked jne).

Uus raamatukokku koondatud kogu sai nimeks Tartu Ülikooli (TÜ) filmikogu. Kogu hakkab pidevalt täienema TÜ IT osakonna multimeedia talituse poolt salvestatava materjaliga ja võimaluse korral muudest allikatest pärit heli- ja videosalvestistega. TÜR filmikogu peaks tulevikus koondama ka ülikooli erinevates teaduskondades, osakondades ja asutustes tekkinud audio-videomaterjali

Kogude lühikirjeldus: Tartu ülikooli ajaloo ja Eesti kultuurilooga laiemalt seotud digitaalsete audiovisuaalsete teavikute kogu koondab eelkõige TÜ infotehnoloogia osakonna multimeedia talituse poolt salvestatud ülikooli ajaloo seotud videomaterjali (originaalsed videosalvestised ning digitaalsed koopiad); TÜ kino- ja fotolaboratooriumi salvestanud ja monteerinud omaloodud õppefilme, I. ja B. von zur Mühlени poolt TÜ-le annetatud Eesti lähiajalugu tutvustav dokumentaalne videomaterjali jms.

TÜ filmikogu koosneb kasutuskogust ja arhiivkogust. Eestiga seotud kultuuriväärtusliku filmilindi säilitajaks on Eesti Filmiarhiiv, kasutuskopiad valmistatakse Eesti Filmiarhiivi poolt TÜ filmikogule DVD kujul.

Ülikooli helisalvestuste kogu koosneb peamiselt salvestatud kõnest, jooksvate sündmuste

helisalvestistest (peamiselt aula üritused ja ülikooli nõukogu saalis toimuvad diskussioonid), samuti vanade helikassettide ja helilintide digiteerimine audio-CD-de kujul. Kogu kirjeldatakse raamatukogude elektroonilises kataloogis ESTER, TÜ kino- ja fotolaboratooriumis arvel olnud ja Eesti Filmiarhiivile üle antavate filmide inventarimis on kättesaadav: http://utlib.ee/~andres_d/filmikogu/TY-vanad-filmid.xls).

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: kohalkasutus TÜ raamatukogus, hetkel osaline, tulevikus täielik *on-line*. Kogu kasutamise kord on kehtestatud Tartu Ülikooli Raamatukogu kasutamise eeskirjaga (www.utlib.ee).

Vahetuskogu: puudub.

Hoiutingimused: Tartu Ülikooli Raamatukogu (muusika ja keeleõppe keskuses, arhiivkogu hoidlas), W. Struve 1, Tartu 50091. Vanad filmid: anatoomikumis 1198 karpi, keemiahoones 1324 karpi, osaliselt asuvad juba Eesti Filmiarhiivi hoidlas. Väga hea digitaalkandjatel, hea magnetkandjatel, heast väga halvani vanadel filmidel. Tulevikus säilitatakse arhiivi serveris.

THE FILM COLLECTION OF THE UNIVERSITY OF TARTU

Structural unit: UT Library (Centre for Music and Language Learning, the archive storage), Multimedia service of the UT Department of Info technology.

Acronym: DA

Address and contacts: 1, W. Struve Street, 50091 Tartu.

Amount: about 500 units (together with old films about 2, 400), including optical digital carriers in 2 pieces (the collection for use + the archive collection): in total 577 titles in 2 pieces; magnetic carriers with original recordings in 1 piece (archive collection): in total 160 titles in 1 piece; original film-based carriers in 1 piece (archive collection): 1,888 titles in 2, 522 boxes.

Time of foundation: 2004

The beginning and the end: 1932 –

The aim and the main emphasis: to create the collection of digital audiovisual information carriers connected with the history of the University of Tartu and Estonian culture which contains both the copies for use of old historical and culturally valuable films and sound recordings made at the university and the currently produced material, including recordings of lectures, conferences, festive events, video films made by different structural units of the university, sound recordings and other materials of general and specific interest on sound and video carriers. The target group of users is constituted by students who wish to listen to the lecturers, also all the people who are interested in the history of the university of Tartu and Estonian culture, including Estonian science history.

Brief description: The digital audiovisual information units connected with the history of the University of Tartu and Estonian culture contain primarily the video materials connected with the university history recorded by the multimedia service of the UT Department of Info technology (original video recordings and digital copies); study films made by the UT Laboratory of Films and Photos (recorded and montaged) the documentary video material about Estonia's recent history donated to the university by I. and B. von zur Mühlen.

The UT Film Collection consists of the collection for use and the archive collection. The preserver of the culturally valuable film connected with Estonia is the Estonian Film Archives, the copies for use are made to the UT Film Collection by the Estonian Film Archives in the form of DVDs. The UT sound recordings collection consists mainly of recorded speech, the sound tracks of current events (mainly the events in the UT assembly hall and the discussions in the UT Council hall), also audio-CDs with the digitalized old cassettes and tapes.

The system of description of the collection: the electronic catalogue of libraries ESTER, the inventory list of films of the UT Laboratory of Films and Photos and the films transferred to the Estonian Film Archives is accessible: http://utlib.ee/~andres_d/filmikogu/TY-vanad-filmid.xls). Manuscripts, photos and other materials connected with the collection: photo materials and film reviews in German about the documentary films of the Chronos Film.

The principles of borrowing and using of the materials: use on spot at the UT Library, at the moment partially, in the future full on-line access is provided. The rules of the procedure of the use of the collection are provided with the Regulation of the Use of the UT Library (www.utlib.ee).

Exchange collection: missing.

Storage conditions and the state of the exhibits: UT Library (Centre for Music and Language Learning, the archive storage). Old films: in the Anatomical Theatre 1, 198 boxes, in the chemistry building 1, 324 boxes partially in the archives of the Estonian Film Archives.

The state of the collections: very good on digital carriers, good on magnetic carriers, from good to worse in old films. In future the archive will be preserved in the server.

Lingid/links: http://utlib.ee/~andres_d/filmikogu/

Kirjandus/references: Didrik, A., Pai, K. (2007). Tartu Ülikooli filmikogu. // TÜR aastaraamat 2004-2005. Lk 176-184.

Filmikogu hoidla – vanemad filmid (TÜ raamatukogu)
The storage of the film collection, older films (UT Library)

Filmikogu hoidla – uuemad filmid (TÜ raamatukogu)
The storage of the film collection, newer films (UT Library)

*ÕPETATUD EESTI SELTSI RAAMATUKOGU

Struktuuriüksus: Õpetatud Eesti Selts

Aadress ja kontakt: deponeeritud TÕ raamatukokku Struve 1, Tartu

Kogus: 21000 köidet

Asutamisaeg: 1838

Piirdatumid: 1533-1949

Eesmärk ja põhirõhk: teadus- ja õppetöö

Hoiustamise ajalugu: Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu hakkas kujunema seltsi asutamisaastal 1838. Seltsi 50. aastapäeval 1888. a koosnes raamatukogu 8398 köitest, 1897. a ületas raamatukogu 10000 köite piiri. 19. sajandil asus raamatukogu Õpetatud Eesti Seltsi ruumides nn vanas ülikooli hoones Rüütli tänava ja Suurturu nurgal, Eesti Vabariigi aastatel aga TÕ Vanemuise tänava õppehoones. Kui 1950. a Õpetatud Eesti Selts suleti, siis jagati raamatukogu kahe asutuse vahel – Kirjandusmuuseumile jäi eestikeelne raamat ja võõrkeelne *Estica*, Teaduste Akadeemiale jäi kõik ülejäänud ning need raamatud viidi Tallinnasse, kus nad asusid Teaduste Akadeemia Raamatukogus kuni 1990. aastani, mil TA Raamatukogu andis raamatud tagasi Õpetatud Eesti Seltsile. Seejärel asus raamatukogu Toomel TÕ Ajaloomuuseumi ruumes. Kuna TÕ Ajaloomuuseumis oli peaaegu võimatu tagada raamatukogu kasutamist, siis kirjutati 1995. a oktoobris Õpetatud Eesti Seltsi ja Tartu Ülikooli Raamatukogu vahel alla lepingule, millega Õpetatud Eesti Selts deponeeris raamatukogu Tartu Ülikooli Raamatukokku, et tagada raamatukogu kasutamine kõigile soovijatele.

Sisu lühikirjeldus: TÕ Raamatukogus asuva osa suurus on üle 21000 köite (Eesti Kirjandusmuuseumis üle 9200 köite). Raamatud ja perioodilised väljaanded on kirjeldatud kirje reeglite kohaselt alfabeetilises kataloogis (autor, pealkiri, ilmumiskoht ja ilmumisaasta, lehekülgede arv). Raamatukogus on ka selliseid raamatuid ja perioodilisi väljaandeid, mis Tartu Ülikooli Raamatukogus puuduvad, nii mõnigi kaart/plaan on ainuekssemplar. Kõige vanem raamat pärineb aastast 1533. Kahjuks on raamatukogu kasutatav vaid kaartkataloogi kasutades, sest raamatud pole kantud elektroonilisse kataloogi. Inventariraamatutesse on kantud 6352 köidet raamatuid, 14853 perioodikaköidet (1217 erinevat nimetust) ja 294 nimetust kaarte ja plaane. Kogu juurde kuulub lugejate kasutuses olev alfabeetiline kataloog – eraldi eesti-, võõr- ja venekeelne raamat, eesti-, võõr- ja venekeelne perioodika ning kaardid ja plaanid, perioodika kohakataloog, 4 inventariraamatut.

Kasutamise tingimused: Raamatukogu on võimalik kasutada kõigil TÕ Raamatukogu lugejatel, kusjuures Õpetatud Eesti Seltsi liikmetele on võimalus raamatuid ka koju laenutada.

Vahetuskogu: puudub.

Hoiutingimused: Asub deponeerituna Tartu Ülikooli Raamatukogus aastast 1996. Raamatute seisund on üsna hea. Enne deponeerimist TÕ Raamatukokku läbisid raamatud puhastuse TÕ Raamatukogu hügieenisektoris, samuti võrreldi raamatukogu kataloogi inventariraamatutega. Kuna tegemist on vanade raamatutega alates 16. sajandist, siis on ka lagunened köiteid.

*THE LIBRARY OF THE ESTONIAN LEARNED SOCIETY

Structural unit: The Estonian Learned Society.

Address: deposited in the UT Library at 1, Struve Street, Tartu

The size of the collection: 21, 000 volumes

The time of foundation: 1838

The beginning and the end: 1533-1949

The aim and the main emphasis: research and teaching of students

Brief description of the content: At present the part in the university library contains 21, 000 volumes (9, 200 volumes in the Estonian Literary Museum). The books and periodical publications have been described according to all the rules in the alphabetic catalogue (author, title, place and year of publication, number of pages). Unfortunately the library can be used with the help of the card catalogue because the books have not yet been entered into the electronic catalogue. In the inventory books there are 6, 352 volumes of books, 14, 853 volumes of periodicals (1, 217 different titles) and 294 titles of maps and plans. There is an alphabetical catalogue for readers – separately for books in Estonian, Russian and foreign languages, periodicals in Estonian, Russian and foreign languages, maps and plans. There is a placement catalogue for periodicals and 4 inventory books.

In the society's library there are also such books and periodicals which are not represented in the university library, some maps and plans are in single copies. The oldest book is from the year 1533.

Conditions of the use: It is possible to use the society's library by the readers of the university library while the members of the Estonian Learned Society can take books home.

Conditions of preservation: The society's library is in the university library from the year 1996. The state of books is good. Before being deposited to the university library the society's books were cleaned in the university library's department of hygiene. Also, the society's catalogue was compared with the inventory books. As we have ancient books from the 16th century, there are also broken volumes.

Exchange collection: missing

Lingid/Links: -

Kirjandus/references:

Taal, K. (2004). Õpetatud Eesti Seltsi kujunemislugu ja saatus. // Paar sammukest. XXI. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. Tartu. Pp 75-88.

TARTU ÜLIKOOLI ARHEOLOOGIAKOGUD JA -ARHIIV

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskond, ajaloo ja arheoloogia instituut

Akronüüm: TÜ (AK)

Address ja kontakt: Lossi 3, Tartu 51 005, telefon 7 375 653; 7 375 659; heiki.valk@ut.ee

Kogus: u 200 000 säilikut (1455 peanumbrit)

Asutamisaeg: 1991

Piirdaatumid: kiviajast 18. sajandini

Eesmärk ja põhirõhk: teadus- ja õppetöö, TÜ arheoloogide töö tulemuste säilitamine

Hoiustamise ajalugu: Sobivad tingimused teaduslike arheoloogiliste kogude tekkimiseks kujunesid seoses teaduslike seltside asutamisega Balti provintssides 19. saj I poolel. 1838 Tartus loodud Õpetatud Eesti Selts (ÕES) asutas peagi oma muuseumi ja arhiivi. Muuseumikogude aluseks said E. P. Körberi kogud. ÕES-i kogudesse jõudsid ka A. W. Hupeli kollektiooni jäänused. Seltsi asutajad Fr. R. Kreutzwald, anatoomiaproffessor A. F. v. Hueck, kirikuõpetaja J. S. Boubrig jt kaevasid mitmetel kalmetel, kust saadud leiud andsid lisa ÕES-i arheoloogiakogule. 1859 koosnes ÕES-i muinasesemete ja käsikirjade kollektioon juba 7658 säilikust, neist pooled teaduslikud tööd ja käsikirjad.

Kuna ÕES-i muististekogu ülalpidamine üksnes nappide liikmemaksude varal ei olnud kindlustatud, asutas üldajaloo prof Fr. Kruse oma ekspeditsioonidel Baltikumis kogutu põhjal 1843. a ülikooli juurde Isamaaliste Muististe Keskmuseumi (*Central-Museum vaterländischer Alterthümer*). Pärast Kruse lahkumist ülikoolist 1853. a selle väike kogu enam ei täienenud. 1860. a liideti ÕES-i ja ülikooli arheoloogilised kogud (viimases oli 2533 eset) ühiseks Isamaaliseks Muuseumiks (*Das vaterländische Museum zu Dorpat*), kusjuures mõlemad asutused jäid oma kogude valdajaiks. 1860. aastatest alates hakkas Seltsi kogu kiiresti kasvama. Eriti palju uusi esemeid saadi juurde 1870. aastatel, kui muinsushuviline krahv C. G. v. Sievers kaevas peamiselt Põhja-Lätis. Selleks ajaks oli ÕESi muuseum suurim ja korrastatuim arheoloogiakollektsioon Baltimail. Teine kogude kiirema kasvamise periood oli vahetult enne 1896. aastal Riias toimunud X ülevenemaalist arheoloogiakongressi, mil kaevati hulgaliselt muistiseid, et saada esemeid kongressi ajal korraldatud näituse jaoks. Seltsi kollektioon täienes kuni Esimese maailmasõjani. 1921. a moodustati TÜ arheoloogia õppetooli juurde Arheoloogia Kabinet ja Arheoloogia Muuseum varasema Ülikooli Isamaalise Keskmuseumi kogude baasil, lisaks broneeriti siia ÕES-i arheoloogilised kogud (seltsile jäi alles üksnes mündikogu).

Kuni 1921. aastani oli uude muuseumi kogutud 9983 eset. Arheoloogia Muuseumi kogudesse deponeeriti 1920. aastate esimesel poolel ka Eesti Rahva Muuseumi (mis nüüd täielikult spetsialiseerus etnograafilise ja kultuuriloolise ainese kogumisele), 1919. a asutatud Tallinna Eesti Muuseumi (end. ERM-i Tallinna osakond) ja osalt Kuressaare Muuseumi arheoloogilised kollektioonid. Kuressaares Saaremaa Uurimise Seltsi juures tegutsenud muuseumi kogudele panid aluse J. B. Holzmeyeri poolt läbi viidud arheoloogilistel kaevamistel saadud leiud. Seltsi arheoloogilise kollektiooni peamine osa (2538 eset) deponeeriti 1920. aastate alguses TÜ Arheoloogia Kabinetti.

Kuna senised Arheoloogia Muuseumi kogud olid kasvanud juhuslike leidude abil (enamasti Tartu ümbrusest), siis osutus 1920.–1930. aastatel paratamatuks andmete kogumine terve Eesti kohta.

Hakati kaevama plaanikindlalt. Enamus uut leiutamaterjali saadigi just Arheoloogia Kabineti oma kaevamiste kaudu. Alates 1925. aastast anti siia kui arheoloogia-alasesse keskmuseumisse üle ka muinasvarade kaitse seaduse põhjal riigile antud juhuleid. 1939. a täienes kogu ka mõnede baltisakslaste erakogudega. Arheoloogia Muuseumi kollektsioon oli suurim arheoloogiakogu Eestis ja kasvas kõige jõudsamini. 1937. aastaks oli muinasleidude hulk 26 173 ehk võrreldes 1921. aastaga kolmekordne. 1940. a aprilliks oli peanumbreid kogunenud juba 3868. 1940./1941. õ.-a Arheoloogia Muuseum reorganiseeriti õppe-keskmuseumiks. Muuseumi kogu täienes isegi 1942. ja 1943. a nii juhuleidudega kui ka ülikooli arheoloogide poolt tehtud väheste kaevamiste käigus saadud kaevamisleidudega. Arheoloogiakogud elasid sõja üle minimaalsete kaotustega. 1940(44)-50 tegutses muuseum ajaloo-keeleteaduskonna koosseisu kuulunud arheoloogia kateedri juures ja jätkus muuseumi väljaarendamine. Seoses Ajaloo Instituudi rajamisega 1947. a anti 1948. ja 1949. aasta jooksul sellele üle ka TÜ Arheoloogia Kabineti kogud, arhiiv ja raamatukogu, mis esialgu paiknesid oma senises asukohas. Vastavalt sel puhul koostatud üleandmise-vastuvõtmise aktile kuulus arheoloogiakogusse tollal 51 412 säilikut. 1950. a Tartu ülikooli arheoloogia õppetool likvideeriti ning Ajaloo Instituut viidi 1951. aastal Tallinna. Ajaloo Instituudile antud arheoloogiakogud veeti 1952–1954 järkjärgult Tallinna. Tartu ülikooli arheoloogiakogu (taas)asutati 1991. a, pärast arheoloogia labori (kabineti) tegevuse taastamist. Esialgu täienes see kogu Tartu ümbruskonnas tehtud inspeksioonreiside ja Lõuna-Eestis 1990. aastatel läbi viidud uuringute leidudega. Kogu hõlmab TÜ arheoloogia kaevamistel ja maastikuinspeksioonidel saadud, samuti kodanike poolt üle antud üksikleide. Kogu täieneb jõudsalt. Lisaks oma töötajate kogutud kollektsioonile broneeris ka ÕES TÜ arheoloogia kabinetti oma arheoloogiakogu (2513 peanumbrit), mis 1951-2000 oli hoiul Ajaloo Instituudi kogudes ja nüüd moodustab osa TÜ kogudest. 1999. aastal deponeeris Tartumaa Muuseum Arheoloogia Kabinetti põhiosa oma arheoloogilistest esemetest (225 peanumbrit, 901 s.-ü.). Peaaegu kogu Tartu kaevamistel kogutud leiutamaterjal on arvel Tartu Linnamuuseumis, kuid seal valitseva ruumipuuduse tõttu on neist suurem osa TÜ arheoloogia kabineti hoidlates. Lisaks on siin hoiul mitu TÜ arheoloogilistel kaevamistel Viljandis saadud kaevamisleidude kogu (kuuluvad Viljandi muuseumile).

Kogu täieneb pidevalt arheoloogiliste kaevamiste ja maastikuinspeksioonide tulemusena, keskmiselt 100 peanumbrit aastas; uute kaevamistega kaasnevad uued kaevamisaruanded. Perioodiliselt kopeeritakse paber kandjal Ajaloo Instituudi arhiivi lisanduvaid uusi materjale.

Lühikirjeldus: kogu hõlmab arheoloogilisi kaevamis- ja inspeksioonileide (kõik TÜ kaevamiste ja inspeksioonide leiud). Teise osa kogust moodustab ÕES-i kogu kuni 1917. Osteoloogilise kogu põhikoguse moodustavad Tartu Botaanikaiaia kaevamistel saadud leiud. Osteoloogilised kogud on kavas üle anda Keila keskhoidlasse.

Arheoloogiliste leidude kogu on kataloogitud *Exceli*-formaadis andmebaasi. Arheoloogia kabinetis koostatakse ja hallatakse ka arheoloogiaarhiividel rajanevat Eesti arheoloogilise kohainfo koondandmebaasi (ülevaade muististest, leiukohtadest ja -teadetest), kus kohainfo seostub Eesti digitaalse põhikaardiga.

Materjalide laenutamise/kasutamise põhimõtted: kohalkasutus.

Vahetuskoogu: puudub.

Hoiutingimused: Hoiupaik Lossi 3, Tartu - u 100 m², kokku ca 45 m³ leidudega täidetud hoidlaruumi, osteoloogiliste ja antropoloogilistega u 20 m³.

Leidude hoiutingimused on head. Pidevalt toimub järelevalve leidude tehnilise seisundi üle. Samas hoidlas ka Tartumaa ja Viljandi muuseumi arheoloogilist materjali.

UNIVERSITY OF TARTU ARCHAEOLOGICAL COLLECTIONS AND ARCHIVES

Structural unit: University of Tartu Faculty of Philosophy, Institute of History and Archaeology

Acronym: TÜ (AK)

Address and contacts: 3, Lossi Street, 51 005 Tartu; telephone 7 375 653; 7 375 659; heiki.valk@ut.ee

The acronyms of different subcollection: Most of the collections of the Tartumaa Museum (TM; except the finds in exposition) and the archaeology collections of the Learned Estonian Society (the main number AI, the subnumbers 1-2513) are deposited in the UT storage rooms. In the storage there is also a part of the collections of the Viljandi Museum (VM).

Amount: in the collection there are 200, 000 units (1, 455 main numbers).

Time of foundation: 1991

The beginning and the end: from the Stone Age to the 18th century

Brief description: The collection contains the finds of the archaeological excavations and inspections (all the finds of the UT excavations and inspections). The second part of the collection is the collection of the Learned Estonian Society until the year 1917. The major part of the osteological collection is constituted by the finds received during excavations in the Botanic Gardens of Tartu. It is planned to hand osteological collections over to the central depository at Keila.

The collection of archaeological finds is in the digital catalogue, the *Excel*-format data base. At the Department of Archaeology the total archaeological locations data base (an overview of ancient objects, places of finding and respective information) based also on archaeology archives is being compiled and administered. The location information is presented in connection with the digital main map of Estonia.

The University of Tartu Archaeological Archives which has been systematized in the rural areas on the principle of parishes (excavation and inspection accounts, random information) belongs to the collections. The reports of urban excavations cover mainly the materials of Tartu and Viljandi and the material is systematized according to towns. There are excavation plans of the years 1990-2000, supervised by the university archaeologists; photos and negatives are missing.

Exchange collection: missing.

Storage conditions and the state of the exhibits: about 100 m², the full storage rooms containing all in all about 45 m³ finds, 20 m³ of osteological and anthropological finds. The state: the preservation conditions are good. Constant supervision of the technical state of finds takes place.

Lingid/Links: www.arheo.ut.ee

www.muuseum.ee

Kirjandus/References:

Führer durch das Museum des Archäologischen Kabinetts der Universität Dorpat // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. 1923. S. 76-98.

Hartmann, H (1871). Das Vaterländische Museum zu Dorpat oder die Sammlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft und das Central-Museum vaterländischer Alterthümer der Kaiserlichen Universität zu Dorpat // Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 6, ¾, I-VIII. S. 1-336.

Moora, H. (1927). Muinasteaduslike kogude juht. // ERM Väljaanne. Tartu.

Moora, H. (1938). Muuseum. // Õpetatud Eesti Selts 1838-1938. Tartu. Lk 52-54.

Tallgren, A. M.(1923). Tartu Ülikooli Arkeoloogia Kabineti muuseumi juht. Tartu.

Tvauri, A. (2006). The Establishment of Archaeological Collections in Estonia and their Current Situation. // Archaeological Research in Estonia 1865-2005. Tartu. P. 225-238.

Valk, H., Metsallik, R. (1993). Ühest vaheetapist Tartu arheoloogia ajaloos. // Stilus. 4. Lk 43-48.

*TÜ arheoloogiakogu hoidla I
(TÜ ajaloo osakond,
foto: K. Külljastinen)
Storage 1 for the UT archaeological
collection (UT department of
History, photo: K. Külljastinen)*

*TÜ arheoloogiakogu hoidla II
(TÜ ajaloo osakond,
foto: K. Külljastinen)
Storage 2 for the UT archaeological
collection (UT department of
History, photo: K. Külljastinen)*

KUNSTIAJALOOLINE FOTOKOGU

Struktuuriüksus: TÜ Filosoofiateaduskond, Ajaloo ja Arheoloogia Instituut

Akronüüm: KAF

Aadress, kontakt: Lossi 3, 51009 Tartu, tel: 375655, eeero.kangor@ut.ee

Kogus: ca 8000 negatiivi (neist ca 7000 klaasnegatiivi) ja ca 13 000 paberfotot

Asutamise aeg: 1922

Piirdateumid: 1880-1973

Eesmärk ja põhirõhk: Erialases tegevuses leiab kogu arvestatavat kasutamist nii teadustöö, publikatsioonide kui ka näituste koostamisel.

Hoiustamise ajalugu: Kunstiajaloo Kabinet/Instituut moodustati vastava õppetooli juurde 1922. a ning sinna kuulus raamatu- ja fotokogu. Esialgu koosnes fotokogu kunstiajaloo prof Kjellini isiklikust foto- ja diapositiivide kogust. Hiljem hakkas ta sinna koondama Eesti kunstimälestiste fotosid. Igal semestril korraldas ta oma üliõpilastega kunstipärandi inventariseerimist erinevais Eestimaa paigus. Lisaks enda tehtud fotodele tellis ta ülesvõtteid professionaalsetelt fotograafidelt (saades enda valdusse ka negatiivid) või omandas nende postkaarte ja fotosid.

1924. a lahkus Kjellin professori ametist, kuid jätkas oma uurimistööd Eestis. 1933. a hakkas Kunstiajaloo Kabineti fotokogusse koonduma ka S. Karlingi uurimistööga seotud fotomaterjali. Kolmekümnendate lõpus on tollal noored kunstiajaloolased (peamiselt A. Tuulse ja V. Raam) oma uurimisobjekte ka ise pildistanud.

Fotokogu (sh peamiselt diapositiivide kogu) oli oluliseks baasiks õppetööl, veelgi rohkem aga õppetoolis tehtavale teadustööl. Ülikooli vajadustele lisandus haridusministeeriumi otsus 1928. aastast, mille kohaselt kabineti ülesandeks oli EV kunstimälestiste arvelevõtt. 1925. a oli EV Haridusministeeriumi juurde loodud Muinsusnõukogu. Esimestel tegevusaastatel koostati muinasvarade registrit, mille põhjal hakati hiljem muinsuspärandit arvele võtma. Muinsusnõukogu koosolekutel osales alates 1926. aastast ka V. Vaga. Seejuures (1928) tehti TÜ Kunstiajaloo Kabinetile (so Vagale) ülesandeks inventariseerida kunstiajaloolisi mälestisi. Nii hakati kohtadel kunstipärandit pildistama ning negatiivid deponeeriti Kunstiajaloo Kabinetti. Tegelikult deponeeriti restaureerimisi puudutavad negatiivid ka enne seda otsust Kunstiajaloo Kabinetti, sest restaureerimise üle saadeti järelevaatajaks tihti "mõni kunstiajaloolane", kelleks enamasti osutus Vaga. 1944. a oli kogus ülesvõtteid 25 658 (allikas pole märgitud, kas selle numbri all on mõeldud eksemplare või säilitusühikuid).

Lühikirjeldus: Kogu sisaldab peamiselt paberalusel fotosid ja klaas- ning polümeernegatiive. Materjal on rõhvas enamuses ajavahemikust 1922-1944, mõningad fotod ka varasemast ja hilisemast ajast (peamiselt postkaardid). Inventeeritud fotodest oli vanim aastast 1880 (albumiifoto) ning hilisem aastast 1973. Vanim klaasnegatiiv on aastast 1910. Viimane klaasnegatiiv deponeeriti kogusse 1950. Enne 1922. aastat tehtud fotode arv, nagu ka pärast 1944. aastat tehtud ülesvõtete koguarvud jäävad mõlemad 2% piiresse. Ülesvõtted kajastavad ennekõike Eesti vanemat kunsti (peamiselt arhitektuuri). Fotod hõlmavad Eesti, Venemaa (Petseri) ja Põhja-Läti (peamiselt Riia) kunstimälestiste seisukorda, konserveerimist ja/või restaureerimist ning kultuurilugu alates 1880. aastast. Lätist on materjale põhiliselt kogutud seoses A. Tuulse

dissertatsiooniga Eesti ja Läti keskaegsetest linnustest. Muuhulgas kajastuvad kogus ka II maailmasõjas hävinud ehitised ja kunstiteosed (näiteks Narva linna ehitised, Niguliste kiriku rikkalik sisustus, Tartu hävinud linnajaod jne). Sellisena on tegemist unikaalse vastavateemalise koguga Eestis.

Praeguse hetkeni inventeeritud fotodest neljandiku autorsus on määramata. 12% fotosäilikutest on saadud Fotoarhiiv Marburgist (Liidia Tuulse annetus Kunstiajaloo õppetoolile). Kümneid fotode autoriteks on vennad Parikased, 7% Richard C. E. Kirchhof; Eduard Selleke, Nikolai Nyländer ja Karl Akel igaüks ca 6% (Kunstiajaloo Kabineti ja Haridusministeeriumi tellimustel); 5% Narva fotograafilt O. Haidakult; kunstiajaloo professorite tehtud fotosid on Tuulselt ca 4% ja Kjellinilt 3% (Karling ise ei pildistanud); Kuressaarest on palju fotosid Buhganilt (üle 2%); veel on kogus suur hulk Carl Schneideri, Karl Sarapi, Christini, Riedeli, Rambachi ja Wolffi fotosid; kokku on fotosid 70 erinevalt fotograafilt.

Viimase rohkem kui kuuekümneme aasta jooksul pole kogus inventuuri tehtud, samuti pole säilinud inventariraamatut ega kartoteeki. Käimasoleva projekti raames toimub esmane inventeerimine ning kataloogimine andmebaasis MS Access. Plaanitud on andmete ülekandmine Tartu Ülikooli Raamatukogu otsingusüsteemi ESTER.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted:

Hetkel laenutatakse materjale vaid erijuhtudel - nt. erialaste publikatsioonide illustreerimiseks ning erandlike restaureerimissituatsioonide puhul. Käimasoleva projekti raames alustatakse materjali digiteerimist, siis töötatakse välja ka kogude kasutamise eeskirjad.

Vahetuskogu: puudub.

Hoiutingimused:

Kogu paikneb 35 m²-ses ruumis koos kunstiajaloo raamatutega. Säilikute kvaliteet on kõikum.

ART HISTORY PHOTO COLLECTION

Structural unit: University of Tartu Faculty of Philosophy, Institute of History and Archaeology

Acronym: KAF

Address, contacts: 3, Lossi Street, 51009 Tartu, tel: +372 7375655, eeero.kangor@ut.ee

Amount: about 8, 000 negatives (about 7, 000 glass negatives) and about 13, 000 paper photos. In 1944 there were 25, 658 photos (the source is not mentioned, it is not clear whether there are so many copies or units).

Time of foundation: 1922

The beginning and the end: 1880-1973

The aim and the main emphasis: The collection is much used in research, making publications and exhibitions.

Brief description: Mainly the collection contains paper photos, glass and polymer negatives. In majority the material belongs to the period of 1922-1944, some photos are also from the earlier and later times (mainly postcards). The oldest photo in the inventory is from the year 1880 (album photo) and the latest from the year 1973. The oldest glass negatives from 1910. The last glass negative was deposited in 1950. The number of photos made before 1922, as also the

total numbers of photos made after 1944 constitute 2%. The photos reflect primarily the older Estonian art (mainly architecture). The photos reflect the state of architectural monuments, their conservation and/or restoring in Estonia, Russia (Pechory) and Northern Latvia (mainly Riga) and the history of culture since 1880. Materials from Latvia have been mainly collected in connection with A. Tuulse's dissertation about medieval strongholds of Estonia and Latvia. Among other things, there are photos of buildings and pieces of art which perished in World War 2 (for example, buildings of Narva, the rich installation of St. Nicholas Church the destroyed parts of Tartu, etc.). The collection as such is unique in Estonia.

Until today one fourth of the photos in the inventory have not identified authorship, 12% of the photo units were received from the Marburg Photo Archives (Liidia Tuulse's donation to the Chair of Art History). The brothers Parikas are the authors of 10% of photos, Richard C. E. Kirchhof; Eduard Selleke, Nikolai Nyländer and Karl Akel

each with about 6% (as ordered by the Department of Art History and the Ministry of Education), 5% by the Narva photographer O. Haidak. The art history professors have made Tuulse about 4%, Kjellin 3% (Karling did not take photos), from Kuressaare there are many photos by Buhgan (more than 2%). There are also many photos by Carl Schneider, Karl Sarap, Christin, Riedel, Rambach and Wolff. All in all there are photos from 70 photographers.

During the last more than sixty years inventories have not been made, the inventory book and the catalogue have not survived. During the project under way primary inventory is taking place and cataloguing is made in the MS Access data base. It is planned to transfer the data to the UT Library's search system ESTER.

The principles of borrowing and using of the materials: At present borrowing takes place only in exceptional cases – for example, to illustrate speciality publications and in exceptional restoration situations. According to the project under way digitalization of the material will start and the regulations for the use of the collection will be worked out.

Exchange collection: missing

Storage conditions and the state of the exhibits: The collection is stored in the 35 m² room together with the art history books. The state of the quality of the units is different.

Lingid/links: <http://arthis.ut.ee>

<http://arthis.ut.ee/kaf>

Kirjandus/references:

Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. Tartu. 1932.

Tallinna vaekoda (ehit. 1554-55, hävinud 1944). Foto: Saarepere, 1924.a. Tartu Ülikooli Kunstiajalooline Fotokogu, sü A-94-1909 (TÜ ajaloo osakond)

The Tallinn weigh house (built in 1554-1555, destroyed in 1944. Photo: Saarepere, 1924. UT Photo collection of Art History, A-94-1909 (UT department of History)

Tartu Küüni tänava vaade enne Teist maailmasõda (kõik pildil olevad hooned hävinud).

Foto: Eduard Selleke, 1938.a. Tartu Ülikooli Kunstiajalooline Fotokogu, sü A-95-455 (TÜ ajaloo osakond)

A view of Küüni Street in Tartu before World War 2 (all the buildings in the picture are destroyed). Photo: E. Selleke, 1938. UT Photo collection of Art History, A-95-455 (UT department of History)

EESTI SOTSIAALTEADUSLIK ANDMEARHIIV

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskond

Akronüüm: ESTA

Aadress, kontakt: Tiigi 78-217/218, 50410 Tartu, telefon 7 375 931, fax 7 375 900

Kogus: üle 500 uurimuse (metainformatsioon ka uurimuste kohta, mida pole ESTA-s talletatud)

Asutamisaeg: 1996

Piirdatumid: alates 1971

Eesmärk ja põhirõhk: kaasa aidata Eestis kogutud sotsiaalteadusliku informatsiooni korrastatud kujul säilimisele ja taaskasutamisele, samuti Eesti lülitumisele rahvusvahelisse sotsiaalteaduslikku andmevahetusse. ESTA tegevuse põhirõhk on arhiivi talletatud sotsiaalteaduslike andmete (sotsioloogia, sotsiaalpsühholoogia, inimgeograafia jms) sekundaaranalüüsil.

Hoiustamise ajalugu: ESTA ametlikuks sünnipäevaks võib pidada 29. märtsi 1996, mil Tartu ülikooli nõukogu kinnitas ESTA statuudi.

Sisuline algus on hoopis varasem. 1993. a sügisel kogunes rühm Tartu ülikooli sotsiolooge, psühholooge, politolooge ja inimgeograafe, moodustades sotsiaalteaduste andmepanga algatusrühma ning hakkas välja töötama vastavat arendusprojekti. Tartu ülikooli finantsilisel toetusel alustati Eesti Raadio Arvutuskeskuses talletatud andmete ülekandmisega magnetlintidelt diskettidele ja Tartu Ülikooli Arvutuskeskuses säilinud andmestike kaitsmisega hävitamise eest, üleviimisega PC formaati ja korrastamisega. Praeguseks on andmepanka üle toodud 214 andmefaili aastatest 1975-1994. Alustatud on ka andmete korrastamisega.

Selleks, et laiendada andmepangas osalevate uurimisrühmade ringi väljapoole ülikooli, alustati regulaarset koostööd teiste maade sotsiaalteaduslike andmearhiividega ja et jätkata tegevust ka pärast HESP-i granti lõppemist, hakati 1996. a alguses ette valmistama Eesti Sotsiaalteadusliku Andmearhiivi (ESTA) loomist.

Andmeid laekub uurijate - erinevate eesti sotsiaalteadlaste uurimisrühmade ja välismaiste institutsioonide (nt GESIS) - käest ja viimasel ajal on tulnud ka väikeseid vahendeid Eestis läbiviidud sotsiaalteaduslike uurimuste kaardistamiseks. Regulaarselt saabuvad ESTA-sse EMOR-i avaliku arvamuse uurimuste materjalid. ESTA tegutseb tihedas koostöös Eesti Akadeemilise Sotsioloogide Liiduga ja ka mitteakadeemiliste institutsioonidega, mis tegelevad sotsiaalsete uuringutega.

Lühikirjeldus: ESTA tegevussuundadeks on:

- * Eestis läbiviidud sotsiaaluuringuid kajastavate materjalide, nii andmekogumismvormide, kogutud andmestike (elektrooniliste andmefailide) kui nende põhjal koostatud publikatsioonide ja käsikirjaliste materjalide koondamine, korrastamine, dokumenteerimine, säilitamine ja taaskasutatavaks muutmine;
- * kontaktide ja koostöö arendamine erinevate akadeemiliste ja mitte-akadeemiliste institutsioonide vahel Eestis, kes koguvad ja valdavad sotsiaalteaduslikku informatsiooni;
- * kontaktide ja andmevahetuse korraldamine sotsiaalteaduslike andmearhiividega teistes maades,
- * sotsiaalteadusliku informatsiooni kogumise, analüüsi ja korrastamise metoodikat puudutavate teadmiste ja oskuste levitamine.

ESTA on interdistsiplinaare keskus Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskonna koosseisus ja toimib üle-eestilise sotsiaalteadusliku andmepangana, kus leidub informatsioon suure hulga Eestis korraldatud uurimuste kohta, üle 200 andmestiku teiseseks analüüsiks sobivas formaadis, mida on asutud ka realselt kasutama. ESTA-l on sidemed teiste Eestis asuvate sotsiaalinfo valdajatega, mille baasil on alanud andmestike vahetus, ja Euroopa ja USA juhtivate andmearhiivide ja nende ühendustega, mis võimaldab arendada rahvusvahelist koostööd. Täielikud andmestikud koos täiendavate materjalidega (ankeedid, koodiraamatud jms) on ESTA käsutuses olemas selliste uurimuste nagu nt ISSP ja Eurobarometer kohta.

ESTA-sse talletatud andmestikud hõlmavad meedia ja avaliku arvamuse uurimusi, elulaadi, noorsoo- ja kooliprobleeme, linnastumist, vaba aja veetmist, maaelu problemaatikat, tööga ja töötingimustega rahulolu ning muidki valdkondi. ESTA-st kättesaadavatest uurimustest saab ülevaate ESTA koduleheküljel paiknevast kataloogist (<http://www.psych.ut.ee/esta/esta.html#uurimused>). Kirjeldamissüsteem on alfabeetiline ja temaatiline.

Materjalide laenutamise/kasutamise põhimõtted: Andmefailid ei ole avalikult kättesaadavad erinevalt uurimusi ja vastavaid andmestikke kirjeldavast metainformatsioonist. Andmestiku kasutaja täidab veebis oleva taotluse vormi ning andmestik antakse talle üle peale kasutuslepingu sõlmimist. Kasutuslepingu tingimused tulenevad andmeta deponeerijaga sõlmitud kasutuslepingu tingimustest. Võimalikke kasutusrežiime on kolm: andmeid antakse kõigile soovijatele ilma piiranguteta; andmestikku võib kasutada vaid hariduslikel ja akadeemilistel eesmärkidel; andmete edastamiseks küsitakse luba andmete talletajalt.

Vahetuskogu: -

Hoiutingimused: andmebaasid serveris.

THE ESTONIAN SOCIAL SCIENCE DATA ARCHIVE

Structural unit: University of Tartu Faculty of Social Sciences

Acronym: ESTA, in English: Estonian Social Science Data Archive, for short ESSDA)

Address, contact: 78-217/218, Tiigi Street, 50410 Tartu
telephone +372 7375 931, fax +372 7375 900

Amount: more than 500 collections of data (metainformation about the research which is not included in the ESTA)

Time of foundation: 1996

The beginning and the end: 1971-

The aim and the main emphasis: to help preserve and use social science information collected in Estonia in a processed form, also to enter Estonia into international social science information exchange. The main emphasis of the ESTA activities is on the secondary analysis of social science information (sociology, social psychology, human geography, etc.)

Brief description:

the ESTA is an interdisciplinary centre at the UT Faculty of Social Sciences and it functions as an all-Estonia social science data bank containing information about a big number of research

projects carried out in Estonia, about 200 data collections for secondary analysis in a suitable format which is already realistically used. The ESTA has connections with the other owners of social information in Estonia on the basis of which data exchange has started with the leading data archives and the associations of Europe and the USA which promotes international cooperation. Complete data collections together with additional materials (questionnaires, code books, etc.) are available at the ESTA for such research projects like, for example, the ISSP and the Eurobarometer.

The data collections installed in the ESTA cover media and public opinion research, researchers of the way of life, youth and school problems, urbanization, recreation, rural life problems, satisfaction with work and working conditions and also other spheres. The research installed in the ESTA can be seen in the ESTA homepage catalogue.

(<http://www.psych.ut.ee/esta/esta.html#uurimused>).

The main trends of the ESTA activities are:

- * to collect, process, document, preserve and reuse the materials, data collection forms, collected data (electronic files) of the social research carried out in Estonia and the related publications and manuscript materials;
- * to develop contacts and cooperation with different academic and non-academic institutions in Estonia which collect and own social science information,
- * to arrange contact and data exchange with social science data archives in other countries;
- * to disseminate knowledge and skills how to collect social science information, carry out analysis and use processing methodology;

The principles of borrowing and using of the materials.

Data files are not publicly available differently from the description of the research and corresponding data in metainformation. The person who wants to use the data will fill in the application form available in the Internet and he or she will have access to data after concluding the agreement of use, the conditions of which depend on the respective agreement. There are three possible regimes of use: data are given to all the applicants without limitations; the data may be used only on educational and academic purposes; the permission for the transfer of data is asked from the owner of the data who installed them in the collection.

Exchange collection: -

Lingid/links:

<http://www.psych.ut.ee/esta/index.html><http://www.sotsioloogia.ee/?nodeid=11&lang=et><http://www.nsd.uib.no/cessda/europe.html>

Kirjandus/references:

Murakas, R., Rämmer, A. (2000). ESTA vahendab infot muutuvas ühiskonnas. // Riigikogu Toimetised. 1. Lk 282-282. (<http://www.riigikogu.ee/rva/toimetised/rito1/artiklid/42murakasrammer.htm>) 13.01.2008.

Murakas, R., Rämmer, A. (2001). Estonian Social Science Data Archives: Past and Future

Perspectives. // Brigitte Hausstain & Paul de Guchteneire (Eds.) Social Science Data Archives in Eastern Europe. http://www.gesis.org/en/data_service/eastern_europe/news/NAF2001.pdf

Murakas, R., Rämmer, A. (2002). Empirical Research and the Situation of Data Archiving in Estonia. Paper presented to the Workshop on Social Science Data Archives in Eastern Europe. Results, Potentials and Prospects of the Archival Development. Berlin, 22-24 February 2002 <http://www.unesco.org/most/SSDAEErepfin.pdf>

TARTU ÜLIKOOLI EESTI MURRETE JA SUGULASKEELTE ARHIIV

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Aadress, kontakt: Ülikooli 18, 50090 Tartu, tel: 7376124, liina@murre.ut.ee

Asutamisaeg: (1922) 1952

Arhiivi allkogud ja akronüümid:

1. Helisalvestised:

helilindikogu F,

digitaalsed helisalvestised DS.

2. Käsikirjalised materjalid:

murdetranskriptsioonitekstid (osalt kuuldelised tekstid) T,

vanad seminaritööd C,

seminaritööd S,

häälikuloolised ülevaated H,

murdesõnavara ülevaated L,

morfoloogilised ülevaated M,

süntaktilised ülevaated Sü,

murdekogumise päevikud P,

murdeülevaated Ü,

küsitluskavade alusel kogutud materjalid K,

abitekstid (TRÜ KPI dialektoloogiaalased kontrolltööd) T1.

3. Elektroonilised materjalid ehk Eesti murrete korpus (EMK):

- digitaalsed helisalvestised,

- foneetilises transkriptsioonis tekstid,

- lihtsustatud transkriptsioonis tekstid,

- morfoloogiliselt märgendatud tekstid, mis on loetud MySQL-andmebaasi,

- andmebaas lindistuste, tekstide ja keelejuhtide kohta.

4. Foto- ja filmikogul akronüümid puuduvad.

Piirdateadumid:

F-kogu (helisalvestised) - alates 1959. a,

DS (digitaalsed helisalvestised) - alates 2005. a

Käsikirjaline kogu - alates aastast 1910

Elektroonilised materjalid alates 1998. aastast (eesti murrete korpus). Vanimad helisalvestised murdekorpuse materjalide hulgas 1938. aastast (Eesti Keele Instituudi salvestiste digitaalsed koopiad)

Kogus:

Helisalvestised:

F kogu (helilindikogu) – 1132 helilinti,

DS kogu (digitaalsed helisalvestised) – 35 säilikut.

Käsikirjalises materjalikogus on säilikuid järgnevalt:

T – 621 murdetranskriptsioonis tekstikõidet

C – 106 vana seminaritööd

S – 340 seminaritööd
 H – 286 häälikuloolist ülevaadet
 L – 26 murdesõnavara ülevaadet
 M – 218 morfoloogilist ülevaadet
 Sü – 14 süntaktilist ülevaadet
 P – 161 murdekogumise päevikut
 Ü – 56 ülevaadet eri murrakutest
 K – 116 küsitluskavade alusel kogutud materjalisäilikut
 T1 – 96 abiteksti (dialektoloogiaalast kontrolltööd)

Elektroonilised materjalid: Eesti murrete korpus sisaldab 1.01.2008 seisuga 245 helisalvestist, mille juurde kuulub nii foneetilises kui ka lihtsustatud transkriptsioonis litereering. Kokku on korpuses 943000 foneetilises transkriptsioonis tekstisõna ning 409000 morfoloogiliselt märgendatud tekstisõna (1.01.2008).

Eesmärk ja põhirõhk: Helisalvestiste ja käsikirjade kogu eesmärk on unikaalsete keelematerjalide säilitamine, kättesaadavaks tegemine teadustööks ja õpetamisprotsessis.

Eesti murrete korpuse peaesmärk on muuta autentseid murdematerjalid uurijale kättesaadavaks ning usaldusväärseks elektrooniliseks materjalikoguks, mille põhjal on oluliselt hõlpsamalt võimalik teha mitmekülgseid uurimusi eesti murrete kohta.

Hoiustamise ajalugu: Murdearhiiv rajati 1952. aastal; hiljem (alates 1960. aastatest) on täiendatud ka sugulaskeelte materjalidega. Helisalvestisi on aastast 1959.

Eesti murrete korpust koostatakse 1998. aastast koostöös Eesti Keele Instituudiga.

Emakeele Seltsil ja Tartu ülikoolil oli ühine eesti keele arhiiv. 1922. a alustati murdekogumist Emakeele Seltsi algatusel. 1952. a seoses Keele ja Kirjanduse Instituudi ja Emakeele Seltsi üleviimisega Tartust Tallinna viidi sinna ka eesti keele arhiiv. Uurimis- ja õppetöö eesmärgil otsustati luua ülikooli oma murdearhiiv. Eesti keele kateeder sai instituudilt tagasi oma varasemad, Eesti vabariigi aegsed seminari- ja magistritööd, millest kujunes alus murdearhiivile. Osaliselt kopeeriti Eesti Keele Instituudi murdearhiivist paremaid käsikirjalisi materjale. TÜ-s on olemas ka 1947.-54. a välitöödel kogutud materjalide koopiad (originaalid asuvad EKI-s). Edasi asuti originaalse ainese kogumisele. Käsikirjalised materjalid on enamasti kogutud ja helisalvestised tehtud sõjajärgsetel aastatel murdepraktikate käigus, mis oli osa õppetööst. Piirkondade kaupa koguti murdeainest paralleelselt mitmelt keeletasandilt: koguti häälikulist ja vormiõpetuslikku ainekust, murdelisi jutustusi, sõnavara ja kohanimesid. Põhirõhk oli häälikuloo ja morfoloogia jäädvustamisel ja sõnavaral. 1953-66 kogusid üliõpilased 17 758 lk teksti ja 106 tundi heliülesvõtteid. 1983. a oli kogunenud juba 60 000 lk murdeainestikku. Kogus asuvad olemasoleva materjali põhjal koostatud uurimis- ja seminaritööd. Keelematerjalide talletamine jätkub – iga-aastastel välitöödel kogutu säilitatakse arhiivis.

Eesti murrete korpuse *murdelindistused* on põhiosas tehtud 1960. ja 1970. aastatel. Esimesed lindistused (5 lindistust) pärinevad aga 1938. aastast.

Eesti murrete korpust hakati koostama 1998. aastal koostöös Eesti Keele Instituudiga. Korpuse koostamise vajaduse tingis asjaolu, et eesti murdetekstid olid seni saadaval vaid käsikirjaliselt TÜ

ja EKI kogudes ning avaldatud tekstiköidetes „Eesti murded” I–VIII, ent mitte elektrooniliselt. Eesti murrete korpust täiendatakse pidevalt EKI ja TÜ arhiivides olevate murdematerjalidega, eesmärk on 2008. aasta lõpuks kasvatada korpuse mahtu 1 miljoni tekstisõnani.

Sisu lühikirjeldus: Arhiiv koosneb põhiosas unikaalsetest helisalvestistest ja käsikirjalistest materjalidest, mis on osalt digiteeritud. Samuti paikneb arhiivis hulk Eesti Keele Instituudi helisalvestiste koopiaid. Arhiivi ja Eesti Keele Instituudi materjalide põhjal on koostatud elektrooniline eesti murrete korpus.

Arhiiv sisaldab Tartu ülikooli eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakonna:

- eesti murrete, soome-ugri keelte ja kaugemate sugulaskeelte helisalvestisi
- eesti murdetekstide litereeringuid ja kuuldelisi kirjapanekuid
- 1920.–1950. aastatel eesti keele kateedris tehtud kursuse- ja seminaritöid
- murdepraktikate päevikuid
- eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakonna foto- ja filmikogu
- eesti murrete korpust

Eesti murrete ja sugulaskeelte helisalvestiste kogu koosneb põhiliselt helilintidest ja kassettidest, viimastel aastatel on lisandunud ka materjali digitaalsetel kandjatel (DAT-lindid ja minidiskid). Enamik kogust on eesti murrete salvestised. Vähesel määral on kogus ka eesti keelesaarte (Lutsi ja Leivu) ning asunduste (Siberi, Kaukaasia) keelematerjali salvestusi, Ajaloolistel põhjustel ei ole sugulaskeelte uurijad oma ekspeditsioonimaterjale arhiveerinud, mistõttu sugulaskeelte kogu on hetkel alles loomisel. Sugulaskeelte materjali on hetkeseisuga 35 tundi, millest suur osa on liivi keele materjal, kuid on ka unikaalsed viimase kamassi keele kõneleja salvestused.

Eesti murrete korpus on elektrooniline andmekogu, mis sisaldab autentseid murdematerjale kõigist eesti murretest. Korpus annab uurijale ligipääsu murdematerjalidele elektroonilisel kujul ning võimaldab uurida eesti murdeid senisest mitmekülgsemalt ja suuremale andmehulgale toetudes. Korpuse põhiosa moodustavad helisalvestused, mis on litereeritud võimalikult täpselt. Korpuse materjalideks on võimalikult vanapärased murdetekstid, millest on olemas ka lindistused. Litereeringud on nii traditsioonilises soome-ugri foneetilises transkriptsioonis (MS Wordi formaadis) kui ka universaalsemas lihtsustatud transkriptsioonis. Lisaks on korpuse tekstid morfoloogiliselt märgendatud (xml-formaadis) ning need on laaditud andmebaasi, mis on kättesaadav interneti kaudu. Morfoloogiline andmebaas (aadressil www.murre.ut.ee) võimaldab uurida eesti murrete morfoloogiat senisest ulatuslikumalt. Kõigi kasutatud murdematerjalide kohta on koostatud ka andmebaas, millesse on kogutud võimalikult palju andmeid keelejuhi, lindistuse ja litereeringu kohta.

Helilindikogu F kohta on sedelkataloogi ja inventariraamatu põhjal koostatud digitaalne andmebaas, mille andmeid täiendatakse helilintide digiteerimise käigus. Digitaalsete helisalvestiste kogu kohta on loodud digitaalne andmebaas, mis on kättesaadav internetist aadressilt <http://www.murre.ut.ee/helitutvustus.htm>.

Käsikirjaliste materjalide kohta on sedelkataloogide põhjal moodustatud digitaalne andmebaas, mida täiendatakse käsikirjade skaneerimise käigus.

Eesti murrete korpuse juurde kuulub digitaalne andmebaas, milles on andmed lindistuste, keelejuhtide ning litereeringute kohta.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Juurdepääs on vaba kõigile soovijatele. Kõiki materjale on võimalik kasutada kohapeal.

Koopiate tegemine säilikutest toimub kokkuleppe alusel.

Eesti murrete korpuse kasutamiseks tuleb ühendust võtta korpuse administraatori Liina Lindströmiga (liina@murre.ut.ee). Korpuse tekste saab kasutada isikliku kasutajanimega üle interneti või CD-l. Morfoloogilist andmebaasi saab kasutada interneti kaudu (www.murre.ut.ee), see on praegu kõigile vaba. Korpuse põhjal tehtud uurimustes palume korpusele viidata.

Vahetuskogu: puudub

Hoiutingimused: hoidla umbes 50 m². Kolleksiooni seisund on rahuldav

THE UT ARCHIVES OF ESTONIAN DIALECTS AND KINDRED LANGUAGES

Structural unit: University of Tartu Faculty of Philosophy, Institute of Estonian and General Linguistics

Address, contact: UT Institute of Estonian and General Linguistics, Ülikooli 18, Tartu 50090, Estonia. liina@murre.ut.ee

Time of foundation: (1922) 1952

Acronyms of subcollections:

1. Sound recordings:

tape collection F,

digital sound recordings DS.

2. Manuscript materials:

dialect transcription (partially sound recordings) T,

old seminar papers C,

seminar papers S,

phonetic overviews H,

dialect vocabulary overviews L,

morphological overviews M,

syntactic overviews Sü,

dialect collection diaries P,

dialect overviews Ü,

materials collected on the basis of questionnaires K,

support text (UT KPI dialectological text papers) T1.

3. Electronic materials or the Corpus of Estonian Dialects (EMK):

- digital sound recordings,

- text with phonetic transcription,

- text with simplified transcription,

- morphologically marked text read into MySQL- data base,

- data base about recordings, texts language informants.

4. Photo and Film collection – no acronym

The dates of the beginning and the end:

sound recordings since 1959

digital sound recordings since 2005

manuscripts since 1910

electronic materials (Corpus of Estonian Dialects) since 1998

Amount:Sound recordings:

F collection (collection of tapes) – 1,132 tapes.

DS collection (digital sound recordings) – 35 units.

In the manuscript collection there are the following units:

T – 621 text volumes in dialect transcription

C – 106 old seminar papers

S – 340 seminar papers

H – 286 phonetic overviews

L – 26 dialect vocabulary overviews

M – 218 morphological overviews

Sü – 14 syntactic overviews

P – 161 dialect collection diaries

Ü – 56 overviews of different dialects

K – 116 materials collected on the basis of questionnaires

T1 – 96 support text (dialectological text papers)

The Corpus of Estonian Dialects contains 245 sound recordings as of 01.01.2008 together with phonetic and simplified transcription transliterations. As of 01.01.2008 the corpus contains 943, 000 words of the text in phonetic transcription and 409,000 morphologically tagged words of the text.

The aim and the main emphasis: The aim of the collection of sound recordings and manuscripts is preservation, making accessible unique language materials for research and teaching.

The major aim of the corpus of Estonian dialects is to make authentic dialect materials accessible to the researcher, to make the reliable electronic collection on the basis of which it is significantly easier to carry out diversified research of Estonian dialects.

The brief description of the content: In its basis part the archives consist of unique sound recordings and manuscript materials. The archives contain sound carriers, digitalized and manuscript dialect materials and the corpus of Estonian dialects. The corpus at the UT Institute of Estonian and General Linguistics contains:

- sound recordings of Estonian dialects, Finno-Ugric and remote kindred languages;
- written recordings of dialect texts;
- the course and seminar papers made at the Chair of Estonian in the years 1920–1950;
- diaries of dialect practice sessions;
- the photo and film collection of the department;
- the corpus of Estonian dialects.

The collection of sound recordings of Estonian dialects and kindred languages consists mainly of tapes and cassettes, in the recent years materials on digital carriers have been added (DAT-tapes and minidisks). Most of the collection consists of the recordings of Estonian dialects. To a smaller extent there are also recordings of the materials from Estonian language islands (Lutsi and Leivu) and the settlements (Siberia, the Caucasus). Because of historical reasons the researches of kindred languages have not included their expedition materials in the archives and this is why the collection of kindred language materials is being made at present. The kindred language material is at present 35 hours, the basic material being of the Livonian language, but there are also the unique recordings of the last speaker of the Kamass language.

The corpus of Estonian dialects is an electronic data collection which contains authentic dialect materials from all the Estonian dialects. The corpus allows the researcher electronic access to the dialect materials and study the Estonian dialects in a more diversified way and relying on a bigger amount of data. The major part of the corpus is consisting of sound recordings most exactly transliterated. The materials in the corpus are very old forms of dialect texts which have recordings. The transliterations are both in the traditional Finno-Ugric phonetic transcription (MS Word format) and in a more universal simplified transcription. In addition, the texts of the corpus are morphologically tagged (xml-format) and these have been installed in the data base which is accessible in the Internet. The morphological data base (<http://www.murre.ut.ee>) allows the researcher to study the morphology of Estonian dialects more extensively. One of the main parts of the corpus is constituted by the texts in the Finno-Ugric phonetic transcription. For all the used dialect materials also the data base has been made. It contains as many data as possible to inform the user about the language informant recording and transliteration.

The system of description of the collection: The dialect archives were founded in 1952, later (since the 1960s) materials of kindred languages were added. Sound recordings date back to 1959. Since 1998 the corpus of Estonian dialects is built up in cooperation with the Estonian Language Institute.

For the sound recording tape collection F, on the basis of the card catalogue and the inventory book, a digital data base has been made, its data are perfected in the process of digitalization. For the digital sound recordings collection a digital data base has been made. See: [eesti murrete helisalvestiste kataloogi](#), [keeleaarte helisalvestiste kataloogi](#) ja [sugulaskeelte helisalvestiste kataloogi](#).

For manuscript materials, on the basis of card catalogues a digital data base has been made, it is perfected in the process of scanning the manuscripts.

The data about recordings, the language informants and transliterations included in the Corpus of Estonian Dialects are collected into a MS Access data base.

The principles of borrowing and using of the materials: Access is free of charge to all the people. All the materials can be used on spot. Making copies of the units takes place on the basis of an agreement. For the use of the Corpus of Estonian Dialects it is necessary to contact the corpus administrator Liina Lindström (liina@murre.ut.ee). The texts of the corpus can be used with the personal user name in the Internet or an a CD. The morphological data base can be used through the Internet (www.murre.ut.ee). At present the use is free of charge. We request that you

should refer to the corpus if you have used it in your research.

Exchange collection: missing

Storage conditions and the state of the exhibits:

about 50 m², satisfactory.

Lingid/links: www.murre.ut.ee

Kirjandus/references:

Kingisepp, V. (1967). Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateedri murdearhiiv. // Kodumurre. 8. Tallinn: ENSV TA Emakeele Selts. Lk 12–17.

Lindström, L., Pajusalu, K. (2003). Corpus of Estonian Dialects and the Estonian Vowel System. // *Linguistica Uralica*. 4. P. 241–257.

Lindström, L., Bakhoff, L., Kalvik, M-L., Klaus, A., Läänemets, R., Mets, M., Niit, E., Pajusalu, K., Teras, P., Uiboed, K., Veismann, A., Velsker, E. (2006). Sõnaliigituse küsimusi eesti murrete korpuse põhjal. // *Keele ehe*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 30. Tartu. Lk 154–167.

Rätsep, H. (2003). Tartu ülikooli eesti keele arhiivi saamisloost ja saatusest. // 200 aastat eesti keele ülikooliõpet. Juubelikogumik. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 25. Tartu. Lk 153–170.

*EESTI VANA KIRJAKEELE SÕNAVARA KOGU

Struktuuriüksus: TÜ Filosoofiateaduskond, Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Akronüüm: VAKKUR

Aadress ja kontakt: Ülikooli 18, Tartu. Tel: 737 5215, e-mail: kulli.habicht@ut.ee

Kogus: 250 000 sõnakaarti (1 490 270 sõnet)

Asutamisaeg: 1966

Piirdaatumid: alates 16. saj

Eesmärk ja põhirõhk: Teadus ja õppetöö, vana kirjakeele näidiste kogumine ja kättesaadavaks tegemine

Hoiustamise ajalugu: Kogu loodi 1966. a üliõpilaste praktika raames.

Lühikirjeldus: Kartoteegid 16. ja 17. s I poole sõnavara kohta. 2007. a veebruaris oli vana eesti kirjakeele korpuses 1 490 270 sõnet (sh ka saksakeelne paralleeltekst Stahl, Rossihniuse ja Blume teostest). Osaliselt kättesaadav andmebaasina.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: kohalkasutus

Vahetuskogu: -

Hoiutingimused: sedelkartoteek ph 127, andmebaas

*THE COLLECTION OF THE VOCABULARY OF THE ANCIENT ESTONIAN LITERARY LANGUAGE

Structural unit: UT Faculty of Philosophy, the Institute of Estonian and General Linguistics

Acronym: VAKKUR

Address and contacts: Ülikooli 18, Tartu, Tel: +372 737 5215, e-mail: kulli.habicht@ut.ee

Amount: 250,000 cards (1,490,270 word units)

Time of foundation: 1966

The beginning and the end: since the 16th century

The aim and the main emphasis: research and teaching of the students, the collection of examples of the ancient literary language and making them accessible.

Brief description: Catalogues of the vocabulary of the 16th and the first half of the 17th century. In February 2007 in the Corpus of the Ancient Estonian Literary Language there were 1,490,270 word units (including the parallel texts of the books of Stahl, Rossihnius and Blume). Partially accessible as a data base.

The principles of borrowing and using of the materials: use on spot

Conditions of preservation: catalogue on paper, database

Lingid: <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/korpused.htm>

Kirjandus:

Vana kirjakeel ühendab. Artiklite kogumik (2003). Tartu ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 24. Tartu.

EESTI KARTOGRAAFILINE PÄRANDKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Loodus- ja Tehnoloogiateaduskond, Ökoloogia ja Maateaduste Instituut

Address, kontakt: Vanemuise 46, 51014, Tartu, Eesti

Tel: (+372) 737 5827

Faks: (+372) 737 5825

E-mail: geogr@ut.ee

Kogus: Kaarditeavike koguarv (siia ei ole loetud õppeatlasi ja -kaarte) on umbes 6000.

Asutamisaeg: 1919

Piirdatumid: alates 1798

Eesmärk ja põhirõhk: Geograafia instituudi valduses on kaartide kõrval ka hulgaliselt materiaalselt inventari, mille abil on võimalik anda ülevaade kartograafia, maamöötmise ja kaugseire ajaloost. Perspektiivis soovib geograafia instituut Eesti kartograafiakogu eksponeerida kõrge interaktiivsusastmega muuseumi-uurimiskeskuse kujul, mille põhieesmärk – kaartide säilitamine, metaandmete kogumine ning Eestimaa kaardistamine ja kartograafia ajaloo uurimine.

Hoiustamise ajalugu: kaarte hakati koguma alates Tartu Ülikooli geograafia instituudi asutamisest 1919. a.

Sisu lühikirjeldus: topograafilised kaardid (Rücker, Schmidt, vanim Mellini “Liivimaa atlas“ 1798-1810), Peipsi järv, Pihkva järv, Kuramaa, Venemaa kaarte. Seinakaarte.

Nõukogude perioodil kuulusid täpsemad maakaardid kas hävitamisele või erihoidlates säilitamisele, mistõttu Eesti ala puudutavaid kaarte on säilinud vähe. Puudub ka täpne teave kõigi Eesti kohta tehtud kaartide osas. Kõik Tartu ülikooli allasutustes olevad hävitamisest allesjäänud ning salajasteks ja ametialaseks kasutamiseks kuulutatud kaardid koondati geograafia kateedri (nüüdse instituudi) juurde loodud erihoidlasse (kokku 3045 kaarti). Neist arvukamalt on Vene 1:42000 (1894-1913) topokaarte (421), Saksa 1918. a mõõtkavas 1:25000 (164) ja 1930.-40. aastail väikeses tiraažis trükitud katastrikaarte (1355). Lisaks nimetatuile sisaldab TÜ geograafia instituudi kaardikogu arvukalt muid Eesti kaarte, plaane ja projekte, viimased enamasti käsikirjalistena. 1992. a kinkisid sõjaeelse TÜ geograafiaprofessori A. Tammekannu lapsed kogule professori 1930. aastate kaartide koosteoriginaalid. Osaliselt sai instituut tagasi Nõukogude perioodil kateedri lepingutööde raames Eesti projektinstituutidele (Maaehitusprojekt) ainueksemplarides valmistatud kaardid, mis toleaegsete eeskirjade põhjal kuulusid teatud aastate järel hävitamisele.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: kohalkasutus

Vahetuskogu: -

Hoiutingimused: Geograafia instituudi kaardihoidla, tingimused rahuldavad

ESTONIAN HEREDITARY COLLECTION OF MAPS

Structural unit: University of Tartu Faculty of Science and Technology, Institute of Ecology and Earth Sciences

Address, contact: 46, Vanemuise Street, 51014 Tartu, Estonia

Telephone: (+372) 737 5827

Fax: (+372) 737 5825

E-mail: geogr@ut.ee

The amount: The total number of map units (excluding atlases and maps for study purposes) is about 6, 000.

The beginning and the end: 1798-...

The time of foundation of the collection: 1919

The aim and the main emphasis: The Institute of Geography owns beside maps also a lot of material objects with the help of which it is possible to give an overview of the history of cartography, land surveying, distant monitoring. In the future the Institute of Geography plans to exhibit the Estonian collection of cartography in a museum-research centre with a high degree of interactive opportunities. The main purpose of the centre is to preserve maps, collect metadata, to map Estonia and study the history of cartography.

Brief description: Topographical maps (Rücker, Schmidt, the oldest Mellin "Atlas of Livonia" 1798-1810), maps of Lake Peipsi, Lake Pskov, Curland, Russia. Wall maps.

In the Soviet period more exact maps had to be destroyed or kept in special storages. This is why there are few maps of the Estonian area. There is no exact information about all the maps made for Estonia. All the maps surviving in the UT subunits which escaped distraction and became confidential and maps for the official use were collected at the Institute of Geography in a special storage (in total 3, 045 maps). The biggest number is: the Russian 1: 42 000 (1894-1913) topomaps (421), German from 1918 1: 25 000 (164) and the cadastre maps (1, 355) published in a small number of copies in the years 193.-1940. In addition, the collection contains a big number of other Estonian maps, plans, designs mainly in the manuscript form. In 1992 the children of the pre-war UT professor of Geography A. Tammekann presented the professor's original maps which were used in the 1930s for printing maps. Partially the institute was returned the single copy maps which the Chair of Geography in the framework of cooperation contracts worked out for Estonian designing institutes (Maaehitusprojekt). According to the Soviet regulations these maps had to be destroyed after a certain number of years.

Access : use on spot

Exchange collection: -

Storage conditions and the state of the exhibits: special room in institute

Lingid/ Links: <http://www.geo.ut.ee/>

Kirjandus/References:

Eseti kartograafia ajaloo bibliograafia vt: <http://www.geo.ut.ee/>

*FÜÜSIKA DEMONSTRATSIOONIKABINET

Struktuuriüksus: TÜ Loodus- ja Tehnikateaduskond, Füüsika Instituut

Address, kontakt: koit.timpmann@ut.ee, tel 737 5568, Tähe 4, Tartu

Kogus: teadmata

Asutamisaeg: 1809

Piirdatumid: alates 1804 tänaseni

Eesmärk ja põhirõhk: õppevahendid, füüsika demonstratsioonkatsed.

Hoiustamise ajalugu: Füüsikakabinet rajati 1802, kuid oma ruumid sai peahoone valmides 1809, siis seati sisse ka esimesed inventariraamatud. Prof Parroti (1802-26) tööaja lõpuks oli kabinetil 445 riista, millest säilinud on umbes 50. Oma panuse kogu täiendamisse on andnud kõik ülikooli mehaanikud: 1802-07 Christian Friedrich Welling, 1807-1824 Johann Jakob Politour, 1824-74 Johann Christian Brücker, 1874-96 Paul Schulze, 1896-1910 Bernhard Schulze, 1910-1918 Boris Messer jt. Perioodist 1827-41 on säilinud 9 eset. 1865 rajati meteoroloogia observatoorium (prof Oettingen), sellest on teada 50 säilinud eset. 1965. a tulekahjus peahoones põles ära füüsikapraktikumide ruumi sisustus, kus oli samuti vanu asju. Demonstratsioonide kabinet asus parempoolses külgtiivas teisel korrusel, kuhu tuli ei jõudnud. Üldfüüsika kateedri kolimise käigus aastail 1978 ja 1982 füüsikahoonesse (Tähe 4) anti osa aparate Tartu ülikooli ajaloo muuseumile. 1989. aastal koostatud akti kohaselt oli sel ajal TÜ üldfüüsika kateedri demonstratsioonikabinetis arvel 339 ajaloolise väärtusega eset. Alates 1990-ndate algusest ei ole enam midagi arvel, puuduvad inventuurid ja nimekirjad. Tartu ülikooli eksperimentaaltöökoda likvideeriti 1998. aastal, sealt peale on tunduvalt halvenenud vajalike pisiparanduste tegemise võimalused.

Sisu lühikirjeldus: Füüsika katseriistad asuvad teemade kaupa (akustika, mehaanika, optika jne) kappides. Varaseim Tartus konstrueeritud ja ehitatud ning säilinud füüsikariist on Papini katel (1804), säilinud on ka metallnõguspeeglite paar (1804) ja elektrostaatiline kellamäng (1804). Füüsikakabineti inventariraamatutes on mainitud u 2700 nimetust. 1916. a oli füüsikariistu 1200, neist säilinud u 350, neist täpselt dateeritud 140.

Materjali laenutamise/kasutamise põhimõtted: Kõik kabinetis olevad vahendid on kasutusel loengudemonstratsioonide katsevahenditena.

Vahetuskogu: -

Hoiutingimused: Asuvad TÜ Füüsikainstituudi füüsika demonstratsioonikabinetis Tähe 4 – 060. Hoiutingimused on nagu keskküttega ruumides ikka, liiga kuiv. Just Tähe tänaval on hakanud riknema mitmed asjad. Näiteks mitmel optika seadmetel on liigse kuivuse tõttu hakanud kristalliseeruma liim, mis ähvardab need eksponaadid hävitada, puitkonstruktsioonidesse on tekkinud mõrasid, mitmed vanad asjad on kasutamise käigus purunenud.

*DEMONSTRATION HALL FOR GENERAL PHYSICS

Structural unit: University of Tartu Faculty of Science and Technology, Institute of Physics

Address, contact: Tähe 4

Amount: ?

Time of foundation: 1802

The beginning and the end: from 1804

The aim and the main emphasis: study aids

Brief description: Physics instruments were study aids and only a small circle of people was dealing with science. Some instruments of the physics teaching suffered in the fire of the main building in 1965. The chair moved over from main building to the physics building in 1978 and 1982. From Parrot's (1802-1826) time there were 25 objects, from 1827-1841 there were 9 objects. The Papin boiler (1804) is the oldest physics instrument designed and built in Tartu. There is a pair of concave mirrors (1804), an electrostatic carillon (1804). The inventory books of the physics hall have survived: there are mentioned about 2,700 objects. In the year 1916 there were 1,200 physics instruments, about 350 have survived, 140 instruments have an exact date.

The principles of borrowing and using of the materials: all pieces are in use for teaching

Conditions of preservation: not the best.

Lingid/links: -

Kirjandus/references:

Kõiv, E (koost) (1989). XIX sajandi alguse füüsikariistu Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis. Kataloog.

Kõiv, E. (1997). Origins of Old Physical Instruments at Tartu University. // Annual Report 1996 (Museum of Tartu University History). Tartu. P. 42-49.

Kõiv, E., Pae, A. (1983). Ajaloolised füüsikariistad Tartu ülikoolis 1920-1940. // TÜ ajaloo küsimusi. XIV. Reaalteaduste ajaloost Tartu ülikoolis. Tartu. Lk 100-107.

Kyiv, E., Pae, A. (1985). O sohranivshihsjia priborah fizicheskogo kabineta Tartuskogo universiteta (1802–1916 gg.) // TÜ ajaloo küsimusi. XVII. Tartu. Lk 19-26.

Pung, T. (1998). Meteorological instruments at the Physics Cabinet of Tartu University in 1842–1893 // Annual Report 1997 (Museum of Tartu University History). Tartu, 1998. P. 67-75.

Papini katel, 1804 (photo: T. Pung)
The Papin boiler, 1804 (photo: T. Pung)

MATERJALIMAAILM*Struktuuriüksus:** TÜ Loodus- ja Tehnoloogia teaduskond, Füüsika Instituut**Address, kontakt:** TÜ Füüsika Instituut, Riia 142, 51014 Tartu (Jaak Kikas), tel. 7375541, faks 7375540, E-post: jaak.kikas@ut.ee**Kogus:** üle 200 ühiku**Asutamisaeg:** 2003**Piiridaatumid:** 2003 - ... (täiendatakse jooksvalt)**Eesmärk ja põhirõhk:** Materjalinäidiste kogu kasutatakse õppetöös ülikoolis, demonstratsioonideks koolidele ja huvilistele**Hoiustamise ajalugu:**

Näidised pärinevad erinevatest allikatest, sh on saadud materjale tootvate/vahendavate firmade annetustena. Kogu on koostatud sihispäraselt katmaks olulisi materjalide klasse ja rakendusi.

Sisu lühikirjeldus:

Materjalinäidised on nii looduslikku kui tehnilikku päritolu, viimased iseloomustavad inimkonna materiaalsel kultuuri selle algusaegadest kuni tänase kõrgtehnoloogilise ühiskonnani. Vastav [veebileht](#) sisaldab näidiste kirjeldusi ja lisainformatsiooni materjalide koostise ja ehituse, omaduste, saamisviiside ja rakenduste kohta ning viiteid vastvatele infoallikatele (kirjandus & Internet). Kirjeldatakse ka demoeksperimente, mis vastava näidise omadusi ilmestavad. Seonduvalt konkreetsete materjalidega käsitletakse ka mõningaid tehnoloogilisi ja uurimismeetodeid. Olemas on [näidiste koondnimekiri](#) ja [katsete/demode koondnimekiri](#).

Hoiutingimused: TU füüsikahoones (Tähe 4), tuba 304***WORLD OF MATERIALS****Structural unit:** University of Tartu Faculty of Science and Technology, Institute of Physics**Address, contact:** UT Institute of Physics, Riia 142, 51014 Tartu, Estonia (Jaak Kikas); phone 7375541, fax 7375540, e-mail: jaak.kikas@ut.ee**Amount:** More than 200 items**Time of foundation:** 2003**The beginning and the end:** 2003 - current**The aim and the main emphasis:** The collected samples of materials serve as study aids for students, for demonstrations at schools and public lectures.**Brief description:**

The collection originates from different sources, including donations from various companies producing and/or distributing materials. It is built up purposefully in order to cover essential classes of materials and their applications.

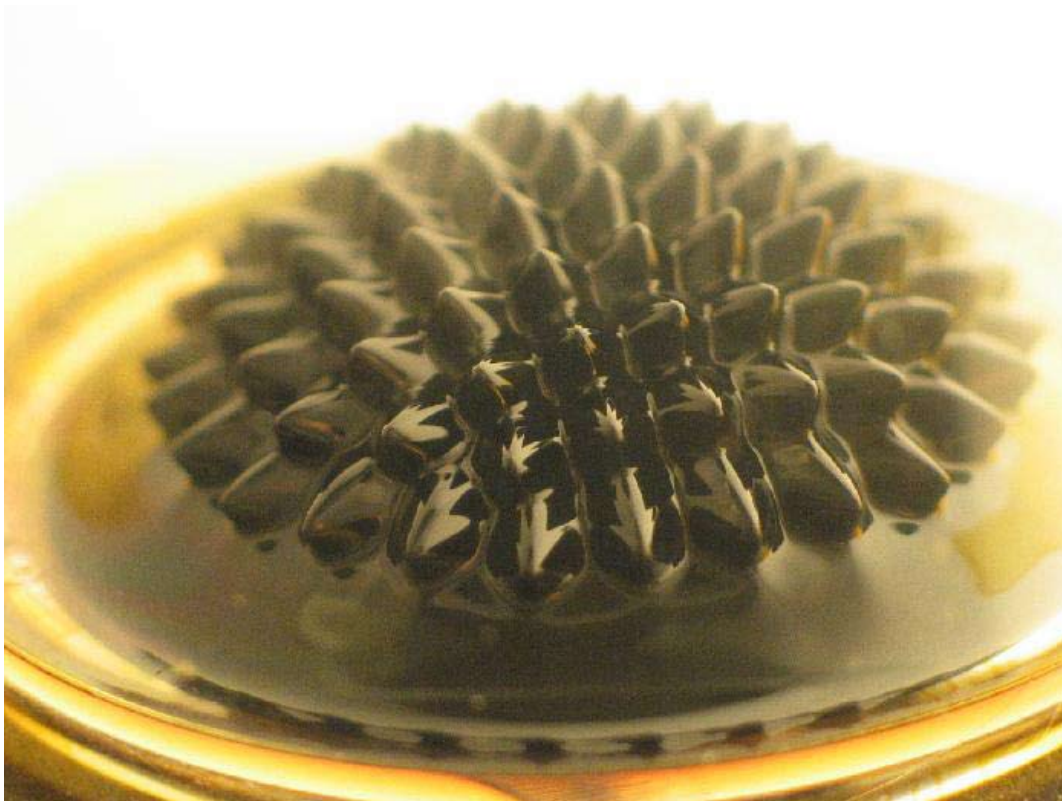
The samples of materials are of both natural and technological origin, the latter ones characterizing the material culture of mankind from the beginning to the modern high-tech society. The respective [website](#) contains the descriptions of samples and additional information

on their composition and structure, properties, synthesis and applications. References to relevant sources (literature & Internet) are given. Demos are described, illustrating properties of respective materials. Some materials-related technologies and characterization methods are introduced as well. The complete lists of [samples](#) and [demos](#) are available in Estonian.

Storage conditions: At UT Physics Building (Tähe 4), Room 304

Lingid/links: <http://www.physic.ut.ee/materjalimaailm/>

Kirjandus/references: -

Näidis: ferrowedelik (Materjalimaailm)
A sample: ferro-liquid (World of Materials)

*ARVUTIMUUSEUM

Struktuuriüksus: TÜ Matemaatika-Informaatika Teaduskonna Arvutiteaduse Instituut

Aadress ja kontakt: J. Liivi 2 – 022, Tartu, mroos@ut.ee

Kogus: umbes 120 arvuti-suurusjärgus eksponaati ja palju arvutikomponente

Asutamisaeg: 2000

Piirdatumid: alates 1976

Eesmärk ja põhirõhk: Koguda kokku võimalikult erinevat arvutustehnikat, et neid eksponeerida ning et nende peal erinevat kaasaegset tarkvara testida ja arendada.

Hoiustamise ajalugu: Algul kogutud asju töö juurde (Cybernetica AS). Hiljem andis matemaatika-informaatikateaduskond ruumi J. Liivi 2 - 015 ja umbes aasta oli kogu seal. 2006. a sügisest alates ruumis 022.

Sisu lühikirjeldus: Arvutikomplektid ja üksikud komponendid. Valiku kriteeriumideks on saada kokku võimalikult lai ja erinevat liiki arvutite (s.t. sugugi mitte ainult PC-de) ning omal ajal tehnilisest küljest silmapaistnud või muidu eksootiliste arvutite kogu. Natuke ka erinevaid salvestusseadmeid ja -meediat ning eksootilisemaid võrguseadmeid.

Kirjeldamis- ja otsisüsteem: On tegemisel veebisait arvutite kirjelduste, piltide, tehniliste parameetrite, mudeli üldinfo ning konkreetse eksemplari ajalooga.

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: Saab laenata ja mujale näitusele viia. Võimalik kasutada tudengite programmeerimisprojektides platvormina.

Hoiutingimused: J. Liivi 2 0-korrusel endine seminariruum tubaste tingimustega. Enamus kollektsioonist sisuliselt ladustatud, u. 30 eksponaati vaatamiseks väljas. Mõned suuremad mitteeksponeeritavad esemed on ladustatud kõrvalruumis. Üks eksponaat asub füüsikamaja serveriruumis, kuna muuseumiruumi ei mahu.

Üle poole eksponaatidest on töökorras ja kasutatavad.

*THE COMPUTER MUSEUM

Structural unit: University of Tartu Faculty of Mathematics and Computer Science, Institute of Computer Science

Address, contact: 2 – 022, J. Liivi Street, Tartu, mroos@ut.ee

The amount: about 120 computer exhibits with many computer components

The year of foundation of the collection: 2000

The beginning and the end: 1976-...

The aim and the main emphasis: To collect different computer technology, to exhibit them, to test and develop different contemporary software.

Brief description: At first people began to collect objects at their place of work (Cybernetica AS) so that the room became full. Later the faculty gave Room 015 for the collection, where it was for a year. Since the autumn of 2006 the collection is in Room 022.

There are sets of computers and single components. The criterion of selection is to get a wide

choice of different types of computers (not only PCs), to obtain a collection of the past technically outstanding and otherwise exotic computers. There are also some recording devices, exotic network devices. Most of the exhibits are in order, able to function.

The describing and search system: At present a website is being made to provide the descriptions of computers, pictures, technical parameters, the general information of the model and the history of the particular object.

The principles of borrowing and using of the materials: It is possible to borrow objects and to take them to exhibitions elsewhere. It is possible to use the objects for the students' programming projects.

Storage conditions and the state of the exhibits: At 2, J. Liivi Street in the 0-floor there is a former seminar room with normal interior conditions. Most of the collection is stored, about 30 exhibits are displayed. Some of the bigger objects unsuitable for display are stored in the neighbouring room. One exhibit is in the server room in the physics building because it is too large for the museum room. More than half of the exhibits are in good order and can be used.

Lingid/Link: <http://www.cs.ut.ee/~mroos/>

Kirjandus/references: -

Arvutimuseumi sisevaade (foto: M. Roos)

A view of the interior of the Computer Museum .(photo M. Roos)

*DIGITAALNE FOTO- JA VIDEOKOGU

Struktuuriüksus: Tartu Ülikooli Infotehnoloogia osakond, foto- ja videotalitus

Aadress, kontakt: Lossi 3-106, Tartu, tel: 737 6509, kaire.lea.mallo@ut.ee

Kogus: 12.12.2007 seisuga oli serveris 156726 faili (kogumaht 548 GB),

Fotostation index manageris on 50270 kirjeldatud faili,

DVD-sid 485

Asutamisaeg: videokogu 2004 (osalt raamatukogus, osalt IT osakonnas), fotokogu juuli 2006

Piirdaatumid: alates 2004, täieneb pidevalt

Kollektsiooni eesmärk ja põhirõhk: Tartu ülikooli sündmuste jäädvustamine nii fotos kui videos, arhiveerimine, kirjeldamine.

Hoiustamise ajalugu: fotod ja videod laekuvad alates 2006. aastast korrastatult serverisse.

Varasemaid jäädvustusi on üle antud TÕ raamatukokku (vt TÕ raamatukogu filmikogu).

Sisu lühikirjeldus: Tartu ülikooli oluliste sündmuste jäädvustused.

Märksõnaotsing arendamisjärgus, failide nimed on standardiseeritud (nt. UT071203AT003, kus UT tähendab Tartu ülikool, järgneb aasta, kuu ja päev, fotograafi initsiaalid ja foto number).

Materjali laenamise ja kasutamise põhimõtted: materjalid on avatud kõigile

Hoiutingimused: serveris, osa ka IT osakonna keldris DVD-del (detsembris 2007 – 485)

Seisund: hea

*DIGITAL PHOTO AND VIDEO COLLECTION

Structural unit: UT Information technology department, photo and video service

Address, contact: 3, Lossi Street, Tartu, tel: +372 737 6509, kaire.lea.mallo@ut.ee

Amount: 156,726 files (in total 548 GB) (12.12.2007), 50,270 files described in Photostation index manager, 485 DVD-s

Time of foundation: the videocollection in 2004 (partially in library, partially at the IT Department); the photocollection – July 2006

The beginning and the end: since 2004, constantly enriched

The aim and the main emphasis: to record the events at the University of Tartu in the form of photos, videos, descriptions and archive entries.

Brief description: Recordings of important events at the University of Tartu. Key-Word serching is beeing developed. For example UT071203AT003, where UT means the university of Tartu, 07 the year, 12 the month, 03 the day, AT the photographers initials and 003 the number of the photo follow.

The principles of borrowing and using of the materials: materials are accessible to everybody
Storage conditions and the state of the exhibits: in the server, partially on DVD-s in the cellar of the IT department (December 2007 – 485).
 The state is good.

Link: <http://www.ut.ee/it/multimeedia>

Kirjandus/references: -

*Koostajad/Compilers: Kersti Lust, Lea Leppik
 Toimetajad/Editors: Lea Leppik, Liina Laumets
 Translation: Mall Tamm
 Kujundus/Layout: Maarja Roosi*

Esikaanel/On the front page: Hilda Kamdron, “Nature Morte”

*Kaasa aitasid/Thanks to:
 Leili Kriis (ajaloo muuseum)
 Toomas Pung (ajaloo muuseum)
 Virge Lell (ajaloo muuseum)
 Ingrid Sahk (kunstimuuseum)
 Tõnu Pani (geoloogiamuuseum)
 Mare Isakar (geoloogiamuuseum)
 Ülle Reier (botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
 Kai Vellak (botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
 Erich Kukk (botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
 Urmas Kõljalg (botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
 Kadri Pärtel (botaanika- ja mükoloogiamuuseum)
 Jaan Luig (zooloogiamuuseum)
 Heiki Tamm (botaanikaaed)
 Maie Toomsalu (arstiteaduskonna meditsiinikollektsioonid)
 Marika Mikelsaar (mikrobioloogilised kollektsioonid)
 Anne Kalling (mikrobioloogilised kollektsioonid)
 Andres Piirsoo (mikrobioloogilised kollektsioonid)
 Ene Metspalu (mikrobioloogilised kollektsioonid)
 Heiki Valk (arheoloogiakogu)
 Eero Kangor (kunstiajalooline fotokogu)
 Liina Lindström (murdearhiiv)*

Küllli Habicht (vana kirjakeele korpus)
Tõnu Oja (kartograafiline pärandkogu)
Koit Timpmann (füüsikakogu)
Jaak Kikas (materjalimaailm)
Meelis Roos (arvutimuuseum)
Jonne Kotta (Mereinstituut)
Kaire-Lea Mällo (foto- ja videotalitus)

Mare Rand (raamatukogu)
Geiu Rohtla (raamatukogu)
Malle Ermel (raamatukogu)
Kersti Taal (raamatukogu)
Kristina Pai (raamatukogu)
Sulo Lembinen (raamatukogu)

Tartu Ülikooli ajaloo muuseum tänab kõiki nimetatuid ja neidki, kes nimetamata jäid, sest kahe aasta jooksul oleme täpsustavaid küsimusi esitanud lugematule hulgale inimestele.

ISBN: 978-9985-4-0535-2

Ülevaade on koostatud riikliku programmi "Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud" raames